

गंगादुर्जनं सर्वभित्ताम् ११॥ तन् देखिले आह्वेन,

कैलासवासी श्रीमाधवराव शिंदे आलीजाह बहादुर

श्रीकृष्ण,

अर्पण पत्रिका.

—१३३४—

श्रीनाथ

श्रीमहाराजाधिराज श्रीमहाराज श्रीआलीजाह

कैलासवासी

श्रीमाधवराव शिंदे बहादुर.

~~~~~ॐ~~~~~

ज्याने पूर्वापार ऋणानुबंधपरंपरा राखून रंकाचा राव केला,
राज्यकारभारांतून संघी साधून या अर्मकासाठी काबाडकाष्ट
सहन करून व सहस्रावधि अपराध पोटी घालून
पुत्रवत् छालनपालन केले आणि संसारसागर
तरणोपायाची दीक्षा दिली त्या अनुपमेय
विभूतीस तिचे अतुलपराक्रमी व राजकार्य
धुरंधर पूर्वज श्रीमन्महाराजाधिराज
महाराज श्रीमहादजी शिंदे
यांच्या पुतळ्याचे अनावरण-
समारंभ शुभप्रसंगी ही
अल्प सेवा सादर
समर्पित
असो.
ॐ

मिति माघ कृष्ण १० बुधवार,
विभवनाम संवत्सर,
संवत् १९८५

शेपाश्रित शिलेदार,
आनंदराव भाऊ फाळके,
ग्वाल्हेर.

सूचीपत्र.

विषयसूची.

१	अर्पणपत्रिका		पृष्ठ
२	ग्रंथसूची	..	....
३	शिल्लेदाराची भालेराई	..	.... १ ते २०
४	शिंदे राजघराण्याची वंशावली [क्षीरसागरविरचित]	...	१-८
५	शिंदेघराण्याचे राजचिन्ह ..	....	९-१०
६	श्रीमंत राणोजी बाबा शिंदे यांचा पत्रव्यवहार	...	१-३२
७	„ जयाजी आपा शिंदे „	..	३३-१२४
८	„ जनकोजी बाबा शिंदे „	.	१२५-२२२
९	„ दत्ताजी पाटील शिंदे „		२२३-२३१
१०	„ मातोश्री निंबावाई शिंदे „	....	- ३७
११	„ साबाजी पाटील शिंदे „	....	२३१-२३५
१२	„ खानाजी जाधवराव सेनापती „	...	२३२-२४०
१३	„ केदारजी पाटील शिंदे „		२४१-२५८
१४	„ रवलोजी पाटील शिंदे „	.	२४९-२५०
१५	व्यक्तीसूची	..	....
१६	स्थलसूची	...	....
१७	शुद्धीपत्र ...	....	....

चित्रसूची.

१	श्रीन्ममहाराज महादजी शिंदे	[रंगीत दरवारी चित्र]	. मुखपृष्ठ.
२	„ माधवराव शिंदे	[अर्पण पत्रिका]	.
३	सरदार पुरुषोत्तमराव गुलगुले	[कोटा] [भालेराई]	
४	छत्री जोतीबा शिंदे	[वरवासागर. वडावली]	८
५	„ राणोजी बाबा शिंदे	[मिर्जापुर समीप सुजावलपुर]	. ३३
६	„ राणोजी बाबा शिंदे	[श्रीक्षेत्र अवतिका रामवाट]	१३९
७	„ मानेश्री निंबाबाई शिंदे	[श्रीगोटे]	. २३७
८	„ जयाजी आपा शिंदे	[तावसर समीप नागोर]	.. १२५
९	„ जयाजी आपा शिंदे	[श्रीक्षेत्र पुष्कर]	. १९५
१०	„ केदारजी शिंदे	[आंध्र समीप पुणे]	.... २४१
११	„ खलोजी शिंदे	„	. २५०
१२	छालाजी वल्लाल गुलगुले वकील	[रंगीत चित्र]	... ८७

चिन्हसूची.

#	असल पत्राची तारीख
×	पैवस्तीची तारीख.
† †	पत्र व पैवस्तीखेरीज अन्य तारीख.
‡	हस्ताक्षर कनिष्ठ अधिकारी
†	„ वरिष्ठ अधिकारी.
† †	„ शिलेदार सरदार.
ॐ	„ शिंदे राजघराण्यांतील व्यक्ति.
॥	राजमुद्रा.

ग्रंथसूची.

—४६—

१ खरे वासुदेव वामन शास्त्री	ऐतिहासिक लेखसंग्रह. भाग २,३. ..
२ खरे. यशवंत वासुदेव	मराठी राज्याचा उत्तरार्ध. भाग १. १९२७.
३ गहलोत. जगदीशसिंह	मारवाड राज्याचा इतिहास. १९२५.
४ तारीख	जागीरदारान [गवालियार]
	भाग १, २. .. १९१३.
५ नातू. विष्णु रघुनाथ	आलिजाह वहादुर गाधवराव गिडे
	यांचे चरित्र. .. १८९४.
६ पारसनीस. दत्तात्रय बलवंत	श्रीब्रम्हेंद्रवामी धावडगीकर यांचे
	चरित्र व पत्रव्यवहार. .. १९००.
	बायजाबाई शिंदे यांचे चरित्र १९०२.
	इतिहाससंग्रह .. ..
	शिंदे सरकारची शकावली १९११.
	शिंदेशाही पत्रव्यवहार भाग ३, ५ ..
७ फडके शंकर तात्या	शिवांचे घराण्याचा इतिहास. १८६४.
८ भागवत. राजाराम रामकृष्ण शास्त्री	मराठ्यांच्या संवधाने चार उद्गार. १८८९.
९ भागवत. अनंत नारायण	होळकरशाहीच्या इतिहासाची
	साधने भाग १ १९२१.
१० भारतेतिहास मंडळ पुणे.	चंद्रचूडदत्तर. कला १. शके १८४२.
	फार्शी मराठी कोश. १९२५.
	त्रैमासिक. वर्ष ९ अंक २. शके १८५०.
११ रघुनाथ यादव [विरचित]	पाणिपतची बखर . १९१४.
१२ राजवाडे. काशिनाथ विश्वनाथ	मराठ्यांच्या इतिहासांची साधने
	खंड १, १३. .. १९००.
	ऐतिहासिक प्रस्तावना. १९२७.
१३ राजाध्यक्ष. नरहर व्यंकाजी	जिवाजी वल्लाल [वक्षी] केरकर
	यांचे चरित्र. .. १९०७.
१४ रानवडे. मोरो लक्ष्मण	तारीख सिंधिया. [हस्तलिखित] १८११.

- १५ लेले. काशिनाथ कृष्ण
 १६ वैद्य. चितामणराव विनायक
 १७ शर्मा. गणेश रामचंद्र
 १८ शाळिग्राम. शंकर तुळाराम
 १९ सत्कार्योत्तेजक सभा धुळे
 २० सरदेसाई गोविंद सखाराम
 २१ साने काशीनाथ नारायण
 २२ केरसुने
 २३ मुद्रल फडणीस राजगडवाले
 २४ सरदार शिंदे पिंगोरीकर
 २५ सरदार सिंदे सरनोबत
 २६ क्षीरसागर

- धार संस्थानचा इतिहास. १९१८.
 मराठ्यांचे क्षत्रियत्व. १९२७.
 सारस्वत भूषण भाग १. १९१०.
 ऐतिहासिक पोवाडे [द्वितीयावृत्ती] १९११
 इतिहास व ऐतिहासिक
 पेशवाईची अखेर. भाग ३.
 नानासाहेब पेशवे १९२६.
 भाऊसाहेबाची वखर. १९२२.

अप्रकाशित पत्रे

ENGLISH

- 28 Aitchison C W .. Treaties And Engagements vol
 III, IV. 1893
 29 Gwalior Selections Dmbar Records.
 30 Tod Col. James .. Annals and Antiquities of
 Rajasthan. vol 1, II Popular Edn.
 1914.

अभिप्राय

— १६ —

भारतइतिहाससंशोधनाच्या कार्यात अत्यंत महत्वाची भर या पुस्तकाने पडत आहे. श्रीमत् सरदार आनंदराव भाऊसाहेब फाळके यांनी हे संशोधनात्मक पुस्तक प्रसिद्ध केले आहे यात विशेष औचित्य आहे. हे शिंदेशाहीतील जुने सरदार असून त्या राज घराण्याविषयी त्यास साहाजिक जन्मतः अभिमान आहे आणि असा सहजामिमान विषय भूत घराण्याविषयी असल्याशिवाय त्या घराण्यातील पुरुषाचे चरित्र योग्य समजणे शक्य नाही पण फाळके साहेब हे विद्वान् आणि बुद्धिमान असल्याने हे संशोधनाचे कार्य अधिक आदरार्ह झाले आहे. त्यांनी प्रस्तावनेत म्हटल्याप्रमाणे या पुस्तकाच्या टीपांत 'केवळ शिंदेशाहीचाच दृष्टीकोण स्वीकारिला नाही.' त्याचप्रमाणे या टीपात 'कोणावर कटाक्ष ठेवून धार धरली नाही.' ही गोष्ट केवळ विद्वान् समतोलवृत्ति मनुष्यासच साधते. ग्रंथ कर्त्याने हल्लीं उपलब्ध असलेली सर्व माहिती जमेस धरली आहे हे सांगण्यासारखे आहे अमुक एक ग्रंथ पाहिला नाही असे कोणी म्हणू शकत नाही आणि यामुळे ग्रंथकर्त्याने जागजागी दिलेल्या टीपा माहितीने भरलेल्या आहेत कोटेकर शिंदेशाही वकीलाचा पत्र संग्रह श्रीमत् आनंदराव भाऊसाहेब फाळके यांच्या हातीं लाभला ही याचप्रमाणे अत्यंत समाधानाची गोष्ट होय. या ग्रंथावरून नवीन माहिती महत्वाची कळते, इतकेच नव्हे तर काहीं जुन्या चुकीच्या समजुतीहि दुरुस्त होतील. शिंदे होळकराचा वेवनाव कुमेरीवर झाला नाही असे दिसते [ ]. टोंडची विधानेहि काहीं ठिकाणी सोडावी लागतील. असो. पुढील भागा कडे या पुस्तकाने वाचकाचे डोळे लागले आहेत हे सागावयास नको. पुस्तकाचे बाह्यांग व त्याची छपाई उत्तम असून पत्रांतील भाषा जशीच्या तशी छापणे व कित्येक उत्तम फोटो देणे यांनी पुस्तकास फार शोभा आली आहे.

पुणे, २१ सितंबर १९२९.

चिंतामणराव विनायक वैद्य.

श्रीकृष्ण

शिलेदाराची भालेराई.

काय म्यां पामरे बोलावी उत्तरे ।

परि त्या विश्वमरे बोलविलें ॥

श्रीतुकाराम

या पुस्तकाच्या शिरोमणी असलेल्या त्रिशङ्खानी कशी धादल उडविली आहे बरे ! ' वेपथुश्च शरीरे मे रोमहर्षश्च जायते ' या गीतोक्तीचा साक्षात्कार मी प्रत्यक्ष अनुभवित आहे. कर्तव्यमूढतेच्या या इंद्रजालात अकस्मात् फसलो किंवा मनसोक विचारांचे व आचारांचे हे फळ होय, याची कारणमीमांसा सौधावी अथवा ' आलिया भोगासी अमावे सादर ' या संतोपदेशाप्रमाणे मन स्थितीचा विचार करावा ? भक्तीभावनाप्रधान महाराष्ट्रीयास संताची वचने वंदनीय आहेत. अर्थात् किंकर्तव्यतेचा विचार करणे प्राप्त होते. आणि त्या दृष्टीने पाहू जाता वरील शब्दात धावरण्यासारखे असे काय आहे हे निश्चित केल्याखेरीज ल्यातून मुक्ततेचा मार्ग तरी कसा सुचणार ? ' शिंदेशाही इतिहासाची साधने ' हे तीन शब्द सरळ व सोपे असून त्यांचा अर्थ ही फारसा कठिण नाही असे बहुतेकांस वाटत असेल तर मुखे वाटो पण तसा भास निदान मला तरी होत नाही असे स्पष्ट सांगायचे लागते. पूर्वापार संबंधसंस्कारासुळे 'शिंदेशाही' विषयी केवळ अस्मिमानच नव्हे तर भक्तीभाव असणे व त्या ममतेच्या [किंवा आत्मीयतेच्या] नात्याने शिंदेशाही इतिहासाचे स्वल्प प्रगट व्हावे अशी उत्कंठा असणेही साहजिक आहे व त्या सवधी जी 'साधने' अनुकूल असतील तीही इष्ट आहेत यावद्दल वाद नाही पण तीं साधने किती व कशा प्रकारची असतात हे पहाता आले आणि अनुकूल व प्रतिकूल साधनचिकित्सा इतिहासाच्या दृष्टीने झाल्लोक्त करिता आली व ती शिंदेशाहीस साजेलशी झाली म्हणजे कार्यसिद्धि होण्यास अडचण राहत नाही या सावनसिद्धते विषयी मनात जसा विचार येऊ लागतो तसे या शिलेदाराचे घोडे पेंड खाऊ लागते आणि किंकर्तव्यतेचा पगडा बसून उद्धिगता वाटू लागते हा केवळ औपचारिक विनोद नव्हे पण खरी वस्तुस्थिति आहे. कारण ' शास्त्र पंडित नाही मी लेखक ' किंवा हुना या त्रयी परीकडे जो एक प्रकार नैसर्गिक बुद्धीमत्ता परिपक्व होऊन प्रफुल्लित झालेला कधी कधी निदर्शनास येतो त्या दुर्मिळ श्रेणीतही मला रिधाव नाही. इतकेच नव्हे तर मला संस्कृत भाषेचा गंधही नाही. फार काय तर मराठी मातृभाषादेखील सरळ व शुद्ध बोलता किंवा लिहिता येत नाही. तसेच अनुवंशिक शिक्षणसंस्कारही लागता येत नाही. मी केवळ एक मराठा शिंदेशाही 'शिलेदार' आहे एवढा मात्र मला अभिमान आहे मग कोणत्या आधारावर मी ही लेखणी उचलली हे कोडे माझे मलाच उमजेनासे झाले आहे साक्षरतेम मुखन इतिहासाचे नाही लागून मनोरंजनार्थ म्हटले तरी असले वाडस ऋण्यत माझी दिशाभूल तर होत नाही ? शिलेदारी वाण्यासुळे लहानपणी वयोवृद्ध लोकांचे मुखाने जुन्या गोष्टी ऐकण्याचा प्रथम सुयोग आला. तगोत्तर शाळाप्रवेश झाला. तेव्हा इतिहासप्रसिद्ध घराण्यातील सोबल्याची परिचय झाला. पुढे अभ्यास संपला ते ! शाळा सोडली. त्यानंतर सरकारी सेवेंत प्रविष्ट झालो तेथेही ऐतिहासिक माहितीची अत्यंत अवश्य-

कता भासली म्हणून तत्संबंधी साहित्य वाचण्याचा क्रम ठेवणें भाग आलें. इतकेंच काय तें, याम गोडी म्हणता येईल काय ? आवड म्हटली तर शास्त्रीय रीतीनें अभ्यास तरी करावा कीं नाही ? पण तसाही काहीं प्रकार घडला नाही वाचनाचा नाद म्हणून इतर विषय न घेता ऐतिहासिक पुस्तके मात्र चाळली असें फार तर म्हणता येईल आणि हेंच सत्यही आहे अशा परिस्थितीत आत्मविश्वास नव्हे पण फाजील अट्टाहास घटून आमक कपनेच्या जोरावर असलें जबाबदारीचें काम शिरावर घेतल्यानें इतिहासक्षेत्रात या 'शिलेदाराची ही शुद्ध भल्लेराई' आहे असा ग्रह सृज वाचकाचा झाला तर त्यात मुळीच नवल नाही माझी मनोदेवताच मला तशी साक्ष देते म्हणून मी शिष्ट सांप्रदायरूपी प्रस्थापनेस रामराम ठोकून ही भल्लेराई आरंभिली आहे उपयुक्ततेच्या दृष्टीनें स्वयं धावा भारण्यापेक्षा या सावनाची लगाम एखाद्या चाणाक्ष चावुकस्वरागच्या हातीं देऊन चंरीचाऱ्याचा पुरवठा केल्या असता तर लाभविशेष संभवनीय होता अशी स्नेहाची सूचनाही मिळाली पण ती या अडेल तडाम रुचते थोडीच ? शिलेदारी सांप्रदायास ती समत नव्हती शिलेदार बहुधा आपलें घोडें आपणच खाजवून फेरून तयार करीत असे यथपर्यंत कीं स्वतः भ्रम करून घोडा तयार केल्या तरच तो स्वार म्हणविला जाई ही केवळ दंतकथा किंवा अख्यायिका नव्हे माझे जुलत बंधु तीर्थस्वरूप केलामवासी माधवराव फाल्के यांनीं आमरणात चाडु-स्वाराचा घोडा शिवलाच नाही खोगीर, काठी सपाटी पाहिजे ती मिळो, तंग चौकडा असो वा नसो पण स्वारी केल्याखेरीज ते राहिले नाहीत ही शिलेदारी तऱ्हा झाली शिलेदारशिरोमणी माधवराव महाराज शिंदे आलीजगद बहादुर हे चावुक-स्वारावर मुळीच अवलंबून राहिले नाहीत हे सर्वश्रुत आहेच ती भली बहादुरी स्वतः संपादन करिता आली नाही हें खरें, पण तो झोंक प्रत्यक्ष झळयाने पाहिल्यामुळे त्याचा पीळ मात्र गेल्या नाही चावुकस्वाराचा प्रकार पहावा तर घोऱ्यात एखादी असली गोम ठेवून देतात कीं त्यामाठी त्याचे दारी फेरी करवी लागते प्रसंगावधानात् खोगिरासहित घोऱ्यास सलाम करून त्याचे पाठीमागे तोवरा घेऊन फिरावें लागते, चावुकस्वारी तरात्रीच्या या भरातीत पडून मंडलचक्र काटण्यापेक्षा सरळ दौडधूप करून घोडा व हतियार आपले हातीं ठेवण्याचा जो 'सततर' शिलेदारी सांप्रदाय आहे तो काय बाईद ? पैजून, कलगी, हुमा मालादिनें नटवून क्षमक्षमची चाल दाखवून हुमाळ उडविता येणार नाही, ही गोष्ट अगदीं निर्विवाद आहे पण कावा अटेरची ही कवायद सोडून सरळ कदम टाकून घोऱ्याची व मालकाची चाकरी करणें वरें इतकेंच नव्हे तर हा आपल्या स्वहिताचा परंपरागत धदा सर्वस्वी सोईस्कर असून तो शिलेदारी धर्म आहे अर्थात् स्वयंम सिद्ध होऊन जी साधनें अनुकूल असतील तीं सज्ज करून ठेवणें भाग आहे यापलीकडे अन्य कर्तव्य नाही त्या 'कामगिरी' पुरताच 'हिसेव' दावगाचा आहे त्याची 'समजावीस' झाली म्हणजे घोडे गंगेस न्हालें एवढ्यासाठीं हा त्रीशब्दी चक्रव्यूह रचावा लागला ईषेच्छेनें हा व्यूह पार पडला तर पुढें दसरा दिपवाळीचे सुहृतीनें साधनचिकित्सेच्या मोहिमेचा विचार करिता येईल आणि साधिले तर त्याचे चर्चात्मक सारही देण्याचा यत्न करून पाहूं पण त्या दिग्नेस जावयाचा विचारच नाही, तर तूर्त वाट शोधण्याचें कर्तव्य तरी काय आहे ? संशोवन क्षेत्रातील वीर खरे व राजवाडे याचा सावनाबरोबर सारही देण्याचा सांप्रदाय होता तो अनेक दृष्टीनें हितावह आहे असें मान्य करावें लागतें, पण कोठें ते रथी महाराथी व कोठें या शिलेदाराची मर्यादित गती स्वप्नीही साम्य अव्यय नाही ते कार्य सामर्थ्याच्या बाहेरचें होय त्यामुळे इतिहासमत्ताचा मनोमग होऊन निरुत्साह होणार त्यास निरुपाय आहे कोणी लहानशी कामगिरी असती तरी या शिलेदारानें कदाचित् कमर बांधली असती पण साधनसामुग्री अपाद आहे ती प्रथम चाळून

पाहणें, तिचें प्रथकरण करणें तथा कालानुसार क्षिपयानुक्रम लावून तदोत्तर वाचन व मनन करून सार काढावयाचें व तें प्रकाशित साधनाच्या तागडीत तोळून साधक बाधक विचारानें जिकडें पारडें झुकेल त्याचें विवेचन करून निष्कर्ष सांगवयाचा. अशा प्रकारें अवडंबर करावयाचें म्हणजे डमरूच वाजवावयाचा ! आणि मग साधन प्रकाशनाची विदान या जन्मी तरी आशा घरावचास नको खरे व राजवाडे या दुरधरांनीं आजन्म यज्ञ करून जी कार्यसिद्धी केली तिचेच स्वरूप पाहिलें म्हणजे मन दंग होते तेव्हा पुढील अवसान कळतच आहे नवें साधनशिंगळ संभाळून या रणक्षेत्रात उतरून धुमवडाक्याच्या भवीमारात शिरून तलवार बहादुरी करणें कठिण आहे उच्छेदकळपणाला बळी पडून गाठचे घोडे व पदरचा गाशिया गमवून घोंमडी पाधरून घरची वाट धरण्यापेक्षा नवशिक्या स्वाराप्रमाणें रणातील पटाईतास शक्तीनुसार साधन साहित्याची कही पोचविण्याची कामगिरी मली त्यात काय कंक्रण मोडून बघा येतो ? जें जाडें भरडे शिलेदारी घोडें स्वराज्य व साम्राज्यरुपी रथाचे कामीं पडलें त्याला आता एवढें ओझें वाहता येऊं नये काय ? 'हरोल' न साधली म्हणून धैर्य सोडून 'करोल' देखील सोडावी की काय ? असे नाना प्रकारचे रंगतरंग मनात घोलत होते कार्यक्षेत्रविस्तारमयाधकारात क्षणभर 'सुधबुध' गेली. निराशेला वशीभूत होऊन हा शिलेदार गनिमी कावा काढूं पहात होता तो अकस्मात् जन्माचें दोन सागाती, दोघाची संसर्गिक आविकार वाणी, पहिला सहाय्याची तर दुसरा समच्येयी, पाठीवर येऊन उभे राहिले एक देशमुख तर दुसरा 'देशाधिकारी' उभयतांनीं एकमुखे होऊन [स्नेहवादे] समाचार घेतला शिलेदारी धर्माचे स्मरण देविलें क्षेत्र सोडून जाण्याचें क्षात्रवृत्तित्यागाचा निषेध केला 'सारे चाकरीवर गेले टाळा देवून जावें !! त्या परिस मरण काय वाईट' असा स्पष्ट संकेतच नव्हे तर निर्वाणीची आज्ञा आहे असे साधार सिद्ध करून दाखविलें अर्थात् सुळीची पोळी असली तरी ती भाल्याच्या नोकावर ठेवण्याविषयी कर्णा फुंकून या शिलेदाराला 'हरहर महादेव' करावयास लाविलें ही गर्जना करण्यापूर्वी कार्याची रूपरेषा निश्चित करावी लागली तिचा आराखडा उभयता समोर सादर करिता क्षणींच त्यानीं मोठ्या क्षतोपोत्साहानें तो सर्वस्वी मान्य केला आणि कामास आरंभ झाला

कोटा संग्रहाशीं परिचय.

शिवेशाहीशीं एका काळी संवध ठेवणारीं जी महाराष्ट्रीय घराणीं इकडे तिकडे विखुरलेली आहेत त्यांपैकी कोटेकर हे एक होय त्याचे जवळ जुने कागदपत्र आहेत अशी माहिती बऱ्याच वर्षांपासून होती, परंतु अनेक कारणांमुळे ते कागदपत्र पाहावयाची संधी आली नाही, किंवा कोटेकराशी प्रत्यक्ष परिचय घडला नाही. सन १९२६ चे सुमारास सुदैवानें किंवा दुर्दैवानें असो अकस्मात् सरकारी कामगिरी संपून छावणीस सुकामास आलो असता उद्योगात कालक्षेप होईल की नाही याबद्दल मोठी विचंचना मला व माझ्या इष्टमित्रास पडली. अर्थात् फावल्या वेळी स्थानिक ऐतिहासिक घराण्यासंबंधी कागदोपत्री माहिती मिळविण्याचा उद्योग आरमिला या व्यवसायात जी काहीं साधनें पाहावयास मिळालीं त्यावरून शिवेशाहीची ही अल्प पण हल्ली उपलब्ध असणारी [सर्वोपलब्ध] साधनें प्रसिद्ध करण्याची इच्छा बलवत्तर होऊं लागली. त्याची जुळवाजुळव करण्याचे संघीस घळघंतेराव रामचंद्र रेगे [दौंडकर] याचा घनिष्ट संबंध आला व त्याचा कोटेकराशी काहीं शरीरसंबंध आहे असें कळलें. त्यानी मित्रत्वासुळें पत्रव्यवहार करून कोट्यापावेतो स्वतः घेऊन आऊन कोटेकर वकिल गुलगुले याच्याशी परिचय करविला त्यावेळीं साधारणतः तेथील साधनसंग्रह पाहण्यात आला, सरदार गुलगुले यांनीं सर्व संग्रह माझ्या हवाली करून तो प्रकाशित करण्याची मोठ्या आनंदाने संमति दिली तेथून या कार्याचा आरंभ समजला पाहिजे.

गुलगुले संग्रहाची माहिती.

एकंदर संग्रह पाटता असें दिसून आलें की, जे काही कागदपत्र तूर्त आहेत ते धूळ, धुरवडा, वाळवी आणि ओलावा इत्यादि साधनजन्यामून वाननून गळजोपुरस्वर खानी जपून ठेविले आहेत कालचक्राच्या वाहत्या ओघात निसर्गत त्यावर जे काही परिणाम घडले आहेत त्यारा तर कोणाचा उपाय नव्हता पण ते जपण्यात मानवी प्रयत्नात काहीं कमतरता राहिलेली दिसत नाही अर्थात या घराण्याम कागदाची महती पूर्णपणे होती असे गायम् मिद्ध आहे. अली हजेल गुगारलेत्या पदतीने हे कागद काल विषयानुरूप लाविले होते असें जरी म्हणता न आलें तरी बरीच ठळक ठळक पत्रे व्यक्तित्व एकत्रित केलेली असून त्याची जुळवणी सरदार पुरुषोत्तराराव गुलगुले यांनी स्वयम् केली होती कोठ्यासारख्या दर व परस्व ठिकाणी वास करणाऱ्या मद्राग्रांथ सज्जनाचे अरिउसच व घडण्याची जेथे आति तेथे या निर्निव 'चिटोऱ्याना' नवीन पद्धतीचा सरदार पत्रण्याची आगा करणें व्यर्थ आहे आशा रियतीत जे दृश्य दिसतें त्याबद्दल गुलगुल्याचा गौरवच केला पाहिजे जोही वाचणारे कोट्यात मिळणें अशक्य होते या मुळें स्वातंत्र्यहीन कारकून व डायपिस्ट पाठविण्याची योजना करावी लागली, वाढ्या मनीष कोठे तरी या मज्जीमाटी जागेची सोय करण्याची विनंति केली असता निराळी राहुटी न दाखविता सरदार गुलगुल्यांनी त्याम आपल्या गोठात आश्रय देऊन न कळत पाहुणचाराची व्यवस्था केली वेळोवेळी कामाच्या तयामणीमाठी व जाटणीमाठी या जिल्हेदारास जवें लागलें तेव्हा इतर जागी सुकाम न करू देता चक्रील साहेबांनी आपर, नथून आश्रय देऊन आपले भडारातून रसद पोहोचवून पावती नेतली. त्याच्या या जुम्या पण स्वराज्य साम्राज्यपी औदार्याग्रहापुढें शिलेदारामदेखील हात टेकावें लागून रोजमुरा स्वीकारावा लागला अस्तु एकंदर कागद पाहून त्याचें प्रय करण करून वर्गाकरण करण्याची व्यवस्था लावून नऊ करण्यास आरंभ झाला.

हा सर्व संग्रह शिंदेशाही संबंधीच आहे असें म्हटलें असता वस्तुविपर्यास होणार नाही श्रीमंत पेशवे, पवार, होळकर आणि गायकवाड व त्यांच्याशी संबंध ठेवणाऱ्या काही निवडक व्यक्ती यांची तुरळक व मोटक पत्रे जमळली असतां हा संबंध पत्रव्यवहार शिंदेशाहीच्याच आहे असें ओघानेंच दृष्टोत्पत्तीस येईल या सबबी तूर्त इत्यंभूत परिचय देण्याचें प्रयोजन नाही, तथापि संक्षेपाने इतके सांगणे पुरे होईल की, प्रमाणानें स्वयं शिंद्याचाच सिद्धे मोहरी पत्रव्यवहार फार आहे, त्याचे बरोबरीनें किंबहुना किंचित कमी तत्कालीन इतर पुरुषाच्या पत्राचे प्रमाण आहे आणि या कागदो-पत्रांच तत्कालीन राजकीय स्थित्यंतराचे स्पष्ट, साम्र व सुसंगत स्वरूप पहावयास मिळते सरकारी पत्र व्यवहार बहुधा 'आज्ञापत्राचे' रूपाने असल्यामुळे त्यात पाल्हाळ नसून संक्षेपाने आशय प्रगटीकरण झालें असलें इतर त्यात फारसें नवल नाही, अस्तु या संग्रहातील सर्व पत्रांची संख्या समारे साडे दहा हजार होईल. त्यापैकी एक तृतीयांश पत्रे ठोकळ मानाने फिरकोळ असून बाकी सर्व पत्रे उपयोगी आहेत शुद्ध शोधकदृष्टीने व नूतन माहिती या मानानें ही संख्या कदाचित न्यूनाधिक ठरविता येईल पण 'शिंदेशाहीची स्वतंत्र साधने' हा दृष्टिकोन ठेविला असता त्यात फारसा फेर करिता येईल असें वाटत नाही। आणि या दृष्टीनेच तूर्त याची चाळणी करून ही पत्रे प्रकाशित करण्याचा विचार आहे. शिंदेशाहीत वास करणाऱ्या मजसाराख्या व्यक्तीने ह्या संग्रहाच्या योग्यायोग्यतेविषयी उद्गार काढावयाचे म्हणजे पर्यायें पक्षाभिमानच व्यक्त केल्यासार खेहोईल अशी भीति वाटते म्हणून एका प्रसिद्ध इतिहासकाराच्या मताचें सार देणेंच सोईचे होईल.

[गोविंद सखाराम सरदेसायाचा अभिप्राय].

' The ancestors of this Saraswat Brahmin family, surnamed Gulgule, came from Achare in the South Konkan and were placed by the Peishwa, at Kotah as Revenue Collectors, under the orders of Scindia. The carefully preserved historical papers in this family contain some 25 bundles. The total number of letters will come to about 6000. [*This was apparently I believe a cursory estimate open to correction*] Even if a scrupulous selection were made more than half will deserve being printed fully.

This is so far as mere quantity goes. But the quality of the whole Record is even far superior to its quantity. For while we have plentiful materials bearing on the administrative and other measures of the Peshwas at Poona and the South, we find practically very little bearing on their North Indian Affairs. Such points, for instance, as, how the Marathas expanded into Rajputana, what sort of relations they kept with the Rajput Princes, what difficulties they encountered and how they overcame them all, All this was the work of one great personality Mahadji Scindia whose life work from 1761 to his death in 1794, is fully exemplified in the copious letters sent from his Camps.

There occurred something like a bifurcation in the Maratha fortune in 1772. The keen rivalry, for Power waged between Nana Phadnavis and Mahadji Scindia, forms one of the most instructive episodes of the declining period of the Maratha Power and was upto now more or less inexplicable, as the student of History had before him only one side of the question profusely represented in the Patwardhan and the other Records which have so far been published. The other side, namely that of Mahadji Scindia, was conspicuous by its absence. That is to say while so far we had only the letters of Phadnavis and his partisans, accusing Mahadji and his ways, we had very little that gave the version of Mahadji Scindia. This want can now be amply supplied by the publication of this Kotah Records.

The letters written by Jaganath Vishwanath from Poona, during the 4 eventful years 1791 to 1794, are indeed more than their weight

• या उताऱ्यांत वाकडे अक्षराने [*Italics*] जो मजकूर जागोजागी कंसात दाखविला आहे तो या शिक्केदाराने पदरचा घादविला आहे.

in gold, as they lucidly set forth the points of difference between Nana and Mahadji and give graphic account of day to day occurrences and conferences at Poona, in those momentous years of Maratha fortune

An account of Maratha politics in the North with Mahadji Scindia's side fully represented can now be created out of this Kotah Duftei, which must be ranked as valuable as the *Muz Duftei* printed by Khare For the first time the student of Maratha History will be supplied with an authentic material for estimating the character of Mahadji Scindia and his achievements by means of this Kotah Duftei supplemented by the 4 volumes already printed by [*Dattatraya Balwant*] *Pan-nis To the Royal House of Scindias* this new find will indeed bring credit and glory. The student of Maratha History will now have all his curiosity amply rewarded.

There is another special value for this Duftei. The Records of the several Deccani families so far printed by [*Khare*] *Rajwade* and others, are more or less scappy and do not in themselves give a complete version of any historical developement This Kotah Duftei, however, is complete and intact, [*not*] right from the beginning of the Maratha entry into the North [*but from 1749*] to its ultimate settlement under the British supremacy in the first quarter of the 19th century. Hence we find in it ample material for estimating the various stages of Maratha expansion into the North, its policy and methods, its financial facilities and burdens, difficulties and encounters and the kind of relations existing between the Marathas and the Rajput [*Princes.*] Kotah was long the pivot round which the Maratha Policy in Rajputana centred during [*and previous to*] the regimes of Mahadji and Daulat Rao Scindia.

The Duftei contains full personal handwritings of [*not*] all [*but certainly many*] members of the Scindia family and the various geneals, officers [*and other notabilities of the day*] Thus this Northern find is as rich in men and matters of the North as the Deccani Papers [*already printed*] are of the South. Fresh incidents [*facts*] and personalities hitherto unknown are profusely brought into light, thereby enriching the Maratha History to a great extent. Not only were the Scindias [*a lot of*] strong fighters, clever writers and able administrators but it is surprising to learn in these papers that

they were scholars [of Sanskrit also and were] fond of reading old works. Mahadji Scindia's acrimonious discussions with Nana Phadnavis and the details of his last illness are found graphically described, Horses, regiments, guns and their manufacture, items of Maratha social life in those days, banking rates of interests and commodities, exchange of various manufactures, fruits, scents, ornaments, old Sanskrit works and writings, paintings and idols, medicines and arms, all these have frequent mention in this correspondence. We also get precious glimpses of Mahadji Scindia's character and his conduct towards his subordinates. We find all his follower and help-mates thriving under his patronising care and serving their master all their life with rare loyalty and devotion. In short the Maratha History of the Post-Panipat period had so long to depend entirely on the accounts presented by the Southern records, but hereafter we can have a rival Record in this Kotah find perhaps even more important in a historical sense.'

हा गोविंद सखाराम सरदेसायाचा अभिप्राय व पुढें येणारी प्रत्यक्ष प्रमाणें याचा तुलनात्मक दृष्टीने विचार करता या साधनाची खरी योग्यता आपोआप उघडकीस येणार आहे, अर्थात् त्या संबंधी पृच्छा करण्याचे प्रयोजन नसलें तरी एवढी गोष्ट सांगणे अगत्याचें आहे की शिंदेसाहीसंबंधी प्रमाणाभावी ज्या काही कल्पना सांप्रत प्रचलित आहेत त्यावर नवीन प्रकाश पडून शिंदेसाही इतिहासाचा जो दीप मंद, अस्पष्ट व अंधुक दिसत आहे तो जास्त प्रदत्त झाल्यासिवाय खचित राहणार नाही, किंबहुना शिंदेसाही इतिहासाच्या ह्या स्वरूपापेक्षा मराठी सत्तेची जी अवकारमय अनास्था पाहावयास मिळते तिचा लोप होऊन तिचें मूळ, खरें आणि उज्वळ मूर्तिमंत चित्रच या प्रयत्नांनं पाहावयास मिळून महाराष्ट्र इतिहासात अमर्यादपणें सावळा गोष्टच माजविणाऱ्या परकीय इतिहासकाराच्या पायात कोलदावा पडेल असें वाटते

गुलगुले संग्रहाचें एक व्यंगविशेष

या संग्रहात जर काही सांगावया सारखे व्यंग असेल तर तें एवढेंच की गुलगुल्याचा धकील या नात्यानें जो पत्रव्यवहार शिंदेदरबारशी झाला तो मात्र या संग्रहांत कुठोच उपलब्ध नाही. जीं सरकारी पत्रें प्रसंगानुसार गुलगुले याना आली त्याचाच यात केवळ भरणा आहे ही अशी स्थिति का असावी, वकीली वारनिशा कोठें गेल्या इत्यादि पत्र साहजिकच मनश्चक्षुपुढे उभे राहातात १८५७ चे वंडात गुलगुले यांजवर भयंकर गंडातर आल्याची दंतकथा आहे. या अनर्थात त्याच्या घराच्या एका भागाचा गोळ्यानें विचंश झाला. घरात बंडखोर सितून त्याची लूट केली गुलगुले मोठ्या शिकस्तीनें प्राण घेऊन बाहेर पडले. त्याच्या पश्चात् काम गोवळ माजला असेल तो ईश्वरास ठाऊक. या प्रकथातच वारनिशा बहुधा 'अग्नेये स्वाहा' झाल्या असाव्यात. सरकारी पत्रव्यवहार वारनिशापासून निराळ्या जागीं असल्यानेंच सुरक्षित राहिल्या असें वाटतें. सरकारी पत्रापैकी जीं पत्रें या वकीली पत्रात सर मिमळ झालीं तीं अर्थात्च सापडत नाहीत. हा वकीली पत्रव्यवहार काळाच्या उदरात गडप झाल्यानें ऐतिहासिक दृष्ट्या मोठीच हानि झाली यात संशय नाही. सरकारी पत्रव्यवहारामुळें शिंदेसाहीच्या

अंतर्गत परिस्थितीची जशी नीट कल्पना होते तशी ती जेठे व त्या लगतची इतर राज्ये याच्या नव जॉन कण्याचे या म न ही पत्रे जागीरदार याचने राहिले नाही. अर्थात गंगानिक राजकीय वातावरणाचे तसे तेजेनेकी कालने वाचन तेथे व त्या असुरोनाने त्याचा सरकारी पत्रव्यवहाराशी अन्योन्य सात जगा आता ज्योति गोपीना ज्वा जिनच्या ठळक रीतीने उगाडानाग पाहिजे तितका तो उमट-णात जात सरकारी पत्रव्यवहारात जेवटी तन्हालीन राजकीय वात् जमेग वरली गेली आहे त्यावरून तेवढी वर होईल तेवढाच घन तां. तथापि जी काही पत्रे वाचली ती सुरक्षित व व्यवस्थित ठेविल्यामुळे शिंदेबाजी इतिहासच जपून ठेविल्याचें श्रेय सर्वस्वी या कोटेकर वकील घराण्याला आहे. या गंगाना ज्ञानगिरीकडून लिजेवाडा गान्नी मन्त्र ज्ञानीच राहिल यात मुळीच सत्य नाही.

सर्व पुढे धावण्या पाहून ते पर्याप्त फायद्याला लागले, त्याच नीट वाचन व मनन करून त्यांना तन्हालीन इतर उपलब्ध गादिन्यासी तातून पाहणे ज्यादि अनेक संस्कार करावे लागतात या वरून हे प्रमाणाने ज्ञानपाणीत होणे शक्य नाही. नाही त्याकाळ त्याची फाटणी करणे प्राप्त आहे व हे काम मजलासना अनसिजाच्या वाण्याम अकामान् आरगामुळे व काही प्रकृषित माधने दुर्मिळ अगंगामुळे शिलदारी पोरे संगत लागून हो मर्यादा आणरी वाटण्याना संभव आहे.

प्रथम भागासंबंधी दोन जट्ट.

या संग्रहात पानिपतीच्या पत्रव्यवहाराचे प्रमाण जाम्म असतयामुळे अल्पमत्तम पूर्व-पानिपतीच्या पत्र प्रमाणाने काग प्रमाण ताती पनल आहे याची एकदर मर्यादा ७०० अमून त्यापैकी ५०० पत्रे उपयुक्त आहेत. ही कदाचित् एकाने रानत गागात देता आली असती परंतु ठरविलेल्या रूपरेषेनुसार ती अनेक भागातून प्रमाणित जेणे जट्ट वाटले त्यापैकी हा पहिला भाग इतिहासमत्तास मार करीत आहे

या भागातील पत्रांना जगाक लक्षण्याने ज्ञानी फारशी अडचण पडली नाही. कारण सरकारी पत्रात बहुतेक हिजरी सन दिलेला आहे जी सुद्धा थोड्याच भागली व भागत आहे ती ही की पूर्व पानिपतीच्या इतिहासात जी माधने खरे, पारनोस, राजनाडे, रत्नादि नामांकित उतिहासकाराकडून व विविधज्ञानविस्तार, काव्येतिहाससंग्रह व भारतवर्ष गातिनात प्रसिद्ध ज्ञानी ती वाचावयाम तर काय पण पहावयागडेतील मिळाली नाहीत त्यामुळे या नवीन पत्रांमधील विचार करून व तारतम्य पाहून मार काटणाग मुळीन मदत झाली नाही अथवा काही जागी दुर्लभाचा किंवा पक्षपाताचा दोष आंगी येईल तर त्यात माझा निश्चय आहे ती माधने प्रत्यक्ष पाटावयास मिळाल्यानंतर विधानातर करावसे वाटण्या तसे करणाग मला मुळीच मकोच वाटणार नाही आणि याचसाठी मी तूर्त या भागाचे चर्चात्मक मार देण्याच्या भागवडीत पडलो नाही ही गोष्ट वाचकानी लक्षात आणू यावी तसेच मुळाभाची पूर्ण गावी देखील तयार करिता आली नाही

मूळ पत्राची भाषा व्याकरणदृष्ट्या गुढ करण्याना परिपाठ आहे पण तो मी स्वीकारिला नाही मूळ पत्राची हुबेहुब नकल देणेच मला विशेष सयुचित वाटले व त्यात पदरचा अनुसार देखील द्या असता दिला नाही. तो अवश्यकतेनुसार निराळा कसात दारविळा आहे मोडीत 'इ' ['ह्रस्व] व 'ई' [दीर्घ] एकच अमत्याने त्यात व्याकरणाप्रमाणे 'ह्रस्व दीर्घाचा विचार मात्र अवश्य केला आहे. व हाच क्रम 'उकारा' वल्हडी ठेविला आहे या पलीकडे असल पत्राच्या भाषेत काहीच दवळादवळ केली नाही वाचकाच्या सोयीसाठी असल पत्रात अक्षराचे वळण जेथे जेथे बदलेले दिसले तेथे तेथे निरनिराळी चिन्हे दिली असून त्याची स्वतंत्र सूचीही पण दिली आहे

या पहिल्या भागांत एकंदर २९९ पत्रे असून त्यापैकी ६ पत्रे निरनिराळ्या ठिकाणाहून मिळविली आहेत. [लेखांक १, ६२, १०७, १३९ अ, १३९ इ, १५६,] एवढी पत्रे सोडून बाकीचा सर्व पत्रसंग्रह 'गुलगुले दफ्तरचा' असून तो शिंदे राजघराण्याचा सन १७३३ ते १७६७ पर्यंतचा पत्रव्यवहार आहे. यातून महादजी शिंदे यांची पत्रे मात्र वगळली आहेत. त्याचा पत्रव्यवहार फार असल्यामुळे तो अनेक भागांत प्रसिद्ध करणेच प्राप्त आहे

राणोजी शिंदे यांची आजपर्यंत केवळ ३ पत्रे पहावयास मिळत होती [त्र्यम्हेद्र लेखांक १७७, १७८ व इतिसंग्रह पुस्तक २ अंक ९ ऐटि ३५] ती आज ३९ पत्रे 'संग्रहात' जास्त उपलब्ध झाली आहेत त्यापैकी ३४ पत्रे जी उपयुक्त वाटली ती येथे दिली आहेत. [लेखांक १ ते ३३] यासिवाय आणखी २ पत्रे पहावयास मिळतात [Selection Records, Bagl: page 15] अशीं ३९ पत्रे राणोजी शिंयाची प्रस्तुत पाहावयास सापडतात

राणोजी शिंदे यास लिहिता वाचता येत होते किंवा नाही याविषयी गुलगुले संग्रहातील पत्रावरून ठाम मत निदान मला तरी निश्चित करिता आले नाही त्याच्या पत्रातील अक्षरांचे वळण बहुधा एक घाडी असून 'बहुत काय लिहिणे हे विनती' चे वळण दोन प्रकारचे आहे त्यापैकी एक तर रामचंद्र मल्हार सुखठणकराचे हस्ताक्षराची जुळते पण दुसरे कोणाचे हे काही निश्चित सांगवत नाही अक्षर इतके वळणदार आहे की ते राणोजीचे ठरविण्यास जरा सकोच वाटतो यामुळे राणोजीच्या साक्षरतेविषयी प्रश्न सुटत नाही. [आणि हीच अडचण जयाजी शिंयासबंधी भासते लेखांक १३९ ई टीप १६३] तथापि रानवडेविरचित वखर व 'सुतालकी अधिकारप्राप्ती' च्या दृष्टीने पाहता ते निरभर असतील असे वाटत नाही पण या विवानास तूर्त प्रत्यक्ष प्रमाण उपस्थित नाही एवढे खरे.

जयाजी आपा शिंदे यांची १२४ पत्रे 'संग्रहात' सापडली त्यापैकी या भागात १०८ पत्रे दिली आहेत [लेखांक ३४ ते १३९] राजवाड्याने ७ असले पत्रे छापलेली आहेत [खंड १ लेखांक १, ३०, ३२, ३७, ४३, ४५, ४९] ती मिळविली असता ११५ पत्रे उपलब्ध होतात यापेक्षा अधिक पत्रे जयाजीची मिळावयाम पाहिजेत मला काही प्रत्यक्ष पहावयासदेखील मिळाली पण ऐतिहासिक दृष्ट्या ती फारशी महत्त्वाची नसल्यामुळे येथे देण्याची आवश्यकता वाटली नाही

जनकोजी शिंदे यांची १५८ पत्रे 'संग्रहात' जी मिळाली त्यापैकी ११३ पत्रे येथे दिली आहेत [लेखांक १४० ते २५३] एक पत्र जे इतर जागी मिळाले तेही दिले आहे [लेखांक १५६] अशा प्रकारे पत्रांची संख्या ११४ होते याखेरीज राजवाडे याने ५ पत्रे प्रकाशित केली आहेत [खंड. १ लेखांक ५५, ६१, ७४, १३७, १८३.] 'वायजावाई शिंदे याचे चरित्रात' पारसनिसाने १ पत्र दिले आहे [पान ८] अशी १२० पत्रे जनकोजी शिंयाची मिळतात यांवाती ही संख्या आणखीही वाढण्याचा संभव आहे

जनकोजी शिंयाची 'पानिपतोत्तर पत्रे' सुद्धा यातच समाविष्ट केलेली आहेत. वास्तविक ही [३१] पत्रे त्याचे नावावर घालता येत नाहीत [लेखांक २२३ ते २५३] ती महादजी, केदारजी इत्यादिकाची समजली पाहिजेत

दत्ताजी पाटील शिंदे यांची ८ पत्रे या भागात आली आहेत [लेखांक २५४ ते २६१] या व्यतिरिक्त राजवाडे याने १ पत्र प्रसिद्ध केले आहे [खंड १ लेखांक ७३] एकूण दत्ताजीची ९ असले

पत्र पाहावयाला मिळनात जनकोजीच्या वाळण्या ज्या दत्ताजी गिबांनी सतत ४ वर्षे शिंदे शाहीची सूर्य चालविली त्याची केवळ ९ पत्रेच मिळावीत हे मोठे आश्चर्य आहे अस्तु पुढे सांगे त्याची यापेक्षा अधिक पत्रे सापडतील अशी आशा वाटते

मानोथो निंवावाडे शिंदे यांचे केवळ १ पत्रच का होईना पण ते प्रथम पहावयास मिळते. [लेखाक २६८]

सावाजी शिंदे यांची ४ [लेखाक २६२ ते २६५] व **खानाजी जाधव सेनापति** यांची ६ [लेखाक २६६ ते २७२] अशी १० पत्रे प्रत्यक्ष पाहावयाचा योग प्रथम या भागात आला आहे

केदारजी शिंदे यांची ३४ पत्रे सत्रहात असून त्यापैकी २२ येथे घेतली आहेत. [लेखाक २७३ ते २९६] राजवाडे यांचे १३ पत्रे दिली आहेत [खंड १३ पत्राक १, ४, ३२, ३३, ३६, ३७, ३८, ४९, ५०, ५१, ५२, ५३, ५४] ती जसेच घरीता ३५ पत्रे उपलब्ध आहेत

रवलोजी शिंदे यांची २ पत्रे प्रथम पहावयास सापडतात [लेखाक २८२, २८३]

अशा प्रकारे राणोजीपासून केदारजीपावेतो निंदेरजबराण्यातील ३३१ असले पत्रे लक्षात उपलब्ध आहेत पहिल्यापेक्षा ही सल्गा जरी वाढलेली दिसत असली तरी ती फार अल्प आहे असेच म्हणावे लागते कारण यापेक्षा किती तरी पटीने ती ज्ञान्त अनावयास पाहिजे इतिहासाचार्य राजवाडे यांच्या भाकिताप्रमाणे कोटेकर वकिलाचे हे कौतुक तर पाहावयाचा मित्राले पण दूरी, जयपुर, जोधपुर, उदेपुर इत्यादि उत्तरहिंदुस्थानचे राजेरजवाडे आजकरील अन्य वकिली पत्रव्यवहार अद्याप अज्ञात व अनुपलब्धच आहे तसेच श्रीमंत गायकवाड, पवार [भोमले] व होळकर या मराठेशाहीच्या अवशेष भागीदारांचा पत्रव्यवहार बाहेर आलाच नाही या खेरीज पेशवाईचा जो प्रचंड पत्रसमग्र आहे त्याचा परिस्फोट अद्याप व्हावयाचा आहे

शिंदे व होळकर यांची काही सप्ताहिक पत्रे मिळतात ती फार थोडी असून बरील मोजणीत आली नाहीत तथापि ती पुढील भागात होळकरांचे पत्रव्यवहारात पहावयास सापडतील

या पहिल्या [व पुढे येणाऱ्या दोन पूर्वपानिपतीय] भागासंबंधी जर काही सांगायचे असेल तर ते इतकेच की ब्रम्हेश्वामी याबद्दशीकराचे चरित्रात जो पत्रव्यवहार पारसनीस याचे दिला आहे तो थोरले बाजीराव पेशवे याचे निधनोत्तर एक दोन वर्षांचे वर्णन देऊन संपतो आणि राजवाड्याच्या पहिल्या खंडाचा आरंभ १७५१ पासून होतो अशा प्रकारे जी वर्षीय आजवर पडत होती ती सर्वस्वी तर म्हणता येणार नाही पण काही अशी तरी भरून निघत आहे अर्थात १७४२ ते १७५० या आठ वर्षांचा वृत्तात पहावयास मिळतो तसेच पहिल्या खंडात जी माहिती राजवाडे यांचे दिली आहे त्यात ही भर ज्यास्त उचलणार आहे त्याला 'बंदरचूड कले' चा ज्या दिवशी संयोग होईल तो सुदिन समजला पाहिजे ठोकळ मानाने बोलावयाचे म्हणजे मराठ्यांच्या उत्तरहिंदुस्थानविषयक हालचाली, घडामोडी तथा राजेरजवाडे यांच्याशी घडलेले व्यवहार इत्यादिकांचे अर्तबाळ स्वरूपाचा शोध लागून अनिश्चित मुद्याचे समाधानकारक रीतीने स्पष्टीकरण होत असून खरे रहस्य कळते ती दिवक्षित स्थले व योग ही क्रमशः प्रसंगानुसार टीपेत जरी दर्शविली असली तरी त्यांचे सुसघटित सार देता आले नाही म्हणून त्याची खरी बहार पाहावयास मिळत नाही.

राणोजी, जयाजी, जनकोजी, जोतिबा, दत्ताजी, तुकोजी, केदारजी व रवलोजी शिंदे यांची चित्रे उपलब्ध न झाल्यामुळे ती अर्थोत्तच देणे शक्य झाले नाही. बरील पुरुषांची चित्रे आज मिळत नसली तरी

तीं पुढें सांपडण्याची मला आशा वाटतें कारण राणोजीचे समकालिन बाजीराव पेशवे, महारजो होळकर, पिलाजी जाधव इत्यादि अनेक इतिहासप्रसिद्ध पुरुषांची चित्रे उपलब्ध असतां वरील शिंदेघराण्यांतील पुरुषांचीच तेवढी चित्रे तयार झाली नसतील असें अनुमान करवत नाही. शिंदेशाही छत्राखाली वास करणारे चित्रकार त्यावेळीं विद्यमान असून त्यांनीं तत्कालीन सरदारांची काढलेली चित्रे आज चित्रकारांच्या नावासह पाहान्यास मिळतात. यदाकदाचिह्न शोवाची ही चित्रे नव मिळालीं आणि सर्वस्वी निराशा झाली तर वरील पुरुषाचे रूपाकारविशेष माहीत होण्याची अन्य साधने अनुकूल आहेत किंवा नाहींत याचा छडा लावून जे सार मिघालें त्याचे दिग्दर्शन करावयाचा विचार होता पण काही काम अपुरें राहिल्यामुळे तो विचार पुढील भागावर ढकलणें प्राप्त झाले.

एक रंगीत चित्र मात्र गुलगुले संग्रहात सापडलें खरें पण ते कोणाचे आहे याबद्दल अद्याप निश्चय झाला नाही ते बहुधा जयाजी, दत्ताजी किंवा तुकोजी ह्यांपैकी कोणाचें तरी असावे असें वाटते. या संबंधी ठाम निर्णय झाल्यावर त्याचे स्पष्टीकरण ओघानेच पुढें होऊन इतिहासभक्तांची जिज्ञासा तुप्त होईल.

आलीजह बहादुर महादजी शिंदे यांनी तर काही चित्रकार आपल्या पदरीच ठेविले होते. [ती घराणी आजही विद्यमान असून] त्याच्यामुळेच महादजी शिवाची वरील चित्रे जागोजागी पहावयास मिळतात अस्तु त्याचे एक नवीन दरवारी चित्र जें ' संग्रहात ' उपलब्ध झाले तें या भागाच्या सुखदृष्ट्यावर दिले आहे.

कोटेकराचे ' संग्रही ' रंगीत चित्रांचा वराच साठा आहे त्यात पशू, पक्षी, सुंदर स्त्रिया, रमणीय देखावे, रागरागिणी तथा पौराणिक व ऐतिहासिक विभूती, नामांकित राजे, सेनापती, सरदार व शूरवीरांचा भरणा विशेष असून मराठ्यांची चित्रे फारच कमी आहेत. अस्तु जीं आहेत ती सबबीप्रमाणें व सोईप्रमाणें निरनिराळ्या भागात देण्याचा विचार आहे. स्वयम् गुलगुले घराण्यातील पुरुषांची चित्रेही मिळतात. कोटा येथील पहिले वकील बालाजी यशवंत गुलगुले याचे चित्रासंबंधी अद्याप निर्णय झाला नसल्यामुळे ते देता आले नाही त्याचे पुत्र लालाजी बल्लाळ गुलगुले याचे रंगीत चित्र मात्र दिलें आहे या व्यतिरिक्त पहिल्या भागात आलेल्या शिंदे राजघराण्यातील व्यक्तींच्या छत्राची छायाचित्रे दिली आहेत.

असल व प्रमाणशीर पुराव्याची सर्वतोपरी वाण असल्यामुळे स्वदेशीय इतिहासकारांस बराच काळ परदेशीय इतिहासकाराच्या ओजळीनें पाणी प्यावें लागले तर त्यांत त्यांचा मोठासा दोष आहे असें नाही. जुन्या बखरी व दंतकथा यांच्या आधारावर आपला दृष्टीकोन स्थिर ठेवून महाराष्ट्रीय इतिहासाचा सत्य भाग जितका प्रकाशांत आणतां येईल तितका आणण्यास त्यांनीं शक्य तो प्रयत्न केला आहे यात संशय नाही. परंतु खरी पत्रबद्ध हकीकत उघडकीस येण्याभावी सत्य इतिहासरचना करण्याचे कामी त्यांची असमर्थताच राहिली.

ही जाणीव लक्षात घेऊनच विविधज्ञानविस्तारकार, काव्येतिहासकार, ग्रंथमालाकार, खरे, पारसनीस, राजवाडे, राजाज्यक्षादि [सत्कार्यात्तेजक भारतेतिहास] मंडळी पुढें सरसावली. तिचें बरेच काम फलदायी झालें. मराठेशाही इतिहासाचें संशोधन करित असता त्यांचे हातून शिंदेनाही इतिहासावरही साहजिकच बराच प्रकाश पडलेला आहे तथापि सुसंगत, व स्वतंत्र अशा शिंदेनाही सावनाची अनुकूलता होत नव्हती तो काळ जाऊन ईशेच्छेनें आणि कोटेकर वकील गुलगुले यांच्या ममत्वाने व पुणेकर देशमुख [राजराजेंद्र मालोजी नरसिंगराव शितोळे] यांच्या

सकीय प्रोत्साहनामुळे आजचा हा सुयोग इतिहासमत्तास लाभत आहे. यावद्दल परमेश्वराचे धन्यवादच गाविले पाहिजेत. आता एवढ्यावरच संशोधनकार्य संपलं असे मात्र समजता कामा नये. या संग्रहाखेरीज स्वतंत्र असे कित्येक ज्ञाताज्ञात सग्रह ओघून शिंदेगाही इतिहासात त्याची अजून भर टाकावयास पाहिजे. अशा प्रयत्नासिवाय शिंदेगाहीचा सत्यसार्थ इतिहास तयार होणे शक्य नाही असा माझा विश्वास आहे. हे कार्य आजपर्यंत शिंदेगाही छात्रावली वास करणाऱ्या कोणत्याही व्यक्तीने आपल्या शिरावर वारण केलं नसून उलट या संबंधात हेळमढच होत गेली असा स्पष्ट कवूली जबाब दिल्यासिवाय गत्यंतर नाही, तसेच शिंदेगाही राज्यातभूत सावनचिकित्सा होऊन ती प्रकाशित झाल्यामुळेच सर्व कार्यभाग उरकणारा नसून त्याच्या पूर्ततेकरिता अन्य ठिकाणचीही साधनसामुग्री हाती लागली पाहिजे व त्या दिजेने प्रयत्न होणे अत्यावश्यक आहे.

या कार्यास काही तरी मूर्तस्वरूप याचं अशी फार दिवसापासून उत्कट इच्छा होती व त्यानुसार कार्याला लागलो पण ज्याच्या ज्याच्या जवळ ही साधनसंपत्ति होती त्याच्या जवळ विनवणी पूर्वक याचना केली असता नेहमी देवच आडवें येत गेले. जेवढी या वाजून निराश होऊन निवडक मंडळीच्या संमतीने जेवढी व जशी सावने मिळतील तशीच प्रकाशित करण्याचा निर्धार केला, 'निश्चयाचें बळ तुका म्हणे तेचि फळ' हा अनुभव प्रत्यक्ष प्रचीतीस आला बरीच ऐतिहासिक पत्रे पाह्यावयास मिळून त्याच्या नकलाही हस्तगत झाल्या काही संज्जनांनी तर कागदही सर्वस्वी स्वाधीन केले अशा रीतीने निराशेत आशा उत्पन्न होऊन उत्साह वाढून कार्य नेटाने चालले. याच संधीस बलवंतराव रामचंद्र रेगे [दौंडकर] याचे द्वारे कोटेकर गुलगुले याचा परिचय होऊन ही विपुल अमोल रत्ने पदरी पडली. यावद्दल या उभयतांचे जितके कौतुक करावें तेवढें थोडेंच आहे. शिंदेगाहीचा अभिमान बाळगणारी अशी प्रत्येक व्यक्ती अंतःकरणपूर्वक आभार मानित्यावाचून खचित राहणार नाही. त्याचा मी सदाचा ऋणी झालो असें म्हणावयास हरकत नाही. त्याच्या ह्या औदार्यामुळे आळसातून मुक्त होऊन मला अकस्मात् आपल्या काळाचा या सत्कार्यात व्यय करण्याची संधी मिळाली त्याविषयी मी व्यक्तिशः उभयतांचा अत्यंत आभारी आहे.

कोटेकर वकील गुलगुले याचे नाव महाराष्ट्रीयीयास 'काही नवे नव्हे' या घराण्याचा परिचय 'इतिहाससंग्रह' कार पारसनीस याने मागेंच करविला आहे [एस्कुले भाग ३ पान २१] आणि 'नाना साहेब पेशवे' याचे चरित्रकार सरदेसाई यांनी देखील त्याचा पुनरुल्लेख केला असून मराठेगाहीच्या उत्तरहिंदुस्थानकडील स्वाभ्यासबंधी साधने संग्रही असल्याचें ध्वनित केलें आहे. अर्थात् या घराण्याचा सविस्तर वृत्तांत अवगत करून घेण्याची पिपासा इतिहासमत्तास स्वभावतः उत्पन्न झाली असेल. कागदपत्रासंबंधी तर फूल नाही फुलाची पाकळी या न्यायाने थोडे बहुत समाधान करिता आले तसे याविषयी शक्य नाही. वाटणीपासून पानिपतच्या प्रथम सलामीपर्यंत बाळाजी यशवंत गुलगुले यांची कारकीर्द संपली तदोत्तर लालाजी बल्लाळ वकिलीवर आला व त्याचे समोरच पेशवाईची इतिथी झाली, अर्थात् या पितापुत्रांचा काळ म्हणजे मराठेगाहीचा उत्तरेकडील सवय इतिहास होय. बऱ्याच कागदपत्रांची निवड करणे बाकी राहिल्यामुळे सविस्तर वर्णन देता आले नाही. तथापि या घराण्याची साक्षि माहिती लेखाक २ [टीप ४] मध्ये आलेलीच आहे. तेवढीच तूर्त पुरेशी होईल असे वाटते. याहून विशेष व इत्यभूत माहिती पुढे निराळ्या खडाच्या रुपानें देण्याचा विचार आहे.

शिंदेशाहीसंबंधी जुनी व नवी साधने.

शिंदेशाही इतिहास रचनाच्या देशीय तऱ्हा विदेशीय ग्रंथकार यांचे सिंहावलोकन केले असता रामाजी अनंत दामोळकर यास शिंदेशाहीचा पहिला बखरकार म्हणून मान द्यावा लागेल शिंदे होळकरांनी अंतर्वेदीत रोहिलखटावर १७५१-५२ साली जी मोहिम केली तिच्या वर्णनपर दामोळकराने एक बखर लिहिल्याचा विश्वसनीय शोध लागतो [लेखाक ९५ टीप १२१] पण दुर्दैवाने ती बखर आज उपलब्ध नाही. जळलेल्या गुलगुले संग्रहात ती सापडली असली तर तिची प्राप्ति अशक्यच म्हटली पाहिजे तिची एकाद्रि प्रत स्थलातरा अज्ञातवासात पण सुरक्षित [सुदैवाने] राहिली असल्यास तिचा पुढे भाग शोध लागणे मात्र संभवनीय आहे या पलीकडे या बखरीची माहिती देता येणे शक्य नाही

'भाऊ साहेबांची बखर' हिचा कर्ता हा शिंदेशाहीचा दुसरा इतिहासकार होय 'भाऊ बखर' हे बखरीचे मूळनाव नसून तिच्या अनेक प्रतीपैकी एका प्रतीच्या [एका] पृष्ठावर 'बखर भाऊसाहेबाची' अशी अक्षरें असल्यामुळे त्या आचारवर काशीनाथ नारायण साने यांनी तिला बरील नाव दिले आहे तिचे खरे नाव 'पानिपतची बखर' असेच असावयास पाहिजे असा स्वयम् सान्याचाच विशेषत्व कल होता. तसेच 'बखर लिहिणारा कोणीही असो तो शिंद्याच्या पदरीं असून मोठा शोधक व हुद्धिमान असला पाहिजे किंबहुना तो शिंद्याचा पक्षपाती भासतो असे म्हटले तरी चालेल' अशी बखरीच्या अत प्रमाणाची खूण त्यांना पटली तरी ती रुचली मात्र नाही. संगोपनसंस्कार करिताना तिला लड्डिवाळाचे हें नाव त्यांनी अर्पण केले आहे, अर्थात् 'चिटणीस, सभासद, सोहनी, रघुनाथराव यादव' इत्यादि नामांकित इतिहासकारांच्या प्रभावळीत 'चिंतामण गोविंद किंवा कृष्णाजी शारदा' या बखरकाराचे नाव सापडत नाही. ही दोन्ही बखरकारांची काल्पनिक टोपणनावे असून आपले नाव अज्ञात राहावे असा त्यांच्या मनाचा कल होता असे मानिले तरी सान्यांनी ह्या बखरीला जें नांव दिले आहे त्याचे अनुचितत्वासंबंधी अनेक मुद्दे सांगता येतील पण तिच्या कर्त्याचा शोध लागल्यावर नावाबद्दल बाद गौण राहतो म्हणून त्या मुद्यांना जरा बाजूला ठेवून या बखरकाराच्या नावाचा सुगावा लागण्याची सुचिन्हे दिसू लागली आहेत असे मी सुचवीत आहे. 'चमुबें सत्यम्' या न्यायाने पुरावा उपलब्ध होईपर्यंत त्याचें नांव पुढे आणून एक नवीन वाद उपस्थित करणे प्रशस्त होणार नाही तथापि 'तो शिंद्याच्या पदरचा असून त्याचा तो पक्षपाती [नव्हे पण पक्षाभिमानी] होता' हा सान्याचा तर्क खरा ठरण्याइतका आचार मिळेल असा विश्वास वाटतो प्रलक्ष प्रमाण हाती लागल्यावर ह्या संबंधात पुढे स्पष्ट चर्चा केली जाईल यदाकदाचित् हे प्रमाण हाती न लागले किंवा लागूनही तें अग्रगण्य ठरेल तरी या बखरीचा बराच संबंध शिंदेशाहीशी येत असल्यामुळ आणि ती 'चिटोरात्मक' कसोटीस उतरत असल्यामुळे शिंदेशाही इतिहासाची रचना करावयाचे कामी तिचा आधार घेणे प्राप्त आहे एवढी गोष्ट मात्र लक्षात ठेविली पाहिजे.

मोगी लक्ष्मण रानवडे हा तिसरा ग्रंथकार होय दौलतराव शिंदे याच्या मातोश्री मैनावई या कुलाचेकर आग्ने ह्याच्या कन्या होत्या आणि आग्ने याचा रानवडे हा [बहुधा] कारभारी किंवा जुना माहितगार होता सालवईच्या तहानंतर इम्रजाचा बकील गिंध्याच्या दरबारी राहू लागला त्यापैकी Sir Robert Close यांनी गिंध्याच्या इतिहासाची माहिती मागितली असता ती पुरविण्याच्या कामी रानवडे याची योजना झाल्यावरून त्याने ही बखर लिहिली आहे. हा ग्रंथकार महात्तीय असल्यामुळे

नरवर येथील शेवटच्या मुकामाचा वृत्तांत देऊन रानवज्याने समाप्ति केली आहे. त्याने तसे कां केले हें कळत नाही तथापि सामोपचारें समेट करण्याची मापा घाडग्याचे वेळेपासून देवजी काळे याचे मध्यस्थीने इंगळ्याशी चालू होती ही गोष्ट मात्र खरी आहे त्याचा निकाल शिंद्यास नरवर घेऊनच करावा लागला व तेथून ते ग्वाल्हेरीस आले इतकेंच दर्शविण्याचा हेतु रानवज्याचा असावा असे वाटते घाडग्याचे मृत्यूनंतर थेट नरवरची खारी झाली असा भावार्थ कदापि शक्य नाही

ज्या Close च्या मागणीमुळे ही बखर निर्माण झाली तो वकील या नात्याने तीन वेळा आला असला तरी त्याच्या दुसऱ्या किंवा तिसऱ्या कारकीर्दीत ही रचना झाली नसून पहिल्याच वेळी झाली असली पाहिजे कारण की नरवरापेक्षा महत्वाने अधिक अशा अनेक घडामोडी १८११ नंतर झाल्या त्याचा यात लवळेशही नाही एक वर्षाची राजपुतान्याकडील संबंध मोहीम रानवज्याने गाळली आहे हें वैगुण्य त्याचे पदरी जें येऊं पहाते त्याचे एक कारण असे दिसते की Close हा त्या काळी मुहिमेत प्रत्यक्ष वावरत असल्यामुळे तितका भाग त्याने सोपला असावा Malcolm तथा Grant Duff या उभयतास हिची बातों नव्हती त्या वरूनही हेच अनुमान निघते

नरसिंगराव सदाशिव नेवालकर हा शिंदेसाहीचा चौथा बखरकार होय 'छत्रसिंग जाट राणा गोहद' याने फिरंग्याशी संधान करून [त्याची] कुमक घेऊन ग्वाल्हेरचा किल्ला घेतला ' त्या मुहिमेचें त्याने वर्णन दिले आहे. अर्थात् गोहदप्रकरणी महादजी शिंदे याचे इम्रानाशी झालेल्या युद्धाची ही बखर होय. या नेवालकराचा काहीं शोध लागत नाही. तो शिंदेसाहीचा आश्रित असावा असा भास होतो. कदाचित् तो तसा न निघाला तरी 'श्रीमंत महाराज' या आदरप्रदर्शित विशेषणावरून त्याचा शिंदेसाहीशी काही तरी संबंध असला पाहिजे असे वाटते ही बखर आजवर उपलब्ध नव्हती. नुकताच तिचा शोध लागला आहे **अनंत वामन वाकणकर** [धार] याचे सग्रहीं जी प्रत मिळाली ती साग्र नसून बखरीचा एक अध्याय असावा असे तिच्या उपसहारावरून अनुमान निघते

'महाराज याणी [सदाशिव महार] वखीवर मेहरबानी करून जाहागीर, बहु [मान] नहावळे दिली पुढे हिंदुस्थान, दिल्ली, आग्रे वगैरे सर होणार' या प्रकारे फिरंग्यांचा सलूक जाला. या मज-कूराची बखर नरसिंगराव सदाशिव नेवालकर याणी केली ही बखर समाप्त सवत १९०१, शके १७६५ सन [हिजरी] १२५९ मुकाम लप्कर नजीक ग्वाल्हेर, श्रावण वद्य ४ रोज बनिवार ते दिवशी समाप्त. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

'पुढे हिंदुस्थान दिल्ली आग्रे सर होणार' या वाक्यावरून महादजी शिंदे याच्या चरित्रातील [गोहदपूर्व वृत्तांत समाप्त करून] गोहदोत्तर प्रकरणाची रचना करण्याचे बखरकाराचे मानस होते असा स्पष्ट संकेत आहे याविषयी तर मतभेद शक्य नाही गोहदोत्तर हें प्रकरण नेवालकराने समाप्त केले किंवा नाही हें कळण्यास आधार नसला तरी त्याचा हा सकल्प तबीस गेला असावा असेच म्हणणें ओघाने प्राप्त होते ही रचना झाली नसेल असेही शक्य आहे पण वरील स्पष्ट संकल्परूपी संकेतावरून पहिल्याच तर्क जास्त संभवनीय वाटतो. हिंदुस्थानसंबंधी निराळा अध्याय हस्तगत झाला असता तर निर्णयच लागला असता. अस्तु तो दृष्टोत्पत्तीस येत नाही म्हणून बखरीची मागील पुढील रचना झालीच नसेल असे प्रतिपादन करणे जरा धारिष्याचें होईल. शोधाती जे ठरेल ते सरे

या पलीकडे या नेवालकरविरचित बखरीसंबंधी तसेच तिची प्रत धारेस वाकणकराकडे कशी गेली याबद्दल विशेष काहीं सांगता येत नाही. धारचे अनंत वामन वाकणकर हेच काहीं स्पष्टीकरण करूं

जाहले तर करोत. ही गळ प्रत पुणे येथील भारतेतिहास मंडळाने अगून तिची पृष्ठ नकल त्यांनी मजगटे पाठविली आहे

शंकरतात्या फडके या या उद्दिष्टांमध्य होय त्याने 'जिशाचे घगण्याचा इतिहास' या ग्रंथाची रचना सन १८६४ साली प्रकाशित केली. ग्रंथगर्भाचा लिहिण्याजोगा उत्तम मिळत नाही किंवा त्यानेही तो कोठे दिला नाही. गवराचे दिवकरात राजवाडे याचे कनिष्ठ बंधु गंगाधर रघुनाथ याच्याशी त्याचा पारंपग अगून त्याचेच सत्यनेवम्न ही रचना त्याने केली होती अशी एक दंतकथा आहे ती निमपत निवृत्तीची आहे ग्रामवर्धी पुच्छा हरण्याचे प्रयोजन नाही कारण की स्वयम् फडके प्रस्तावनेत राजाजाचा कोठे निदेश करीत नाही, पणही गोष्ट मात्र निश्चित आहे त्याची ती नजरचूर ममजारी क्रिया 'जिनकी साहिती व दागले मिळाले ते व अलाटगील गोष्टींचे स्मरण' या अवतरणाचा सद्वर्ण राजवाड्याशी जुळवावयाचा काय' या पुस्तकाची गंग्यता टरवावयाचा नसल्यामुळे या प्रश्नाविषयी उदापोह करण्याचे कारण वाढत नाही त्याचा हा उद्दिष्टास लोकास आवडला नाही आणि त्याच्या बऱ्याच छापील प्रति नाप्रनदालपर्यंत तक्षान पडल्या आहेत थसैं मात्र कळत अर्थात त्याने 'शम परिहार' होऊन या पुस्तकाचा प्रसार होऊ पावला नाही हे उघड आहे फडक्याने केलेली कोणकोणती विधाने त्यांमग निराधार वाटली हे चळवळीस मार्ग नाही पण परीक्षण केले असता निपचांग ह्या व कोठे घाला हे समजन येण्यासारखे आहे सोळाव्या आवडीनिवडीचा प्रश्न बाजूला ठेवून प्रथमारांने केलेल्या श्रमाचे फळ त्याला केव्हाही मिळालेच पाहिजे या दृष्टीने त्याचे नाव निदेशाही इतिहासकारात समाविष्ट केले आहे त्यापहल कोणाचा काही आक्षेप असू शकत नाही, पणु त्याने केले जे एक दुसरे धाड शिष्टांचे भतपूर्व पुरोहित विपट याचे सप्रही सापडले त्यांनी वर्णन करणारी अलावश्यक आहे या लिखाणाचे सपूर्ण नाव 'शिंदे सरकारचे घराण्याचा इतिहास' अने अगून त्याचे या फडकेविरचित इतिहासाशी इतकें साम्य आहे की या दोन ग्रंथांने जनकच पुराव वृत्तीफडे जाऊ पाहते दोहीत जर काही विरोध असला तर तो उत्तकाच की फडक्याचा इतिहास १८५९ चे वटापर्यंत आलेला आहे तर दुसरे मुळ्याचे धाड सन १८६४ चे महाराजपूर व पन्ढियारच्या लढाईनंतर लगेच सपते फडक्याने एकरचनी प्रयोग अथपासून उत्तिपर्यंत केला आहे त्या जागी मुळ्याची सन्मानाधा शब्दयोजना आहे यामुळे कोणाचा प्रथ प्रथम झाला तसेच फडक्याने मुळ्याच्या ग्रंथाचा आचार घेऊन सन १८४४ नंतरची श्रद्धाला जोहून आपल्या ग्रंथाची समाप्ती केली की फडक्याची शब्दयोजना बदलत मुळ्याने त्याचे शुद्धिकरण केले असावे हे कळत नाही.

दाभोलकर, राजगडे व नेवाळकर याप्रमाणे हा बाळकृष्ण रामचंद्र मुळे [खडकतरकर] अज्ञात पण स्वतंत्र असा इतिहासकार असावा अशी कल्पना केली तर त्यात काही बाबें होणार नाही. पहिल्या तीन बरकरारात मुळ्याचे चांवे नाव येऊ शकले पण या विचारसरणीस जो मुख्य आक्षेप आडवा येतो तो हा की मुळे १८६६ पर्यंत अवतीकृत जिवंत होता असे मानावे लागते आणि तसे गृहीत धरिले म्हणजे दोन मोठ्या शंका उद्भवतात. एक ही की १८६४ साली फडके जर आपला इतिहास १८५९ चे वटापावेतो लिहून प्रसिद्ध करितो तर त्याचे नंतर दोन वर्षांनी वाढ लिहिणारा हा मुळे महाराजपूर व पन्ढियारचे युद्धापर्यंतचा वृत्तात का देत आहे? वरें फडक्याच्या इतिहासाची प्रकाशित प्रत मुळ्यास मिळाली नसेल असे धरून चालले तर दोघाची

इतकी भाषासाम्यता तरी कशी संभवनीय आहे ? किंवा फडक्याच्या इतिहासाचा प्रसार करण्यासाठी प्रकाशित प्रत हाती लागल्यानंतर त्याच्या भाषेचे सुद्धिकरण करण्याचा प्रयत्न करून त्याने त्यातील १८४४ पर्यंतची हकीकत लिहिली असावी ? बहुधा हा दुसरा प्रकारच जास्त संभवतो.

जयन्नाथ प्रभाकर सरजामे याने १८७२ साली 'शिंदे यांचे घराण्याचा इतिहास' प्रकाशित केला. 'शेणवी घोर व मुत्तही' ही नखर विविधज्ञानविस्तार भासिकात १८७९ साली प्रसिद्ध झाली तिचा कर्ता कोण हें अद्याप फळले नाही

कै. सरदार बळवतराव भग्या साहेब शिंदे यांचे प्रोत्साहनावरून त्रिष्णु रघुनाथ नातु याने 'आलिजाह बहादुर माधवराव शिंदे यांचे चरित्र' १८९४ साली रचिले. ह्या ग्रंथावर टीकात्मक जे लेख 'कैसरी' पत्रात प्रथम प्रकट होऊन नंतर पुस्तकत्पात चितामण गंगाधर नातु यांनी " नाना आणि महादजी ' या मयाळ्याखाली प्रकाशित केले, त्याच्या प्रत्युत्तरादाखल हरिश्चंद्र नारायण नवलकर याने 'माधवराव शिंदे व नाना फडणवीस यांची तुलना' या नावाचे एक लहानसे पुस्तक प्रसिद्ध केलें

'इतिहासप्रट्टकार' पारसनीस याने 'बायजाबाई शिंदे यांचे चरित्र' १९०२ साली रचिले. तदोत्तर शिंदेगाहीसंबंधी 'शकावली' व असल पत्रव्यवहाराचे पाच खतत्र भाग प्रसिद्ध केले

जुन्या बखरी व ऐतिहासिक चिटोरी गोळा करण्याचे पर्वणीबरोबर विशिष्ट व्यक्तींचे लक्ष वेधून जी जाणूत झाली त्यासरशी १९०७ साली नरहर व्यंकजी राजाग्यक्ष यांनी 'जिवाजी बल्लाल केरकर यांचे चरित्र' निर्माण केलें. सप्रमाण साहित्यासह बाहेर पडणाऱ्या या शिंदेगाही इतिहासास ओघानेच आव आन मिळालेला आहे. याच साली उर्दू भाषेत रघुनाथदासजीने 'तारीख सिंदिया' लिहिली धनुर्धारीकृत 'आलिजा शिंदे' सर्वश्रुत आहेच यानंतर अलीकडे म्हणजे जुकतेच गतवर्षी शिंदेगाहीशी संबंध ठेवणारे बाटारकर निवाळकर यांनी आपले घराण्याचा इतिहास प्रकाशित केला आहे.

या मराठी व उर्दू ग्रंथरचनेसिवाय इंग्रजी भाषेत शिंदेगाहीसंबंधी सात ग्रंथ उपलब्ध होतात (1) Hope's House of Sindia. 1864. (2) Col. Malleson's Essay on Mahadji Sindia. 1869 (3) H. G. Keene's Mahadji Sindia 1872. (4) S. N. Roy's Gwalior. 1888. (5) M. W. Burwe's Life of Ranaji Sindia 1917 & (6) Mahadji Sindia. 1922. (7) Madhava Rao Sindia, by Bull & Haksar.

या जुन्या व नव्या 'लहान मोठ्या साधनसाहित्याचे परीक्षण किंवा चिकित्सा तूर्त न करिता दिग्दर्शनार्थ केवळ एवढेंच सांगावेसं वाटते की सन १८६० चे बंडानंतर जी नवीन ग्रंथोत्पत्ति झाली ती बव्हंशी परदेशीय इतिहासकारांच्या आधारावर झालेली असून विशेषतः वैयक्तिक आवडीनिवडीचे फळ होय. ही रंगीबेरंगी फळे दुषित, पोकळ व मिळिव असल्यामुळे भावी इतिहासविजारोपनाला ती निरपयोगीच होत. तथापि अशा काळी सुद्धा स्वातंत्र्य व शोधकबुद्धि याच्या बळावर नातु, पारसनीस राज्याध्यक्षादि विद्वानांनी लावून वाढविलेली काहीं जोरदार रोपडी विरळा व अपवादाल्मक का होईना पण प्रत्यक्ष मिळतात त्याच प्रमाणे परकीय इतिहासकारातही Hope व Keene या सारखे सत्यगोचक देखील सापडतात हे विसरता कामा नये

जुन्या संचमार्पैकी दामोदकराच्या श्रमाची फलप्राप्ति झाली नसेल किंवा भाऊ नखरकाराचा शोधही लागला नसेल असे ग्रहित घटून चाललें तरी राजाज्ञेनुसार प्रत्यक्ष राजधानीत केलेल्या प्रयत्नाचा व निपजलेल्या पुण्याचा गंधही नसावा किंबहुना त्यांचे सर्वस्वी विस्मरण व्हावे आणि ती सुगंधित पुष्पे परकीयास आवडून त्याच्या लागवडीची कलमे इतरत्र पाहवयास मिळावीत ! तसेंच त्याच

[illegible]

पत्राचें पृथक वर्गाकरण करण्याचे कामी वामनराव गंगावर ननकाडे यांचे परिश्रम केले व हद्दीही करीत आहे तसेच निवडलेली पत्रे वाचून, समजून दायपित्त [भक्षिकात खानवलकर] यांचे कर्वाई शुद्ध लिहवून घेण्याचे कामी गणेश गोपाळ वैगंपायन हे फार दक्षता ठेवून नकल करण्याची काळजी वाहतात, असे संतोपाने नमूद करीत भाग आहे

आलीजाह दरबार प्रेसचे व्यवस्थापक यशवंतराव माणगांवकर यांनी ना कामासाठी खास टाईपाची व्यवस्था करून आपले नजरे खाली हें कान करवून घेतलें म्हणूनच हा पहिला भाग इतक्या लोंकर इतिहासभक्तास पहावयास मिळत आहे याबद्दल मी त्यांचे मन पूर्वक आभार मानतो.

जी निरनिराळी चिन्हे तथा गिद्याचे राजचिन्ह व मलपृष्ठाची रेखाटणी या सर्वांचे Drawing रामचंद्रराव माने कोल्हापुरकर यांचे काढिले तसेच त्याचे ठसे विठ्ठलराव लक्ष्मण माने [म्हसबडकर] यांनी येथील कलाभुवनामध्ये तयार करवून ठेवविले त्याबद्दल उभय मान्यांचे मी अभिनंदन करीत आहे मुद्रितें तपासण्याच्या कामी अण्णासाहेब खंडेराव शिर्के [कुटरेकर] यांनी काही दिवस सहाय्य केले आणि माधवराव गंगाजी जाधव यांनी रेखाकांतील ठरविलेल्या तारखा वेळोवेळी तपासून त्या रूजू करण्याचे कामी मदत केली त्याबद्दल मी त्यांचा फार आभारी आहे.

टीपा व्याकरणातीला शुद्ध करून त्यातील गब्दाचे शुद्धाशुद्ध पाहण्याचें आणि मुद्रितें तपासण्याचें दिवसरात्र परिश्रम लक्ष्मणराव तात्याजी शिंदे, [शिक्षक मराठ्ठ हायस्कूल] यांचे घेतले आणि कान पूर्ण होईपर्यंत तात्पुरती शाळा सोडून संगठकाजवळ राहण्याचा जो निर्धार केला आहे याबद्दल निवेदनाहीविषयी त्याचा पूज्यभाव प्रतीत होतो हे निराळें सागावयास नको. या रीतीने सहाय्य करण्याची उत्कंठा असल्याचें माझ्या परिचयातील हे पहिलेच उदाहरण आहे

शेवटी आता या कार्यास प्रवृत्त करविणाऱ्या तीन व्यक्तींचा नामनिर्देश केद्यावाचून राहावत नार्ही. कै आलीजाह बहादुर माधवराव शिंदे ही ती पहिली विभूति होय हिनेच सपादकाला रंकाचा राव केला हा केवळ गौरवाङ्ककार किंवा आतिशयोक्ति नसून खरी सत्योक्ति आहे मपादकाचे घराण्याचा वगपरेपरागत ऋणानुबंध लक्षात घेऊन सतत पाच पिढ्या दत्तविमान निश्चित करून आन्मियतेची साध पटविली आडवापाचे पश्चात् पितृवत पालनपोषण करून स्वतःच्या नजरेखाली शिक्षण देऊन तारुण्योच्छ्रंखलामुळे चडणारे अनेक वयराय पोटी घालून मार्गास लाविले. या विभूतीच्या कृपाप्रसादामुळेच आज मला ही लेखणी करण्याचे धैर्य होत आहे. हिचे हे उत्कार स्मरूनच हे वरण सेवापुष्प तिचे चरणीं समर्पित करीत आहे.

कै० महाराजांनी ठरविलेल्या कार्यक्रमानुसार शिक्षणाचा लाभ घेत असता मला सौभाग्याने सुखर्य वालकृष्ण रामचंद्र बोकिळ, एम. ए. यांचे शिक्षण लाभले. त्यांच्या शुद्ध व सात्विक प्रेमाशिर्वाद् मिश्रितज्ञानगंगेचा लाभ मला मिळाला प्रस्तुत कार्यातही त्यांची मला अमोलिक मदत झाली असून त्यांच्यानी विचारविनिमय केव्हांना या कार्याची दिशा बरीच निश्चित करिना आली. तसेच फारमी मापेचे ते आचार्य असल्यामुळे त्या भाषेतील गब्दाचे मूळार्थादि त्याचे कृपेमुळेच देतां आले हें निराळें सागावयास नको

मरकारी सेवेत प्रविष्ट आल्यानंतर कोणत्याहिप्रकारे सर्वत्र नसता स्वाभाविक शीलाम बळी पडून पांडुरंग यादुराव वालिवालकर [साग्रन दिवाण सावतबाबी] यांनीं मनत महा वर्षे आपल्या महत्त्वमान घेऊन ऐतिहासिक ग्रंथामिस्वि वाढविली व लौकिकव्यवहागची ओळख करून दिली त्यांच्या शिकवणीमुळे आज हे कार्य हार्ती घेण्याचे मात्स करितां आले.

सरते शेवटीं इतके आणखी सांगायाने आहे की साधनसंशोधनाचे क्षेत्रात उत्तम धांवपड करायचा विचार या शिलेदाराचा झाला होता तरी त्याची चाल फार मंद होती. तिला बकलात तेजी घाली ती अशी की शिंदेसाहीची दिगंत कीर्त गाजवून ज्याने ' श्रीशिंगराथाचे [नामांज्यस्वी] हेतू पूर्ण करून दाखविले ' हा भिम्तीच्या पुतळ्याची स्थापना होणार अशी वार्ता कानी येऊन अनावरणसमारंभ ही निकट येऊन ठेपला आहे असे कळले. तो मुहूर्त सांजला पाहिले अशी देशमुखानेची प्रज्ञा व दक्षीणाची शुभ 'कमान' मिळाली झाले या शिलेदाराने धावे दणाणले तारापट्टीत वस्त्रे तरी काम आटोपून पहिली गजल नारून मुहूर्त गाठणे आग पडले सुदैवाने तो मंगल दिवस आज साजरा होत आहे या शुभ घडीस श्रीमंत महादजी शिंदे आलीजाह वहादुर याचे स्वरूप कळून आपल्या सोन्यासह त्या ' शूरवीरराज ' ही सलामी देत आहे

ज्या साधनाधारे दीना दिल्या आहेत त्यांची निराळी प्रपसूची प्रपसारंभी दिली आहे तसेच स्वल्पासूची व व्यक्तिस्मूचीही शेवटी जोडली आहे. या शिलेदारास व त्याचे सोबत्यास ही साधने किंहुना हा साहित्यसंप्रदाय अगदी नवा असल्यामुळे व त्यास जागणारी प्रपसूकृता नसल्यामुळे आणि सुद्रकाळात हा व्यवसाय अनपेक्षित स्वीकारणे प्राप्त झाल्यामुळे हे काम जितके समाधानकारक रीतीने मेवडास नेता आले पाहिजे तितके झाले नाही. यात अनेक दोष राहिले आहेत. ते पुढे यथाशक्ति दूर करण्याचा यत्न केला जाईल तरी पण ही सर्व नुटि नवी असल्यामुळे दोष रद्दावयाचेच त्यासंबंधी पेढे वृक्षविणे आवश्यक आहे की यथाशक्ति नि पक्षपाताने दीपा देण्याचा प्रयत्न केला असून कोणावर बडास ठेवून धार धरली नाही अथवा शिंदेसाहीचा दृष्टीकोण सर्वस्वी स्वीकारिल्या नाही केवळ ' शिंदेसाही इतिहासाची ' साधने ' हे नाव धारण केल्यामुळे कोणाला तसा भास झाला तर त्यास गिरपाय आहे. एवढी विपुल सामग्री प्राप्त झाली असता मारो जागी अन्य व्यक्ति असती तरी तिने देखील हेच नांव दिले असते सुसंगत व संपूर्ण अशा शिंदेसाही इतिहासाची जर रचनाच झाली नाही अथवा खतत्र साधनेही प्रसिद्ध झाली नाहीत अशा स्थितीत अन्य साधनाधारेची कल्पना शिंदेसाहीसंबंधी रड झाली आहे त्यात या प्रयत्नामुळे जे फेरफार करणे अवश्य असतील ती स्पष्ट व ते प्रसंग पर्यायित्यामुळे पक्षाभिमानाचा दोष मारो अशी येऊ पहात असेल तर सुद्धे येवो या विषयी इतिहासभक्तांचा भ्रमेची डाल हाती पेऊन नि शंक वावरत आहे किंहुना पुढेही त्याच बळावर हा शिलेदार आपली खाजगी चालू ठेवणार आहे हे लक्षांत असू यावे सर्वशक्तीमान प्रज्ञा ही ' शिंदेसाही इतिहासाची साधने ' आपल्या अतर्क्य लीलानुषंगाने प्रकाशित करवीत आहे. त्या विषयी त्याचे पोवाडे गात हा शिलेदार आपली तात्पुरती रजा घेत आहे

॥ करविली तैशी केली ' इत्यद ' ॥ बालू की नीड रेव गणे ॥

॥ कोणा कारणे ऐ जाहंसे निर्माण ॥ देवाने कारण देव जाणे ॥

॥ ओरो पोते वस्त्रे सरुनरी जन ॥ दरे पारखून बोधा भाडी ॥

॥ ' वकलिले ' भाटार कन्याचा हा माल ॥ हा ' तो शिलेदार ' भारवाही ॥

कुणमंदिर ग्वाल्हेर,
मिती माघ कृष्ण १० बुधवार.
विभवनाम संवत्सर. संवत् १९८५

आनंदराव भाऊ फाळके

यादी ६ वंशावली राणोजी सिंदे याजपासून सुमा सित असर मयातैन
[अल्फ] शके १७३७ सुा ग्वालेर.

१ राणोजी सिंदे विन जनकोजी सिंदे याची मातुश्री दारकाबाई, वतन कन्हेरखेड
याचा विस्तार. [राणोजी] याच्या स्त्रिया दोन.

निंबाबाई जेष्ठ.

चिमाबाई कनिष्ठ.

३ पुत्र.

२ पुत्र.

१ जयाजी सिंदे.

१ तुकोजी सिंदे.

१ जोतीबा सिंदे.

२ महादजी सिंदे.

१ दत्ताजी सिंदे.

३

२

६ ही वंशावली कालानुक्रम पहाता बरीच पुढे छापवायास पाहिजे, परंतु या व पुढील भागात
ज्या घराण्यासंबंधी पत्रव्यवहार यावयाचा आहे त्या सिंदे राजघराण्यातील प्रमुख व्यक्ती कोणत्या
होत्या व त्यांचे परस्परराशी नाते कोणत्या प्रकारचे होते हे दाखविण्यासाठी, अर्थात् विषय परिचयार्थ,
आवश्यक असल्यामुळे प्रारंभी दिली आहे. सिंदे सरकारचे खासगी कारभारी उपनाम क्षीरसागर याचे
संग्रही ही सापडली ज्या अनेक वंशावली प्रसिद्ध झाल्या आहेत त्या सर्वांत सर्वतोपरी विश्वसनीय अशी
हिची योग्यता असल्यामुळे महादजी शिंद्याचा चरित्रकार नातु याने तिचा [अपूर्ण] पुरस्कार केलेला
आहे. [पान ३०१] आणि तुलनात्मक दृष्टीने मलाही त्यात फारसे दोष दिसत नाहीत अस्तु.
तिच्या सत्यासत्यते विषयी तसेच राणोजीचे 'श्रद्धा' [फडकेकृत शिंद्याचा इतिहास पान १] व
महादजीचे 'विदुरत्वा' संबंधी [सरदेसाईकृत नाना सो पेशवे ३८] ज्या भ्रामक कल्पना प्रचलित
आहेत त्याबद्दल पुढे योग्य स्थली विवेचन केलें जाईल म्हणून तूर्त क्रमाकही देत नाहीं. कागदपत्र
जसजसे पुढे येतील तसतशी सत्यतेची स्वाभाविक साक्ष पटणार आहे येवढे मात्र येथे सुचवीत आहे.

१ श्री छत्रपती [थोरले शाहु महाराज] व पंत प्रधान पेशवे यांचकडून मिळालेल्या सनदोपत्री
आणि वतनसंबंधी इतर कागदोपत्री 'राणोजी सुत जनकोजी इच्छ दत्ताजी शिंदे' अशी परंपरा
दिलेली आहे क्षीरसागराने केवळ राणोजीचाच वंशविस्तार दिला आहे. पूर्वपरीठिका माहीत असूनही ती
दिली नाही तिचे निराळे टिपण करत ठेविले आहे त्यात मात्र इतर शाखांचा विस्तार दिला आहे

४ कन्या.

- १ जानकाबाई मोडटे तडवलेकर.
 १ जोगूबाई नेरलेकर सांखेले.
 १ येसूबाई सितोले पाटसकर.
 १ मैनाबाई साने रहिमतपूरकर.

४

[७]

याचा विस्तार पुत्राचा.

- १ जयाजी सिंदे मारवाडात नागोरावर
 दगा जाला. याची स्त्री सकूबाई गाढवे
 याची कन्या.
 १ पुत्र जनकोजी सिंदे याची स्त्री
 कासीबाई सुलतानजी आपा खडेंकर
 याची कन्या. त्यास संतान नाही
 पाणीपतावर राहिले साा.

४ कन्या.

- १ राजसबाई निंबाळकर पिराजी
 नाइक दहीगावकर याची सून याचा
 भ्रतार × × × सतत नाही.
 १ आंबिकाबाई घोरपडे सखाराम
 घोरपडे कापसीकर याची स्त्री,
 राणोजी घोरपडे याची सून. त्यास
 संतत पुत्र नाही. कन्या २.
 १ पुणेकर सितोले याचे घरी दिलही.
 × × ×
 १ हिरोजीराव पाटणकर यांस दिलही
 तीस पुत्र दोन. नांव बायजाबाई.

२

कन्या.

- १ सगुणाबाई जाधव गोवेकर.
 १ कुसाबाई ताकपीर चदावलीकर.
 १ आनंदीबाई निंबाळकर.

३

[५]

पुत्राचा विस्तार.

- १ तुकोजी सिंदे याची स्त्री लक्ष्मीबाई
 देवजी ताकपीर याची कन्या त्यास
 पुत्र [३] पाणीपतावर राहिले.

३ पुत्र.

- १ केदारजी सिंदे यास स्त्रिया दोन
 याचा काल अवधात जाला.
 १ आनंदीबाई शाबाजी सुपेकर
 याची कन्या.
 १ साळबाई. × × ×
 हाली अवधात आहेत.

२

- १ रवलोजी सिंदे याची स्त्री गोडुबाई
 राघोजी आंगरे कुलवेकर याची कन्या.
 याचा काल अवधात जाला. संतत
 नाही.
 १ आनंदराव सिंदे याची स्त्री मैनाबाई
 येसाजी आंगरे कुलवेकर याची कन्या
 [यांस पुत्र दौलतराव सिंदे]

३

१ आहिल्याबाई घोरपडे माळोजी राजे घोरपडे याची सून. गोविंदराव घोरपडे याची स्त्री. तीस पुत्र नारायण राव घोरपडे.

१ ठकाबाई सावताचे बाडीस दिली. तीस कन्या आवसाबाई. निंबाळकर याचे घरी दिली.

२ कन्या.

१ आहिल्याबाई गोविंदराव घोरपडे याची स्त्री. त्यास पुत्र नाही. कन्येचा वंश आहे.

१ लाडुबाई जाधव जीवनराव जाधव गोवेकर याची स्त्री. यास संतत आहे.

४

[५]

[१] जोतीबा सिंदे याची स्त्री सगुणाबाई कात्रहाज माडवगणकर भोपतराव देशमुख याची कन्या. यास संतान नाही. बरवासागर येथे श्रद्धा जाला.

[१] दत्ताजी सिंदे याची स्त्री भागिर्थाबाई गारखोजी भापकर याची कन्या.

याचा बुराऊचा घाटावर दिली ज्वल लढाईत पडले. त्यास पुत्र नाही. कन्या

२

[५]

[१] महादजी सिंदे याचा काल पुण्याचे मुक्तामी जाहाला. याचा विस्तार.

स्त्रिया.

१ अंनपुर्णा बाई जेसिंग घोरपडे याची कन्या. त्यास कन्या ठमाबाई होती.

१ भवानीबाई सिंदोजी घाडगे याची कन्या.

(१) जयाजी प्रमाणेंच बरवासागर येथे जोतिबा शिंद्यास 'दगा' झाला असा क्षीरसागराचा संकेत दिसतो आणि दंतकथेचा ओघही तसाच आहे तो कदाचित् शक्यही असेल, नसेल असें म्हणवत नाही. कारण 'तुमचे [जयाजी] धाकटे बंधु जोतीबा शिंदे हे कत्वे [बरवा] सागर प्रात बोंडसे येथें लढाई-मध्यें वारले [ठार जाले] यास्तव कत्वे मार कुल बाव कुल कासु दरोवस्त इनाम पुत्रपौत्रादिवंश परपरेनं अनमवणें' [४ दिसेंबर १७५२] ही पेशव्यांची सनद पाहून क्षीरसागरानें हें ठरविलें असावें असा तर्क करण्यास सबळ कारण आहे असो ते साधन प्रत्यक्ष उपलब्ध होत नाही तोपावेतो हा सनदी प्रकार ग्राह्य मानला पाहिजे अर्थात् जोतिबा बरवासागरच्याच 'लढाईत ठार झाले.' इतिहासकारांची 'कुंभेरी' खरी ठरत नाही किंवा सरदेसायाची 'झांशी' संभवत नाही [नाना पेशवे २५] जोतिबा १७४२ त वारले असें ग्रहित धरिलें तर पेशव्यांनीं फार उशीरां म्हणजे दहा वर्षांनंतर 'डोईकापणी' चढल बरवासागर दिलें असें मानावयाचें कीं काय ? निदान चिदिशाहीपुरती तरी अशी शंका घेण्यास जागा नाही असें शकावली सांगते [पान ३, ४, ६].

बालाबाई कडेंकर देशमुख जानराव
यास दिल्ली तिचे पोटी कन्या
घायजाबाई देऊळगांवकर जाधव याचे
घरी दिल्ली. बाबाजी जाधव याची सून.

कन्येचा विस्तार.

[१] जानकाबाई भोइटे तडवलेकर यास
संतान नाही.

[१] जोगूबाई सांलोखे नेरलेकर यास
पुत्र रघोजी सांलोखे त्यास पुढे सतत
आहे.

[१] येसूबाई सितोले पाटसकर याचा
पुत्र म्हालोजी सितोले त्यास पुत्र

× ×

[१] मैनाबाई माने रहिमतपूरकर यास
सतत नाही.

[४]

सदरहु आनवये.

१ पार्वतीबाई नरसिंग घाडगे याची
वहीण. त्यास कन्या बालाबाई
सितोले

१ भवानी बाई संगम [नेर] कर
देशमुखाची.

१ गंगाबाई [हिगे] पलवेकर जाधव
याची कन्या

१ राधाबाई राउळची कन्या पदम-
सिंग राऊल याची वहीण.

१ लक्ष्मी बाई तुळजापूर [कर] भोपे
कुदम याची कन्या

१ सागिंधाबाई कडेंकर याची कन्या.

१ यमुनाबाई राऊल याची कन्या.
याचे वधू रामसिंग राऊल दंडा-
ईकर

९

कन्येचा विस्तार.

१ सगुणाबाई जाधव गोवेकर याचा
अतार दहिरजी जाधव

६ पुत्र

१ येगवतराव जाधव पाणीपतावर
राहिले त्याची बायको लोभाबाई
हली आहे

१ जोतीबा जाधव.

१ आमरोबा जाधव.

१ बाजीबा जाधव.

१ जीवनराव जाधव.

१ नारायणराव जाधव खुरज्याचे
छढाईत पडले. त्याची स्त्री जयाबाई
जाधवीण.

६

१ कन्या राजसबाई.

[७]

१ कुसाबाई ताकपीर चंदोलीकर याचे
पुत्र बहिरजी ताकपीर. यास संतत
नाही.

१ आनंदीबाई निंबाळकर जगदेराव
निंबाळकर याची स्त्री. यास पुत्र नाही.
कन्या अत्रिकाबाई कल्याणराव कवडे
याची स्त्री. यास पुत्र तीचे.

[३]

सदरहू अन्वये.

[वंशावलीच्या पाठीमागे खालील मजकूर खीरसागराने लिहिलेला आहे]

श्रीमंताचे [पत प्रधान पेशवे] येथून 'सरदारी' प्राप्त राणोजी सिंदे यांस [झाली.]

१२ राणोजी सिंदे पूर्वी पागे होते नंतर दया बहादर उजनचा मूभा बुडविला
तेव्हांपासून हिंदुस्थानचा मूभा वर्ष ११ बारा पर्यंत 'दौलत' केली.

१ मालव्याच्या वाटणीबरोबर 'शिंदेशाही' अस्तित्वात आली असे जें सूत्र खीरसागराने स्वीकारिलें आहे तें उपलब्ध साधनानुसार सयुक्तिक आहे पण त्या मानानें १२ चे जागी १३ वर्षें ७ मास पाहिजेत वाटणीचा 'सनदशीर' अमल कदाचित् '२२ जुलई १७३२' पासून झाला असेल [पारसनीसकृत शाकावली पान १] पण वाटणीतत्त्व तर त्यापूर्वीच ठरलेलें दिसते 'लिंगोजी माने याजबरोबर सरकारी शिके पाठविले आहेत तुमचे विचारास आल्यास मल्हारजी होळकर याजबळ देणें अगर तुम्हाजबळ ठेवणें ' [२ दिसवर १७३१] या वजरोधाने मराठेशाहीची 'मुतालकी' प्रथम जी निशाकडे आली ती पुढें या राजघराण्याकडेच चिरस्थायी झाली. [शकावली पान ४, ८, १६, २२, ३३] मुतालकीपासून १३ वर्षें ७ मास आणि वाटणीपासून १३ वर्षें येतात.

१५	† जयाजी शिंदे यांनी	...	...	...	वर्षे,
७	† दत्ताजी शिंदे यांनी	....	...	...	वर्षे.
१	जनकोजी शिंदे यांनी	...	...	...	वर्षे.

३३ * महादजी शिंदे नाा वर्षे अर्के १७१५ प्रमादी नाम सवत्सरे सन अर्धा
[तिसेन मया अलफ]

माधवराव नारायण मुख्य प्रधान याणी वरदहस्तेकरून यजमानास
[दौलतराव शिंदे] वरें दिल्ली अर्के १७१५ फाल्गुन शुद्ध २ सोमवार
[३ मार्च १७९४] आर्त्री तिसेन [मया अलफ]

† जुलै १७४५ त जयाजी शिंदे गादीवर आले [लेखाक ३७] आणि २५ जुलै १७५५ रोजी त्याचा घात झाला [लेखाक १४०] या दृष्टीने त्याची कारकीर्द १० वर्षांची ठरते

† 'गुमास्तगिरी व पेशवारी' चा मूळमेढ जाणणाऱ्या तमंच मासादि बारीकसारीक माहिती देणाऱ्या क्षीरसागराकडून अशी चूक जाली कशी ? शिंदेशाहीच्या गादीवर दत्ताजी पाटील तर मुळीच आले नव्हते. जयाजीचे पश्चात् त्याचे कौरस पुत्र जनकोजी शिंदे राज्यासूड झाले आणि 'भाऊगदांत' राहिले [१४ जनवरी १७६१] ही गोष्ट सर्वश्रुत होती त्याची कारकीर्द ५ वर्षे ५ मास २० दिवसाची झाली ते अन्यथा अगण्यामुळे राज्यकारभार दत्ताजी शिंद्यानी केला खरा पण तो पुतण्याच्या नावे चालवीत होते आपल्या नावे नव्हे. केदारजी शिंद्याप्रमाणे त्याचा निराळा सिका चालला नाही [लेखाक २८७ ते २९५] उलट जयाजी शिंद्याचा जो सिका ते नेहेमी वापरीत असत तोच त्यानी कायम ठेविला होता [लेखाक २५४, २५५, २५६] 'ब्रह्मवाक्यो जनार्दन' असे म्हटले तरी ७ वर्षांचा फाल होत नाही. दत्ताजी बडालचे घाटावर १० जनवरी १७६० रोजी लढाईत पडले [लेखाक २२०] त्यावेळी सात वर्षे झाली होती असे मानिले तर कारकीर्द १७५३ पासून मोजावी लागेल आणि जयाजी तर जुलै १७५५ पावेतो जिवंत होते तेव्हा सुसंगत जुळवणी न्हावी कशी ? असा ही संभव आहे की दत्ताजीनी जी भर 'दांडतीत' टाकिली त्यामुळे क्षीरमागरीने त्यांना निराळे स्थान दिले असावे. एरवी हे कोडे उलगडत नाही

* जनकोजी शिंद्याचे नावे 'उत्तरपानिपतीय' कारभाराचा प्रकार [लेखाक २२३ ते २५३] तमंच केदारजी शिंद्याचे पत्रव्यवहार पहाता ही मर्यादा वाढविली असावी असा भास होतो [लेखाक २७३ ते २९५] पण विचारार्थी असे कळते की जनकोजीच्या नावाने पत्रव्यवहार करणारी व्यक्ति कोणी दुसरी तिसरी नसत न्हय महादजी शिंदेच होते ज्यास्त पत्रावर त्याचेंच हस्ताक्षर मिळते आणि भाऊगदांतंतर त्यानी जो सिका स्वीकारिला आहे तोच विशेषत या 'उत्तरपानिपतीय' पत्रावर सापडतो तेव्हा जनकोजीच्या नावासंबंधी अज्ञारीतीने उलगडा होतो राहिले केदारजी तर त्याचा निराळा सिका तयार झाला होता [२४ मे १७६७] आणि काही महिन्याकरिताच का होईना पण तो चालला एवढे अगदी निर्विवाद आहे [२५ सितवर १७६७] असे जर आहे तर अर्थात् ते शिंदेशाहीच्या गादीवर आले आणि त्या पूर्वी जो अवधी लोटला तो सुद्धा केदारजी शिंद्याच्याच

पेशवाईची व्हिवट.

१३ बाळाजी विश्वनाथ [भट] शाहू महाराज याजपासी येऊन वळे घेतली

शके १६३१

१० गुमास्तगिरी रुजू मुताळकी पिंगळें याची केली .... वर्षे.

३ पेशवाईची वळे जाली .... वर्षे.

१८ बाजीराव बालाल .... वर्षे.

कारकीर्दीत मोजक्यास पाहिजे व क्षीरसागर या जागी सपशेल चुकला असें स्पष्ट दिसतें. ही विचारसरणी जितकी सरळ व सोपी दिसते तितकी सुसंगत नाही. नुसत्या सिक्कावरूनच निष्कर्ष काढावयाचा असला तर महादजीच्या सिक्काचाही विचार करणे भाग येतें व त्या दृष्टीने पाहूं जाता केदारजीप्रमाणे महादजीचा सुद्धा स्वतंत्र सिक्का तयार झाला होता [१० जून १७६७] किंवा दुना दोघाचे सिक्के एकाच समयीं तयार झाले असें म्हणावे लागतें आणि केदारजी गादीवर आले असें सिक्कावरून सिद्ध होत नाहीं. उलट पक्षां महादजीचा स्वतंत्र सिक्का केदारजीच्यापूर्वी तयार झाला होता असा पुरावा मिळतो त्यावरून गादीवर प्रथम कोण आले असावेत या विषयी काय तर्क करावा बरें ? आणि हाच कटाक्ष क्षीरसागराचा आहे व तो विचारणीय आहे असें मान्य करावे लागेल असो. पानिपतचे युद्धामुळे शिंदेचाही 'मोडीस आली' होती. [खरे भाग ३ लेखांक ५९३] राजघराण्यातील व्यक्तीत परस्पर एकवाक्यता नसल्यामुळे गादीविषयी वाद बरीच वर्षे रेंगाळत राहिला, शेवटी सर्व भानगडी थात करून महादजी 'दौलतीवर' आले त्यास अनुलक्षून ही मर्यादा ठरविली असावी असे दिसते तारीख जागीरदारानच्या कर्त्यानें राणोजीनंतर महादजी शिबानां एचिसनच्या आधारावर [Treaties vol iv page 11.] गादीवर बसवून जयाजी व जनकोजी शिंदे या उभयतास जो अजिबात फादा दिला आहे [तारीख जागीरदारान तमहीद ३०] त्यापेक्षा ही कालगणना फार मर्यादशील म्हणावी लागते

“ 'शा गुमास्तगिरीचा' उल्लेख कोठें सांपडत नाही 'बाळाजी विश्वनाथ [भट] यास शाहूनें मुख्य प्रधानकी किंवा पेशवाई दिली' [१६ नवंबर १७१३] असें राजवाड्यानीं देखील सुंदिरध्व ठेविलें आहे प्रधानपद व पेशवाई दोन भिन्न पदव्या समजून सहा महिन्याच्या अंतरानें त्या बाजीरावांना मिळाल्याबद्दल राजवाडे स्वतः सांगतात [ऐस १३०, १३२] आणि त्यापूर्वी ते 'सैनाकर्ते' होते असें म्हटलें आहे [ऐस १२९] बाळाजी पेशवे २ अप्रैल १७२० रोजी वारले [ऐस १३१].

† प्रधानपद ' १७ अप्रैल १७२० ' रोजी आणि 'पेशवाई' नवंबर १७२०चे सुमारे बाजीरावास मिळाली [राजवाडे ऐस १३२] ते २८ अप्रैल १७४० रोजी निवर्तले या मानानें कारकीर्द २० वर्षांची येते.

१२	† वाळाजी बाजीराव	....	....	....	वर्षे.
	§ माधवराव बलाल	....	....	....	वर्षे.
	†† नारायणराव बलाल माहे ९	....	....	....	वर्षे.
	रघुनाथ बाजीराव माहे ६	...	....	. .	वर्षे.
२२	†† माधवराव नारायण	. ..	....	....	वर्षे.
	* चिमणाजी माधवराव अजमासे मास ६	....	....	...	वर्षे.
	† बाजीराव रघुनाथ यास बते शके १७१८ चे मार्गशीर्षात [शुद्ध ६				
	सोमवार. ५ दिसवर १७९६] बते जहाली सन समान [१] तिसरे				
	[मया आलफ]				

† पेशवाईची वळे २५ जून १७४० त मिळाली आणि २३ जून १७६१ रोजी नानासाहेब मृत्यु पावले. [सरदेसाई ७, २०८] या दृष्टीने २१ वर्षे होतात.

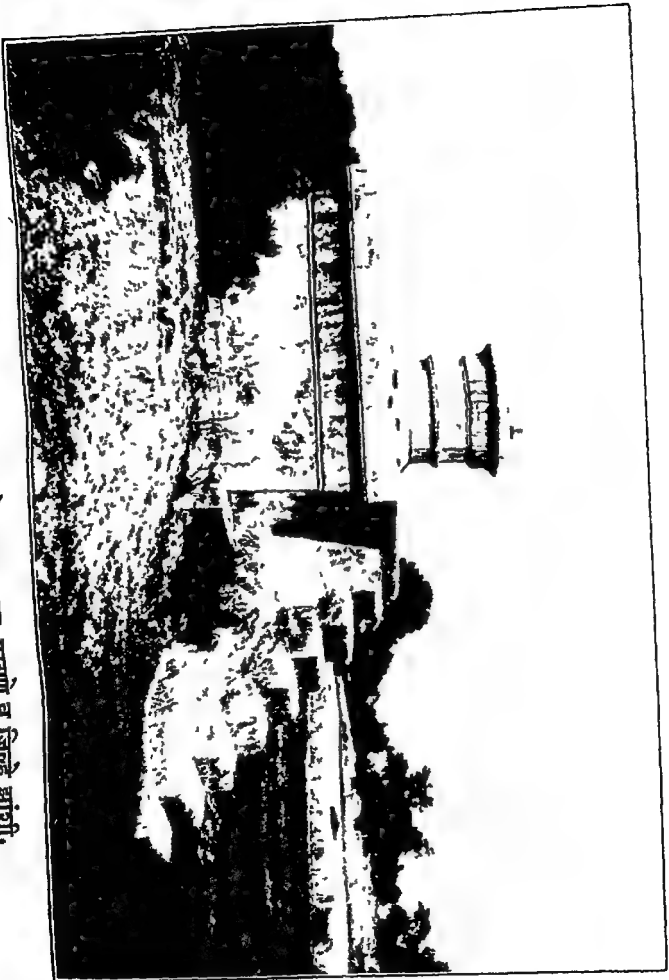
§ ' वाळाजी बाजीराव याच्या मरणानंतर चौविमाव्या दिवसीच [२० जुलई १७६१] पेशवाईची वळे मिळाली आणि कार्तिक वद्य अष्टमीस [१८ नवबर १७७२] श्रीमंताचे देहावसान झाले ' [खरेकृत मराठी राज्याचा उत्तरार्ध खंड १ पान ३, २५२]

†† ' मार्गशीर्ष वद्य चतुर्था रविवार ' [१४ दिसंबर १७७२] पेशवाईची वळे मिळाली आणि ३० अगष्ट १७७३ रोजी 'घ' या 'मा' झाला [खरेकृत मराठी राज्याचा उत्तरार्ध पान २५४, २६६]

†† सवाई माधवराव याचा जन्म १८ अप्रेल १७७४ रोजी होऊन [खरे भाग ४ पान २०२६] २७ अक्टोबर १७९५ त वारले [पेशवाईची अखेर पान १]

* वैशाख वद्य ४ बुधवार [२५ मे १७९६] रोजी चिमाजी आप्पा याचे दत्तविधान जाहले [पेशवाईची अखेर पान १०]

† सवाई बाजीरावांनी पेशवाईची वळे मार्गशीर्ष शुद्ध ६ सोमवारी [५ दिसंबर १७९६] घेतली [पेशवाईची अखेर पृष्ठ १६]

श्री ज्योतिबा सिंधे यांची छात्री, कसबे वरवासागार, परगणे व जिबळे झाडी.

हे शिवांचे मूळ राजचिन्ह होय सन १८८४ च्या Postal Convention पासून ते बहुधा सर्वांच्या परिचयाचे झाले [Selections Records, Postal pages 10, 12, 13, 19, 20] पण ते कोणी कधी व कसे धारण केले याविषयी लेखी आधार उपलब्ध नाही शिवाच्या दौलतीबरोबर राणोजीपासून त्याचा जगम झाला अशी सर्वसाधारण समजूत आहे व ती निराधार आहे असे दिसत नाही तत्संबंधी पुरावा तूर्त पुढे येत नसला तरी पानिपतापासून झुसंगत झुगावा मात्र लागतो तो असा की 'जरीपटका' म्हणून जो मुख्यप्वज शिवाचा आहे [भाऊबखर पान १८, ४३, ७५, ७७ ते ८३] त्याचे मध्यभागी हे 'शेषचिन्ह' असल्यामुळे सैन्यातील सर्व निशाणावर ते साहजिकच आलूढ झाले जरीपटका पानिपतच्या वेळी गेल्याची दंतकथा आहे ती कदाचित् खरी असली तर त्याबरोबर जुने चिन्ह गेले असेल पण तदोत्तर जो जरीपटका निर्माण झाला त्यात धारण केलेले हे चिन्ह आज भितीसही पहावयास मिळते

॥ पुढे नागाचें निशाण फडके, फिरग्याची लोट । निघाला दौलतराव बाळ ॥
असे खर्ब्दाच्या एका अप्रकाशित पोवाड्याचें कडवें आहे तसेच

॥ जोतिबा देव आहे प्रसन्न ज्याला वडिलावडिली पासून ॥

॥ वंशाचा नक्षा एक सारखा हा काल पहिल्यापासून ॥

॥ नागांची निशाणे हत्तीवर लाडन जरीपटका वर कसून ॥

असे वर्णन परशुराम कवीने दिले आहे [एतिहासिक पोवाडे पान २६१] 'ढाल, निशाण व जरीपटका' म्हणून बखरकार जी नावे देतो ती एकच वस्तुविशेष असून तोच जरीपटका नात्वा होय जसे ग्रहित धरले [पान १२] तर सिंदकाहीच्या उदयापासून त्याचा प्रचार झाला असा जो सार्वत्रिक भावार्थ आहे तो बहुतेक बरा आहे बखरकाराने कित्येक शूरवीरांच्या शौर्याचा उल्लेख न करता 'जवाहरगज' या हत्तीचें जें आवडंभर माजविलें आहे त्यात कांहीं तरी गूढ असलें पाहिजे [पान ७९, १२१] युद्धात शेंकडें हत्ती आले व गेले असतील मग याचीच तेवढी सद्दती कोणती ? याचें जरी स्पष्टीकरण केलेलें नाही तरी निशाणाशी या हत्तीचा काहीं संबंध असावा असें तानाजी खराडे याने शब्दावरून अनुमान निघते एरवीं 'कुंजपुण्याचे' लढाईत 'जवाहरगज' परत आल्याचे आनंदोद्गाराचे रहस्य ते काय असूं शकतें ! [हत्तीबरोबर] निशाण गेले अशी जी दंतकथा आहे ती खरी नव्हे कारण

निशाणासंबंधी वखरकार चकार शब्द काढीत नाही [पान ८२] दत्ताजी शिंद्याचे स्वारीचा 'लालमणी' घोडा घेऊन येण्यास जे चोर चुकले नाहीत त्यांनी निशाण जाळं दिलं असेल हें तरी कसे संभवतें ? निशाणावरोबर [माहीमरातव, लग्नी सिवाय] नगारा व घटकाही चालत होती त्यापैकी कोणाशी तरी या ' जवाहर गजाचा ' संबंध संभवनीय आहे [वखर पान १८, ५४, ५६, ५७, ७६, ७९] फार तर असे म्हणता येईल की निशाणाशी संबंध ठेवणारा हा जो हत्ती गेला तो शिंद्यानीच कुंजपुन्यास परत मिळविला. याविषयी शिंद्यास आनंदाचा उमाळा येणें अगदी साहजिक होतें व तो मनोत्साह वखरकारानें वर्णिलेला आहे या जवाहरगजासंबंधी चितो कृष्णाचें पत्र [७ नवंबर १७६०] पुढें वेणार आहे हा नागाचा विचार झाला सूर्याविषयी ' अलमत सिंदिया ' पलीकडे संदर्भ लागत नाही मग हा जेवढेष्ठित सूर्य आला कधी ? जनकोजी, [लेखाक २२८ ते २५१] केदारजी [लेखाक २७३ ते २९५] व महादजी शिंद्याच्या मुद्रात ' चंद्र, सूर्य ' आले आहेत अर्थात् पानिपत काळी याचा प्रचार होता इतके निश्चित होतें पण हा सुंदर जेपसूर्य सगळ्या झाला कधी हे सांगणे तूर्त कठिण आहे रत्नागिरी येथील ' श्रीजोतीबा ' हे शिंद्याचे कुल दैवत आहे ज्या ठेवाऱ्यात मूर्ती विराजमान आहे तिचे पाठीमागील कमानीचे मध्य भागी मूळाच्या शिरावर प्रामुख्याने ' जेपचिन्ह ' कोरलेलें आहे ते नवें किंवा जुने आहे हें सांगत नाही त्यावरून असे अनुमान निर्घू पड्यात की शिंद्यानी ' राजमुद्रा व राजचिन्ह ' धारण करते वेळी ' श्रीजोति स्वल्प ' म्हणजे ' जोतिबा ' अर्थात् ' सूर्य ' असा शाब्दिक व आलोचक अर्थ देऊन त्याच्याशी जेपाचा संबंध जुळविला असावा

' नागवंशतिलक भोगावतीपुरवराधीवर ' या ' शिलालेखा [तील शब्दा] वरून नागवंशाची कल्पना निघालेली असली नागवंशात मुख्य कुल शिंद्याचे आहे हें प्राचीन काळापासून लढबाई मराठे म्हणून प्रसिद्ध आहेत. शिंदे हा ' शेंद्रकाचा ' प्राकृत उच्चार आहे बादामीच्या पूर्वकाळक्याच्या वेळेस ते ' सेंद्रक ' म्हणून प्रसिद्ध होतें कर्नाटकचे शिंदे आणि कन्हाडचे शिंदे अशा दोन शाखांचे शिलालेख उपलब्ध आहेत या लेखात वशाला नाव देणारा मूळपुरुष शिंदे सांगितला असून त्याची उत्पत्ति मित्र रीतीने सांगितली आहे नावावरून किंवा ध्वजावरून काल्पनिक उत्पत्तिकथा भाट बनवीत असतात हें प्रसिद्ध आहे शिंद्याचे मुद्रेत साप आणि कुळाचें नाव शिंदे तेव्हा मूळ पुरुष [अहिछत्रात] नागापासून किंवा सिंधु नदीजवळ शिवापासून उत्पन्न झाला असें भाटानी ठरविलें या दोन्ही कथांचा ऐतिहासिक रीतीने मेळ घालता असे म्हणता येते की अहिछत्राजवळच्या देशातून शिंदे हे उत्तरेकडून आलेले आर्य क्षत्रीय आहेत किंवाहून शिंद्याचे मुद्रेत नागावरोवर सूर्य दाखविला जातो तेव्हा हे मूळचे सूर्यवंशी क्षत्रीय असले असे अनुमान निर्घू शकते, असे विद्वद्वर्य चित्तामणराव विनायक वैद्य सांगतात [मराठ्यांचे क्षत्रियत्व पान ८, ९, १०, ११] या लेखात फार मासिक विचार प्रगट केले असून वैद्यानी शिंद्याचे प्राचीनत्व प्रस्थापित करण्याचा प्रयत्न केला आहे त्यासंबंधी जो लेखी आधार थोडा उपलब्ध आहे तो पुढें पूर्ववाटणीच्या भागात देण्याचे ठरविले आहे.

ॐ

शिंदेशाही इतिहासाचीं साधनें

भाग १ ला.

—०४१६०—

श्रीमंत राणोजी शिंदे

यांचा असल पत्रव्यवहार.

१७९९-१८०२ विक्रमी.

—४५—

लेखांक [१]

श्री

* संवत् १७९० पौष शुद्ध १

[२६ दिसंबर १७३३]

नकल

राजश्री राघो विठळ कादार प्रो राजगड^१ गोसावी यासि

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोत्र

राणोजी सिंदे^२ दंडवत सुभा आर्वा

(१) [राजगड] हे लहानसें संस्थान माळवा प्रांतांत आहे आणि तेथील [ऊमत] रजपूत राजे शिंद्याचे मांडलिक असून वार्षिक खंडणी देत असतात एन्सिन् म्हणतो [Treaties vol iv page 279] त्याप्रमाणे १७७० पासून हा संबंध नसून वाटणीपासून तो चालत आला आहे. [शकावली पान २]

(२) राणोजी शिंद्याचा संबंध पेशव्यांपैकी प्रथम कोणाशी कसा व केव्हां आला याविषयी बराच मतभेद आहे म्हणून वरवर व इतिहासकारांपैकी कोणाचाच आश्रय न करता निराळाच पण विश्वसनीय असा आधार पाहूं 'आमची' विज्ञात काय होती? प्रथम राणोजीबाबांस [बारगिरीपासून] खिजमतगारी सांगितली नंतर कृपा करून पागा दिली. तेथून या पदवीस आणिले कीं आम्ही

सळासीन मया आल्हू. प्रो मजकूरची फडनिसी साल मारी रो गोविंद^३ विश्वनाथ यासी सांगितली असे. तरी याचे हाने फडनिसीचे प्रयोजन घेत जावें. जाणिजे छ * २९ रजव हे विनती. मोर्तव.

लेखांक [२]

श्री * संवत् १७९९ कार्तिक वद्य ३०
[१६ नवंबर १७४२]

राजेश्री बाळाजी^४ येगवंत पो कोटे^५ गोसावी यासी

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नोा राणोजी सिंदे दडवत. सुमा

बादशाहाची स्थापना केली. श्रीमंताचे सेवक होउन बादशाहा स्थापिलें आता आम्ही बादशाहीपदाची इच्छा का करावी ? [पारसनीसकृत ऐतिहासिक पत्रव्यवहार भाग ५ लेखांक ५९, ९३] अशी त्रोटक पण अत्यंत स्पष्ट व सरळ शब्दांत महादजी सिंदे जर आपल्या मित्रदेवाची उत्कर्षपरंपरा बेतात तर अन्य साधनाची आवश्यकताच कोठे रहाते ! त्यांनी तिथि सवत्सर दिला नाहीं येवढीच काय ती उणीव भासते ती दुर्ल जरी भरून निघत नसली तरी उत्कर्षपरंपरेचा उगम नि सशय उत्थासारखा आहे 'तुमचा अस्मिान ईश्वरास आहे आणि मजवर ईश्वरीकृपा आहे तोवर साहित्यास कधी चुकणार नाही. तीं पिढ्यांचें एकनिष्ठ सेवक कामाने असता तुमचा अस्मिान नसावा । हे कधीही या घरात घडणार नाही.' [सरदेसाईकृत नाना सो पेशवे १४४] या पत्रातील 'तीं पिढ्यांचा' उच्चार मननीय आहे त्यावरून बाळाजी विश्वनाथ पेशवे याच्याशी प्रथम संबंध आला किंवा पुढे पागेदारीपर्यंत मजल 'पहिल्या पेशव्याच्या' चेळीच पोहोचली होती असें साधार सिद्ध होतें 'सरदारी आणि बांडणी' शोरल्या बाजीराव पेशव्यानीं दिली. [शकावली पान १] एका क्षणार्थात 'बाप्याचा पाग्या' किंवा 'नवरी वारणात्याचा पागेदार बनला' [नातूकृत महादजी पान १२] अशातला प्रकार नसून सतत श्रम, साहस करून राणोजी शिंद्यानी स्वपराक्रमाने राज्य संपादन केलें बसुरकाराची व इतिहासकाराची एका विवक्षित कारणामुळे जी दिशाभूल झाली आहे तिची सुसंगत सांगड घालता येते पण स्थलसंकोचास्तव तसें येथें करिता येत नाही

(३) याचें उपनाम मुझल. हें महाराष्ट्रीय घराणें शिंदेगार्हातील माहलिक राजे राजगडवाले [प्रांत मालवा] याच्या पदरीं वरील सनदेच्या आधारे कायम आहे

(४) हेच बाळाजी यशवंत उपनाम मुलमुलें कोटा येथील शिंदे सरकारचे पहिले वकील होते हे सारस्वत [ऋग्वेदीय वत्सगोत्रीय शाकलशास्त्रीय ब्राम्हण] घराणें, मौजे अचरे, ताळुके मालवण, जिला रत्नागिरी [कोकण] येथील मूळचे रहिवासी असून कारणपरत्वेन मौजे भडगाव [प्रांत खानदेश] येथें सुखवस्तीस येऊन राहिले. आणि तेथें घरवाढा, जमीन, शेते मिळकत मिळविली असें

सलास अर्बन मया व अल्फ. खरिदी घोडे २ गुा उदेराम खवास किा रुपये १००० येक

कागदपत्रावरून समजतें पण प्रथमतः बाळाजी किंवा त्याचे वडील यशवंतराव यापैकी कोणाचा शिंदेबाहीशीं केव्हां व कसा संबंध जुळला याविषयी जरी प्रत्यक्ष लेखी आधार तूर्त मिळत नमला तथापि 'कोटेकर' हें नामाभिधान १७४२ त प्राप्त होण्यास तसलाच कांहीं तरी पूर्वपरिचय व संबंध असला पाहिजे ही गोष्ट निश्चित आहे [लेखांक ३] आणि त्या दृष्टीनें प्रस्तुत सामुग्रीची चाळणी केली असतां असें दिसून येतें की सन १७३२ चे सालीं जी पहिली वांटणी श्रीमंत पेशवे, शिंदे, होळकर व पवार यां मध्यें झाली त्या वेळीं संस्थान कोठ्याकडून जी खंडणी व जो मुलूक शिंदे सरकारच्या विभागास आला त्याची 'फडनीसी' प्रथम बाळाजी गुलगुले याने संपादन केली असावी [लेखांक १०२] ही सेवा उत्कृष्ट रीतीनें करून आपल्या बुद्धिमतेची प्रविती देऊन त्याने पुढें या प्रांताची 'कमाविस' मिळविली ही कामगिरी करित असतां त्यास आपले अगची मुत्सद्दीगिरी दाखविण्याची अमोल संधी १७३७ चे साली प्राप्त झाली तेव्हापासूनच या घराण्याचा खरा भाग्योदय झाला असा विश्वसनीय आधार आहे छत्रपति श्री शिवरायांच्या पश्चात् स्वराज्यसूर्यास औरंगजेवरूपी खप्रास ग्रहण लागलें त्यापासून सुटका करून घेण्याचा जो निर्धार मराठ्यानी केला आणि तत्सिद्ध्यर्थ ज्या अनेक क्लिप्त्या लढविल्या त्यांत 'माळव्यात मोहीम करून मोगलांस नामोहरम करण्याची' युक्ति प्रधान होती या युक्तिरूपी बीजमंत्राचा प्रयोग १६९८ साली होऊन जी 'मराठामोठ्याची लाट' उसळली तिचा प्रवाह मोगलांस भयांघित करिता आला नाही 'खरडोनी रंग हिरवा, भरलाचि रंग भगवा' अशी परिस्थिति उद्भवली तेव्हा १७३७ चे साली तिचा प्रतिकार करण्याची प्रतिज्ञा करून 'निजामुलमुल्क समागमे सवाईचा पुत्र, रोहिळे, बुंधेळे, जाट, अहीर, खींची, नरवर, बोवसेकर, दतियेकर आदि रजवाब्यांच्या फौजा व तोफखाना घेऊन सिरोंजेवर उतरला [ब्रम्हेंद्र लेखांक ३३, ३५] त्यास कोठ्याचा राजा [दुर्जनसाल] २० हजार फौज [घेऊन मदतीस] येणार होता [ब्रम्हेंद्र लेखांक १३४] पण मध्येच 'शिंदे होळकर व पवार यांनी' त्याचे वाटेतील 'मोगल [सुभेदार] शाजापुरकर झुडविला' व ते लगेच श्रीमंत बाजीराव पेशवे यास जाऊन मिळाले व 'भोपाळचे' सुप्रसिद्ध लढाईत 'निजामुलमुल्काचें गर्वहरण केलें' हा 'तमाशा' पाहून कोटेकर महाराव दुर्जनसालजी यांनी मदतीचा विचार लावणीवर टाकून मराठ्यांशी 'तह' केला [ब्रम्हेंद्र १३६] त्या कामी बाळाजी फडणीस याने महारावाजवळ राहून आपले चातुर्य व मुत्सद्दीगिरी खर्च करून अशा आणीबाणीच्या प्रसंगी कोटेकरास मोगलपक्षास जाऊ दिले नाही आणि त्यांचे मराठ्यांशी मित्रत्वाचें नातें जुळवून दिलें व उभयपक्षां सतोषकारक असा तहही करून देवमिला. या प्रशंसनीय कामगिरीबद्दल महारावांनी बाळाजी फडणीसास ७०० बीघे जमीनीचा 'चक उदक' [इनाम] दिला, व ही देणगी म्हणजे 'भोजे विराखेडी पोा उरमाला हा गाव महाराव यांनी तुम्हांस दिला तेणे प्रो करार केला आहे. मौजे मजकुरी हुसरियाचा तालुक नसे तुम्ही किर्द करून वसूल घेत जाणें. वरकड कमाविसदारास त्या गांवासी संबंध नाही' बाजीराव पेशवे यांनी कायम ठेविली [२४ फारवी १७३८] व शिंदे सरकारांतून 'वकीली' मिळाली. तेव्हापासून हे महाराष्ट्रीय घराणे कोठ्यास कायमचे राहूं लागलें, आणि तेव्हा पासूनच हा 'वकीलाती [पत्रादि] संग्रह' सुसंगत सादर लागला. वरील सनदेवरून गुलगुल्यास पेशव्यांनी प्रस्थापित केलें अशी शंका घेण्याचे कारण नाही स्वतः बाळाजीच शिंद्यास 'धणी' म्हणून संबोधितात [लेखांक १९] व खुदायराव दादा तर बाळाजीस 'निश्चिंत जगजी शिंदे' असे स्पष्टच म्हणतात [१४ जून १७५४] आणि बाळाजी पेशवे व सदाशिवराव भाऊ या उभयतांसे हे सर्वरही मान्य आहे. 'फडनीसी, कमाविस व वकीली' खेरीज

हजार पागेस^१ घेतले असेत. सदरहूचे रुपये प्रा मा[र] पैकी देणे. घोडे पागेस जमा असेत. जाणिजे रा छ * २९ रमजान. ११^१ वहुत काय लिहिणे हे विनती.

अनेक उत्तमोत्तम कार्ये करून 'हामी, घोडा, पालखीसह सरदारी,' शिंदेशाहीत संपादन केली. [लेखांक १८६] आणि जो 'भाईचारा' महाराव व मराठ्यांशी करून देवविला तो सुरक्षित ठेऊन उभयपक्षांचे कल्याणार्थ अत्यंत श्रम करून हें नातें सतत ९० वर्षे कायम राखून या घराण्याने इतिहासात आपलें नाव अजरामर करून ठेविलें यात तिळमात्र संशय नाही शिंदेशाहीतील ऐतिहासिक घराण्यापैकीं हे एक जुने घराणें असून ईश्वररूपेण आज मितीस चांगल्या स्थितीत कायम आहे याजबद्दल खरोखर धन्यता वाटते शिंदेजाहीशीं आता जरी प्रत्यक्ष संबंध राहिला नसला तरी या घराण्याचा शिंदेजाही विषयीं अभिमान व भक्ति तिळभरही कमी झाली नसून आपल्या प्रतापशाली पूर्वजाप्रमाणें श्रीमंत सरदार पुरुषोत्तमराव गुलगुले याचे ठायीं ती पूर्णपणें वसत आहे हें प्रत्यक्ष अनुभवाने मला सांगता येतें त्या निस्सीम भक्तीभाव्याचा हा प्रभाव आहे कीं प्रत्येक 'चिटोरे' जपून सुरक्षित ठेविल्यामुळें आज शिंदेजाहीच्या इतिहासावर हा प्रकाश पडत आहे हे त्याचे उपकार संस्मरणीय होत

(५) कोटा राजपूतान्यातील हे राज्य प्रख्यात आहे मुख्य गावी बूंदीसह याचा संबंध वाटणीपासून शिंदेजाहीशीं झाला [शकावली २] तेव्हापासून तेथील सर्व सुत्रें नेहमीं शिंद्याच्या हातीं राहिलीं असें पुढील पत्राव्यवहारावरून कळते. मराठ्यांशी कोठेकराच्या संबंधाचें जें साल '१७३९' टाडने दिलें आहे [Rajasthan vol. ii page 414] तें विश्वसनीय नाही असें पारसनीसाने दाखविलें आहे [ग्रन्थेंद्र लेखांक १३६] तें शकावलीच्या मानाने आणखी मागे ध्यावे लागेल हा प्रकार 'अमशेरा खीलचौपूर, चंदेरी, दतिया, बूंदी, राजगड, सीतामहू व सोपार' या सर्वांला लागू होईल

(६) उदेराम खास यास 'दाभाई' असेही म्हणलेले आहे राजपूतात दाईच्या मुलास दाभाई म्हणतात 'खास' या अरबी शब्दाचा अर्थ 'मानकरी, मंत्री व शागिर्द' असा आहे या वरूनच मराठीत 'खासीवाले' हें नाव आलें रथ, हौदा किंवा अवारीत राजासजिध बसणारा मानकरी किंवा मंत्री तो 'खासीवाला' [फार्शकोश पान ४४] 'खास' म्हणजे न्हावी असाही अर्थ राजपूत लोकांत प्रचलित आहे पण या ठिकाणी तो प्रशस्त नाही मंत्री हाच अर्थ येथे घेतला पाहिजे राजपूत शासन-पद्धतीत 'खास' ही एक प्रकारची पदवी आहे आणि त्या अर्थाच उदेरामाचा अन्यत्र उल्लेख आलेला आहे [१८ अगस्ट १७३७] दाभाई या नावाची घराणी कोठ्यात आहेत पण उदेरामाचा उलगाडा कोणी करीत नाहीत

(७) ज्या शिंदेजाहीत शिलेदारीचा कळस झाला तत्संबंधीच संप्रदात हे पहिलें पत्र मिळावे हा एक प्रकारें सुयोग्य नव्हे काय? अस्तु सरकारी पागेत घोडी विकत घेताना किंमत त्या वेळी काय द्यावी लागत होती याची कल्पना करिता येते.

लेखांक [३]

श्री शंकर * संवत् १७९९ मार्गशीर्ष शुद्ध ६
[२२ नवंबर १७४२]

जमा पोते गुा बाळाजी येसवंत 'कोटेकर' सुमा सलास अवेन मया अलफ. मा
देराजखान रुपये १४० येकसे चालीस रुपये जमा जाले. छ * ५ सवाल.

वार.

(८) 'श्रीशंकर' चा नामोच्चार या पावती खेरीज सिकेमोहरी पत्रावर कोठे आढळत नाही. राजवराण्यातील व्यक्तींनी आपापले सिक्र्थात हें स्मरण कायमचेंच धारण केलें असल्यामुळे तें सहाजिकच निराळें निदर्शनांत येत नाही व तें सयुक्तिकही आहे आणि हाच प्रकार महादजी शिर्वाच्या शेवटपर्यंत पहावयास मिळतो हिंशी पत्रव्यवहारांत ही मर्यादा जरी कायम राहिली नाही तरी मराठी पत्रव्यवहारांत ती बहुतेक अबाधित चालली होती. साबाजी पाटील शिर्वाचें असा नामोच्चार केला आहे खरा [लेखांक २६२] पण तो 'शिवाचा' नव्हेन - 'नाथाचा' आहे. तसेंच मोगल बादशाहाशी केलेल्या तहनाम्याच्या नकलेत 'महादेवाचा' उल्लेख आला आहे [राजवाडे खंड १ लेखांक १] पण त्याचा संबंध कोणाशी समजावा हे स्पष्ट कळत नाही नकलेंतील क्रमांनुसार 'महादेव' होळकराचें व 'खंडोबा' शिर्वाचें कुलदैवत ठरूं पहाते पण होळकराचे कुलदैवत 'खंडोबा' असल्याचे सर्वतोमुखी आहे म्हणून बरील प्रकार थोडा विसंगत वाटतो तहनाम्यासारख्या महत्वाच्या नकलेत हस्तदोष होणे संभवनीय आहे असे मानिलें तर 'महादेवाचा' कदाचित् शिर्वाशी संबंध येऊं शकेल. पण अन्य सबळ पुरावा पुढें येईपर्यंत ही भाळोई कामाची नव्हे, तथापि 'जोतिबाप्रमाणे खंडोबाही शिवाचेच रुपांतर समजण्याचा सांप्रदाय असला' तर अग काही वादच उरत नाही [भागवतशास्त्रीकृत मराठ्यांसंबंधी उद्गार पान १३, १४] आणि 'नाथपंथ'हा शैव सांप्रदाय आहे हें सर्वश्रुत आहेच. त्याप्रमाणे शिंदे मूळचे शैव सांप्रदायी असोत किया नसोत पण रत्नागिरीच्या 'जोतिबाच्या उपासनेची' कारणमीमांसा मात्र तसें स्पष्ट दर्शविते ही गोष्ट विचारणीय आहे 'श्रीशंकर' किंवा 'श्रीनाथ' हा प्रयोग महादेवाचा द्योतक आहे त्या अर्था 'श्रीनाथ सहाय' च्या जागी 'श्रीनाथ साहब' करून त्याचा श्रीमनसूरसाहाशी वादरायण संबंध जोडणें शुद्ध अज्ञान होय मनसूरसाह शुरु होते म्हणून महादजी शिंदे मोठ्या भक्तीभावानें त्यांची पुण्यतिथी [उत्सव] साजरी करीत असत याविषयी मतभेद नाही [पारसनीसकृत पत्रव्यवहार भाग ३ लेखांक ३] पण त्या पूर्वी त्यांचा संबंध आलेला नाही 'श्रीनाथ' म्हणजे 'श्रीमनसूरसाह' असा जो सांप्रत अर्थ प्रचारात आला आहे त्यात काही तथ्यांश असलाच तर त्याचा संबंध साबाजी पाटीलापलीकडे मुळाच जात नाही. ही धार्मिक दृष्टि झाली पण याचें ऐतिहासिक स्वरूप अगदी भिन्न आहे, तें पुढे समजणार आहेच तथापि साराश येणे दिला असता अप्रयोजक होणार नाही. वायजावाईच्या विवाहानंतर घाडमयाचें वर्षेच झाले त्यावेळीं हा एक नवीन दरख त्याचे सोईसाठी निर्माण झाला, 'पेशाची धानवडीचे मुकाफी ऐनजमेवर दर सदे १ रुपया प्रमाणे नाथाचा दरख ठरावन देउन महालवार सनदा दिल्या' गेल्या त्याप्रमाणे सरकारी पत्रावर घाडगे 'श्रीनाथ' करू लागले पुढे त्याचें रुपांतर होत गेलें त्याच्याशी सत्त्या प्रयोजन नाही पण बरील विवेचनावरून 'श्रीनाथास' प्रामुख्य मिळाले त्या वेळीं मूळ कल्पना शुद्ध धार्मिक होती किंवा तिचा मनसूरसाहाशी संबंध संभवनीय होता असें मात्र म्हणता येणार नाही.

लेखांक [४]

श्री * संवत् १७९९ मार्गशीर्ष शुद्ध ८
[२४ नवंबर १७४२]

राजश्री बाळाजी येशवंत पोा कोटे गोसावी यांसि

खो राणोजी सिंदे दंडवत सुमा सलस [अर्वेन] खरिदी धोडे गुा नाथूराम
कोटेकर [१] जमा पागा निस्वत साब [१] जी^३ सिंदे रास २.

१८० घोडा आमरी नीळा.

२५ तद्.

२०५

यो दोनसे पांच देविले असेत. [तरी] कवज घेउन देणे. जाणिजे रा छ * ७ सवाल.
हे विनती.

श्री
मोतैव
सुद

लेखांक [५]

श्री * संवत् १७९९ मार्गशीर्ष वद्य ८
[८ दिसंबर १७४२]

राजश्री बाळाजी येशवंत का प्रांत कोटे गोसावी यांसि

खो राणोजी सिंदे दंडवत सुमा सलस [अर्वेन] बा देणे खा [खरिदी]

(९) इतर महाराष्ट्रीय नावावरोबर असा संबंधसूचक शब्दप्रयोग केला नाही. गुलगुले हे आडनाव परिचयाचे असता 'कोटेकर' हे विशेषण लावण्यात अर्थात् कांहीं रहस्य विशेष असले पाहिजे. कोट्याशी या घराण्याचा पूर्वपरिचय व संबंध असावा असा स्पष्ट बोध होतो ही केवळ कल्पना किंवा कोटि नसून "तुम्ही काही नवे नव्हा पुरातन वाटणी [तुमचे परिचयाची] आहे तेणेप्रमाणे ज्याचे त्यास यावे' असे स्वतः महाराजी होळकर स्पष्टीकरण करितात [१ मार्च १७४३] तेव्हा शकाच उरत नाही.

(१०) वखरीत व पत्रव्यवहारात अनेक जर्गी यांचा शिंदेसाहीची प्रामुख्याने संबंध आलेला आहे पण याचे नाते अद्याप अनिश्चित होतें. यांची ४ असल पत्रे [लेखांक २६२, २६८, २६९, २७०] उपलब्ध झाली आहेत आणि प्रथमारंभी जी वंशावळी दिली आहे त्यावरून हे कन्हेरखेडचे शिंदे असून राणोजी शिंद्याचे [कनिष्ठ] बंधु होते असें वळते मानाजी फाकडे [शिंदे] या साबाजी पाटिलाचे नाव होते. ही शारता १८०९ साली शिंदेसाहीदून निघून बडोद्यास गेली ती तेथेच सरदारी संपादन करून राहिली.

उंट २ यो रुपये

१६०^{११} ना साबाजी सिंदे उंट १.

१०० सरकारांत उंट १.

२६०

येकूण रुपये दोनसे साठ रुपये ग्राहाय देविले असेन. [ते] देणे. छ * २१ सवाल. हे विनती.

श्री
मोर्तेव
सुद

लेखांक [६]

श्री

* संवत् १७९९ मार्गशीर्ष वद्य ८

[८ दिसंबर १७४२]

श्री जोति
स्वरूप चरणि ठ
सर जनकोनि छ
ठ राणोजी सिंदे
नीरतर

दस्तक^{११} 'सरकार' राजश्री राणोजी सिंदे ॥ ता कमाविसदारांनी व चौकीदारांनी वगैरे रहदारांनी माहाय अहद प्रांत कोटे तहद औरंगाबाद^{१३} सुहूरसन सलस अबैन मया व अलफ. माधोराम^{१४} तिवारी कोटेकर यांजकडील उंटे सुमार २० वीस बराबर देऊन औरंगाबादेस पाा असेत. त्यांस राहदारियांनं मुजाहिम न होता महालो महाल कुली हांसिळाचा तगादा न करिता सुखरूप फरोत्ख करूं देणे, ताकीद असे. छ * २१ सवाल.

श्री
मोर्तेव
सुद

(११) उंट खुरीचीच्या किमतीचा प्रकार या पत्रावरून उमजेल.

(१२) आपापले हद्दीपर्यंतच असले दस्तक देण्याचा प्रघात होता असें जें राजवाडे सांगतात [खंड १ लेखाक १३७] त्यास हा अपवाद तर खराच पण जकात माफीपावेतो परवाने देण्याची परंपरा अपवादात्मकच का होईना पण मराठेशाहींत होती असें साधार सिद्ध होतें कीं नाहीं ?

(१३) औरंगाबाद हें शहर निजाम हैदराबाद याचे राज्यांत मुघा नदीचे कांठी आहे त्याचें जुनं मराठी नांव 'देवगिरी' असें होतें तें औरंगजेबाचे नांवावर रूपांतर पावले.

(१४) हा तिवारी कोटेकर महारावजीकडील एक मुत्सद्दी असून तो नेहमीं शिंयाकडे राजकीय कारभारांत असे.

लेखांक [७]

श्री

* संवत् १७९९ मार्गशीर्ष वद्य ९

[९ दिसंबर १७४२]

राजेश्री बाळाजी येशवंत गोसावी यांसि.

स्नो॥ राणोजी सिंदे दंडवत सुमा सलास [अंबैन] तुमची वस्त्रे^{१५} राहिली ते येणे प्रो० देणे.

खासगत तुमची

१ तिवट.

१ पाा पेठेण.

१ छोट जोडी.

उदेराम खवास व माधवराम

[तिवारी] छोट जोडी २.

३

येणे प्रो० देणे. राा मल्हारबा^{१६} कडील येवजाची नेमणूक केली आहे. तो येवज राा लक्ष्मणरायाच्या [१] कर्जात बावा लागतो तर तुम्हीच घेणे. [आणि] त्याजकडे देणे. येथून चिठी येईल ते देणे. जाणजे राा छ * २२ सवाल. हे विनती.

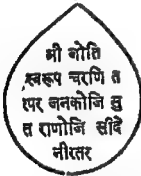

लेखांक [८]

श्री

* संवत् १८०० आषाढ शुद्ध १०

[२० जून १७४३]

राजेश्री बाळाजी येशवंत पाा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्ये स्नो॥

राणोजी सिंदे दंडवत सुमा आर्बा

(१५) विजयादशमी निमित्त शिलेदार, सरदार व सुत्सवी लोकास योग्यतेनुसार बहुमान सरकारातून मिळत असे ही प्रथा संवत् १९१० पावेतो चालू होती तत्संबंधीच ही वस्त्रे पाठविली असावीत असे वाटते.

(१६) श्रीमंत मल्हारजी होळकर.

आर्वेन मया अलफ. 'आमची खारी मकसूदाबादेस'^{१७} गेली होती. तेथे राा रघोजी भोसले [नागपूरकर] याची गाठ घाडून परामव त्याचा करून माघारे मालवे प्रांते आलो.' तुमचे वर्तमान कळले नाही. पूर्वी लष्करांत असतां तुम्ही अवघ्या कमाविसदारांनी जो हवाला घेतला त्या येवजावर आम्ही नेमणूक करून येवज उजनीस देविला तो पावला नाही म्हणोन राा त्रिंक्क राजदेउ यानी लिहीले. त्यावरून अपूर्व वाटले ! तैसच राा 'माहाराया'^{१८} कडे दोन हप्ते येणे त्याची गत काय जाली न कळे. ते नष्टाई करितां राहत नाहीत [आणि] मग शब्द ठेवितात. यदा तरी सुरळित वर्तले असिले तर त्यांचेच वरे आहे. तुम्ही तो स्वामी कार्यास न चुका.' तर [येविसी] सविस्तर वर्तमान लिहिणे, जो वसूल जाला असेल तो येवज पाठउन देणे. उदेराम खुवास व माधवराव यांस पत्र लिहीले ते [त्याजकडे] पाठउन जाव घेणे. जाणिजे राा छ * ८ जमावळ. कासिद^{१९} व जासूद^{२०} जोडी पाा आहे यास रूपये ५ देणे. त. १' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

[४ जुलै १७४३]

पैवस्ता आपाढ बब नवमी,

लेखांक [९]

श्री * संवत् १८०० आपाढ शुद्ध ११

[२१ जून १७४३]

पुा राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यासि.

सुमा अर्वा आर्वेन मया अलफ. राजश्री [राजा] मलजी^{२१} यासि [पारसी] पत्र पाा

(१७) रघोजी भोसल्यांचा परामव मकसूदाबादेस केल्याचा सुगावा आजवर नव्हता पण आतां ही गोष्ट ह्या पत्रावरून उघड होते

(१८) उदेपुरकरास जसे 'महाराणा' तसेच कोठेकरांस 'महाराव' म्हणतात. मराठी पत्रव्यवहारांत यांस 'महाराव, महाराज, महाराय, महारावजी, कोठेकर,' या नावाने संबोधिले आहे. [लेखांक १७, १६, १९, १३, ४४] या वेळी दुर्जनमालजी गादीवर असून त्यानीच प्रथम मराठ्याशी मैत्री केली.

(१९) 'कासिद' हा अरबी शब्द रूपांतर न होता मराठींत आला. कासिद म्हणजे दूत.

(२०) 'जासूद' मात्र रूपांतर करून मराठींत शिरला. मूळ अरबी 'जासूस' म्हणजे हेर

(२१) हे राजामलजी कोण ? नवल विशेष हें की याचा फारसी पत्रें पाठविली आहेत राजामल या नावाचा एक प्रख्यात मुसाहिब सवाई जयसिंगजीचा होता [Tod Rajasthan vol ii page

आहे हे मुजरद त्याजकडे पाठउन त्याचा जाव आणउन पाठउन देणे. तुम्ही ही आपले वर्तमान कोटाची वसूलची विल्हे काये जाली [ते लिहिणें.] राा त्रिम्बक राजदेव याजकडे यैवज तुम्हाकडून देविला होता तो त्याजकडे पाविलात नाही. हे गोष्ट अपूर्व आहे ! तरी नेमणूके प्रो यैवज मारनिलेकडे पावता करणे. दोन हप्ते यैवज कोटेवाल्याकडून येणे होते त्याचीही विल्हे करून घेउन पाठवणे. जाणिजे छ * ९ जावळ.

पैवस्ता आपाढ वष ९ नवमी
[४ जुलै १७४३]

लेखांक [१०]

श्री * संवत् १८०० कार्तिक शुद्ध ८
[१४ अक्टुबर १७४३]

राजश्री बालजी येशवत पाा कोटे गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्ये स्त्रो राणोजी सिंदे दंडवत सुमा अर्वा अर्वेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाा ते पावले लिला वर्तमान सविस्तर कल्ले. कोट्याचे यैवजी हुडीपत्र पाा ते पावले. यैवज येणे आहे आलियावरे लिहून पाठउ परंतु द्वापुजी नाा भिडे यानी दिकत लिला आहे की रुपये अटीचे येतील त्यास बटा पडणार तर तेथील सावकारा सी तुम्ही अटीच्या रुपयास बटा पडेल तो समजोन घेणे. मागून वर्तमान लेहून पाठउ. बाकी चाही निकाल करून घेतो म्हणून लिला तर निकड करून घेणे. परंतु हुडीयास शाहरी दिकत न पडे ते करणे. मुदत च्यार रोज जादा लागली [तर] पुरवेळ परतु हरकत दिकत नसती पडे ते [ज्ञाले पाहिजे] यास्तव तेथोन सावकारासी करार करून घेणे [की] बटा पडेल तो देणे लागे [ळ] यैसे परिछिन्न सागणे. राा माहारायाकडून येक लख शाहातेर हजार येणे त्या पैकी आले काय त्यात आमची वाटणी काये काढली आण हुडी काये पाठविली [ते]

297] तोच हा असावा असें वादते या ग्रहस्थाची पूर्वीपासून शिवाचा पत्रव्यवहारही चालत होता असें कळतें

तपसीलवार लिहिणे. जाणिजे रा छ * ६ रमजान. † बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोतिब
खुद

पौ छ २५ रमजान कार्तिक वद्य १२
[२ नवंबर १७४३]

लेखांक [११]

श्री

* संवत् १८०० पौष शुद्ध ९
[१४ दिसंबर १७४३]

पुा राजश्री बाळाजी येशवंत कमाविसदार कौटे यांसि.

सुमा आर्वा आर्वेन मया अल्फ. तुम्ही कोठ्याचा येका हप्ताचा हिशेब लाि ल्यामध्ये खेरावाद^{२२} बकानी^{२३} चा हिसेब वजा केला नाही. तरी दुसरे हप्ता येईल त्यामध्ये तन्ही वजा करून ज्यांचा त्यास पावणे. जाणिजे छ * ८ माहे जिल्काद. † हे विनंती.

श्री
मोतिब
खुद

लेखांक [१२]

श्री

* संवत् १८०० पौष शुद्ध १०
[१५ दिसंबर १७४३]

पुा राजश्री बाळाजी येशवंत यासि.

सुमा आर्वा. रा जानोजी निंवाळकर^{२४} याचे ह [१] ती बाबत रूपये १६५०० साडे सोळा हजारची हुंडी पा त्यास ही वटा पडला असे मनास आणून दर सदे रूा १ प्रो

(२२) खेरावाद व बकानी हे दोन्ही महाल या वेळी मराठ्याकडे होते कोठ्याच्या दक्षिणेस मालवाडची राजधानी झालरापाटण आहे तिच्या वायव्ये दिशेस आळ नदीपलीकडे खेरावाद हा महाल आहे. साप्रत कोटा राज्यातील चेचट तेहसीलीत तो समाविष्ट होतो

(२३) झालरापाटणच्या अग्नेय दिशेस कालीसिध नदीपलीकडे हा बकानी महाल आहे या नांवाची कोठ्यान तेहसीलच आहे

(२४) महाराव जानोजी निंवाळकर निजामाकडील एक बलाढ्य मराठे सरदार रावरभा निंवाळकर ते हेच निजामाच्या वतीने हे मराठ्याकडे बरीच वर्षे राजकीय कारभारांत होते

भरणा भरून घेणे. गै न करणे. नगदी रूपया घ्यावे त्यास वटा म्हणजे काय ? बाबूजी ना
याचे मारफतीच्या हुंड्यास वटा^प फार आहे [तरी] हिशेब करून घेणे छ * ९ जिल्हाद.

पो छ १ माहे जिल्हेज माघ शुद्ध त्रितिया शुक्रवार.

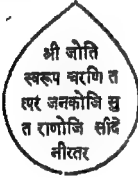
[६ जनवरी १७४४]

लेखांक [१३]

श्री

* संवत् १८०० पौष वद्य ८

[२७ दिसंबर १७४३]

राजश्री बाळाजी येशवत कमाविसदार ग्रा कोटे गोसावी यासि

अखडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्रो राणोजी सिंदे दडवत सुरसन
आर्वा आर्बेन मया अलफ. ग्रा पिंपलोदे^{२६} व किरवाड सरकार रणयबोर^{२७} हे दोन्ही महाल
साल मजकूरी हुजूरून आम्ही आपणाकडे घेऊन राजश्री शंकराजी रघुनाथ पाचे खाचीन

(२५) बाबुजी नाईक वारामतीकराचा शिद्याशी वराच साहुकारा होता नाईक खरोखरीच
'पंचमहापातक्री जातीचा अपेशी सराफ' म्हणून त्याची पत कमी [ग्रंथेड लेखांक ३००] किवा
स्वामीच्या राजकीय बहिष्काराचा हा प्रभाव होता ?

(२६) पिंपलोद व किरवाड हे दोन्ही महाल संलग्न असून ते भिदेशाही जिले गोपूरच्या पश्चिमेन
पार्वती नदीच्या काठी आहेत ते कोणत्या अटीवर घेतले हे मात्र कळत नाही

(२७) चित्तोडगढा इतकंच या डोंगरी दुर्गाचे पूर्वी महत्त्व होते हा गढ अकबर बादशाहाच्या
स्वाधीन केल्यामुळेच बूंदीकरास 'रावराजा' ही पदवी प्राप्त झाली [Tod Rajasthan vol II
page 382, 384] मोगळाईस उत्तरीत कळा लागली तेव्हा मराठ्यांच्या हाती जाऊ नये म्हणून जयपूर
करास अनयास ते मिळाला [Tod Raj vol II page 399] तथापि आसंमतातील प्रदेशात प्रथम
प्रवेश करून सवडीप्रमाणे आक्रमण करण्याच्या हेतूनेच तर टोक, रामपूर, झरंगड व खातोली मराठ्यांनी
घेतली नसावी ? महारजी होळकराकडील सटवाजी राजोळे याने तर 'पागेचे ठाणे देउन गवत लाकडे'
जमविण्याचा घाट घातला होता [चंद्रचूट कला १ लेखांक ४६] पण पानिरतच्या फेऱ्यामुळे पारडे
फिरले असवे असे वाटते

कमाविस केली आहे. तेथील साहित्याविशी हे तुम्हास सांगतील तर तुम्ही राजश्री माहा-
रावजी यास सांगोन हरयेकविसी याची मदत करून अमल वसे ते गोष्ट करणे. हे गै न
करणें. जाणजे रा छ * २१ जिल्काढ. † वहुत काय लिया हे विनंती.

श्री
मोर्तव
सु६

लेखाक [१४]

श्री

* संवत् १८०० माघ शुद्ध ३
[६ जनवरी १८४४]

श्री जोति
स्वरूप वरणि त
पर जनकोभि सु
त रागोभि सीदे
नीरकर

राजश्री बालाजी येशवत पा कोटे गोसावी यासि

अखंडिन लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्त्रो रागोजी सिंदे ढडवन सुमा
अर्वा अर्बेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पा ते पावले. अठयासी हजारचा हिशेब लिहिला तो
कल्ला. त्या ऐवजी हुंडी रूपा ३०५९ तीन हजार ऐकुण साठची पाठविली ते पावली.
पूर्वी हुंड्या पाठविल्या त्यास बटा पडला रूपये ४४७॥

[तपसील घेतला नाही.]

एकुण चारसे साडे सत्तेतालीस पडले. हे सावकाराकडे अगर कोटेकराकडे विल्हे
करून घेणे. तुम्ही लिया की आपण बाबूजी नास लिया आहे तर त्यानी तीन हजार
एकुण साठची हुंडीच मात्र लिया की रोकड रूपा येतील. वरकडास तो बटा [ते] घेउन चुकले.
तो जेव्हा कोठ्यात सावकारास अगर रा महारावजी यास तगादा कराळ ते
शाहरी लेहून ते रा गोविंदराम याची निशा करतील तेव्हा होईल. नाही तर होत नाही कलले
पा. हे जे 'कोटेकराकडे पहिलीच बाकी अठयासी [हजार] येणे [आहे] पुढे निसे साल
गेले x x x मागती पूर्व व्रतावरे आले [असो] आमचे काय गेले. त्याचे ते करतील
तेसे पावतील. तुम्ही तर मुदसे न चुकणे. † वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

पैा माघ शुध त्रितीया शुक्रवार छ * १ जिल्हेज
[६ जनवरी १८४४]

लेखांक [१५]

श्री

* संवत् १८०० माघ मास
[जनवरी १७४४]

श्री जोति
स्वरूप वरणि त
स्वर बनकोजि सु
त राणोजि सिंदे
नीरतर

राजश्री विठल येमाजी कमाविसदार प्रां सुसनेर^{२८} गोसावी यांसी.

अखडित लक्ष्मी अलकृत राजमान्य स्तो राणोजी सिंदे दडवत सुरसन
आर्वा आवैन मया व अलफ. तुम्ही रा. माधोराम त्रिवाडी याज वा पत्र पाठविले ते पावले,
त्यानी ही मुखजवानी सांगितले [आणि पत्र दिले] ते पावले त्याज वरून सविस्तर कळो
आले. तर अम्ही त्या प्रांतास येउं [तेव्हां] भेट होईल. भेटी नंतर जे कार्य करणे ते केलें
जाईल. जाणजे रा छ * [१७ किंवा २७^{२९}] जिल्हेज. † तुम्ही कांही चिंता न करणे.
वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोतेब
सुंद

लेखांक [१६]

श्री

* संवत् १८०० फाल्गुन वद्य १२
[२९ फरवरी १७४४]

श्री जोति
स्वरूप वरणि न
स्वर बनकोजि सु
त राणोजि सिंदे
नीरतर

राजश्री बाळाजी यगवत पो कोटे गोसावी यांसी.

अखडित लक्ष्मी अलकृत राजमान्य स्तो राणोजी सिंदे दडवत सुमा आर्वा

(२८) सुसनेर जिले आज्ञापूर प्रांत मालव्यापेकी या नावाच्या तेहसीलचे ठिकाण अवतीकेच्या
उत्तरेस ३० कोसावर आहे

(२९) एकाच अर्थाची दोन पत्रे असून त्यांत तारखेची जागा जीण होऊन फाटलेली आहे तथापि
७ या आकड्याचा कारकूनी फर्दा एकांत दगोचर होतो त्यावरून १७ किंवा २७ असावी असें वाटतें.
आणि म्हणूनच पत्रावर नुसता महिना दिला आहे जिल्हेज १७ ला ०२ जनवरी व २७ ला १ फरवरी
१७४४ येते

आर्वेन मया अलफ. अजम सैद लष्कर खान^{३०} यानी मिलान खाना बाा हती २ व पडतले २० कापड गटे २ गाड्या २ सुपारी गोणी ४ घोडे १० माणसे ७५ या खेरीज [इतर] ही जिनस दिलीस खाना केला आहे. तर रा. भाहाराउजीस सांगोन कोणीविशी जकाती वगैरे [साठी] मुजाहिम न होता सर [ह] द ॥ पार करून देणे. जाणजे खाना छ * २५ मोहरम. † बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [१७]

श्री

* संवत् १८०१ वैशाख शुद्ध १
[२ अप्रेल १७४४]

राजश्री बाळाजी येशवंत कमाविसदार प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्त्रो राणोजी सिद्धे दंडवत सुमा आर्वा आर्वेन मया अलफ. पा पिपलोद व किरवाड व इंद्रगड^{३१} खातोली^{३२} येथील मामला राजश्री शांकराजी रघुनाथ याजकडे आहे. तेथील साहित्याविशी तुम्हास मशारानिले सांगतील अगर

(३०) भोपाळच्या तहाने वाटाघाटीस जे तीन मुत्सद्दी निजामाकडून आले त्यांपैकी हा एक होता [ब्रम्हेंद्र लेखांक ३४, ३५] औरंगाबादेच्या सुमेलारीपासून पुढे तो निजामाचे दिवाणगिरीपर्यंत पोहोचला [सरदेसाईकृत नाना पेशवे पृष्ठ १०३, १२७]

(३१) कोट्याप्रमाणेच बूंदीतून ही शाखा इंद्रसिंगाचे वेळी निराळी निघाली आणि खातोली ही त्याची पोट शाखा होय. [Tod Rajasthan vol. ii page 387] इंद्रासगाने आपल्या नावावर हें गाव नवीन वसविलें इंद्रगडवाले बूंदीकरांसहित बांटाणी पासून शिंयास करमार देत होते १८१८ चे तहप्रमाणे राजस्थानाची सर्व खंडणी कंपनी सरकारच्या मध्यस्थीने वेण्याचें ठरल्यामुळे याचा इंद्रेजाशी परिचय झाला. तथापि खातोलीकराचा शिंदेसाहीशी संबंध अद्याप चालू आहे [ताज भाग २ पान २०८]

(३२) हें गांव पार्वती नदीचे पश्चिम किनाऱ्यावर आहे. पूर्वी खातोलीकर शिंयाचे माडलिक होते हल्ली त्याचा संबंध कोट्याशी असून शिंयास देत असलेली खंडगी ते इंग्रज सरकाराकडे देत असतात. [टोप ३१ पहा]

लिहितील त्या प्रो माह [१] राव यांस सांगोन साहित्य पुरंडन पां मजकूरी अमल सुरळीत चाले, झाडियानसी वसूल होय ते गोष्ट करणे. येविसी मै सहसा न करणे. जाणिजे. छ * २९ माहे सफर. † वहुंत काय लिहिणे हे विनती.

लेखाक [१८]

श्री

* सवत् १८०१ जेष्ठ वद्य ९

[२४ मे १७४४]

राजश्री बाळाजी येशवंत कमाविसदर प्रा कोटे गोसावी यासि

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नेहा राणोजी सिंदे दडवत सुद्धरसन अर्वा अर्वेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावोन लेखनार्थ अवगत जाहला. कोठ्याकडे सलास ता बाकी रूपये ८८,००० अठ्यासी हजार होती xx xx xx येवज परभारे माहाली ज्याचा त्यास पाविला, प्रां खेरावाद वकानी व भीलवाडी^{३३} याची वाटणी पाठवणे त्याप्रमाणे ज्याचे त्यास वाटणी पावळ म्हणून लिहीले त्यावरून वाटणीचा कागद अलहिदा पाठविला असे. त्याप्रमाणे देणे. आम्हाकडील येवज येणे सदरद्व अठ्यासी हजार पैकी रूपये.

२८,९१३॥

वाटणी प्रात कोटे

१,२००

वाटणी भीलवाडी निमे

३०,११३॥

अके तीस हजार येकसे साडे तेरा रूपये यावे त्या पैकी तुम्ही राजेश्री गोविंदरामा कडे हुडीया रूप २७,००० सतावीस हजाराच्या रवाना केल्या म्हणून लेखन केले

(३३) भीलवाडी हे मुख्य गाव खेरावादच्या अग्नेय दिशेस ८ कोसाच्या अंतरावर एत नदीचे पश्चिम किनाऱ्यावर असून ते हल्ली झालवाड राज्यात आहे. हे तीन्ही महाल मराठ्याकडेच होते, पैकी पहिले दोन होळकराच्या सनदेंत लागले [भागवतकृत होळकरशाही साधने खंड १ पान २] आणि भीलवाडी निमे होळकर निमे सिंदे अशी विभागणी होती [कावली पान २]

तर सदरहू येवज पावल्याचे जावत्याचे पाठवणे व वाकी येवज तीन हजार येकशे साडे तेरा राहिले तेही राजश्री गोविंदरामा कडे पावउन जाव आणवणे. तुम्ही हुंड्या पाठविता त्यांस अरंगावादेत बटा घेनात, तो आमच्या अंगावर पडतो [तरी] त्याची चौकशी साहू-काराकडे करून येवज उगउन घेणे. गुदस्ताच्या हुंड्या पाठविल्या त्यास बटा पडला. त्याची याद अठाहिदा पाठविली आहे. रुपये ६१२॥ सा[हा]से साडे बारा पाठउन देणे व XXX असेल व पुढे कराल त्याची चौकशी करून पाठवित जाणे." बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

पैा छ २२ रविलाखर, जेष्ठ-वर्ष ९ गुरुवार.^{३४}

लेखांक [१९]

॥ श्री ॥

* संवत् १८०१ जेष्ठ वद्य ९

[२४ मे १७४४]

पुरवणी राजश्री बाळाजी यशवत गोसावि यांसि.

दडवत सुद्धरसन आर्वा. तुम्ही पत्र पाठविले की राजश्री माहारायाकडील येवज सध्या पैसा प्राप्त होत नाही. साहेब काम तर जाले पाहिजे यास्तव हवाला टवाळा करून हुडी पाडी घेउन कवज तूर्त देणे लागते तो येवज यावयास दिवसगत लागती या मुळे '६णी'^{३५} इतराज होतात येथे तो दुसरा इलाज नाही. सन आर्वाचा वसूल येणे तो

(३८) मोडक्याचे जंत्री प्रमाणे 'अर्वा' अर्बनचे जेष्ठ वद्य ९ मीस गुरुवार' नसून रविवार आहे सप्तस चे जेष्ठ नवमीस २२ रात्तर असून गुरुवारही येतो. पण पत्रात स्पष्ट 'अर्वा' लिहिलेले आहे तो हस्तदोष असला तर तारीख २४ मे १७४४ येईल.

(३५) गुलगुले खयम् शिवास 'धणी' म्हणोन संबोधितात तेव्हा आतां शंकाच राहत नाही. स्वामी सेवकाचे हे नाते दाखविणारी अनेक पत्रे संग्रही आहेत ती प्रकाशित होतील तसा हा अह दडतर होईल पण 'The ancestor of this Gulgule family was appointed by the Peshwa under the orders of Scindia' अशी मुरळ सरदेसायास कशी पडली? अत्यावकाशात संपूर्ण संग्रह चाळणे जरी शक्य नव्हते तरी 'पूर्वपानिपतीय पत्रव्यवहार' त्यांनी पाहिलेला होता म्हणून तत्संबंधी थोडे विवेचन केले असता अनाठायी होणार नाही व शिंदेसाहीचा खरा प्रकारही कळणार नाही साळव्याची वाटणी म्हणजे मराठेसाहीतील मोठी क्रांति होय त्यायोगे 'समाईक व व्यक्तिगत' अशी भाषा निपजली आणि मराठेसाहीतील घटकास आपापले क्षेत्रापरी स्वतंत्रता येऊन त्या दिशेन परस्पर व्यवहार होऊ लागले या राजकीय मंत्रतंत्राची सापेक्षता मननीय आहे वाटणीपासून 'सेवकत्वास'

हवालियानेच आला तर येईल. येविसी आज्ञा येईल तर निवाळ करून घेऊ म्हणून लिहीले. 'एसीयासी 'माहाराज याशी अगल्य असेल तरी पैका देतील, नाही तरी फजीत पावतील तुम्ही हवालें घ्यावे, वाटेकराचा' कजिया दफ्तरी घ्यावा [हा] खटकाच बोभाट कार्याचा नाही. वाटेकरासी माहारायासी सर्वासी गोडीने राहाणे. माहारायाचे पारपल या उपरी घेना येइल. [चिता] काय ? असो तुम्हास × × × काय ? तुम्ही सर्वासीच स्नेह राखणे.' 'बहुत काय लिया हे विनंती.

श्री
गोविंद
सुंद

पो छ २२ रविलाखर जेष्ठ वद्य ९ गुरुवार.

[२४ नई १७४४]

भागीदार या मात्याने 'समानत्व' स्वरूप आले व ते नर्वाचे विवडुना छत्रपतीच्या समतीने प्राप्त झाले 'सामदामदंडभेदादि चतुर्विध सूत्राधिकार उद्धवला' निदान शिंदेगाहीपुरता तरी प्रचार पावला असे पत्राधारे करून उदाहरणार्थ रामचंद्र मन्हार सुयश्रुणकर पेशव्याकडून दिवाण होणे असा सर्व साधारण भ्रमच टाय पण सिद्धांत होऊन बसला आहे, तो इतर कां शिंदेगाही ही त्याचीच करामात समजली जाते [राजाध्य-अकून जिववा बशी २५] पण खरा प्रकार अगदी निराळा आहे ते पेशवाईन राणोजीचे समकालीन होते त्याचे 'चातुर्य व महाबुध्द' पाहून शिंद्यानी एका भ्रमच विंगोपी निवडक शिपायामह त्यान पेशव्यापासून आपल्या तैनातीस मागून घेतले ' [रानवडेकून शिंद्यानी अग्रक्राशित फारसी वखर] आणि पुढे ते कर्तबगारीच्या जोरावर दिवाणगिरीपावेतो पोहोचले घटकाभर या बखरकराचा गाशिया गुंडाळला आणि संशोवकाच्या दृष्टीने पाहिले तरी 'मुनाल्की व वाटणी' मिळाल्यानंतर रामचंद्र बाबास हुसनी 'पाली' मिळालेली आहे [शक्रावली पान १] दिवाणगिरीचा कोठेच दाखला मिळून नाही वाटणीपासून शिंदे स्वतंत्र कामदार नेमू लागले [लेखांक १, १३, २३, २७, ३८, १०२, १२२] समाईक कामदाराची योजना देखील पेशव्यानी आपल्या स्नापीन ठेविली नव्हती [लेखांक ६०, ६१, १२१, १२४] शिंदे पेशव्याचे नोकर खरे पण राजवाडे सांगतात त्याप्रमाणे केवळ सामन्तदार होते की काय ? [ऐश खंड १ पान ४९] असे अमते तर कोट्याकडील ४० लक्षांच्या नजरग्यासंबंधी पेशव्यानी १० लक्षावर फारसती मामलेदाराम कसी विली ? [लेखांक १७९, १८०] तसेच भारवाडच्या 'रखंका राठोराधी' दोन हात केल्यावर मराठेगाहीची सर्व खडणी एकट्या बिबासच देण्याविषयी आग्रह कोणी केला होता ? [आलसाहेब वखर २२] व त्यावरून काय निष्कर्ष निघतो ? या बखरकारावर इतिहासकार्याचा बराच विश्वास होता [खंड १ लेखांक १६५ टीप २३९] तथापि 'तित्त मिठाचा' काही प्रकार भासत असल्यास Aitchison Treaties vol. III page 159, 160 चरील तहनाम्याची कलम ६ व ७ पहावी

(३६) होळकर व पवार.

लेखांक [२०]

॥ श्री ॥

* संवत् १८०१ जेष्ठ वद्य ९

[२४ मे १७४४]

तेरीज वाटणी प्रांत कोटे वगैरे बाकी ताा आखेर सन सलास सुद्धरसन x x x

	ऐनजमा रुपये.	राजश्री मल्हारजी होलकर.	राजश्री राणीजी सिंदे.	यशवंतगव यवार.	तुकोजी यवार.
ग्रा खैराबाद बकानी ...	१०,५००	५,२५०	...	३,६५२	१,५१८
ग्रा भीलवाडी ...	२,४००	१,२००	१,२००	...	...
ग्रा कोटे ...	७५,१००	२८,९१३॥	२८,९१३॥	१२,०१६	५,२५७
	८८,०००	३५,३६३॥	३०,११३॥	१५,६६८	६,८५५

लेखांक [२१]

श्री

* संवत् १८०१ जेष्ठ वद्य ९

[२४ मे १७४४]

हिलेब ग्रा कोटे बाकी ताा आखेर सन सलास १,७६,००० रूपये.

पैकी पेशजी वाटणी परभारे महाली होउन वैवज ज्याचा त्यास

पावला हाफता ८८,००० ,,

बाकी ... .. ८८,००० ,,

पैकी वजा वाटणी ग्रा खैराबाद व बकानी व भीलवाडी येन खंडणी

सन सलास कुली ग्रा कोटे रूपये १,५०,००० यास दर हजारि

रूपये ८६ ग्रा १२,९०० ,,

यासी वाटणी ... ..

ग्रा खैराबाद बकानी दर हजारि ग्रा भीलवाडी दर हजारि
 रूपये ७० ग्रा योा रूपये १०,५०० रूपये १६ ग्रा रूपये २,४००

यासी वाटणी. यासी वाटणी.

५,२५० रा मल्हारजी होलकर निमे वाटणी. १,२०० रा मल्हारजी होलकर निमे वाटणी.

५,२५० पवार उभयता निमे वाटणी. १,२०० रा राणोजी सिंदे निमे वाटणी.
 ३,६५२ यशवंतराव पवार दर १६.
 १,५९८ तुकोजी पवार दर ७. २,४००

५,२५०

१०,५००
 येकुण येकदर तपसील रूपये
 ६,४५० राजश्री मल्हारजी होलकर वाटणी.
 ५,२५० खैराबाद बकानी निमे.
 १,२०० भीलवाडी निमे.

६,४५०

१,२०० राजश्री राणोजी सिंदे भीलवाडी निमे.
 ५,२५० पवार उभयेता ग्रा खैराबाद बकानी पैकी निमे वाटणी.
 ३,६५२ यशवंतराव पवार.
 १,५९८ तुकोजी पवार.

५,२५०

१२,९००
 बाकी बैबज ग्रा कोटे ७५,१०० रूपये.
 यासि वाटणी पवार उभयेता दर सदे २३ ग्रा १७,२१३ ”
 तपसील,
 यशवंतराव पवार दर सदे १६ ग्रा तुकोजी पवार दर सदे ७ ग्रा
 रूपये १२,०१६. रूपये ५,२५७.
 बाकी .... ५७,८२७ रूपये.
 तपसील.
 वाटणी निमे सिंदे रूपये २८,९१३॥ वाटणी निमे होलकर रूपये २८,९१३॥

लेखांक [२२]

श्री

* संवत् १८०१ माघ शुद्ध ४

[२५ जनवरी १७४५]

चिरंजीव राजश्री रवलोजी सिंदे यासी प्रति राणोजी सिंदे आशिर्वाद उपरी. महमद मुराद दिला राजश्री सिंदेदासजी^{३०} याची घोडी कुंमेद पहिले लंकडा [?] वदल गेली होती ते तुमच्या लोकांनी [धरून] घेतली, त्याबद्दल चिठी पाा होती तिचा जाबच तुम्ही उडवाउडव करून लाित. हाली महमद मजकूर याणे घोडी आपली तुमच्या ठाण्यांत वोळखोन ठिकाणी लाविली आहे म्हणून सांगितले तरी 'त्यांचा आमचा सला मामला असता हे गोष्ट तुम्ही मकराईची करिता तरी आम्हास पुरवणार नाही.' या उपरी देखत कागद तटाणी तुमच्या जबळ आहे ते त्याची त्यास देणे. वारंवार बोभाट कामास येणार नाही. घोडी देउन पावल्याचे कवज वेउन लौकर पाठवणे. फिरोन बोभाट येउ न देणे. छ * २ मोहरम. हे आशिर्वाद.

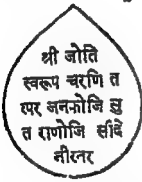

लेखांक [२३]

श्री

* संवत् १८०१ फाल्गुन वद्य १

[७ मार्च १७४५]

राजश्री बाळजी येजवंत प्रां कोटे गोसावी यांसी.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्त्रो राणोजी सिंदे दंडवत. खमस आवेंन मया अलफ. राजश्री त्रिभुक् संभाजी^{३१} [?] तुम्हाकडे पेशजीपासून आहे त्या प्रमाणे करार असे. यांसि वेतन रूपये २०० दोनशे करार केले असे ते पावते करणे. जाणिजे रा छ * १४ सफर. १' बहुत काय लािा हे विनंती.

(३७) या नावाच्या अनेक व्यक्ती होत्या (१) सिवसिंग पिपल्या वादेकर, जागीर बागली, परगणे सोनकळ उर्चोदच्या समीप हा पिपल्या आहे. (२) सिवसिंगजी मेवाडकर (३) सिवसिंग राठोड आणि (४) सिवसिंगजी झाला कोटेकर बागली व मेवाड बरेच अतरावर असल्यामुळे ते दोन्ही संभवत नाहीत शुलगुल्याच्या समीपच कोणीतरी असावे सिवसिंग राठोड किंवा झाला कोटेकराचे अधिकारी म्हणजे तर त्याच्याशी निराळा 'सला मामला' वाक्य असेल काय ? बरोबर काही तर्क चालत नाही

(३८) चळजीपताच्या हाताखाली काम करीत होते. पण ते काम कोणते ? हे समजत नाही

लेखांक [२४]

श्री

+ संवत् १८०१ फाल्गुन वद्य ४

[१० मार्च १७४५]

श्री भोति
स्वरूप चरणि त
त्पर जनकोजि मु
त राणोजि सिंदे
नीरतर

राजश्री बालाजी येशवंत कमाविसदार प्रात कोटे गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलकून राजमान्य स्ना राणोजी सिंदे दंडवत. सुमा खमस अंन मया अलफ. माधोराम तिचारी कौट्यास आले आहेत. भल माणूस आहे तुम्हारा दखलच असे, तर हरयेकविसी याचा गौर करून चालवावयासी अंतर न करणे. जाणिले छ :- १७ माहे सफर. १ मानिलेचे अगल आम्हास आहे हे तुम्ही जाणतच अहां, तर हरभात^{३१} याचे उर्जित होय ते करावयास सर्वथा न चुकणे. बहुत काय लिहिणे हे विनती.

श्री
मोर्तब
सुद

लेखांक [२५]

श्री

+ संवत् १८०१ फाल्गुन वद्य ४

[१० मार्च १७४५]

श्री जोति
स्वरूप चरणि त
त्पर जनकोजि मु
त राणोजि सिंदे
नीरतर

[सिक्का फाटल आहे]

राजश्री बालाजी येशवंत कमाविसदार प्रात कोटे गो यासि.

अखडित लक्ष्मी अलकून राजमान्य स्ना राणोजी सिंदे दंडवत. सुमा खमस अंन मया अलफ. गुदस्ताच्या यैवजामधे तुम्ही 'पाटणा'^{३२} येक आणिला होता त्याची मखलासी करिता तगद्धपी निघाले बीना.

(३९) भात म्हणजे प्रकार राजपूताशी परिचय व पत्रव्यवहार हिंदीत होत असल्यामुळे हा शब्द मराठीत आला पण उर्दूपेक्षा हिंदी शब्दांचे प्रमाण फारच कमी होते कारण उघड आहे की उर्दू शासकांच्या राजीवर शिरली तसा योग हिंदीस लाभला नाही स्नेहाच्या नात्याने जेवढी ठेववेच शाली तेवढीच काय ती

(४०) हा पाटणा कोणासाठी असावा बरे ? जनकोजी साठी तर नव्हे ? छे ! नखरकार पानिपतच्या समर्प २० वर्षांचे वय देतो [भाऊबखर पान ५७] जोतिवा निसंतान वारले दस्तारीस केवळ एक मुलगी होती तुकोजीच्या मुलापैकीं रवलोजी तर कर्तमवरते होते [लेखांक २२] केशराजी, आनंदराव अवघा कोण्या मुलीसाठी हा पाटणा केला असेल.

सांखळ्या तांच्याच्या मुळामगिरी वजन

रुपये ८१ भार.

कोईडे व हल्लगे रुपाचे वर मुळामा वजन

रुपये ३५॥ भार.

येकुण येकसे साडे सोळा भार माघारे राा नारो विठळ याज वाा पाठविले आहे.
ते घेणे आणि त्याचे त्यास देणे. बाकी वजन केले वीतपसीळ वजन राा भार

५६८॥ सोने राा भार ५६८॥ मंद असे

६२१ रुपये तोळे दर वजन

सदरदू प्रो जमा केले असे. त्याची कीमत उदमी या XX मासे राा ७५०० XX
XX येणे राहिले. ते घे न उन हुजूर पाठवणे. जाणिजे छ * { ७ सफर. १ वहुत काय
लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [२६]

श्री

* सवत् १८०१ फाल्गुन वद्य ९

[१५ मार्च १७४५]

राजश्री बालजी येशवत पा कोटे गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी अलकृत राजमान्य स्नोा राजोजी सिंदे दंडवत. सुमा खमस
अंत्रेन मया अलफ तुम्ही पत्र पा ते पावले. [तुम्ही] लीा की राजश्री साहाराउजी करारा प्रो
रजावद आसता आपले मुकाम मार्गात होतात, मोजे रळावळ [न]^{४१} वगैरे यास उपसर्ग
लागला म्हणून लीा. येसीयांस 'श्रीमंताकडे राजश्री बापूजी'^{४२} [१] मेघशाम याची रवानगी
करणे होती म्हणून मुकाम जाला होता. रळावळवालेसी व महीवालेसी^{४३} कटकट जाली.
अशी तर गाड उजाड होता कळवळ [१] पळोन गेले. हे वर्तमान कळलीयावर आम्ही कूच
दर कूच करून शाहवादे^{४४} देखील टाकली. येसे असतां तुम्ही त्याचेच सांगितल्याप्रमाणे

(४१) रलावन कोटा राज्यातर्गत किशनगंज तहसीलीत कूल नदीच्या पश्चिम किनाऱ्यावर हा
मोठा गाव असून तो या वेळी महाराजजीच्या भाऊवंदाकडे होता

(४२) हे बापूजी मेघशाम कोण ?

(४३) महीवाले म्हणून कोणी कोठ्यात नाहीत सववाले या नावाचे चुंदीकराकडील एक भाऊवंद,
मात्र होते [Tod Rajasthan vol. ii page 389].

(४४) शाहवाद् या नावाची कोठ्यात एक तेहसील आहे हे ठाण या वेळी कोटेकराकडे असावे
असे दिसतं पुढे ते मराठ्याकडे आले. शिवाजी विठ्ठल राजे वहादराकडे तें फार दिवस होते

मानिता हे अपूर्व आहे ! जो करार जाला त्यांत आम्हापासून अंतर तिलप्राय होणार नाही. लष्कर मुकामातून जाता येता [थोडा बहुत] उपसर्ग^{५१} लागतच आहे. पुढे तप्ली त्यांनी तुम्हास अंतर न करावे म्हणजे सहजच मुलकाची आवादी होईल. वायदा चुकल्यावर [परिणाम] कळतच

(४५) उत्तर हिंदुस्थानी राजेरजवाल्यांचा वाटणीपासून मराठ्यांशी प्रत्यक्ष संबंध आला आणि पुढे तो दिवसेंदिवस घनिष्ट होत गेला त्या वेळी प्रत्येकाशी निरनिराळे जे तह झाले त्यात सर्वांनी खंडणी देण्याचे ठरविले व आपापले सोईप्रमाणे ही खंडणी नगदी किंवा मुलकाचे स्वल्पात लावून दिली आपले धोरण सरळ ठेवून जे वेळशीर खंडणी देत गेले त्यास काबीमात्र उपसर्ग मराठ्याकडून लागला नाही उभयपक्षां झालेल्या करारात तफावत करण्याची त्यांची मुळीच इच्छा नव्हती किंवा स्वतः करार पाळण्याची प्रवृत्ति असून देश वाढविणे त्यास मनापासून इष्ट नव्हते नीतीच्या सरळ व शुद्ध राजमार्गाने वर्तन करण्याचे ते आपले आय कर्तव्य समजत असत आणि त्या भावनेनेच प्रेरित होऊन ते सर्वांशी सलगी ठेवून आपला कार्यक्षेम चालवू पहात होते, असे आता साधार सिद्ध करिता येते त्या कामी गाढी चर्पटपंजरी न लाविता तत्कालीन मार्मिक व मित भाषेतच संक्षेपाने दिग्दर्शन करणे सोईस्कर वाटते × × 'बगलची विल्हे काय जाली ? दोन हप्ते येणे [८, ९] पुढे नीमे साल गेले मागती पूर्वे घुतावरे आले असो आमचे काय गेले ? करतील तसे पावतील ते नष्टाई करीता राहत नाही आणि मग शब्द ठेवितात लिहावे तर अधिकोतर देश करतील तरी सामोपचारे पैशाची सुरळीत वाट होत असेल तर करून घेणे मुदत च्यार रोज जादा लागली तर पुरवेल पण दिकत न पडे ते करणे [१०, १४, १९] जो करार जाला त्यांत आम्हापासून तिलप्राय अंतर होणार नाही त्यांनी तरी अंतर न करावे नीतीच्या युक्तीने चालत म्हणजे सहजच मुलकाची आवादी होईल बोध मात्र विवेके करून, सांगून पाहणे. नाईके तरी केले पावतील [२६, २९, ३०] पैशा साठी हवाले द्यावे बाहेरचे ठेवले करून चालकाईस अंतर करीत नाही मागे लुबाडी केली त्याचा खेवट काय जाला ? त्यासच प्रतिबंध होईल तरी सामदाम दंडमेद विचारे चार गोष्टी सांगोन देहावर आणने [३१, ३२] हुंच्या भाषांच्या फिरत्या राज्य करणे, सल्लूक राखणे आणि आवादी करणे असेल तर करारप्रमाणे पैसा आमचे वारे न येता टाकून द्यावा नाहीतर फौज येईल त्यास आमचा उपाय नाही लक्षप्रकारे येणे न होय ते करणे रयतेचा भोग सरला असेल तर ईश्वर त्यास धुध देईल स्मरणास मात्र न जुळणे वसूल होतसे उत्तम आहे संतोषे पैका देतील तो घेणे [४१, ४४] हवाले द्यावे करून पाहिले वसूलत येत नाही [४५] बरे वाढ पहातो, सचोटीस उतरले तर बरे नाहीतर मालवियांत पोटा भरावयासी जागा तेवढीच आहे वजाउन सांगत जाणे [४७] × × कडे वार्की येणे सधव मोर्चे लाविले [४९] हाच प्रकार त्यास घडेल [५३] काल हरण करितात बरे एक वरीस सरल देउन पहातो पुढे कर्तुत्वायुक्त होणे ते होईल [५३] आपला कारभार अवघाच अक्षरत्रिम [५१] जेह करणार ते सतप्रमाण असावे प्रामाणिकता धरल्या येत ही अंतर होणार नाही. [५५] सुरळीत वर्ततात येसे असतां येकायेकी उपसर्ग करावा ! येणेकरून श्रीस व सर्वास माननार नाही आजपावेतो मार्ग पाहिला [५७] सर्वा गोष्टींची गोष्ट केल्या कारभाराचा निर्गम जाल्याने चिंता काय ? [६५] निकाल करून दिला तरी उत्तम [७२] उगेच गोड गोष्टी कार्याच्या काय ? [७३] थोर आहेत. उत्तम तेंच करतील [७७] सालेसाल देतात देतातसे लिहिता ! सत्यच मानावे ? [८३] हिंदुस्थानात × × येथीलच काम आहे येक वेळच सर्व वाकी

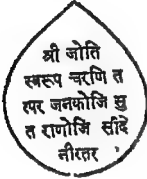
आहे. [हे] ते [ही] जाणतात.' जाणिजे रा छ * २२ सर. ' वहुत काय लिहिणे हे विनती.

लेखांक [२७]

श्री

*संवत् १८०२ चैत्र वद्य ७
[१२ अप्रेल १७४५]

राजश्री बालाजी यशवंत कामाविस्तदार पाा कौटे गोसावी यांशि.

अखडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्तोता राणोजी सिंदे दंडवन. सुमा खमस अर्वेन मया अलफ. राजश्री यशवतराउ पवार याजकडील मामलेदार राघो हरी पाा.मारी आहेत त्याजकडे येवज येणे प्राा पावले वीाा रुपये.

४॥ साल मजकूरी जो वसूल आम्ही आल्यापामून होईल त्यास दर सदे देणे
४॥ रुपये हुजूर पेसजी पावले त्याची वाटणी येथे केली जाईल, तुम्हाकडील वसूलास नेमणूक करार

१६ सनवाद बाकी देखील आर्वा येणे त्यापैकी शिरस्ता दरसदे पेसजी प्राा

घेतली जाईल [८६] करारप्रमाणें वसूलात अद्यापी येत नाही अगर मुलकाची वाटणी घाब्याचा विचार दिसेत नसे करारास अंतर करितात यास सरकारचा नफाच असे अतःपर आम्हावर शक्य नाही मुलक ताराज केला जाईल [९०] कार्यभाग निर्वाह करून दिला तरी रहावे नाही तरी फळ काय ? बादशाही मुलक सरकार असल होत आला. मधेच X X इनामदार आहे की काय ? [९२] आमचा कारभार येकवचनी ज्याणे बोलवे तेणे प्रोच कलन दाखवावे नाहीतरी कारभारांत कशास यावे ? [९२] दर मजलीने येतो. दिले तर उत्तम आहे [९५] न देतील तरी आडवे येणे. [९६] आपली फळे पावतील [९९] शरीराय सावकास नव्हते प्रस्तुत समाधान आहेत ताकीद दंडदोर होतो अद्याप रुपये न दिले येणे कलन स्नेह कसा राहतो ? [१४४] जाते समई निर्वाह करून जातील [१४५] है गै न करणे [१५१] डील कराल तर व्याज लागेल [१५४] बोढी बहुतच जाली हर प्रेले X X रिकामा नये ते करणे [१६६] फोजेची समजावीस जाली [१७०] त्या प्राते येत असो [१८३] आम्ही वर्ज कहाडून फौजा ठेवाव्या आणि X X पैका देत नाही याजकरिता मुलक सोडवच लागतो. [१८४] जवळ पैका आहे तो सिवंदीस खर्च करितात गिर्वंशी मातवर ठेवितात आणि आग्लमध्ये भांडणे भांडतात. सरकारच्या पैक्याची काळजीच नसे. तसवी जाली म्हणजे राजवच देत जाते [२१७]

सदरहू प्रा करार केले आसे. तर वसूला प्रा याची वाटणी यास पावणे. जाणजे रा
छः २० रौवळ. १^१ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
गोविंद
छः

लेखांक [२८]

श्री

*संवत् १८०२ चैत्र वद्य ११

[१६ अग्रेल १७४५]

पुरा राजश्री बाळाजी येशवंत का प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

दंडवत सुमा खमस अवेन मया अल्फ. 'कोट्यास प्रथम युध्य'१६ झाले तेव्हां आम्हा
फडील गरूडांची घोडी गावांत पाडाउ होउन गेली आहे, तिजविशीं तुम्हास वारंवार रूबरू
च तेथे असता सांगितले होते परंतु तुम्ही हेंगईच करून विसरलेत. अपूर्व आहे! या उपरी
तन्ही यांसी धरून ते घोडी सें दोनसें रुपये पावेतो देउं करून आपल्या हाताखाले
घालणे, गै न करणे, 'घोडी'१७ आपल्याजवळ आणउन जुन्नूर लेहून पाठवणे.' रा छ*
२४ रविळावळ.

लेखांक [२९]

श्री

*संवत् १८०२ वैशाख शुद्ध ६

[२६ अग्रेल १७४५]

श्री गोवि
स्वरूप चरणि त
स्पर जनकोनि छ
त राणोजि सिंदे
नीरंतर

राजश्री बाळाजी येशवंत कमाविसदार प्रात कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहा

राणोजी सिंदे दंडवत सुमा खमस

(४६) कोटेकराशीं प्रथम युद्ध केव्हा व कोणत्या कारणासुळे झालें ते काही कळत नाही. 'माणे
लवाही केली त्याचे काय आले जे आता करतील' असा ओझरता जो उल्लेख झाला आहे [लेखांक १२]
त्या प्रसंगां ही गरूडाची घोडी तर गेली नसेल'

(४७) पैशापेक्षा घोड्याची किंमत मराठ्यास ज्यास्त होती ही गोष्ट लक्षात घेतली पाहिजे
घोड्याच्या निमित्तानें पैसा उरळण्याची मराठ्याची दृष्टि नसून किमानपक्षी पैशावर तब्जोड करीत असत
असे स्पष्ट दिसवें

अर्धेन मया व अल्प. पा पाटण^१ देखील वस्वे येथे कोण्ही मातवर वगैरे रयेत लोक संतोशास्तव येउन राहतात व पुढे ही राहतील, त्याजकरिता कोटेकर यासी विशाद येतो म्हणून कोण्ही थोडे बहुत आले आहेत त्यास जबरदस्तीने [धरून] नेणार म्हणून कळले. दुसरे 'प्रांत इद्रगड व खातोली सोपार'^२ व करवाड पिपळेदे सरकारचे महाल त्यांतही स्वाभ्या पाठउन धामधूम माडिली असे. तरी येविसी त्यांस बरासा बोध करून सरकारच्या महार्थांत अगर धुंदी^३ प्रांते बावगी^४ वर्तणूक न करीत ते करणे. त्याचा प्रांत जो आहे तेवढेच आपले अनभउन सुखरूप राहोन आपल्याच प्रांताची लवणी संच न^५ णी करीत येसे करणे. तुम्ही त्यांस सांगवयास गै न करणे. नीतीच्या युक्तीने चालेत ते करणे.' आपले वर्तमान व सरकारच्या येवजाचे तपसीलवार लेहून पाठवणे. जाणिजे छ* ४ रविलाखर. १" बहुत काय लिहिणे हे विनती.

श्री
मोर्तव
सु५

लेखांक [३०]

श्री

* संवत् १८०२ जेष्ठ शुद्ध १

[२१ मे १७४५]

श्री जोति
स्वरूप चरणि त
पर नमकोजि सु
त राणोजि सीदे
नीकर

राजश्री बालाजी येशवंत कमाविसदार प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्तो

राणोजी सिंदे दंडवत. सुमा

(४८) हें शहर कोव्याच्या ईशान्य दिशेस ५ कोसाच्या अंतरावर चंबल नदीच्या काठी असून मराठे त्यास 'किरोरी पाटण' म्हणत असत [लेखांक १२४] आणि हा महाल शिवाची जागीर होती असें समजतें [लेखांक ३८] याच स्थली बाजीराव पेशवे, शिंदे व होलकर यांची सवाई जयसिंगजी जयपूरकरांशी प्रथम भेट होऊन माळवा 'दक्षिणा' दाखल मिळाली असें रानवडे सांगतो या भेटीचे विस्तृत वर्णन त्याने दिलें आहे [शिवाची फारसी बखर]

(४९) याचे खरें नाव शिवपूर असे असून प्रचारात शोपुर असे म्हणतात मराठी पत्रव्यवहारांत सोपार असे सर्वत्र म्हटलें आहे त्या शहरावरून जिल्ह्यास हे नाव पडले गौड राजपूतांचें वें वसतिस्थान असल्यामुळे प्राचीन काळी त्यास 'गौडवाना' असें नाव होतें तेथील राज्याच्या न्हासाबरोबर नावाचा ही लोप झाला बडोदकर राजे हे अद्याप शोपूरकर म्हणविले जातात [तारीख जागीरदारान भाग २ पान २२५ ते २३४]

(५०) धुंदी राजपूतान्यातील हे शहर हाडा राजपूताची मुख्य गावी होय. [Tod Rajasthan vol ii page 355, 386-87] हें कोव्याच्या नैऋत्य दिशेस १२ कोसांवर आहे.

(५१) शिंदेशाहीत दंगा केल्या असता शासन करण्यापेक्षा सभेद करण्याचे घोरण यावरून स्पष्ट दिसते [लेखांक ३२]

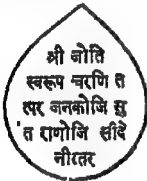
खमस अर्बेन मया अल्फ. 'किरवाड पिंपळेदे येथें मोपतराग चरण' फौजसुधा जाऊन येकावन हजार रुपये घेतले व पा सिरसी^{१३} पाडोन^{१४} वमये तालुका देवांसिग धोरियाचा [१] येथेही उपद्रव करून माजे करडखो^{१५} हा गाव ठाणे हिरोन घेतले व गुरे दोन तीन से नेली आहेत.' तरी त्यांस येविसी सदरद्व प्रो 'त्याच्या अंगी तपसीलवार लावोन सांगणे आणि आपला प्रांत जो आहे त्याचीच लावणी करित सुखरूप आपल्या जागा राहत ते करणे. तुम्ही त्यास बोध मात्र विवेके करून, सागोन पाहणे. नाईकेत तरी पुन्हा आपले केल पावतील, चिंता काय आहे ! लोका प्रो त्यांजला सांगून ठाणे घेतले आहे ते व गुरे व पैका व जागा देत येसे करून या उपरी तऱ्ही विचारे वर्तत ते करणे.' तुम्ही आपल्या कारभाराचे वर्तमान तपसीलवार लेहून पाठवणे जाणिजे छ * २९ रविलखर पाटणच्या नावा माहारायांनी नेल्या तऱ्हा आहेत त्या त्यास सागोन नावा पाटणच्या पाटणास जात ते करणे. 'बहुत काय लिहिणे हे विनती.

लेखांक [३१]

श्री * संवत् १८०२ जेष्ठ वद्य १४

[१७ जून १७४५]

राजश्री बालाजी येशवत प्रात कोटे गोसावी यासी.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्त्रो राणोजी सिंदे दडवन सुमा सिन अर्बेन मया अल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले तें पावले लोका वर्तमान कळले. 'कोटेवाला अद्यापि वरी चालकाईस अंतर करित नाही. सरकारचा पैका करारा प्रो थावा म्हणून लोकि-

(५२) कोटेकराकडून हे मल्हारजी होळकराकडे राजकीय कारभारात होते

(५३) शिंदेवाही जिले इसागडातील ही जागीर सिरसी होय येथील ठाकुरास 'दिवाण' अशी पदवी असून त्याजकडे अद्याप जागीर चालत आहे

(५४) जिले नरवरपैकी ही पाडोन असून येथील कळवाय जातीचे रजपूत राजे हल्ली तेथे राहतात मराठ्यांशी स्नेह न राहिल्यामुळे त्याला हे स्थलांतर करावे लागले

(५५) करडखो या गावाचा पत्ता लागत नाही. पण सिरसी व पाडोणच्या समीपच कोठे तरी हे गाव असल पाहिजे असे वाटते

कार्थ मात्र म्हणतात परंतु वाहेर बाहेरच टेहलवे वगैरे धुइन सांप्रत ती त्याखांची मात्र पटी^{१६} केली असे' म्हणून तपसील लिहीलान तो कळो आला. वरे ईश्वर इच्छेने संकट आहे ऐसे नाही. 'तुमचा इलाज सोम दाम दंड मेद विचारे त्यासी च्यार गोष्टी सांगोन साहेब कामास न चुका हा भरवसा असे. करार वायदे बरहुकुम अमलात येउन वसूल सत्वर होय ते गोष्ट करणे.' येविशी गै न करणे. जाणिजे छ * २७ जमादिलावल, तुम्हीच वायदेबंदी करते समई बोलले होतेस की खांमखा^{१७} हप्त्या प्रो वसूलांत आणितो त^{१८} आणि आतां तपसील लिहितां हे गोष्ट तुम्हासच तरी बरी दिसतें की काय ? हा विचार आपल्या चित्तांत शोधून बालोन गेलेसे त्या प्रो विल्हे सत्वर होय ते करणे. छ * मजकूर. ' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

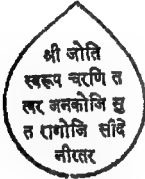

लेखांक [३२]

श्री

* संवत् १८०२ आपाढ शुद्ध ४

[२२ जून १७४५]

राजश्री बालाजी येशवंत कृमाविसदार प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य क्षो राणोजी सिंदे दंडवत. सूमा सित आर्वेन मया अल्प. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले लीा वर्तमान कळले. प्रांत मजकूरच्या करार प्रो माहाराज पैका देतो [असें] मात्र म्हणतात परंतु निकाळ होउन येत नाही; टेहलवे वगैरे लांजवरी बाहेर बाहेर पटी कांही करून देवणार, थोडक्याच दिवसांत थोडा बहुत पैका वसूलांत येईल, म्हणून कितेक तपसीलें वर्तमान लीा. तरी जे समई वायदे करार तुम्ही केलात तेव्हां वोल्लेस की निःसंशये मुदती प्रो पैका खांमखा येईल. याप्रमाणे वोलोन आतां ऐसे लिहितां अपूर्व असे ! वरे संकट काय आहे ! तुम्ही वोल्ल्या प्रो वायदे चुकोन गेले. या उपरी 'त्यास परिछिन्नवादे बोध करून सरकारचा पैका लैकर वसूलांत येई तें

(५६) पदी म्हणजे कर, फाळणी.

(५७) खांमखा म्हणजे अकारण, जय, उगीच असा मूलार्थ आहे. पण मराठी पत्रव्यवहारांत भलत्याच अर्थी उपयोगांत आला आहे वैळशीर, विनवोभाट, विनचूक अजा अर्थी प्रयोग केला आहे

करणे. बरकड त्यांणी जागां जागां हंगाम करून खेळ करिता राहत नाही. तरी मागे लवार्डी' केली त्याचा सेवट काय जाला जे आता करितील! तरी त्याचे तऱ्हे त्यासच प्रतिबध होईल. नुकसानी त्याचीच होईल. येणे प्रो विचार साम्योपचारे सांगोन देहावर आपून स्वामीकार्य करारा प्रो अमलत येईल ते गोष्ट करणे. ढील न करणे.' जाणिजे छ २ माहे जमादिलाखर. माधोराम तिवारी याजकडील हवाला वावत रूपये येक हजार हुजू

(५९) त्याचा आमचा सला मामला असतां हें मकराई करितां तरी पुरवणार नाही [२२] × × कडे रवानगी करणे होती म्हणून मुकाम जाला × × सी वटवट जाली आधी तर गाव उजाड होता कडवळ (?) पळोन गेले हे वर्तमान कळलीबावर कूच करून × × देखील टांगली येसे असता त्याचेच मानितां हे अयूरे आहे! लपकर जाता येता उपसर्ग लागतच आहे. जो करार जाला त्यात अतर तिलप्राय होणार नाही [२६] रयेत लोक संतोपास्तव येउन राहतात × × यासी विचाद येतो आले आहेत त्यांस जबरदस्तीने नेणार दूसरें सरकारचे महाल त्यातही त्याच्या पाठउन धामधूम मांडली असे येविसी बराच बोध करून वाचणी वर्तणूक न करीत ते करणे त्याचा प्रांत जो आहे तेवढेच अनमडून सुखरूप राहोन लावणी संचणी करीत येसे करणे नीतीच्या चुकीने चालेत ते करणे [२९] × × येथे × × फोज शुधा जालून × × रुपये घेतले तालुक्याचा उपद्रव करून ठगे हिरोन घेतले, गुरे नेली, नावा नेल्या तरी येविसी त्याचे अंगी तपलीलवार लावोन पैका, ठाणे, गुरे, नावा व जागा देत येसे करणे या उपरी तरी विचारे वर्तन करणे नाईके तरी केले पावतील [३०] जागा जागा हंगाम करून छेळ करिता राहत नाही मागे लवार्डी केली त्याचे काय काय जाले? जे धाता करतील त्यासच प्रतिबध होईल सामोपचारे सांगोन देहावर आणणे [३२] मुलकात धामधूम करितात × × चाही उपद्रव लागतो सरकारची जागीर आहे तेथील लोक बसवास खातात [३८] गाव उजाड जाले × × येथील कमाविसदार आम्हाकडे आले त्याचे साहित्य करणे रयेतीची दिलमरी करून आबादी करणे मेणेचा उपद्रव लागतो तो न लागे ते गोष्ट करणे [४०] जेथवरी पुखवानी होई तेथवरी करणे थोडक्याच दिवसात पारपत्य होईल चिंता न करणे [४४] येथील राज्यास दंड बांधोन आमचे नानाल ललल केले येसे असता दुसरा मनसबा योजोन × × पाठवितात त्याची तिडता करतच आहे? [५१] ज्या मध्ये लटिक दूर होय आण मुलकाचे संरक्षण होय ते करणे × × घ गेले [५५] त्याचे सारखे कसे कोण प्रकारे जाले [५९] गावचे साहित्य पुरवावे [त्यात] धोरणच आहे. (६६) साहित्य केल्याने स्लाष्येता असे [६७] × × चे येणे प्राते जाले त्यामुळे चार दिवस राहणे जाले तर फार उत्तम बंदोबस्त उत्तम प्रकारें करून घेणे [६८] रखवाली हरतचेंहे करितां फार उत्तम असे पुढेही न चुकणे [६९] येक निष्ठेने साग्रत आहेत तरी बहुत उत्तम आहे यापेक्षा विशेष काय पाहिजे? [७२] यात त्याचेच कल्याण असे [७२] कदाचित त्या प्राते येणे झाले तर रखवाली केली जाईल [७३] थोर मनसब्यामुळे या प्राते छावणी व्दन रहाणे जाले त्या प्राते आल्यावर जे जे मस्ती करितात त्याचे ही पारपत्य ईश्वर ईच्छेने होईल [९०] मराठेसाहीत दगा केल्या असता शासन करण्यापेक्षा समेट करण्याचे घोरण मराठ्यांच्या राजनीतीचे केंद्र होते असें ह्मणें निराधार होईल काय ?

म्यावे म्हणून लािा तरी !' तो येथे दृष्टी पडत नाही. भेटल्यास उपरी दिल्ले तरी घेउं. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [३३]

श्री

* संवत् १८०२ आषाढ शुद्ध ६

[२४ जून १७४५]

राजश्री घालाजी येशवंत पाा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्त्रो राणोजी सिंदे दंडवत सुमा सित [अवैन] तुम्ही माधवराम त्रिवाडी वा पत्र पाा ते पावले. 'राजश्री माहाराजजी वसूलचे तरतूदेत आहेत म्हणून लािा. अपूर्व गोष्ट आहे! आज ताा तरतूद केली तिचा परिणाम हा जाला! पुढें जे जे करितील ते त्यासच कामास येईल. तुम्ही ही करारदाद केल्या तोही त्याच्याच भाषणांत मिळविला. उत्तम आहे. जेणे करून परिणाम वरा होईल ते [उभयतानी] करणे. माधवरामास कायसी [ली] त आणून पैका मागनात म्हणोन लािा. तर तेथें तुमचा यत्न काय! याविशी त्यारा लेहावे तर अधिकोतर द्वेश करणार. तुमच्या पैशाची वाट होत असेल तर करून घेणे.' जाणिजे राा छ * ४ जमादिलाखर. !' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [३३ अ]

श्री

* संवत् १८०२ आषाढ शुद्ध ६.

[२४ जून १७४५]

राजश्री नारो विठल पोा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्त्रो राणोजी सिंदे दंडवत सुमा सित अवैन मया अलफ. राा माहाराजजी कोटेकर यांनी माधवराज त्रिवाडी येथे पाठविले सवव

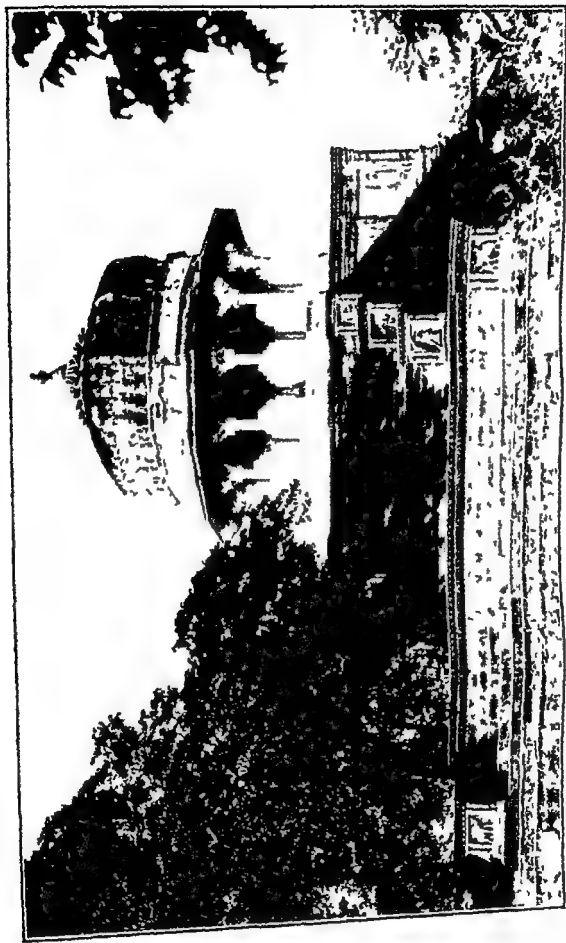
की कोट्याच्या आसाम्या पळोन पाटणास गेल्या त्यास समजाउन आणितो परंतु कमाविसदार येउ देन नाहीत. तर येविसी पूर्वीच तुम्हास लिा आहे. त्याचे ते समजाउन नेन असतील आण आसाम्याही राजी होउन जातील तर आपण मना करावेसे नाही. त्यास जेथे सुख^० होईल तेथे जाउन राहतील. जाणिजे सा छ * ४ जाखर. वहुन काये लिहिणे हे विनती.

(६०) गुलगुले संग्रहातील 'हिंदी व फारसी पत्रव्यवहाराच्या' समाखत हें पत्र पहिल्या मोजणीत हातीं न लागता फार उशिरा द्वाणजे राणोजीचीं सर्व पत्रे छापलीं गेल्यानंतर सापडलें छापून लेखाक साधिता आला नाहीं सुयोगाने ते क्रमानुसार जमलें ही गोष्ट वेगळी स्वराज्यातील सौख्याच्या बलावर रयतेस पोटी वरण्याची मराठ्यांची नीति या पत्रावरून स्पष्ट होते हे निराळे सांगवयाम नको

श्री राजेजी शिंदे यांची छत्री, मौले मिर्जापूर समीप सुजावलपूर, प्रांत मालवा.
(लेखांक ३७)

ॐ

श्रीमंत जयाजी आपा शिंदे
यांचा असल पत्रव्यवहार.

१८०२-१८१२ विक्रमी.

—४३—

लेखांक [३४]

श्री

* संवत् १८०२ आषाढ

[जून १७४५]

राजश्री^{६१} नारो विठल कमाविसदार प्रो पाटण गोसावी यांसि

(६१) या पत्रात मिति किंवा संवत् जरी दिलेला नसला तरी 'तीर्थरूप बाबांचे पत्री वर्तमान लिहिलें आहे' एवढ्या संदर्भावरून हें पत्र राणोजी शिंदे जिवंत असता लिहिले असावे असें वाटते आणि त्या अशुरोधानेच ही तारीख ठरविली आहे पत्र असल आहे याविषयी सुळीच शंका नाही त्यावर सिका अथवा मोर्तब असते तर खात्री झाली असती 'तीर्थरूप बाबा' हें विशेषण पुढें आलें आहे, [लेखांक ५०] ते पाहता तत्संबंधीच मागील पुढील हें पत्र असावे व 'तीर्थरूप बाबा' ह्याजें राणोजी शिंदेच होत अशी कल्पना होत नाही असें ह्यापण्यास सकृदंशनी सपड असली तरी जरा खोल दृष्टीने पाहूं लागलें असता कळून येईल की, त्या पत्रावर मोर्तब जयाजीचें आहे, अर्थात् राणोजीच्या पश्चात् जयाजींचे सिकामोर्तब तयार झाल्यावर 'तीर्थरूप बाबा' ह्याजें राणोजी

अलंकृत लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य खो जयाजी^{१३} सिंदे दंडवत विनती उपरी. येथील कूशल जाणून खकीये कूशल लेखन करीत जाणे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते प्रविष्ट जाहले. येथेच आपणाकडील खकूशल वर्तमान लिहून सतोपवित जाणे. वरकड सर्व वर्तमान 'तीर्थरूपाचे'^{१४} पत्री लाि आहे त्यावरून कळो येईल.' या ननरी तुम्हास कागद दिल्या होता त्याचे कांहीं वर्तमान लाि नाही, तरी ते लिहून पाठवणे. कळले पाहिजे. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [३५]

श्री * संवत् १८०२ आपाद वद्य ७
[९ जुलै १७४५]

जमा पोते प्रांत कोटे गुा विसाजी पुंडलीक सुमा सित आर्जी मया अलफ. साल गुा पैकी जमा पोते रूपये २२,२७५ बावीस हजार पावणे तीनशे जमा जाले. छ* १९ जमाखर मुा लुजन,^{१५}

वार

शिंदे नव्हत तर अन्य कोणी तरी व्यक्ती नात्याने वडील असली पाहिजे हा बुद्धिवाद जसा विचारणीय आहे त्याचरोबरच जयाजींचे सिद्धामोर्तच तयार झाले नसता न हे पत्र आले खातीन 'तीर्थरूप बाबा' हाणजे राणोजी शिंदेच होत असं निश्चित होत नाही काय ?

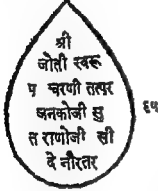
(६२) हेच जयाजी आपा शिंदे राणोजींच्या पाच पुत्रांपैकी वडील पुत्र होत राणोजींच्या पितृवतपणीच त्याच्या समागमें राहून आनी अनेक शौर्याची कार्ये केली पण तमचर्चा पत्रगणद्वारा सांप्रत उपलब्ध होत नाही.

(६३) 'तीर्थरूप बाबा' हाणजे खात्रीने राणोजी शिंदेच होत [लेखांक ३४ टीप ६१]

(६४) ही रसीद महत्वाची नव्हे पण यातील मुक्कामाचा निर्देश अद्वैत महत्त्वाचा असून त्यामुळे एक ऐतिहासिक कोडे उलगडणार आहे.

लेखांक [३६]

श्री

* संवत् १८०२ श्रावण शुद्ध ३
[२० जुलै १७४५]

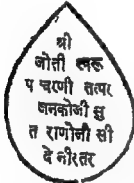
राजेश्री बालाजी येशवंत पो कोटे गोसावी यांसी

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्त्रो जयाजी सिंदे दंडवत सुमा सित
अर्बेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पा ते पावले. येवज पाठविला त्याची रसीद पोताची
आलाहिदा दिली असे. येवज पाठवला त्यांत श्रीमंताचे [पेशवे] काय आमचा काय हे
लिहिलेच नाही. येसे करित नव जाणे. दूरचा प्रसंग ज्याचा त्यास येवज बावा लागतो तर
मुजर [२] घेऊन पाठवणे. वरकडही वसूलाची ताकीदीस न चुकणे. पूर्वी हुंड्या
फिरल्या आहेत त्याचा निकाल करून घेऊन येवज पाठवणे, जाणिजे रा छ १ रजव.
५ रा भैवशामजीने लिया आहे त्यावरून कलेल. जाणिजे. बहुत काय लिया.

लेखांक [३७]

श्री

संवत् १८०२ श्रावण शुद्ध ४
[२१ जुलै १७४५]

राजेश्री बालाजी येशवंत कमाविसदार प्रांत कोटे गोसावी यांसी.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्त्रो

जयाजी सिंदे दंडवत सुमा सित

(६५) हे पत्र जयाजीचे असून त्यावरील सिकाभोर्तेव राणोजीचे आहे अर्थात् राणोजी
वारक्यानंतर हें पहिलें पत्र जयाजी सिंदे यांनी स्वतःचे सिकाभोर्तेव तयार झालें नसल्यामुळे वडीलाचा
सिकाभोर्तेव वापरला आहे नवीन मुद्रा तयार होईपावेतो जुनी मुद्रा वापरण्याचीच पद्धत होती असे कळतें.
[लेखांक ३७, १४०, २२३ ते २२७] राणोजी शिवाचा पहिला सिका [लेखांक ३३] पर्यंत संपला.
हा दुसरा सिकाही त्याचाच असून आकारानें पहिल्यापेक्षा किंचित् छद्मान आहे. [लेखांक ३७]
सिकाभोर्तेवासंबंधी स्वतःचे विवेचन करावयाचे आहे म्हणून येथें विशेष पाह्दाळ करीत नाहीं
तथापि इतकें सांगायेंचें बाटते की 'सिका आणि सिका खारी' असे जे दोन मेद केलेले आहेत
त्याचा हा प्रकार पहावयास सापडतो [लेखांक १०५, २५७, २५९]

अर्वेन मया अलफ. 'मौजे मिरजापूर' प्रांत सुज्यावलपूर येथें तीर्थरूपास कैलासवास जाला. त्यास तेथे छेत्री त्या स्थळावरी करावयासी राजश्री गोरखोबा यासी सांगितली असे. त्यास कारगर सिलाट उत्तम पाहिजे. तरी येक दोघे जण सिलाट जे मशारनिले आणवितील ते चौकससे पाहून सुजावलपुरास पाठवणे.' जाणिले छ० २ रजव. ११ वहुंत काय लिहिणे हे विनती.

मोर्ते
वसुद

(६६) मौजे मिरजापूर उर्फ डुलतानपूर हा गाव परगने सुजालपूर [हल्लीं शुजालपूर] शिंदे शाहींत असून हें त्याचें जुन्न नांव होय हल्लीं त्यास राणोगंज असें झणतात त्याचे कारण असें कीं, कस्ते शुजालपूरचे पश्चिमेस नेवाज नदीच्या काठी या गावांत मुकाम असता राणोजी शिंदे [याच्या पायास] व्यथा होऊन तेथेंच त्यानीं देह ठेविला त्याजागीं त्याची 'ही जी छत्री' जयाजी शिंदे यांनीं बाधण्याची योजना केली त्या 'छत्रीबदल व तिचे समीप गंज आवाककून' स्मारक अखंड राहावे झणून हा संबंध गाव पेशव्यांनीं इनाम दिला [क्षावली ४] तेव्हापासून हें नवीन नांव प्राप्त झालें या पन्नावरून राणोजी शिंद्याच्या मृत्यूचा महिना निश्चित होतो जरा पण तिथि अनिश्चित राहते याविषयीं विचार केला तर राणोजीचे शेवटचें पत्र [लेखाक ३३] २४ जून १७४५ चे असून त्यानंतर जयाजींची पहिली रसीद ९ जुलै १७४५ मुकाम उजैनची आहे [लेखाक ३५] आणि हें पत्र, 'मिरजापूर येथे कैलासवास झाला' असें स्पष्ट सांगत आहे तेव्हा ९ जुलैच्या पूर्वी ही तिथि जाते उजयनीहून मिरजापूर उर्फ राणोगंज ३० कोसाच्या अंतरावर आहे तेथून उजयनीस येण्यासाठी निदान २ किंवा ३ दिवस तरी लागले असावेत आणि राणोगंज येथे अग्नि दिल्यानंतर रक्षा घेऊन जयाजी हे बहुधा उजयनीस राजधानीत तीर्थाच्या ठिकाणी उत्तरकार्य करण्याच्या हेतूने आले असे ग्रहित बरिले तर ६ किंवा ७ दिवस वजा करावे लागतील व तसें केलें तर ही तिथि २ किंवा ३ जुलै येईल या पलीकडे मात्र ती जात नाही असें सुचविण्यास सबळ कारण आहे, ते हें कीं 'तीर्थरूप राणोजी बाबा सुमेदार याची छत्री उजैन शहरी श्रीक्षिप्रा नदी तीरीं आहे,' असे स्वतः जनकोजी व अहमदजी शिंदे [२२ सितंबर १७६३] स्पष्ट सांगतात [लेखाक १५६] देहावसान मिरजापुरास झाल्याची साक्ष जसें हें पत्र देत आहे तसेच [रक्षा घेऊन उत्तरकार्य] राजधानीत, तीर्थाच्या ठिकाणी 'क्षिप्रातीरी' होऊन ही विराळी छत्री बाधण्यात आली हें निर्विवाद आहे तेणेकरून बरील तर्क खरा ठरतो आजपावेतो या विभूतीच्या मृत्युसंबंधी जो घोटाळा होता तो संपुष्टात येऊन एकदोन दिवसांची काय ती मानगड राहते प्रसंगवश काहीं दिवस अवतिकावास घडला तेव्हाच हे गूढ उमजले होतें पण लेखी आधार त्यावेळीं मिळाला नव्हता अलीकडे बरील असल पत्रें लामली व गुरुगुले संग्रहावीही संबंध त्यावेळीं मिळाले हें कोठें उलगडलें त्याबद्दल स्वर्गीय माधवरावमहाराज शिंदे विद्यमान असते तर यचित आनंद झाला असता आणि पुष्कर, शिवपुरी, वानवडीसारखें अवतिकांतील क्षिप्रातटाकीं रामघाटी या छत्रीचे भाग्य उदयास आलेलें पाहून डोक्याचें पारणें फिटलें असतें अस्तु बाल महाराजाच्या हस्ते हा सुयोग यावा असा ईश्वरी संकेतच असेल ।

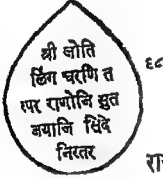
(६७) गोरखोबा उपनाव मापकर याची कन्या भागीरथीबाई दत्ताजी शिंदे यांना दिली होती या नात्याने ते श्वशुर होत वंशावळीवर याचा प्रकाश कसा काय पडतो हे वाचक वर्गांनीं लक्षात घ्यावें

लेखांक [३८]

श्री

* संवत् १८०२ श्रावण शुद्ध १३

[३० जुलै १७४५]

राजश्री बालाजी येशवत कमाविसदार प्रात कौटे गोसावी यांति

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो। जयाजी सिंदे दंडवत सुहूरसन
सित अन्नं मया अल्प. 'रा माहाराज याजकद्वन वृंधीच्या मुलकांत धामधूम करितात व
रा उमेदसिंग याचाही उपद्रव लागतो. येसीयासी प्रां पाटण सरकारची जाहगीर^{१९} आहे
तेथील लोक वसवास खातात. तर तेथे रा नरो विठळ याच्या तर्फेने जिवाजी अनंत
आहेत ते तुम्हांस लिहितील. त्याचे हरयेकविसी साहित्य करित जाणे. प्रा मजकूरास
उपसर्ग न लागे ते गोष्ट करणे. तुम्ही तो परामृप करितच अहां, पुढेही न चुकणे.'
जाणिजे रा छः ११ रजव. ५ बहुत काय लिहिणे हे विनती.

(६८) या तारखेच्या सुमारास जयाजीचे हे सिद्धासोर्तव तयार झाले. शिंद्याचें कुलदैवत जो
रत्नागिरीचा 'श्री जोतिवा' त्याचेंच स्मरण सिक्यात सर्वांनी स्वीकारले आहे 'स्वरुपाच्या' जागी
'लिंगाचें' ध्यान केवळ जयाजीनीच धारण केले आहे या सिक्यासंबंधी दुसरी एक महत्वाची
गोष्ट ओघाने निष्पन्न होते ती ही की, शिंदेचाही राज्यारोहणप्रसंगी मुद्रा स्वतंत्र तयार होत असून
त्याविषयी कोणाची अपेक्षा करावी लागत नसे [लेखांक १४०, २२३ ते २२७] जनकोजीचे
पश्चात् हा प्रकार जरी दृष्टोपत्तीस पडत नसला तरी त्यात कोणी विशेषत्व नाही. गादीविषयी वाद
उपस्थित झाल्यामुळे केवळ दिरंगाई झाली आहे, पण त्यावरून कोणाला पराचा काबळा करिता येणें
शक्य नाही कारण हे प्रकरण चारू असताही पूर्वापार चालत आलेली मुतालकी सुरळीत कायम राहिलेली
आहे [शकावली ८] वारिस निर्णयासाठी जर मुद्रा स्तंभित राहू शकत होती तर मुतालकीसही
तोच नियम चारू ब्हावयास पाहिजे होता पण तसे काही झाले नाही यावरून वाचकानीच
आपापलेपरी विचार करून पहावा

(६९) जयाजीनी सुसते जागीर म्हुटले आहे पण महादजी गिबांनी तर या पाटणास स्वराज्य
असे नाव दिले होते कोठ्यावरुन वृंदीचाही संबंध शिंदेचाहीशीं झाला पण ही जागीर कशी मिळाली
याचा सुगवाा सुर्त तरी लागत नाही चर्मनवतीच्या काठी भेटी होऊन 'दक्षिणेचा' थाट झाला त्यांत
हा प्रसाद झाला असावा की काय ? [फारसी दखर] अस्तु याच जहागिरीची फडणीशी शिंद्यांनी
वाळाजी गुलशुर्ले यास प्रथम दिली होती तिजवर आपल्या समक्षतेत वाळाजीनें झालाजीस दत्तक घेऊन
कायम केले होतें. [लेखांक १०२]

लेखांक [३९]

श्री * संवत् १८०२ श्रावण वद्य ८
[९ अगस्ट १७४५]

राजेश्री बालजी येशवंत कादार प्रांत कोटे गोसावी यासि.

अखडित लक्ष्मी अलकृत राजमान्य खो जयाजी सिंदे दंडवत सुमा सित
अर्वेन मया अल्प. प्रांत 'बूदी व पाटणाकडील साकत्य नर्ममान राा जिवाजी' अणाजी याणी
हुजूर तपसीलवार लेहून पाा त्यावरून कळले. ऐगास त्याच्या साहित्यास तुम्ही सर्व प्रकारे
अहाच. त्यापेक्षा अधिकोनर माया धरून पाटणची आवादी राहे आणि पेस्तर ज्या कीर्दी
होय ते करणे.' जाणिजे छः २१ रजव. ११ वरकड विचार तरी जो जसे करील तैसे
पावेल. ब्रह्मन् काय लािा हे विनती.

(७०) याच जिवाजांन 'जिवाजी अनंत' हीं झळें आहे [लेखांक ३८] हे नारो विठ्ठल
याच्या वतीन धूवीस काम करीत असून त्यांना जयाजींशी प्रसन्न पत्रव्यवहारही होता पण त्याचं एकही
पत्र उपलब्ध होत नाही

(७१) जयाजींचे 'मोर्तेब' ३० जुलैचे सुमार तयार झालें होत [लेखांक ३८] मग हे मोर्तेब
कसें आलें असा स्वाभाविक प्रश्न उद्भवतो स्वाविषयी फारसा विचार करावयाचें कारण नाही. शिंद्याकडे
जी मुतालकी चालत होती तिचे हें 'मोर्तेब' आहे मुतालकीचा 'सिक्का' व 'मोर्तेब' वेगवेगळें होतें
व तीं क्वचित प्रसंगी उपयोगात आलेली आहेत असें पुढील भागात पहावयास मिळेल त्या मुतालकीचें
हें मोर्तेब असल्यामुळे धांका घेण्याचें प्रयोजन नाही हें पत्र पाठविण्याचे वेळीं जयाजीचें मोर्तेब [सकारण]
जवळ नसेल ह्यापून हे मुतालकी मोर्तेब वापरलेले आहे यात काही बाबगे झाले नाही स्वतःचा आणि
मुतालकीचा सिक्कामोर्तेब वापरण्याचा अधिकार मिळाला होताच पण या [दोपयुक्त] प्रकारावरून शिंद्याही
व मुतालकी सिक्कायाचें अन्योन्य महत्त्व जाणणाऱ्या अधिकाऱ्यांचे हस्तक्षेपाच्या जाडुभोवाबद्दल थोडा
विचार करण्यासारखा आहे 'मनुष्य स्तलन शील' या मानवी स्वभावाची प्रचिती तर होतेच पण इतिहास
क्षेत्रांतील नाना प्रकारच्या तर्कवितर्कचमत्काराचें मूळही यात पहावयास मिळतें इतकेंच नव्हे तर प्रसंग
विशेषी 'शिष्यापराधे शुरोर्दण्ड' या न्यायाची फळें भोगणारीं उदाहरणें कशीं दृष्टीस पडतात आणि स्नेहाची
सागड विस्मयित होऊन भगवतेचा व स्वधर्माचा फसा छाप होतो याची चांगलीच कल्पना होते
अस्तु. शिंद्यासाठीत असले अप्रासंगिक प्रमाद फार थोडे घडले किंबहुना हा एवढाच अपवाद आहे व तो
सिक्का जाणणाऱ्या अधिकाऱ्याचा दोष आहे हे निराळें सागावयास नको.

लेखांक [४०]

श्री

* संवत् १८०२ भाद्रपद

[सितंबर १७४५]

राजश्री बाळाजी येशवंत कादार प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य रनेा जयाजी सिंदे दंडवत सुहूरसन सित अर्वेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. 'रा उमेदसिंग हाडे [वूंदीकर] याने येउन वूंदी प्रांत धामधूम केली त्यामुळे पाटण व कापरण^{७२} वगैरे सरकारच्या गावास उपसर्ग लागल म्हणून तेथील कमाविसदार आपणाकडे आले त्याचे साहित्य करणे ते वरचेवर करितो म्हणून ला। तरी तुम्ही साहित्य केले त्याचे अपूर्व काय आहे ! तुम्हास साहित्य करणेच पडले. पुढे जेणेकरून गावाची आवादानी राहे आणि निरोपद्रव होय ते गोष्ट करणे. मौजे दुवळणा^{७३} उज्याड जाले म्हणून वर्तमान न एकेले तर तुम्ही तेथवर जाउन रयेतीची दिळमरी करून गावची आवादानी करणे. मेणे वगैरे [चा] उपद्रव गावास लागतो तो न लागे ते गोष्ट करणे,' ^{७४} बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [४१]

श्री

* संवत् १८०२ आश्विन वद्य ४

[३ अक्टुबर १७४५]

राजेश्री बाळाजी येशवंत पा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य ज्ञेा जयाजी सिंदे दंडवत सुमा सित अर्वेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पा ते पावले. 'पा पाटण येथील साहित्ये तुम्ही आपले

(७२) कापरण हे गांव केशवराय पाटणच्या पूर्वेस सहा कोसांचे अंतरावर चंवलनदीचे पश्चिमेस आहे व ते हल्ली वूंदी राज्यात आहे

(७३) दुवळणा हा गाव मेळ नदीच्या उत्तर किनाऱ्यावर वूंदी राजधानीपासून ईशान्येस सहा कोसांचे अंतरावर आहे

तफेने बहुतसे केले व पुढेही करिना म्हणून जिवाजी अणाजीनी लिहिले तर ये गोष्टी
चे अपूर्व नाही स्वामीकार्य जेथे ज्याने दर्पस पडेल त्याने करावे. याचमध्ये सेवेचा
मजुरा आहे. पुढेही अंतर न करणे. कोटेकरांनी पटी करून दिली ते वसूल करितो'
म्हणोन ल्या. 'तर त्यास राज्य करणे आणि आम्हाला सद्बल राखणे, परगणाचा आवादाना
करणे तर आमचा पैसा करारा प्रो आगचे न वारे येता टाकून द्यावा; नाही तेव्हा परि-
णाम फलान्त आहे. साल मजकूरीही त्या प्राते यावेच लागते. ते पैसा लेंकर न देत
[तर] फौज मुलकात येईल, खराबी होईल, लोकसास नव्द लागेल. [त्यास] आमचा उपाय
नाही. लष्म प्रकारे सा १५ धादारायांनी आमचे येणे न होय ते करावे. रयेतीचा भोग सरला
असेल तर ईश्वर त्यास तशी बुध देईल. तुम्ही [नात्र] स्मरणास न चुकणे. तुम्ही पूर्वी हुंड्या
शाह्यास पा त्या माघारिया १५ फिरल्या. त्याची वाट करून घेणे पाटणकर जनीदार
उमेदसिंगा वा गेले. त्याणी लडाही केली ते केली. तो प्रसंग तैसाच होता. याउपर
ताकीद करून [त्यास] पाटणास पाठवणे. तुम्हाकडे जमूल जाल असेल तो आमचा
वाटा व सरकारचा समार्क देवज असेल तो उजनीस पाठव देणे आणि तपसीलवार
लिहित जाणे. पाटण व द्वापरणे व दुवलाणे येथील परामुपास अंतर पडो देत नव जाहे.'
जाणिजे सा छः. १८ रमजान. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनती.

श्री
मोक्ष
सद

लेखांक [४२]

श्री

संवत् १८०२ आश्विन
[अक्टुबर १७५५]

श्री मोक्ष
सिंह बरणि न
पर रागोसि मु
लदासि सिदे
मिनेर

राजेश्री बाळाजी येरुवंत पा कोटे गोसावी यासि

अखंडीत लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्तोत्र जयाजी सिदे दंडवत सुहूरसन सित
अर्घ्येन मया अलफ. साधोराम त्रिवाडी याने हुंडी येक हजाराची दिली होती ते शाहरीहून
माघारी आली. कोट्याचा कारभार तीव्र झटा. वरे ईश्वर पारपल करील. हुंड्या
साधोरामास देऊन त्याचे घरी माणसे वसऊन सर्गाईनी रूपा खडाखडी घेणे. तैसेच तुम्ही
मुदस्ता हुंड्या गोविंदरामाकडे पा होत्या सा माघाच्या फिरल्या. त्याची वाट करून

घेतली असेल तो येवज व अलीकडील वसूल येसा सत्वर पाठउन देणे. आम्ही नरमदा^{२६} उतरोन देशास गेलो. तिकडील वर्तमान घडीघडी लिहित जाणे. † बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [४३]

श्री

* सवंत १८०२ मार्गशीर्ष शुद्ध १

[१३ नवंबर १७४५]

राजेश्री द्वाळजी येशवंत कमाविसदार प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे दंडवत सुमा सित अर्चन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाओ ते पावले. जाल्या वसूलाचा हिशेव लिहून पाठविला तो कळला. परंतु त्याचा अर्थ येणें प्रमाणें आहे धितपसील.

पेसजी रूपये २३,००० तेवीस हजार मायून दाहा हजाराचा भरणा लिहिला पाठविले त्यामध्ये कनोजे वोटके रूपये परंतु अदलवेगा^{२७} चा अथवा गोविदबाबा आठसे माघारे फिरविले ते तुमच्या भेघशामानी चा दोहीतून येकाचाही जाव नाही. तो नेले नाहीत. त्याचे वट करून चालविले आलियावर लेहून पाठउ. कळम १. त्यास तोटा रूपये दोनसे आला तो येवज येणे. कळम १.

(७४) या पत्राचे साल आहे पण महिना नाही किंवा संदर्भ जुळण्यासारखा कांहीं मजकूरही नाही दसरा केल्यावर बहुधा नर्मदापार गेल अमावे या अनुमानावरच केवळ महिना ठरविला आहे तो कदाचित् मार्गें सरले पण पुढें जाणार नाही कारण १७४६ च्या एप्रिल महिन्यात जयाजी बुंदेल-खंडाच्या मोहिमेस लगेच परत आले होते [लेखांक ४९]

(७५) हे मिर्जा अदलवेग उज्जैनवाले होत हे काही नवखे दिसत नाहीत उलट बराच परिचय प्रतीत होतो यावरून अवंतीकेंत शिंदेसाहीनें खजारोपण झाल्यापासून या घराण्याचा संबंध आला असावा थसें वाटते शिंदेसाहीच्या शीतल छायेत असलीं मोगल घराणीं वास करोत असल्याची अन्य उदाहरणेही आहेत हें घराणे महादजी शिंदे याच्या वेळीं पुढें फार नावलौकिकास आलें याचा चिरजीव मिर्जा अवदुल रहीमबेग महादजीच्या रंगीन दरवारी चित्रात बालाराव दिवाणाबरोबर मागे बसलेला आहे हें मिर्जा घराणें जागीरदार असून हल्लीं बाल्हेरीस आहे

या खेरीत्र गुदगता हुंजर शब्दतीम खर्च लेहून दिव्हा त्यापैकी येवज येणे. कळमे वितपसील.

१२,५०० खासगत येवजपैकी तुम्हां खासगत हुंडी केली ते परतली तो येवज येणे.

१४,००० समाईक हुंर्या पा त्या परतल्या. तो येवज येणे

१०० माधोराम त्रिवाडी याच्या मारफतीची हुंडी परतली ते देणे.

तोही कळमाचा दाखलाच पुरला नाही. तुमच्या हिसेची मात्र जाणतो

सदरहू कळमाच्याविशीं येकटोन वेळां तुम्हास लिहिले परंतु जावच लिहित नाही. अपूर्व आहे ! तुम्ही जमाखर्च लेहून दिव्हा त्यात जे रसदेकडे कळमे लिहिली त्याचा परिणाम लागत नाही. तर हे गोष्ट कार्याची नाही. तर सदरहू कळमाचा पैका व जावसाल पाठवणे. पुढे दुराशा लिहिली कीं मातवर येवज येईल त्याचा भरवसा काये धरावा हे कळतच आहे. स्वामीकार्यास तुम्ही चुकणार नाही. फौजही उत्तर प्राते सत्तरीच येती जाणिजे रा छः २९ सवाल. १ वहुन काय लिहिणे हे विनंती.

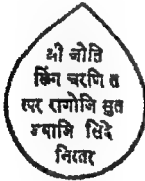

लेखांक [४४]

श्री

संवत् १८०२ मार्गशीर्ष

[विमर १७४१]

राजेश्री बाळाजी येशवंत प्रात फोटे गोसाची यासी.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजनान्य स्त्रो जयाजी सिंदे दंडबत सुमा सित अवेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. लीा वर्मान कळले 'दूदीस उमेदसिंग आला. त्याणे त्या प्रातात दंगा माडिला आहे म्हणून त्याजला फोटेकर याची पत्रे पा आणि त्याजवळ वकीलही पाा असे' म्हणून लीा. 'उत्तम केलेत. तुमच्याने जेथवरी पुस्तवानी होईल जेथवरी करणे. तो थोडक्याच दिवसात त्याचे पारपत्य ईश्वरकृपेने होईल. चिंता न करणे. फोटेकर याणी पटी करून दिली आहे. त्याचा वसूल होत असे' म्हणून लीा. 'तरी उत्तम आहे. जेथवरी तुमच्या विच्यारे व त्याच्या संतोप करून पैका देतील तो घेणे. पेशजी तुम्ही जमाखर्ची हुंर्या समाईक चौदा हजारची येक १२ व आमची

खासगत अडचा हजारांची या दोहीचा थाक शोहरी लागत नाही. तुम्ही याच्या मुबदला येवज पाठविलात नाही. हे अपूर्व असे ! या उपरी त्यांचा मुबादल्याचा येवज पाठऊन देणे व टिपेचा वसूल जाला असेल तो पाठवणे. पूर्वी पैका पाठविलात तो सरकारचा काय व आमचा काय तो तपसीलवार लिहिणे.† बहुत काय लिहिणे हे विनंती

श्री
मोर्नेव
सुद

लेखांक [४५]

श्री

* संवत् १८०२ मार्गशीर्ष वद्य १३
[१० दिसंबर १७४५]

श्री जोति
लिंग वरणि त
त्यर तणोजि सुत
वयाजि सिंदे
निरतर

राजेश्री बाळाजी येशवत पाा कोटे गोसांवी यांसी.

अखंडीत लक्ष्मी अलकृत राजमान्य स्नेहा जयाजी सिंदे दंडवत सुभा सित अर्वेन मया अलफ. तुम्ही येकदोन पत्र पाा ते पावली. 'शा महाराज कोटेकराचे नद्याईचे वर्तमान लाा की वसूला साठी जितके प्रयत्न कारायाचे तितके केले. कवज दो लक्षाचे दिले. हवाले, [ट]वाले पटिया करून पाहिले परंतु कांही केल्याने पैसा वसुलांत येत नाही' म्हणून लाा. 'तर कवज लेडून देता. पैशा अगर माहाराज दोनी हाती नाही. येसे असतां कवज देणे कोठील विचार ? दरबारात वदलामी. बरे पुढे तरी शाहणे होणे. वरकड त्याचे पारपत्य लष्कर आलियावरी जे होणे ते होईल. तुमच्या यु त्तिने जेयवर साहेब काम होईल तेथवर करणे. कसवे पाटण येथील साहित्य करून यात्रा भरविली. उत्तम केले. पुढेही हरयेकविशीं पाटणच्या साहित्यास न चुकणे. तुम्हांपासी पाटणचा येवज जमा असेल तो व कोट्याचा येवज आसेल तो उजनीस पाउन देणे.' जाणजे राा छ० २७ जिल्काद. † बहुत काय लिहिणे हे विनंती

श्री
मोर्नेव
सुद

पैवस्ता पुष्य वद्य दसमी. छ २३ जिल्हेज.

[५ जनवरी १७४६]

सांगत जाणे की केल्या करा तः रांत तफावत जालिया मुलकाची आबादी राहू पावणार नाही. जो वसूल बाल तो घेतच आहो. याप्रमाणे त्यास वरचेवर सावध करीत जाणे.' आज ताा वसूल जाला त्यापैकी आपल्या वाटणीची हुडी दाहा हजार येक रुपयाची उजनीची केली म्हणून लािा. तर तेथे जमा येवज जालिया चिता नाही. पुढेही वसूल येईल तो वरचेवर तेथे पावीत जाणे. जाणिजे रा छ * २६ मोहरम. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्वेव
सुद

पैवस्ता छ ८ सफर फाल्गुण शुभ १०.
[१८ फरवरी १७४६]

लेखांक [४८]

श्री

सवत् * १८०३ चैत्र शुद्ध ८
[१९ मार्च १७४६]

श्री भोति
स्वरूप चरणि त
एव जनकोजि सु
त रागोजि सीदे
नीपार

राजश्री बाळाजी यशवंत कमाविसदार प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य ज्ञो जयाजी सिंदे रामराम सुहूरसन
[सित] आर्वा मया व अलफ. राजश्री तुकोजी पवार व जिवाजी पवार यांच्या वांटणीच्या येवजाविसी तुम्हास रुबरू सांगितले आहे की साल मजकूरचा जो येवज वसूल होईल त्याची वांटणी हिसेरसीद देत जाणे. हाली मारनिल्याच्या कमाविसदारास वांटणी देत नाही म्हणून विदित जाले. त्यावरून तः हे पत्र सादर केले असे. जो येवज साल मा [री] वसूल जाला असेल त्याची वांटणी दर सदे रुपये ७ सात प्रमाणे देत जाणे. येविसीचा बोभाट फिरोन येउं न देणे. आमच्या रुबरू लाखा रुपयाची निशा केली होती त्याचा येवज वसूल जाला असेल त्याची वांटणी हिसे माफक देणे. जाणिजे छ * ७ रविलावल. ११ याची वांटणी बावयासी अनमान सहसा न करणे. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्वेव
सुद

(७७) तुकोजी व जीवाजी पवार हे उभयता सख्खे बंधु असून तुकोजी वडील व जीवाजी धाकटे होते तुकोजी हे देवास मोठी पातीचे व जीवाजी बाकच्या पातीचे सस्थापक होत

लेखांक [४९]

श्री : सवत् १८०३ वैशाख शुद्ध ११
[२० अप्रेल १७४६]

राजश्री बाळाजी येशवत कमाविसदार प्रांत कोटे गोसावी यासी

अखडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य रत्ना जयाजी सिधे दडवत सुमा
सित अर्जेन मया अल्फ. तुम्ही पत्र पाठविते ते प्रविष्ट जाले लिहिले की आपण कोणत्या
प्रांते आहेत. काय वर्तमान हे तय्ये लेहावयासी आज्ञा केली पाहिजे म्हणून लिया. 'तरी
सांप्रत बुधेलखंड' प्रांते असो. राजे जगनराज' व रामासिंग' दोघेही डांगेमध्ये
डोंगर राने पळत फिरत असेत. त्याजकडील सरकारचा अमल हली सालचा व गुदस्ताची
बाकी येणे [आहे] सवय त्याचे ठाणे मातबर जेतपुर' आहे तेथे नेचें लाविते. आहेत
आठां चारोजा सत्वरिच सर होईल. या प्रोच याचा [महाराव] प्रांत कुली सोडउन
सरकारचा तः अमल बसवणे [भाग] आहे.' तुम्हास कळवे म्हणून लिया असे. जाणिले छ
' ९ माहे रविलाखर. ' बहुत काय लिहिणे हेविनती.

(७८) या बुधेलखंड प्रकरणासंबंधी काही असल कागद काव्येतिहाससंग्रहात प्रसिद्ध झाल्याचें
समजतं [राजवाटे ऐप्र खंड पृष्ठ ५] परंतु ते दुर्मिळ असल्यामुळे वाचावयास सुद्धा मिळाले नाहीत
तरेंच राजवाडेकृत मराठ्यांच्या इतिहासाची साधने [खंड २, ३, ४, ६, ८, ९], पारसनीसकृत 'भारतवर्ष' व
विविधज्ञानविस्तारातील 'पत्रे' व यादी ही, देखील पहावयास मिळालीं नाहींत म्हणून सत्रहातील पत्राधारेच
दीपा देणें भाग पटलें हे वाचकांनी लक्षात असू यावें

(७९) हे जगतराजसिंग सुप्रसिद्ध राजा छत्रसालसिंगजी बुंदेले याचे द्वितीय पुत्र असून
त्यांचा मराठ्यांशी अति सलग्नीचा व्यवहार होता [ब्रम्हेद्र लेखांक २७] पण या वेळी खडणीत
कुचराई केल्यामुळें ही मोहीम करावी लागली असें स्पष्ट म्हटले आहे

(८०) हे सभासिंग राजा छत्रसालसिंगजी बुंदेले याचे नातु होते असे पारसनीस सांगतात
[ब्रम्हेद्र लेखांक ३३]

(८१) जेतपूर हें शहर बुंदेलखंडात छतरपूर राजधानीच्या उत्तरेस १२ कोसाच्या अंतरावर आहे

पुरा राजश्री बाळाजी येशवंत गोसावी यांसी

दंडवत सुमा सित [अर्वेन.] 'प्रांत बुधेलखंडचे वर्तमान तरी आम्ही जेतपुरास आलो. बुंधेले दोघे राजे डोगर राने डांगेमघे पळो लागले सवव ठाणे मारी मोर्चे लाविले. त्या उपरी राजश्री मल्हारजी होल्कर व तीर्थरूप राजश्री बाबाही फौजेसुधां आले. सुरंग लागोन ठाणे जेर जाले. येक सुरंग तयार होता तो उडउन [दिले] त्याणेच ते धाबरे होउन कोल मागत असेत. परंतु वरकडही सुरंग तयार जाले आहेत. सत्तरीच ठाणे मजकूर सर होउन प्रांत मारी सरकारचा अमल दरोवस्त करणे जरूर आहे.' तुम्हांस कळावे म्हणून लािा असे. जाणिजे छ ४ १५ रविलाखर. हे विनंती.

श्री
मोर्चे
सुध

(८२) राणोजी शिंदे तर जुलै १७४५ त वारले तेव्हा हे 'तीर्थरूप बाबा फौजेसुद्धां' कोणते आले ? राणोजीस कनिष्ठ अथवा जयाजीस ज्येष्ठ बंधु नव्हते अशी सर्वसाधारण समजूत आहे तेव्हा हे रहस्य, तसेच जयाजीच्या पश्चात् दत्ताजींनी 'श्रीमंत पाटील बाबा' या नावाने संबोधिले आहे त्याचें सूत्र कसे लागवे ! [लेखांक २६०] वंशावळीचा आश्रय घेतल्यावाचून आणि राणोजी शिंदे यास साबाजी नावाचे कनिष्ठ बंधु होते असे मानिल्यासिवाय गत्यंतर नाही तसें ग्रहित भरल्याने ही दोन्ही कोडी सहज उलगडतात तीं साधार की निराधार आहेत एवढी खात्री मात्र करून घेतली पाहिजे त्या दृष्टीने पाहिलें तर क्षीरसागरकृत वंशावळीत त्याचा उल्लेख नाही, राणोजींनी स्वतः त्याचा उल्लेख करताना हा संबंध दर्शविला नाही. [लेखांक ४, ५] ही जी अडचण भासते ती लक्षात घेण्यासारखी आहे वंशावळीविषयी विवेचन करते वेळीं उलगडा होईलच पण राणोजींच्या संदिग्धतेवर विशेष जोर देण्याचे प्रयोजन नाही असें मला वाटते राणोजींनीं हें नातें दाखविलें नसलें तरी त्याचे उभय चिरंजीव तर तसें दर्शवितात व त्यामुळे शंका निरसन होते की नाहीं ? दत्ताजी, केदारजी व महादजीप्रमाणेंच साबाजींनीही जनकोजीचाच शिक्षा वापरला आहे [लेखांक २६८, २६९, २७०] अशा प्रकारे राजघराण्यातील पुरुष सिके वापरीत होते [लेखांक २८२, २८३] यासिवाय विशेष विवेचन पुढे योग्य स्थळी केले जाईल

लेखांक [५१]

श्री + संवत् १८०२ वैशाख वद्य २
[२६ अमेल १७४६]

पुरा राजश्री बाळजी येगवंत गोसावी यांसी

दंडवत सुमा सिन [अर्जेन]. तुम्ही येकडोन वेळ ल्या की ' आम्हास व आपले कारभारी यासी राजश्री माहाराज विदा करून आपणाकडे पाठवणार आहेत म्हणून ल्या तरी प्रात म्हणून ख्यातोनी व गिम्नाड पिंपळोड येथील गज्यास दंड बांधोन आमचे कामास नलेल केले व आपणाकडील तालुक्याचा कारभार अगवाच अकुरत्रिम येसे असता दुसरा मनमुवा योजोन तुम्हास येथे पाठवितात. त्याची सिधना होणे ते कळनच आहे.' जाणजे छ * १५ राखर. हे विनती.

श्री
गोविंद
सुद

लेखांक [५२]

श्री + संवत् १८०३ वैशाख वद्य २
[२६ अमेल १७४६]

राजश्री बाळजी येगवंत कमाविसदार प्रात कोटे गोसावी यासी

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्ना जयाजी सिंदे दंडवत घुरसन सिन अर्जेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पा ते प्रा जाले. ल्या वर्तमान कळले. ' कोटेकर याणी घराता करून दिन्हा आहेत. त्यास त्याचा गल जागांजागां त्याच्या राजताच्या हाते जमा करून विकरी त्याजकडूनच होऊन जो पैका वसूल होतो तो करून त्याच्याच मर्जीने असो. स्वामी सेवेसी अंतर करीत नाही' म्हणून ल्या. तरी साहेबकाम जेथवरी होईल त्यास तुम्ही अंतर न करालच. येवज येतो तो उजनीस भिर्जा अदलवेग यांजकडे पाठवितो म्हणून ल्या ते कळले. उत्तम असे. छ * १५ रा [खर.] ॥ १ वहत काय लिहिणे हे विनती.

श्री
गोविंद
सुद

लेखांक [५३]

श्री * संवत् १८०३ श्रावण वद्य १४
[४ अगस्ट १७४६]

राजश्री बाळाजी येशवंत पाा कोटे गोसावी यासि

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य रनो जयाजी सिंदे दंडवत सुमा सत्रा आवेंन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. राा भौपतराम याज बाा सैरगड^३ प्रांते गेले होतो. जागा जागा वराता दिल्या होत्या त्यापैकी जो वसूल जाला तो वरचेवर उजनीस पावितो म्हणून लिहिले ते सविस्तर कळले. 'तर त्याजकडे बाकी काय आण सन सितचा करार काय ? त्यामध्ये आज ताा वसूल काय जाला हे जाणत अहां. व्हाळहरण मात्र करितांत. बरे. आम्हीही येक वरीस सरल देऊन पाहतो. पुढे पारपल उत्तम प्रकारेच केले जाईल'. चिंता नाही. २२ तुमच्याने युक्तीप्रयुक्तीने जे स्वामीसेवा होईल ते कराळच. पुढें त्यांचे कर्तुत्वानुरूप होणे ते होईल. आमची छावणी येदा बुधेलखंडांत जाली. तमाम मुलकास कोल देऊन अमलाची जप्ती केली आसे. याच प्रकारे त्यासही [कोटेकरास] घडेल' जाणिजे. राा छ * २७ रजवु. १' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

पो छ २१ माहे रजव. श्रावण वद्य ८ गोकुलाष्टमी
[२९ अगस्ट १७४६]

लेखांक [५४]

श्री * संवत् १८०३
[१७४६]

राजेश्री बाळाजी येशवंत कमाविसदार प्रात कोटे गोसावी यांसि.

(८३) पार्वती व पारमान या दोन नद्यांच्या मधील हा शेरगड तालुका पूर्वीपासून कोटा राज्यात आहे या तालुक्यात वाघ जास्त असल्यामुळे त्यास शेरगड असें नाव पडलें

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नो॥ जयाजी सिंदे दंडवन सुमा सवा
आर्वेन गया अल्फ. तुम्हीं पत्र पाठविले ते प्राा जाले. लीा वर्नमान अवगत जाले. 'रा
भोपनराम यांसी पत्रे समाधानाची पाठवावी. त्याचा हेत आपल्या ठाई वहुतसा आहे'
म्हणून लीा. 'येशास साकल्ये वृन राजेश्री मलारवानी लिहिले आहे त्यावरून कळेल.
इकडील वर्नमान तरी आमची छावनी येहा बुघेळखंड प्राते आली. जेतपूर तो अगोदरच
घेतले असे. त्या उपरे १५ त्यांस गाठून अंनास माहग केले. तेव्हां मिनतवार होउन बोली
चाली केली. कारभारी वेलेस [बोलीस] दिले कुवर' बाघे तो दुर्वुध मनात आणून
पळाले. त्याजमुखे इकडेच राहून त्याची पुती निगा करणे लगली.' तुम्हास कळावे म्हणून
लिहिले असे. १५ माहाराव स्नेह करणार म्हणून लिहिले तरी [ते] करतील तसे पावतील.
बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
भोनेब
सुद

लेखांक [५५]

श्री * सवत् १८०३ कार्तिक वष ९
[२७ अक्टुबर १७४६]

राजश्री बाळाजी येशवंत कमाविसदार प्रांन कोटे गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नो॥ जयाजी सिंदे दंडवन सुहूरसन
सवा आर्वेन गया अल्फ. तुम्ही पत्र कार्तिक सुध ७ † सप्तमीचे पाठविले ते कार्तिक वष
७ † सप्तमीस पावले. [त्यांत] लिहिले की 'राजश्री भादारावजी नाथद्वारास' गेले आण

(८४) राजपूत लोकांत मुलास 'कवर', [कुंवर] नातवास 'भंवर' आणि पणवस 'दवर' असे
म्हणण्याची चाल आहे खंडणीसंबंधी सलग्गीन समेट करण्याची सधी देऊन ओलीस कवर घेऊन
हैं प्रकरण आढोपावें अमा भाव शिंदेहोळकराचा होता, पण ही अट बुंदेर्याग मान्य झाली नाही
एवंच प्रकरण युद्धावर गेलें असें कळतें.

(८५) राजपुतान्यांतील वज्र साप्रदायी लोकांचें नाथद्वारा हैं केंद्र होय किमहुना ही त्याची
पंढरी म्हटली तरी चालेल बहुधा सर्व राजेरजवाड्याकडून या देवस्थानास वार्षिक देणगी मिळत असते
तेणें करून याची सापत्तिक स्थिति वरीच समाधानकारक आहे शिंदे सरकारातूनही या देवस्थानास
वार्षिक उत्पन्न आहे [ताजा माग ४ पान १६५] मुख्य स्थान उदेपूर राज्यात आहे श्रीन्या
दर्शनासाठी महारावजी कोटेकराप्रमाणेंच इतर राजे [उदेपूर, जयपूर व जोधपूरदि] तीर्थयात्रें निमित्त
तेथें जालून राजकीय उलाढालींचा खल करीत असत [लेखांक ५५]

† १० अक्टुबर १७४६.

† २५ अक्टुबर १७४६

रा भोपतरामास व आम्हास आपणाकडे रवाना केले असे. त्याची निघा बहुत बहुतसी आहे की श्रेह करावा. तर याहून उत्तम काय आहे [?] परंतु ज्याप्रमाणें बोलतांत व लिहितात ते सत्प्रमाण असावे. तूर्त [तुम्ही] येणार तेव्हां सद्या रोकड येवज मातबर पाच (येथून पुढील मजकूर गहाळ झाला आहे).

× × ×

पावेतो समागमे घेउन येत ते गोष्ट करणे. रिकाम्या गोष्टी कार्याच्या नाहींत. त्यानीं येकनिष्टा प्रमाणिकता धरलिया येथूनही अंतर होणार नाही.' जाणिजे रा छ* २२ स[वाल] † बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

पो छ २ जिल्हाद. मार्गशीर्ष शुद्ध ४ बुधवार
[५ नवंबर १७४६]

लेखांक [५६]

श्री * संवत् १८०३ कार्तिक वद्य १२

[३० अक्टूबर १७४६]

राजश्री राजाजी येशवत कामाविसदार प्रांत कोटा गोसावी यांसि

अखडित छम्मी आलकृत राजमान्य स्नेहा जयाजी सिंदे दंडवत सुमा सबा आवेंन मया अल्फ. 'रा भोपतरामजी व तुम्ही समागमे हाजर मेटीस येणार अहा. येशास खासा आम्हास घोडे उत्तम जरूर पाहिजेत. तरी भोपतराम यांसी तुम्ही सांगोन घोडे चांगले खासालायेक येथे आम्हा [स] वसात्रयाल्याख कार्यास येत, पसंत पडेत येस तुमच्या त्याच्या पारखीने योजोन अगल्य अगल्य बराबरी घेउन येणे. घोडे सुमारे २ दोन बहुत बहुत उत्तम अनवा. येसे जरूर योजोन वा आणणे. जाणिजे' छ* २५ सवाल. ' सदरहू घोडे नजरे वावत आणणे. जर नजरेचे फुकट येतील त् तर आणणे. पैसा पडेल तर न आणणे. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [५७]

श्री

* संवत् १८०३ माघ वद्य १३

[२७ जनवरी १७४७]

राजश्री शालाजी येगवन गोसावी यासि

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्त्रो जयाजी सिंदे दंडवत सुमा सवा
 अर्वेन मया अलक. तुमचे पत्र आले ते पावोन लेखनार्थ अवगत जाले 'येसीयासी येसीच
 तुमची पत्रे सरसाल पाच सात येउन चुकली की राजश्री भोपतरामजी मेटीस येतात.
 च्या पत्रांचे लाख रूपये नखत आणितान, पुढें जे आज्ञा होईल ते मान्य करितात तर यास
 खानरेजमेची पत्रे पाठवावी, मुलकारा उपसर्ग न द्यावा याकरिता आज ता दलगुदर
 करिन गेलो की पैका मातबर येतो, पुढें सुरळित वर्ततात, येसे असता येकायेकी जाउन
 उपसर्ग दारावा येणेकरून श्रीस व सर्वास माननार नाही. परंतु कोटेकराचा कारभार [अ]
 विस्वास्तु. तुम्हीही त्याचप्रमाणे लिहिता. गुढस्ताचे साल जाउन यदाही आज त पावेतो
 मार्ग पाहिला. साप्रत दत्तिया^६ वर आलो. दत्तियेकर जुजतील ते कळतच आहे रोख
 होताच येउन सख्ख केला. पुढे दर मजटे तुम्हाकडे यावे, तो मागती पत्र आले. हे
 जरूर जाणून साप्रतही तिकडे येणे मोडुकूच करून तर्त कोच^७ कनार प्राती काठ
 कर्मणा करणे लागली. याउपर तन्ही जरे येणे असेल तर मातबर पैका व रा भोपतरामजीस
 घेउन सत्वर येणे. के त वळ वाप्कळच धातुपोशणच करावेसे असिले तर परिणाम लागणे
 कळतच आहे. ज्यामध्ये त्याचा छटिक दूर होय आण मुलकाचे सरक्षण होय ते करणे'.^१
 मिती माघ वद्य * १३ वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [५८]

श्री

* संवत् १८०३ फाल्गुन शुद्ध ५

[३ फरवरी १७४७]

हिसेव प्रा कोटे येथील करार [केला] त्याचा तपसील सुमा सवा अर्वेन मया अलक

(८६) दत्तिया हें संस्थान बुंदेलखंडात ग्वाटहेर व क्षात्री यांच्या मध्यभागी आहे

(८७) कोचकरनार ह्यास अलीकडे कोचकाली असेही म्हणतात समथर राजधानीचे ईशान्येस आठ
 कोसांचे अंतरावर जालोन जिल्यात हे गाव हल्ली आहे

कुल पंधरा १५,११,३०८।

सोला लाख खंडणी पैकी वाकी राहिली. खंडणी दर साल रू॥ साडे चार [लाख]
७,६१,३०८। हाती पाच दर १० हजार पैकी सोडिले रू॥ लाख १,००,०००
प्रा रूपये ५०,०००. वाकी ३॥ लाख दुसाला रूपये ७,००,०००
हाती देणे नग २.

रू॥ १५,११,३०८।

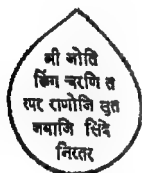
करार केल ता

स[वत] १८०३. ५,११,३०८। रूपये स[वत] १८०४. ५,००,००० रूपये.
स[वत] १८०५. ५,००,००० रूपये

येकुण रू॥ पंधरा लक्ष अकरा हजार तीनसे सवा आठ किस्त प्रा देणे. सवाई [सिवाय]
स[वत] १८०४ की खंडणी साडे तीन लाख देणा. साल दर साल मि [लि] फा [लुगुन]
सुद ५ स[वन] १८०३.

लेखांक [५९]

श्री * संवत् १८०४ वैशाख शुद्ध १
[२९ अप्रैल १८४७]

राजेश्री बाळाजी येशवंत प्रात कोटे गोसावी यांसि

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य खोा जयाजी सिंदे दंडवत सुरसन
सवा आर्वेन मया अलफ तुम्ही पत्रे अधिक बघे नवमीची १ पाा ती छ २७ रवीलाखरी १
प्रा जाली. लाा वृन कळले. बरे जे जाले ते जाले. त्याउपरी त्याचे सारखे कसे कोण
प्रकारे जाले ते तपसीलवार लेहून पाठवणे. तुम्हाकडीलही कारभार काय कोणे रितीने

(८८) कोटेकराप्रमाणे या वेळी नाथद्वान्यास आणखी कोण कोण राजे आले होते व त्यांचे काय
खलवत झाले हे कळत नाही

१ २३ मार्च १८४७

१ २७ अप्रैल १८४७.

करीत अहां हे लिहिणें'. आमचे वर्तमान तरी 'बंगाले' प्रांते जावयाचे प्रयोजन नाहीसारखे जाले. त्या प्रांते फौज कोणाची न गेली म्हणून माघारे फिरोन बघेलखडानून दर मजलीने उजेनीकडे येत ते असो' कळ्याने म्हणून लािा असे. जाणिजे छ * २[९] राखर' वहुंत काय लिहिणे हे विनती.

(८९) 'पूर्वेकडील काशी बंगाला हा प्रदेश घेण्याचा बाळाजीचा [पेशवे] १७८२ पासूनच प्रयत्न चालला होता १७८७ त स्वतः बाळाजी काशीत जाऊन आला, असें राजवाडे झणतो [ऐप्र. पृष्ठ ३८] भग या वेळी शिंदेहोळकराची विजयी जोडी अगदी सरहद्दी समीप आली असता व इंग्रजी सत्तेनें नांवही नसता अर्गा अमोल संधी बाया कशी गेली ? या पत्रातील शब्द योजना फार विलक्षण आहे त्याचे सरळ सार सांगणें कठिण आहे 'प्रयोजन' मुळीच समवनीय नसेल किंवा अभूत ही तें कदाचित् नाही सारचे झालें असेल त्या पत्रावरून बाळाजींच्या गा प्रयत्नाची कल्पना जयाजीस होती असे निष्पन्न होते की काय ? कदाचित् बाळाजींचा हा अप्रगटित अंतिम हेतु अगवा असें धरून चाललें तर अशा प्रकारचा रंगपट पाहून बाळाजीनें प्यादा वाढवून शह देण्यास कमी केले असतें काय ? 'त्याप्रांतें फौज कोणाची न गेली म्हणून माघारे फिरोन येत असो' याचा सतितार्थ तरी काय ? अपवा सफदरजंग वजीर यानें १७५०त शिंदेहोळकरास अवदालीस संधी देण्याकरिता बोलाविलें व त्यानीं अवदालीचा सरहिंदास पराजय केला हे उपकार स्मरून सफदरजंगानें काशी व प्रयाग ही दोन क्षेत्रें देण्याचें वचन दिले तेव्हापासून ही कल्पना उट्टवली ? [ऐप्र पान ६५] याविषयी हे पत्र बरेच मननीय वाटतें सफदरजंग 'श्रीक्षेत्रीची पेरवी होऊ देत नाही' या एका पत्रातील वाक्यावरून राजवाड्याने केलेली दोन्ही विधाने निराधार वाटतात [राजवाडे खंड १ खणक २९] असल कागदपत्राच्या अभावाचा हा प्रभाव होय 'सर्व फौजा दिल्लीस जमा झाल्याचें वर्तमान अवदालीस कळताच कूच करून माघारा गेला [लेखाक ८६] दिल्लीस राहून आपले गुते उगवून घेतले क्षेत्र काशी दरोवस्त जागीर आपल्याकडे दिली फर्मान जालें महोलोमहाली सामलेदार ठेऊन मुलगास कौल ठेऊन वसाहत करवीत असो वजीर व जाठ प्रयागाकडे छावणीस राहिले' [लेखाक ९०] यावरून 'क्षेत्र' झणजे 'काशीच' व ती जागीर वाढ्याही फरमावाची ठरते 'प्रयागाचा' समावेश त्यात नव्हता रघुनाथराव दादाच्या पत्नी 'श्रीक्षेत्री' चा जो अनेक वचनी प्रयोग आला आहे तो सार्थ आहे. काशी सिवाय 'वृंदावन' या क्षेत्राचे फर्मान बादशाहानी मराठ्यास या वेळी दिलें होतें त्यासर्वात काशीचे महात्म्य जास्त म्हणून जवाजीनी तेवढाच उत्तेज केलेला आहे. चिंतोवृष्ण प्रभुने यानें जें या प्रसंगाचे वर्णन दिले आहे ते निःसंशय निर्णयात्मक वाटते.

लेखांक [६०]

श्री

* संवत् १८०४ वैशाख शुद्ध ३
[१ मे १७४७]

श्री जोति
लिंग करणि व
एर राणोजि सुत
ज्याणि सिंदे
नितर

राजेश्री बाळाजी यशवंत कमाविसदार प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्त्रो जयाजी सिंदे दंडवत सुमा संगान
आर्वेन मया अल्प. राजश्री सिवाजीपत आवा यांजकडे पां मारची मजमूची आसामी
समाइक साल दर साल चालत आहे. त्याप्रमाणे साल मजकूरी करार असे. तरी सालावाद
ज्या प्रां मजमूचे वेतन समाइक चालते त्याप्रमाणे हलीही पावते करणे. जाणिजे छ *
१ माह जिल्काद. [१] १ वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्नेव
सुद

पौा छ १४ माहे जमादिलावल, वैशाख वद्य प्रतिपदा.

[१४ मे १७४७]

लेखांक [६१]

श्री

* संवत् १८०४ वैशाख शुद्ध ३
[१ मे १७४७]

श्री जोति
लिंग करणि व
एर राणोजि सुत
ज्याणि सिंदे
नितर

राजेश्री बाळाजी यशवंत प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य रत्ना जयाजी सिंदे दंडवत सुमा
समान आर्वेन मया अल्प. राजश्री कासी नानाजी याजकडे आसामी पां मजकूरी
समाइक वैवजी सन सित व सन सवां दुसाला रुपये ६०० स [हा] से करार असेत. सदरद्व
ची सनद समाइक अलाहिदा आहे तरी स[हा]से रुपये समाइक वैवजांत उगडन घेउन
हजर पाठवणे. सरकारांत आल्यावरी त्यांचे त्यांस पाठविले जातील. जाणिजे. छ* १
जिल्काद. [१] १ वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोर्नेव
सुद

पौा छ १४ माहे जमादिलावल,

लेखांक [६२]

श्री

* सवत् १८०४ आषाढ शुद्ध ५

[१ जुलै १७४७]

राजश्री र.मराव जिवाजी झु.नी महापुरुष गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे दंडवत. समा समान आर्वेन मया व आलफ. तुम्ही क्षेत्र अवंतिकाचे मुकामी सरकारात येऊन विदीत केले की आम्ही कुटुंबवच्छल क्षेत्री वास्तव्य करून आहोत परंतु उपजीविकेस ठिकाण नाही. याजकरिता सरकारातून कृपाळू होउन काही उपजीविकेची योजना करून दिव्हिया स्वस्थ क्षेत्री स्नानसध्या करून सरकारची शुभचिंतन करीत जाऊ. म्हणोन त्याज वरून मनात आणिता तुम्ही थोर महापुरुष कुटुंबसहित क्षेत्री वास करिता. तुमचे चालविले श्रीयस्कर जाणोन तुम्हाकडे क्षेत्र मजकुरी चौऱ्हासी जोंतलिगांचे पुजादीपकाचे काम सागोन वेतन वगैरे नेमणूक सालिना रूपो १०० महाल मार वा ७५ रुपये धर्मादाये वार्षिक १७५.

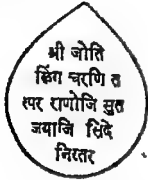
येकूण पौणे दोनशे याची नेमणूक सरकारातून सालिना आसामी करार करून भोगवटी यासी वर्तमान भाधी कादार प्रो हवेली उज्ज्वल याचे नावे अलाहिदा सनदा भोगवटी यासी करून देऊन हे सनद तुम्हास सादर केली आसे. तरी तुम्ही सदरहू पाणे दोनशे रुपये सालिना घेत जाऊन चौऱ्हासी जोंतलिगांचे चौकसी राखीत जाउन ब्राह्मणास धर्मादाय वाटीत जाणे सरकार सनदेपैकी वेतन व धर्मादाव तुम्ही व तुमचे पुत्रपौत्रादि वषपरंपरा आनुभव घेत जाणे जाणीजे छः ३ माहे रजव. बहुत काम लिहीणे हे विनती.

(९०) या झानी महापुरुषाचा वृत्तात काहीं कळत नाही जयाजी सिंदे याची साधुसंतावर भक्ति होती एवढी गोष्ट मात्र उघड होते [या पत्रातील सिक्कामोर्तेबाची रुजूवात पूर्णपणे केलेली नाही]

लेखांक [६३]

श्री

* संवत् १८०४ आषाढ वद्य २
[१२ जुलै १७४७]

राजश्री बालाजी येशवंत प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे दंडवत सुमा समान अर्चन मया अलफ. तुम्हीं पत्र पाठविलें ते प्राा जाले. तेथे लािा की कांही येवज घेउन आपण व राा भोपतराम येसे मुद्दतें कल्लन निघालो असो. लवकरीच उजेनीस येतो म्हणून लािा. तरी आम्ही आशादी ! आमवाशेपर्यंत उजेनीस असो. आमावाध्य आलिकाडेच येउन पोहोचाल तरी बहुत जलदीने येणे म्हणजे गांठ पडेल. नाहींतर येथून स्वार^{११} होउन आमवाध्या जाल्यावरी जाणे होईल. जाणजे छ * १४ माहे रजव, १^१ बहुत काय लिहिणे हे न विनती.

पैवस्ता छ २१ रजव. आषाढ वद्य ८ शनवार.
बरोवर कासीद राा बाबूराउ महादेव दवलणा.
[१८ जुलै १७४७]

लेखांक [६४]

श्री

* संवत् १८०४ आषाढ वद्य ३
[१३ जुलै १७४७]

पुरवणी राजश्री बालाजी येशवंत प्रांत कोटे गोा यासि.

दडवत सुमा समान आर्चन मया अलफ. तुम्ही श्रावणच्या [१] मुकामी आल्यावरी दिशेव लेहून दिलहान त्यामध्ये औरंगावाधेच्या हुंड्या छेतीस हजार कांही जाजतीच लेहून दिलहा. येशास तेथोन जाव आला त्यामध्ये तीन चार हजार कमी याचा विचार काय ? तुम्हाकडे जाव पूज्या हुंड्याचे आले असतील तरी ते जावच [येथें] पाठऊन देणे.

(११) जयाजी दक्षिणेकडे चाभारगोदास या वेळां निघाले [लेखांक ६६]

१ २६ जुलै १७४७

नाहीतर कोठे पैका भरला असेल त्याजपासून व्याजांनसी येवज घेऊन पाठवणे. ये विसी ढील येकंदर न करणे. उजेनीस कांहीं येवज पाविला आहे म्हणून पत्रात तुम्ही लिहिलेत. तरी किती पैका पाठविलात तो तपसीलवार लेहून पा. त्या प्रा घेउन कोठ्याचा कारभार लटका. त्यामध्ये तुमच्या हाते जो पैका पाठवाल तो तन्ही चौकसी करून पाठवित जाणे. जाणिजे छ * १५ रजेव. १' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

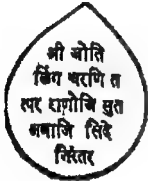

लेखांक [६५]

श्री

* सवत् १८०४ आषाढ वद्य ३

[१३ जुलै १७४७]

राजश्री बालाजी येशवत प्रांत कोठे गोसावी यासि.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्ना जयाजी सिंदे ढडवत सुमा समान आर्वेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते प्रा जाले लािा वृत कळले. लिहिले कीं रा 'मोपतरामजी दर्शनास यावयास येतात. यैशास आमचा चलचलाव आहे. गांठ पडेल न पडे, न कळें. म्हणून जरूर जाणून सांडणी खार पा. [आहे] तरी त्यांची आमची गाठ पडता दिसत नाही. त्यांनीच यावेसे काय आहे ? सर्वा गोष्टीची गोष्ट जे केल्या कारभाराचा निर्गम मुदती प्रो जाल्याने न आले तरी चिंता काय ! बरे तूर्त तुम्हापासी लक्ष रुपये दिले आहेत. त्यामध्ये होळकर पवार तेथील तथेच देउन वरकड आमचा येवज आगहा कडे पावता करणे. तुम्ही श्राव तः पाच्या तळावरी *३ करार केलात काये आणि आता लिहिता काये ? तरी केल्या करारा प्रो अमलांत येई ते करणे. लटक्या गुल्या [ग] पाडी मध्ये नफा काये असे ?' जाणिजे छ १५ रजेव. १' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

पैा छ २० रजेव. आषाढ वद्य ७ शुक्रवार.

हा सुतर स्वार.

[१७ जुलै १७४७]

लेखांक [६६]

श्री

* संवत् १८०४ भाद्रपद शुद्ध ६

[३० अगस्ट १७४७]

राजश्री बालाजी येशवत प्रात कोटे गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य कोटा जयाजी सिंदे दंडवत सुमा समान
 आर्वेन मया अलफ. तुम्हीं पत्र पाँ ते प्राा जाले. लिा वृत्त कळले. तुम्हा हुंड्याचा हिशेव
 पाा तो पावला. वरकड लिा की आपण यैवज घेउन चांभारगोबास ^{१३} यतों म्हणून
 लिा. तरी बहुत उत्तम असे. त्याचे त्याणीं आपले बोझे करारा प्रो हळकें केले तर त्यांचेच
 बरे असे. दुसरे साल मजकूर सन सबा पैकीं येक [१] रुपया वसूल जाल्य म्हणून पूर्वी लिा
 होतेंत. यैशास त्यापैकीं कांहा यैवज पाठविलांत नाही यावरून अपूर्व वांटले ! तरी
 सदरहू यैवज परभारेच गवदाराचा ^{१४} त्यांचा त्यांस देउन आमच्या वांटणीचा पैका सत्वर
 पाठवणे. पाठण व कापरणच्या गांवचे साहित्य बरेसे करित असतासे राा पाडुरंगराम
 याणी लिा. तरी सरकारचा मामला सर्वत्र येक. जो माया धरून सरकार कां त [मा]ची
 पेरवी करील तोच आमच्या मायेचा. ज्यांच्या हाताखाले जें असेल ते त्याणे साहित्य पुरवावें
 [त्यात] थोरपणच आहे. जाणजे छ * ४ माहे रमजान. १^१ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

(१३) चाभार गोदें हे जुनें नाव होय यास हल्लीं श्रीगोंदें असे म्हणतात दक्षिणेंत या वेळी
 शिंद्याचें हें मुख्य ठिकाण होते. तेथील पाटिलकी पूर्वपार शिंद्याची होती पुढें हा संबंध गांव पेठ मकरंदपूर
 सुद्धा १७५० त इनाम मिळाला तेन्नापासून आजपर्यंत तो सिंदे सरकारांकडे जालत आहे.
 [शकावली पान ५] शिंद्याच्या कुलदेवतेच्या नावावरून हें नामकरण झालें असावें व तें पानिपतचे
 पूर्वी झालें होतें [चितोडपण १५ जनवरी १७५७]

(१४) गवदात म्हणजे भागीदार असा बोध होतो.

लेखांक [६७]

श्री संवत् १८०४ आश्विन वद्य ४

[११ अक्टूबर १७४७]

श्री भोति
लिग करणि त
पर राणोनि सुत
नयाजि सिंदे
नितर

राजश्री बालाजी येशवत प्रान कोटे गोसावी यासि

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्तोत्र जयाजी सिंदे टडवत तुमा समान आर्वेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते प्रा जाळे. लिहिल्ल अर्थ अवगन जाला. राजश्री माहारावजी काही यैवज देउन रा करणार दसरा जाल्यावरी खार होउन येनो म्हणून ला. 'तरी बहुत उत्तम असे. येणेप्रमाणेच दोन च्यार वेळा लिहिलेत परतु अमलात आणाल तेव्हा खरेसे दिसोन येईल. जेथवरी होइल तेथवरी येन करालच. तुम्ही अलस न करासा भरवंसा असे. पा पाटण व कापरण व दुवळणे वगैरे सरकारचे गाउ याच्या पुस्तबानीविशी तुम्ही रा महाराव यास व उमेसिंगजी यासी सांगोन तसदी त्याजकडून लागो देत नाहीतसे रा पांडुरगराम याणी ला. तरी सरकारच्या कामास त्या प्राते तुम्हीच असा. न कराल तर अपूर्व आहे. साहित्य केल्याने स्लाध्येता असे. या उपरीही हरकोणा कडून उपसर्ग काडी इतका न लागे ते करणे. भरवंसा तुमचा आहे' जाणजे छ * १७ सवाल १५ * बहुत काय लिहिणे हे विनती.

श्री
भोति
सुत

लेखांक [६८]

श्री

: संवत् १८०४ कार्तिकमास

[नवंबर १७४७]

श्री भोति
लिग करणि त
पर राणोनि सुत
नयाजि सिंदे
नितर

राजश्री बालाजी येशवत कामाविसदार सस्थान कोटे गोसावी यासि.

(१५) ईश्वरसिंगजी हे सवाई जयसिंगजी जगपूर हराचे वजील पुत्र असून बडिल्याचे पध्यात गादीवर आले परंतु त्याची कारकीर्द फारच लॉकर मंदली त्यानंतर त्याचे चाकटे जंभु माधवसिंगजी राजगान्ठ झाले [Tod Rajasthan vol. ii. 298-99]

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य रनो जयाजी सिंदे दंडवत सुदूरसन समान अर्चन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. धेक लाख रुपये दिले. आणखी सरजाम करून घावा आण आपल्याकडे अंमहास रवाना करावे जैसे रा माहारावजी यांच्या चिंतांत होते. जैसे जाणोनच अम्हीही कार्तिक वद्य १ दशमीचे. प्रस्थान करून राहिलो असतां रा ईश्वरसिंगजी^{११} वुंदीस आल त्यामुळे च्यार दिवस राहणे जाले.' म्हणोन लिहिले ' तर पा पाटण व तालुका कापरण येथील वदोवस्त उत्तम प्रकारेच करून घेणे. ' दुसरे येवज जमा जाला होता त्यापैकी तुर्त हुड्या करून पाठविल्या वि तपसील रुपये.

३१,७९१॥= येवज उजनीस जमा केला.

१८,००० हुड्या रवाना औरंगाबाद.

४९,७९१॥=

त येणे प्रमाणे येकुण पनास हजार सातसे येक्याणो रुपये दाहा आणेच्या पाठवल्या म्हणोन ला तर अद्याप अम्हाकडे उजनीचा जाव व औरंगावादेचा जाव आला नाही. जाव आल्याउपर तुम्हास लेहून पाठउ. १ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोक्ष
सुद

लेखांक [६९]

श्री * संवत् १८०४ मार्गशिर्ष शुद्ध १४
[४ दिसंबर १७४७]

श्री भोति
लिग चरणि त
एर राणोजि मुठ
वयासि सिंदे
निरतर

राजश्री बालाजी यशवंत प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

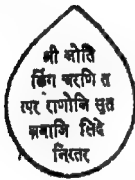
अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य. स्रो जयाजी सिंदे दंडवत सुवा समान अर्चन मया अलफ. तुम्ही पत्रे पाठविली ती प्रा जाहली. कितेक वर्तमान लिहिले ते कळले. राजश्री माहारावजीनी आपणाकडे यावयासी रा केले आहे. सत्वरिच येतो म्हणून ला. तरी बहुत उत्तम असे. पौष्य मासातच इकडे आलेस तरी रेवे^{१६} अलिंकडे

(१६) नर्मदा नदी ' रेवाया उत्तरे तीरे कालिया दक्षिणेतीरे ' हा पौराणिक मंत्र महाराष्ट्रियाच्या नित्य परिपाठतला आहेच.

† १६ नवंबर १७४७.

[२१ दिसंबर १९४७]

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्तोत्रा जयाजी सिंदे दंडवत सुद्वारसन
समान आर्द्रन मया आलक. तुम्ही पत्र पाठविलें ते पावले. ल्या की आपण खार होउन
भेटीस येत होतो तो राजश्री ईश्वरसिंगाजीचे येणे बूंदी प्राते जालें म्हणोन राहणे जालें.
तर उत्तम गोष्ट केली. पा पाठण व ता कांपरण वगैरे गांव आहेत येथील वदोवस्त
उत्तम प्रकारे करणें. दुसरे लिहिले की येवज उजनीस पाठविला व औरंगाबादेस हुंच्या
रवाना केल्या म्हणोन लेखन केले. तर आम्हाकडे जाव उजनीचा अथवा औरंगाबादेचाही
नाही. तर तुम्हापासी जाव आला असल्य तर लेहून पाठवणे. नाहतर ज्याचा हुकामची
हुडिया करून पाठविल्या आसतील ते त्यास तप लाउन जाव आणून लिहिणे. याउपर ते
वर्तमान होत जाईल ते वरचेवर लिहित जाणे. जाणिजे रा छ - २९ जिल्हेज. ११ बहून
काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [७१]

श्री

* संवत् १८०५ चैत्र शुद्ध १३

[३१ मार्च १७४८]

श्री जोति
दिग्ग वरणि व
स्वर रागोजि सुत
जयाजि सिंदे
निरतर

राजश्री बाळाजी येशवंत गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नेहा जयाजी सिंदे दंडवत सुदूरसंन
समान अर्चन मया अलफ. रा लाल भगवानीदास व जोतसिंग वकील^{१७} दिला माहाराव
यांसी रूपयाचे वसुलाविर्सी सांगितले आहे. तर तुम्हीं रा माहाराज यांसी माकूल करून
सागणे. जेणेकरून वसूल होउन रूपये हातास येन ते गोष्ट करणें. जाणजे रा छ * १२
माहे रविलाखर. १* बहुत काय लिहिणे हे विनंती. उमयताचे हरयेकविर्सी साहित्य करणे.
हे विनंती.

श्री
मोतम
सुद

लेखांक [७२]

श्री

* संवत् १८०५ चैत्र वद्य १

[३ अप्रेल १७४८]

श्री जोति
दिग्ग वरणि व
स्वर रागोजि सुत
जयाजि सिंदे
निरतर

राजश्री बाळाजी येशवंत प्रात कोटे गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नेहा जयाजी सिंदे दंडवत सुमा
समान अर्चन मया अलफ. तुम्हीं पत्र पा तेंथें लिला की 'राजश्री माहाराजजी सरकारच्या
कामाकाजास येकनिष्ठतेने सांप्रत आहेत. पैक्याचा निकाल करून देतों थैसे किल्येक
तपसीले लिला. तरी बहुत उत्तम आहे. यापेक्षां त्रिपेश काय पाहिजे ? यांत त्यांचेच कल्याण
असे. आम्हीं तो तूर्त इंद्रप्रस्ता^{१८} कडे गेलो. तुम्हीं त्यास सामंदांस विचारे करून
सरकारचा पैका वसूलात त्वरेने ये ते करणे. ' वरचेवर वर्तमान तपसीलवार लिला जाणे.
रा छ * १५ माहे रविलाखर. १* बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

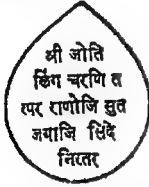
श्री
मोतम
सुद

(१७) कोटेकराकडील या उमयता वकीलपैकी कोणाचाही पत्रव्यवहार मिळत नाही
(१८) इंद्रप्रस्थ हे दिव्रीचें पौराणिक नावही मराठ्यांनी बरेच वेळा वापरलें आहे.

लेखांक [७३]

श्री * सवत् १८०५ वैशाख शुद्ध ११
[२८ अप्रैल १७४८]

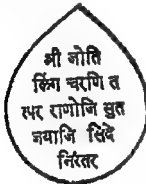
राजश्री घालाजी येशवत गोसावी यांसी.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य. स्नेहा जयाजी सिंदे दंडवत सुहृदसंग समान आर्त्रेन मया अल्प. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. 'राा महारावजी यानी कित्येक सामान व येक मातवर माणूस तयार केला आहे. आज्ञाप्रमाणे सरजाम करून बावा या तजविजेत आहेत. त्याची रखवाली केली पाहिजे' म्हणोन लिहिले. 'तर प्रस्तुत आमचा मुकाम वनास नदी' वरच आहे. येथून ठी चौ रोजा मनसबा करून कूच होईल. कदाचित कोटे प्रांते येणे जाले तर रखवाली केली जाईल परंतु उगेच मुळे लाउनच गोड गोष्टी सांगतात हे कार्याच्या काये आहेत.' आज ताा रूपये किती वसूल जाले ते लेहून पाठवणे जाणिजे. रा छ १० जमादिलावल. ' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [७४]

॥ श्री ॥ * सवत् १८०५ आषाढ शुद्ध ५
[२० जून १७४८]

राजश्री घालाजी येशवत प्रात कोटे गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नेह जयाजी सिंदे दंडवत सुमा तिसा आर्त्रेन मया अल्प. तुम्ही पत्र पाठविले. ते प्रविष्ट जाहले लेखनार्थ अवगत जाला. 'श्रीमंत साहेबी धार मांडवा सरकार खालिसा ठेऊन पवारास चाकर ठेविले. थोडिसी त्यास जागीर दिली. हली वदनावरांत' कविलसुषां पवार राहिल. श्रीमंत खांगी छ ३० जमादिलाखरी

(१९) वनास नदी राजमुत्तान्यातील ही नदी रामेश्वराजवळ चवळ नदीस मिळते

(१००) वदनावर हा महाल धारकर पवाराकडे पहिल्यापासून चालत आहे माळव्यात सिंदेसाही तहसील वडनगरचे पश्चिमेस व रतलमचे दक्षिणेस हा महाल आहे

† १६ जून १७४८

नालशा^{१०१} हून कूच करून देशास गेले. आम्हांस हुंजरातर्चा पथकें येसे छावणीस राहवयाची आज्ञा केली. छ ४१ रचेवी चंद्रवारे आम्हीं उजेनीस फौजेसुधां आलो.' तुम्हांस कळावे यारतव लिला असे. प्रांत मांर]च्या कराराप्रमाणे पैका लौकर उजेनीस छावणीमधे येई तें करणे म्हणजे तुमच्या चाकरीचा मजुरा असे. नाहीं तरी आम्हांस शब्द नाही. येविसी तुम्हांस निरोपाचे सभई सांगणे ते सांगितले न आहे. त्या प्रांतीचे वृत्त तपसीलवार लेहून पाठवित जाणे. जाणिजे, छ * ४ रजेव. १' राजश्री मल्हारवाकडील वर्तमान वरचेवरी लिहित जाणे. बहुते काय लिहिणे हे विनंती

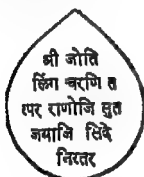

लेखांक [७५]

श्री

* संवत् १८०५ आषाढ शुद्ध ६

[२१ जून १७४८]

राजश्री बाळाजी येगवंत गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे दडवत सुहूरसन तिसा आर्वेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविलें ते पावले. 'राजश्री मल्हारजी होळकर याच्या लस्करांतून राा आबाजी^{१०२} रघुनाथ आले. त्यानी वर्तमान सांगितले ते लेहून पाठविले त्या वरून सविस्तर कळो आले. याउपरही आणखी माणसे त्याच्या लस्करात पाठऊन खबर येत जाईल ते वरचेवर लेहून पाठवित जाणे.' येथील वर्तमान तर 'श्रीमंत तर देशास गेले.

(१०१) नालशा हें मराठी नाव होय मालवी लोक याला नालछा म्हणतात विंध्यमादी पर्वताच्या माथ्यावर असल्यामुळे हा महाल डोंगराला असून तो घारचे राज्यात आहे

(१०२) याचें उपा नांव निगडीकर, शिंदेबाहीतील सुप्रसिद्ध आबाजी रघुनाथ चिटणीस तो हाच होय. यावेळीं तो होळकराचे कमावीसदार कृष्णाजी गोविंद याच्या वतीनें गुमास्तेगिरीवर प्रथम कोब्यास आला [८ दिसवर १७४३] आणि तेव्हापासून गुमारें २० वर्षे त्याचा होळकराशी संबंध राहिला पुढें याच्या स्वभाविक गुणाची पारख करून आलीजाह वहादुर महादजी शिंद्यानी त्यास आपल्या पदरी ठेवून घेतले व १७६८ त त्याला चिटणीशी दिली त्या पुढील त्याचा प्रकर्ष इतिहासभक्ताच्या परिचयाचा आहे ज्या वयोवृद्ध व अनुभवसिद्ध मुत्सद्यानें सत्त पाच तपें मराठेशाहीची निस्सीम सेवा केली व राणोजीपासून दौलतरावपावेतों कारकीर्द पाहिली, त्या घोर पुरुषाविषयी आपल्याला किती अल्प माहिती होती वरें ?

आमची छावणी उजनीस जाली आहे. तुम्ही कोटेकरासी साम दाम दड मेद करून ज्या प्रमाणे राा अखेरामजी करार करून गेले आहेत त्याप्रमाणे वसूल करणे.' जाणिजे राा छ * ५ माहे रजव. १' बहुत काय लािा हे विनती.

लेखांक [७६]

श्री

५ सवत् १८०५ आषाढ शुद्ध ६

[२१ जून १७४८]

पुराा राजश्री बाळाजी येशवत गोसावी यासि.

दंडवत सुहूरसन तिसा आर्वेन मया अलफ. वेदमूर्ति राजश्री विश्वनाथजी शाली फासीकर यांचे सनदेचेविशी लिहिले. त्यावरून श्रीमताच्या सनदा करून पुर्वीच घेतल्या होत्या. त्या हाली पाठविल्या आसे. सनदा पत्रे २.

बार्षिक पत्र भटजीचे नावे ?

बरात राा गोविंद कृष्ण कामाविसदार
सस्थान उदेपुर रूपये ५० पनास रूपये
सनद ?

येणे प्रमाणे दोन सनदा पाठविल्या आसे, त्या वेदमूर्तीस पावल्या करणे. जाणिजे राा छ * ५ माहे रजव. १' हे विनती.

लेखांक [७७]

श्री

१ आषाढ वद्य १२ संवत् १८०५

[११ जुलै १७४८]

राजश्री बाळाजी येशवत गोसावी यांसि

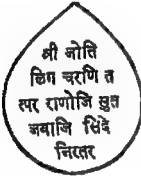
अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्तोत्र जगाजी सिंदे दंडवत सुहूरसन तिसा आर्वेन अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. राजश्री मल्हारजी होळवार यांचे

वर्तमान लिहिले ते सविस्तर कळो आलं. याउपरीही त्याच्या लष्करांत कासिद पाठउन खबर आणून तपसीलवार लेहून पाठवणे. जाणिजे रा छ * २५ रजब. १^१ खबर वरचेवरी लिहित जाणं. यानंतरी येदा छयावणीस राहिले. खर्चास नाही. माहाराव आमचा येवज देतील असे म्हणत होतो. पर ईश्वर त्यासी यश न देई. असो. थोर आहेत. उत्तम [दिसेल] ते करितीळ. हे विनंती

लेखांक [७८]

श्री * श्रावण शुद्ध ३ सवत् १८०५
[१७ जुलै १७४८]

राजश्री बाळाजी येशवंत गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे दंडवत सुहूरसन तिसा अत्रेन मया आलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. राजश्री मल्हारजी होळकर याचे वर्तमान लिहिले ते कळो आले. याउपरीही कासिद जोडी त्याच्या लष्करांत पाठउन खबर आणून लेहून पाठवणे. रा अखेराम करार करार गेले आहेत त्याप्रमाणे अमळात आणून येवज पाठवणे. येदा छयावणी माळव्या प्रांते जाली त्यामुळे खर्च भारी लागला आहे. तर येवज सत्वर यउन पोहचे ते गोष्ट करणे. जाणिजे रा छ * २ माहे सावान. १^१ बहुत काय लिहिणे विनंती.

लेखांक [७९]

श्री * श्रावण वद्य ८ समत् १८०५
[५ अगस्ट १७४८]

राजश्री बाळाजी येशवंत गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे दंडवत सुहूरसन

तिसा अर्वेन मया अल्फ. तुम्हीं पत्र पाठविले ते पावले, राजश्री मल्हारजी होळकर याचे वर्तमान लेहून पाठविले ते सविस्तर कळो आले. याउपरही त्याच्या लष्करांत कासिद जोडी मुजरद पाठउन खबर ठीक आणून लेहून पाठवणे, जाणिजे रा ७ २१ माहे रावान. १ खबर तहकीक होत जाईउ ते वरचेवरी लिहित जाणे, ११ न्हून काय लिहिणे हे विनती

श्री
मोर्गेन
सुद

लेखांक [८०]

श्री + भाद्रपद शुद्ध ९ सवत १८०५

[२१ अगस्ट १७४८]

श्री जोति
रिंग वरणि त
पर राणोजि सुत
जयाजि सिंदे
नितर

राज श्री दाळजी येशवन गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे दडवत सुमा तिसा अर्वेन मया अल्फ. तुम्हीं पत्र पाठविले ते प्रविष्ट जाहले. तेथे राजश्री मल्हारजी होळकर यांजकडील युद्धाचे^{१०} वृत्त लिहिले ते कळले आणखाही तत्वता वर्तमान वरचेवरी आणवीत जाऊन लेहून पाठविन जाणे, पैक्याचा विचार कांहीच साम्रत लिहित नाही. तरी काये तरदुद करित असा हे लेहून पाठविणे. जाणिजे ७ ७ रमजान. १ न्हून काय लिहिणे हे विनती.

श्री
मोर्गेन
सुद

लेखांक [८१]

श्री + सवत १८०५ भाद्रपद वद्य ४

[२१ अगस्ट १७४८]

श्री जोति
रिंग वरणि त
पर राणोजि सुत
जयाजि सिंदे
नितर

राजश्री दाळजी येशवन प्रांत कोटे गोसावी यांसी.

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे दडवत सुमा

(१०३) मल्हारजी होळकर यावेळी कोटे व कोणत्या मोहिमेवर होते तसेच हे युद्ध कोणाशी झाले हे कळत नाही

तिसा आवेन मया अल्फ. तुम्हीं पत्र पां ती प्राा जालीं. सविस्तार वृत्तांत कळों आला व राजश्री नारो विठल याणींही सांगितले त्यावरून कळले. याऊपरीही तत्वता वर्तमान वरचेवरी [होळकरांचें] जाणवित जाउन जळदीने लेहून पाठविन जाणे. वरकड राजश्री साहारावजी याजकडील येकनिष्ठतेचा अर्थ लिहिला तरी बहुत उत्तम असे. या गोष्टीत त्याचेच कल्याण आहे. करारप्रमाणे सरकारचा पेन्ना सत्वर देत ते करणे. तः रा छ * १७ रमजान. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोक्ष
सुंद

लेखांक [८२]

श्री * सवत् १८०५ भाद्रपद वद्य १४

[१० पितंबर १७४८]

श्री जोति
रुग्णि चरणि त
एव राणीसि सुव
जयाजि सिंद
निरत

राजश्री बाळजी येशवंत प्रात कोटे गोसावी यासी

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नेहा जयाजी सिंदे दडवत सुमा तिसा आवेन मया अल्फ. राजश्री येशवंतराव पवार याच्या तर्फेने साल मजकूरी राजश्री कृष्णाजी तानदेव याणी पा मां[र]च्या हिझ्याची कमाविस केली असे. तरी पा मा[र]च्या येवजी साल मा[र] सन तिसा बावत येवजपैकी साल दर साल वांटणी बमोजिब हिसा त्यांजकडे देवणे. जाणिजे - छ २७ माहे रमजान. ११ कृष्णाजीपंत आपले आहेत. तुम्ही व हे येकचित्त राहणे. विषेज काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोक्ष
सुंद

पौ छ २२ माहे शौवाल. आश्विन वद्य ९. वरोवर लक्ष्मणपंत.

[५ अक्टुबर १७४८]

लेखांक [८३]

श्री

* संवत् १८०७ आपाढ शुद्ध १०

[३ जुलै १७५०]

राजश्री बाळाजी येरावत प्रात कोटे गोसावी यासि.

अवडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे दळवत सुमा इहिदे खमसेन मया अलफ. तुम्हीं पत्र पाठविलें ते पा जालं. तेथे प्रात मा[र]च्या पैक्या बावत लिहिले की 'राजश्री माहाराजजी याणी तफरीक करून दिव्ही होती त्यास राजा [ले] वगैरे प्रात मारी आले त्याजमुलें जो कारभार वसूलत यावा होता त्यास अटकाव जाला' म्हणून किनेक तपसीले लिहिलें. तरी माहाराव साले साल पैका देतात देतात से तुम्ही बारवार लिहितच असता. आणि खबरूही सांगत असता. त्याजप्रो हे ही गोष्ट रात्यच मानवी ? असो. याउपरी माहारायास पष्टच च्यार गोष्टी सागोन पैका सरकारचा कुळी झाडयानसी करारा प्रो त्याजवळ त मागोन घेउन आम्हाकडे सत्वर येणे. राजश्री मल्हाराव होळकर व आम्हांस फौजसुधा त्या प्रातास^{१०४} श्रीमत राजश्री पत प्रधान स्वायी याणी रवाना केले असे. जलदीनेच त्या प्राते येणे असे. तरी तुम्ही पत्र पावताच लिहिले प्रो सरकारचा येवज कोटे बावत करार बमोजिव झाडयानसी घेउन आम्हाकडे अडवे^{१०५} येणे. ढील सहसा न करणे. जाणिजे छ+ ९ माहे सावान. बहुत काय लिहिणे ? हे विननी.

लेखांक (८४)

श्री

* संवत् १८०७ पौष शुद्ध १३

[२९ दिसंबर १७५०]

यादी जिनस प्रा कोटेपेकी गुा बाळाजी येरावत मा त्रिम्बक सभाजी सुा इहिदे खमसेन मया अलफ सन हजार ११६०. डागीणे रूपाचे वजन करून पोत्यास घेतले बारमासी तोळ.

(१०४) उत्तर हिंदुस्तान.

(१०५) सामोरे

८०९

बाजवट. ३

	कोटेचे वजन.	पाटणीभार.	वारमासीनोले.
प्रा १	२५८	२६८	२५७
प्रा १	२७१	२८२	२७०
प्रा १	२८४	२९३	२८१
	<u>८१३</u>	<u>८४४</u>	<u>८०९</u>

पैकी वजन करारी वारमासी तोले.

३३३ कपळ समेत वाटी व घोडा कुली वजन कोठ्याचे तोले ३३४
 येकुण पाटणी साडे अकरा मासी वजन ३४८ यो वारमासी तोले. ४

११४१

येणे प्रमाणे वजन करून घेतले असे. छ * १० सफर. मुा घाट

कुसला चमेली.^{१०६}

लेखांक [८५]

श्री

* संवत् १८०७ माघ शुद्ध ७

[२२ जनवरी १७५१]

राजश्री बाळाजी येशवंत गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे दंडवत सुहृदसन इहिदे
 खमसेन मया आजफ. जखमी^{१०७} तुम्हा समागमे दिले त्यास खर्चास रूप्ये.

(१०६) घाट कुसला चमेली शिंदेसाहीनच चर्मनवतीचे काठी कोठे तरी असला पाहिजे पण तूर्त त्याचा पता लागत नाही

(१०७) हें शुद्ध केव्हा, कोठे व कोणाशी झाले हे कळत नाही जखमी मात्र जयपुरास बाळाजी शुलगुरायाचे हवाली केले, असे समजते [लेखांक ८७] वनास नवीच्या मुकामाहून आलेल्या चितोळणाच्या पत्रायत्न कळते की शिंदेहोळकर या वेळीं हुंदी व जयपूर या राज्यात असून त्यानीं सवाईजीपासून माघवासिंग व उमेदसिंग याचे गृते उरकून घेतले व इसरदे सनिध मुकाम केला [२५ मार्च १७५१] अर्थात शुद्ध जयपूरकराशी झाले असावे.

३१ चारगीर.

१६ चांदखान जगगी.

१२ जखम बरी होय तो पावेतो दर माह थावे.

४ रो वीस रोजा छ १५ रविलावली.

१६

१२॥ राजजी गायकवाड चारगीर.

१० जखम बरी होय तो पावेतो दरमाह थावे.

२॥ रो छ १५ रविलावलपामून देत जावे वीस रोजा.

१२॥

२॥ निंबाजी जाधव रो छ १५ रविलावल वीस रोज देत जावा.

३१

६ हयात मोहताददार.

५ जखम बरी होय तो पावेतो दरमाह

१ रो छ १५ रविलावलपामून वीस रोजा.

६

१० पाहुणा लष्करचा जखम बरी होय पावेतो देखील पोट दरमाह.

२३॥ सिलेदार.

१० राणोजी हक्के जखम बरी होय तो पावेतो दरमाह देखील पोट रूप्ये.

१३॥ हरवाजी पवार.

१० जखम बरी होय तो पावेतो दरमाह.

३॥ रो छ ५ रविलावलपामून आठ रोजा देत जावा.

१३॥

२३॥

हरवाजी पंवार येथेच राहिल याचे रूपये तुम्हीं कोणांस कांहीं न देणे. वरकडाचे देणे नेमणूक प्रमाणें पाठवणें.

येणे प्रमाणे जखमेस खर्चास व रोजमरा देत जाणे. दररोज खबर वखवर घेउन + परामृष्ट करणे. जाणिले रा छ * ५ रविलावळ ।' वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोतेव
मुद्र

लेखांक [८६]

॥ श्री ॥

* संवत् १८०८ जेष्ठ वद्य ५

[३ जून १७५१]

श्री जोति
लिम चरणि त
त्पर राणोजि सुत
जवाजि सिंदे
निरतर

राजश्री बाळाजी येशवंत कमाविसदार सां कोटे गो घासि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नेहा जयाजी सिंदे रामराम सुहृस्रन इसने खमसेन मया व आलफ. तुम्हीं पत्र पाठविले ते पावले. आज ता वसूल जाला त्याचा हिजेव लेहून पाठविला आहे. पेस्तरही माहारावजी तरदुदेत आहेत. अखेरामजीस समागमे देउन रवाना करितो म्हणोन म्हणतात, यास्तव येकटे येतां नये. त्यास समागमे घेउन येतो म्हणोन लिहिले. तर जो करार केला त्याचे साल गुदरोन गेले. दुसरे साल आले हेही अखेर साल जाले. अद्याप गत वर्षाचेंच रूपये वसूल जाले नाहीत. हे कोण गोष्ट आहे? या उपर न पत्र पावताच त्यास तष्ट लाउन दोन्ही सालचा वसूल करून घेणे. येथीट वर्तमान विसी लेखन केले [पाहिजे म्हणून लिहिले.] 'तर दिलीस येउन नवाव वजीर व नवाव बहादर' याची मेट जाली. सर्व फौजा दिलीस जमा जाल्याचे वर्तमान आवदालीस"

(१०८) जयाजी सिंदे आपल्या पदरच्या माणसाची किती काळजी बाळगीत असत हे निराळें सागावयास नको भाळवखरकाराने सांग्याचे हे गुणासुवाद अनेक वेळा गाइले आहेत पदरच्या माणसाची ही गोष्ट झाली इतरांचीदेखील इतकी काळजी वाहिलेली दिसते कीं प्रसंग आला तर प्रत्यक्ष पेशव्याची मनवरणी कर्तून त्याची असाध्य कायेंही साध्य कर्तून देवविली याच गुणावर छुब्ध होऊन जो तो आपला जीव हातावर घेऊन शिंदेसाहीसाठी झटत असे शिंदेसाहीचा केवळ स्तुतीपाठ गावयाचा उद्देश नसून जी कल्पना कागदपत्रावरून झाली तिचे येथें दिव्यचर्चन करीत आहे संगूर पत्रव्यवहार प्रकाशित झाल्यावर हा प्रकार कितपत सत्य आहे हे आपोआप उघड होईल

(१०९) नयाव वजीर म्हणजे सफदरजंग [लेखांक ९६] नवाव बहादुर म्हणजे नवाव गाजीउद्दीन खान [लेखांक ९८]

(११०) एहमदगाह अवदाली.

काळनांच कूच करून माघारा गेला. पंधरा रोजपर्यंत दिल्लीस राहून सर्व आपले गुंते " उगउन घेतले. त्याचा निरोप घेउन छ १ १४ रजवी कूच केले. समागमे नवाब गाजुदी [न] खान यासही दक्षिणाच्या सुभेदारीची वळे घेउन घेतले आहेत. याउपर कांही गुंता राहिला नाही. सत्वरिच मजल दर मजल त्या प्रांतास येतो. तुम्हीं दोन सालाचें रूपये वसूल करून ठेवणे. कराराप्रमाणे महाराव याणीं वर्तणुक केली तर उतमच आहे. आम्हासही हिन्दुस्थानात कोटे येथीलच काम आहे. येक वेळच सर्व वाकी भरून घेतली जाईल. चिंता काय आहे.' जाणिजे रा छ * १९ रजव. " बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [८७]

श्री

* संवत् १८०८ जेष्ठ वष ५

[३ जून १७५१]

पुरवणी राजश्री दालाजी यशवत गोसावी यांसि.

रामराम सुभा हसनने खमसेन मया आलफ. यैवज वसूल जाळा समाइक हिशेब लिहिला

(१११) अहदनाम्याचे ' १७५० ' झपून जें साल राजवाळे याचे दिलें आहे [खड १ लेखान १] त्याची खरी तारीख आता या पत्रावरून स्पष्ट होऊ पाहते नकी तारीख जरी आज ठरविता येण्यासारखी नसली तरी पंधरावडा मात्र निश्चित ठरविता येतो व तो १४ ते २८ मे १७५१ चा येईल यापूर्वी झपजे १७५० त तो जाऊं शकणार नाही कारण सिंदहोळकरास झुलैचे आरंभी ' श्रीमंतानीं खानां केलें ' [लेखांक ८३] ते उमयता दिसंबरअखेर ' चंचल नदीचे कुमल धादावर आले ' [लेखांक ८४] अर्थात १७५० चा उत्तरार्ध नर्मनवतचि काठीच संपला जनवरी १७५१ मध्यें बबलचे उत्तरेस जयपूरसमीप कोठेंतरी शुद्ध झालें [लेखांक ८५] त्यानंतर ' नवाब बजीर व नवाब बहादुर ' याच्या मध्यस्थीनें सुगज 'बादशाहाची सिंदहोळकराची भेट झाली' त्या वेळी 'उमयतानीं पंधरारोजपर्यंत दिल्लीस राहून आपले सर्व गुंते उगवून घेतले ' हे 'मुंते' म्हणजेच राजशब्दाचा 'करारनामा' होय असें चिंती कृष्णाच्या पत्रातील सार व ह्या अहदनाम्याच्या अटी ह्याच्या साम्यतेवरून कळतें यालाच जयाजीचे फर्मान समजावयाचें की काय ? [लेखांक ९०] तें विरलें असावें असें वाटतें ज्याजी शिंद्यानी बर-नाम्याच्या उल्लेख न करिता गुंलाचा व फर्माणाचा सुसता निर्देश केला आहे पण चितोऋष्णाचें जो साराश्र दिला आहे [३ जून १७५१] तो पुढें येणारच आहे त्यावरून याचा पूर्ण उलगडा होईल ' नवाब बजीर व नवाब बहादुर ' हीं दोन्ही नावें एकाच व्यक्तीची होती असें राजवाड्याचें जे अनुमान केलें आहे तें योग्य वाटत नाही ह्या व्यक्ति एक नसून मिश्र होसा ' नवाब बजीर ' म्हणजे सफदरजंग [लेखांक ९६] व ' नवाब बहादुर ' म्हणजे गाजीउद्दीन खान होय [लेखांक ९८]

† २९ मे १७५१.

यापैकी आपली वाटणी किती. त्यापैकी येवज उजनीस^{११२} किती पाविल्ल हे तपसीलवार लेहून पाठवणे. जे लिहिणे ते तपसीलवार लेहून पाठवणे. त्यासारख्या येथून वराता उजनीवर कराव्या लागतात. यास्तव सत्वर तपसील लेहून पाठवणे. जखमी जैनगरीहून समागमे दिलहे त्यापैकी चांदखान व राजजी गायेकवाड दोघे मृत्य पावले. राणोजी ढवळे व निवाजी जाधव उभयतां मृत्य पावले त्यांची तटे येथे आहेत, त्यास खर्चास द्यावे लागते. न द्यावे तर कजिया करितात. येविसी आज्ञा काये म्हणोन लिहिले, तर त्यास आपल्यापासी न ठेवणे. उजनीस^{११३} वाटे लाउंन देणे. याउपर त्यास आपल्याजवळ न ठेवणे. खर्चास देउंन आपल्याजवळ ठेवाळ तर मजरा पडणार नाही. येसे जाणोन त्याची खानगी करणे. जाणिजे रा छ * १९ रजव. १ हे विनंती.

लेखांक [८८]

श्री

* संमत १८०८ जेष्ठ वद्य ५

[३ जून १७५१]

पुा राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यासि.

दंडवत सुमा इसने खमसेन मया अलफ. राजश्री यशवंतराव पवार व रा तुकोजी व जिवाजी पवार याजकडून प्रस्तुत कमाविसदार आले. त्यानी श्रीमंत राजश्री पंत प्रधान स्वामीची पत्रे आणिली आहेत की वाटणी दर सदे

१६. यशवंतराव पवार वाटणी दर सदे.

७. तुकोजी पवार, जिवाजी पवार दर सदे.

२३

येणे प्रमाणे तेथीस रूपये दर सदे वाटणी देणे हाणोन लिहले आहे. येविसी आज्ञा

(११२) १७३१ पामून शिंदेसाहीची राजधानी अवंतिका नगरी झाली ती पुढें १८१६ पावेतो राहिली त्यानंतर लष्कर [समीप ग्वाल्हेर] राजधानी झाली हाणूनच या वेळीं शिंदेसाहीतील सर्व कमाविसदार तेथें भरणें पोहोंचवीत होते, जुडातील जखमीही तेथेंच पाठविले जात असून दारुगोळा व बाण तेथेच तयार होत असत उत्तर हिंदुस्थानातून उजनीपावेतो येण्याज्यास कोटा हा नेहमीचा पडाव होता.

काय हणानें लखन केले. तर कोठ्याची खंडणी सोळा लाख जाल्यापासून आज ता चान्न आले आहे त्याप्रमाणेच हालीही वाटणी त्यास देणे. पुढे त्याची आमची गाठ पडल्याउपर समाजोन घेनच आहो. तर्त चालने न्या प्राोच चाळ देणे. जाणिजे रा छ * १९ रजवु १' हे विनंती.

श्री
मोनेव
सुद

लेखाक [८९]

श्री

सवत् १८०८ जेष्ठ वद्य १२

[९ जून १७५१]

पुरा राजश्री बाळाजी येगवत गोसावी यासि

सुमा इसने खमसेन मया अल्फ. महाराज राजश्री रामसिंगजी ^{११३} याची कुमक करावी येविसी कोटेकर व सोपारवाले बूदीवाले यास पत्रे लेहून कासिद जोडी तुम्हा कडे पाठविली असे. बुंदीची पत्रे पावतील. सोपारकराचे पत्र तैली पावती करून उत्तर आणउन पाठवणे जाणिजे छ * २५ रजेव. १' हे विनंती

श्री
मोनेव
सुद

लेखाक [९०]

श्री

सवत् १८०८ आपाढ शुद्ध ६

[१८ जून १७५१]

श्री जोति
लिंग चरणि व
एर रागोजि सुव
न्यासि सिदे
नितार

राजश्री बाळाजी येगवत प्रात कोटे गोसावी यासि

अखंडीत लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोत्र जयाजी सिंदे दडवन सुमा इसने खमसैन मया अल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले लिहिले वर्तमान अवगत जाहले प्राण मारचा येवज करारप्रमाणे वसूलत अद्यापि येत नाही. अगर मुलकाराही वाटणी बावयाचा विचार दिसेत नसे. ह्याणून कितेक तपसीले लिहिले. दुसरे त्याजकडील कारमारी

(११३) हे मारवाडचे राजे रामसिंहजी होत याचा पल उचलून मराठ्यांच्या वतीचे जयाजी शिंद्यांनी या वेळी मारवाडचे गादीवर त्यास स्थापन करण्याचे कार्मी कोटेकर, सोपार व बूदीवाले यास साह्य करण्यासाठी ही पत्रे पाठविली परंतु दंडनीतीचे अवलंबन करण्यापेक्षा सामोपचार हे प्रकरण आटोपते घेण्याचा आग्रह या राजपूत राजाचा होता कीं काय हें समजण्यास तूर्त साधन नाही

ही त्यासि करारा प्राा कांही रपट बोळो पावन नाहीं. येणेप्रमाणे लिहिले ते कळले. यैशांत
 'याचे वरे तें आ[प]ज्या चितांत समजोन करारास अंतर करितात. यांत सरकारचा
 नफाच असे. परंतु तुमच्यानहीं त्यांसि सरकारच्या आज्ञेप्रमाणे न बोलवे हें अपूर्व दिसोन
 आले ? वरे. थोरा मनसव्यामुळे यदा या प्रांते पठाणाच्या^{११८} मुलकांत छावणी करून
 राहवेसे जाले, प्रांत मार पठाणाबाबत तालुका व क्षेत्र द्वासी^{११९} दरोबस्त जाहगीर
 आपल्याकडे दिले. फर्मान जाले. माहालोमहाली मामलेदार ठेउन मुलकांस कौल देउन
 वशा त् हात करवीत असो. वजीर व जाट यसे प्रयागाकडे छावणीस राहिले. आम्ही
 उभैता^{१२०} फौजेसह भउसमसाबादेस^{१२०} छावणी केली. पेस्तर त्या प्रांते आल्यानंतर जे जे
 मस्ती करितात त्यांचेही पारपत्य ईश्वर इच्छेने होईल.' जाणिजे छ ४-५ माहे साबान. 'वरकड
 कितेक मजकूर लिहिला येसियास तुम्हास जाउन सा महिने जाहले तेव्हा तुम्ही दुटपी
 पुरवणी लिहिली. हे अपूर्व आहे ! करारप्रमाणे पैका वसूलत अद्यापवर येत नाहीं
 तस्मात त्याच्या चितात सुरळित पैका द्यावयाचे दिसत नाहीं. अतःपर आम्हावरी शब्द
 नाहीं. अखेराम यासही पत्र पाठविले आहे. त्यास देउन जाबसाल करून उत्तर सत्वर
 पाठविणे. त्यासारिखी पैरवी करणे ते केली जाईल. करारा प्राणे पैका ये [त] नसेल तरी

(११४) पठाण म्हणजे नजीबखान व त्याचे अग्रेसरत्वाखालील इतर रोहिले

(११५) 'सफदरजंग श्रीक्षेत्रीची पेरवी होऊ देत नाही' [खंड १ लेखाक २९] या वाक्यावरून
 व 'श्रीक्षेत्री' या अनेक वचनी प्रयोगावरून 'काशी व प्रयाग' असे स्पष्टीकरण करून जी पूर्वपरपरा
 राजवाड्याने दिली आहे ती या पत्रावरून निराधार ठरते 'क्षेत्र ह्याजणे काशी व ती जागीर बादशाही
 फर्मानाची' ठरते 'प्रयागाचा' समावेश त्यात नव्हता याची साक्ष हें पत्र देत आहे मग अनेक वचनी
 'श्रीक्षेत्रीची' वाट काय ? तर तो प्रयोग निरर्थक नाही पण त्याचा अर्थ मात्र निराळा आहे, इतकंच
 काय ते दाखवावयाचे प्रयोजन आहे राजवाडे याचे अनुमानानुसार काशी हें फर्मानातील एक क्षेत्र
 झालें दुसरे मात्र 'प्रयाग' नसून 'वृंदावन' होते त्यापैकी काशी मुख्य ह्याणून जयाजीनी
 तिच्यापुरताच उल्लेख केला आहे वास्तविक वृंदावनाचाही उल्लेख पाहिजे होता तो 'श्रीकाशी व वृंदावन
 येथील सनद पातशाहाची कटन घेतली' या चिंती कृष्ण प्रभुने याच्या वाक्यात पुढे पहावयास मिळणार
 आहे [जून १७५१]

(११६) शिंदेहोळकर

(११७) भउसमसाबाद हें गाव फरुखाबादच्या नायब्य दिग्नेस गंगेच्या पश्चिमेस ६ कोसाचे
 अंतरावर आहे

दादा हजार पैज पाठउन त मुलुक मारुन तागज केय जाईद. उत्तर सत्वर पाठविण ।
बहुत काय लिहिणे हे विनती.

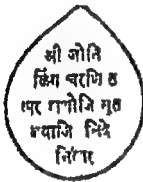

लेखांक [०.१]

श्री

सवत् १८०८ श्रावण शुद्ध १३

[२५ जुलै १७५१]

राजश्री घाळाजी यगवंत कमाविसदार प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अलंडीत लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नेहा जयाजी सिंदे दडवत सुहूरसन
इसने खमनेन मया आलफ. राजश्री मोहनलाल साहुकार उजेनकर निा लालजी सेठ
औरंगाबादेकर याचे रूपये तिसभरजी सूरजकर्ण साहुकार क्रोट्यामध्ये राहातात त्याजकडे
याचे रूपये किसनसाहे हूरध्यान याबाबत हुडीचे रूपये १४०० चौदासे येणे
आहेत [ते] तो देत नाही. नवदीगरीच्या गोष्टी सांगतो म्हणाने साहुकार मजकूर यानी
लेहून पाठविले. त्यावरून हे पत्र सादर केले आसे. तर तुम्ही माहाराव याच्या कानावर
घालून विस्वंबर सूरज कर्ण यासी ताकीद करून चौदासे रूपये वसूल करून देणे.
' साहुकागचे साहुकारानी बुडविले हे कोठेही तू बैकिले नाही ? येंसेच होते तर पृथ्वीचा
नेव्हार कैसा चालता. यास्तव कोटेकर साहुकार यासी जरब देउन चौदासे रखा वसूल
करून दंणे. येविसीचा बोभाट फिरोन न ये ते गोष्ट करणे. जाणिजे रा * १२ माहे
रमजान. ' बहुत काय लिहिणे हे विनती.

राजश्री बाळाजी येशवंत प्रात कोटे गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्तोत्रा जयाजी सिंदे रामराम सुमा
इसने खमसैन मया अलफ. जैनगर प्रांते तुम्ही व अखेराम बकसी येसे येउन सरकारच्या
यैवजाचा करार मदार बायेदा करून कितेक विचार बोलोन गेलेस. यैवजास 'कोटे येथे
गेल्यानंतर अवघ्याच गोष्टी विसरून सरकारच्या कामाची कांहीच पैरवी न करितां सुस्ती
करून त्या ग्रहस्तासी कांही बोलला न बोलला. त्याचा जाबसालही फुकाचा न पाठविलात.
हे अपूर्व आहे ! तुम्ही सरकारचे चाकर असोन त्यासी बोलावया तुम्हास त्याची मीड
काय ? कार्यभाग आज्ञेप्रमाणे करार केला त्या प्रो त्याने निर्वाह करून दिल्या तरी तेथे
राहावे. नाही तरी तेथे राहावयाचे फल काय होते ! हे आम्हास कळत नसे. पांतशाही
खालिसा मुलुक वगैरे तमाम श्रीगंगा वरपार^{११} सरकारचा अमल होत आला. मधेच कोटे
वाला आम्हास इनामदार आहे की काय ! आमच्या मारफुतीने यैवजाचा बायेदा करार
करून गेलेस तो चुकोन गेला. दसरा सनिध आला. याउपरी आम्हास शब्द नाही. येणे
प्रमाणे त्यासी तुम्ही निर्भिडपणे बोलोन सरकारचा पैका झाडियानसी तुम्हाजवळ देतील
तरीच तेथे राहाणे आणि तपसीलवार प्रत्योत्तर वसूल आल्याचे लेहून पाठवणे. यैवज
तुमच्या हातास न येसे असेल तरी उठोन आम्हाकडे येणे. अखेराम तुम्हास^{१२} येथे कितेक
सचोटीच्या गोष्टी बोलोन समागमे गेला. त्याउपरी अखेराम यानी राजश्री नाहाराव यासी
कांही भाषण जाहले न जाहले हे कांहीच तुम्ही लिहिले नाही. तुम्ही गेलियास सा महिने
जाले. येकदोन मात्र पत्रे आली. हे कोण गोष्ट आहे. आठ पंधरा दिवसाचे अंतरे सविस्तर
वर्तमान लेहून पाठवावे. करारा प्रो देतात अगर नाही देत याचा कसा काय विचार तो
लेहून पाठवणे. कराराप्रमाणे यैवज देत असतील तर तेथे रहावे, नाही तर तेथे हकनाहाक
राहण्याचे प्रयोजन काय आहे ! अखेराम येथे आम्हाजवळी कितेक भाषण करून तेथे
गेल्यावरी सारेच विसरले. त्याच्या चिंत्तात येत असेल की मागती फौज येईल तेव्हा च्यार

गोड गोष्टी वोलोन काम करून घेऊ. तरी आमचा कारभार येक वचनी. ज्याणे आम्हासी वोलवे तेणे ग्राच करून दाखवावे. तरच वोलवे. नाही तरी कारभारात कशास यावे ! माहारायास पष्टवादे पुसोन तपसीले लेहून पाठवणे. तशीसारखी पैरवी करणे ते केली जाईल.' रा छ + २२ रमजान. १ वहुत काये लिहिणे हे विनती.

श्री
मोर्तब
सुद

लेखांक [९३]

श्री * संवत् १८०८ कार्तिक वद्य ६
[२८ अक्टूबर १७५१]

पुरा राजश्री बाळाजी येगवत गोसावी यासि.

सुमा इसने खमसेन मया अलफ. 'आम्ही कार्तिक शुद्ध १३ १ त्रयोदशीस श्रीगंगेस पूल बाधून पार उतरलो. पठाण व रोहिळे वीस हजार फौज जमा जाहली आहे. रामगंगेचे १२० पल्लिकडे ते आहेत. आलीकडे आम्ही [आहोत.] त्याचे पायेदळ व काही फौज आलीकडे उतरून नदीच्या तीरी मोर्चे वदी केली आहे. निल त्याची आमची छदाई होत आहे. दाहा वीस घोडे निल पाडून आणितो, दाहावीस माणूस जिवेच मारितो. थालपर रामगंगेस पूल बाधून पार उतरोन ईश्वर रुपेन अनुचा निःपात केला जाईल. पुढे जे वर्तमान होईल ते लेहून पाठव.' जाणिजे रा छ * १९ माहे जिल्हेज. १ हे विनती.

श्री
मोर्तब
सुद

लेखांक [९४]

श्री * संवत् १८०८ कार्तिक वद्य ६
[२८ अक्टूबर १७५१]

श्री गोति
लिंग चरणि व
त्पर राणोजि सुत
नयाजि तिदे
निरतर

राजश्री न. लाजी येगवत कादार ग्रा कोटे गोसावी यासि.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजभान्य म्ना जयाजी सिंदे रामराम सुमा

(१२०) रामगंगा ही नदी गंगेस कनोव जवळ मिळते

† २१ अक्टूबर १७५१

इसने खमसेन मया अल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले राजश्री महाराव श्री नाथद्वारास जाता समई कारभारी यास ताकीद करून गेले की कार्तिक १ पूर्णमे पर्यन्त याचे रूपये झाडून देणे त्यास वरून तहसील लागली आहे म्हणून ला. तर पूर्णमा होउन चुकली येवज ही तुमच्या हाताल असेल तो लेहून पठवणे, तपसीलवार वर्तमान रूपये किती आले पुढीस पैकी याची वाट काय केली हे लिहून पाठवणे, जाणिजे सा छ १९ * माहे जिल्हेज. १८ * बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [९५]

श्री

* संवत् १८०८ पौष वद्य ११

[१ जनवरी १७५२]

राजश्री बालाजी शेशवंत गोसावी यांसि

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो॥ जयाजी सिंदे रामराम सुमा
इसने खमसेन मया अल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले, माहारायाकडील तहसील चाली
लागली आहे, पाह्यावे किती रूपये देतील हे नकळे म्हणोन लिहिले, तर करार बमोजिव
रूपये दिले तर उत्तमच आहे. नाही तर आम्ही त्या प्रांतास येतो. येथील वर्तमान तर
पठान व रोहिले कोंडले आहेत. त्याची रदवदल लागली आहे की लीव^{३१} जगउन वरकड

(१२१) या अतर्वेदच्या मोहिमेचा 'वृतात यजमानांचे [जयाजी] पत्रां बखरच पाठविली' होती
असे रामाजी अनंत दामोळकर सांगतो. [१७५१] ती बखर 'संग्रहात' सापडली तर फार
प्रकाश पडला असता शिंदेबाहीत बखरी लिहिल्या जात असत एवढी गोष्ट मात्र निष्पन्न होते. असली
अमोल ऐतिहासिक स्त्रे सांप्रत दृष्टीस पडत नाहीत ही गोष्ट वेगळी आहे अस्तु 'हिंदूधर्मासिमावी'
मराठ्यांनी शरण येणारास मरण न देता 'जिवदान' दिल्याचे हे एक उदाहरण झाले. दुसरे हवे असेल तर
ते कुंजपुण्याचे होय 'मुखीत्रण धरून तुम्हारी गौ येसे म्हणून [सात आठ हजार] मिघोन गेले' असे
चितो कुणाने त्या लढाईचे वर्णन दिले आहे. [८ नवंबर १७६०] राजकीय दृष्ट्या ते क्षम्य असो
वा नसो याविषयी प्रस्तुत विचार कर्तव्य नाही कपटघातादि कुटिलनीतीचे अवलंबन न करिता
शरवीरास शोमणारे हे अजैलिक औदार्य पाहून कोणत्या महाराष्ट्रियास गहिंवर येणार नाही ?

१ २३ अक्टुबर १७५१.

सर्व घेणे येसी रदवदळ लागली आहे. त' अद्याप आम्ही मान्य केले नाही. येथील निर्गम जाला म्हणजे तुम्हाकडे दर मजलीने येतो.' जाणिजे रा छ * २४ सप्त. ' बहुत काय लिहणे हे विनंती.

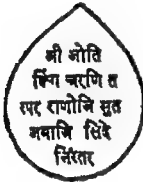

लेखांक [९६]

श्री

संमत् १८०९ चैत्र शुद्ध ६

[१० मार्च १७५२]

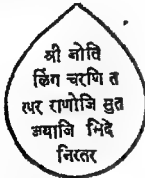
राजश्री बालजी येशवंत प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलक्षित राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे रामराम सुमा
इसने खमसैन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. तेथे सरकारच्या पैक्याचा विचार
काहीच लािा नाही. वारंवार तपसीलच लिहता. जे देउ दिल्यां म्हणतात तुम्हास आम्ही
कितेक वेळां लिहित गेले कीं कराराप्रमाणे येवज देतील तरी घेणे. पैका न देत तरी
तुम्ही उठोन झुजूर येणे. ते गोष्ट न करिता हरषडी मजकूरच लिहलें, लेहावे. हें अपूर्व
असे, ! 'आम्हाकडील कारभार इकडील गुंता उरकला साप्रत अंतर्वेदीत' आले
असो. नवाब वजीर अयोधेकडे गेले. पठान व रोहिले याचा सल्लख नवाच्याच विचारें
जाला. याउपरी येमुना पार होउन जलदीनेच येत असो. तरी तुम्ही सरकारचा पैका
माहारावजी जवळ मागोन कुली झाडीयानसी घेउन झुजूर लष्करास पुढे येणे. जरी येवज
न देतील तन्ही आढवे लष्करास येणे. मग जे तरतूद करणे ते केली जाईल. याउपरी
सुस्ती येकंदर न करणे.' जाणिजे छ * ४ माहे जमादिलावल. ' बहुत काय लिहणे हे
विनंती.

क्रमांक [९७]

श्री

* संवत् १८०९ वैशाख शुद्ध ६
[९ अप्रेल १७५२]

राजश्री घालजी येशवंत पाा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे रामराम सुमा
इसने खमसैन मयां अलफ. हट्ट नाइक काहार नोकर सरकार याणे हुजूर विदित केले कीं
आपण बेपारीपणा करित असतां माल घेउन प्रांत मजकूरीं गेले होतो तेथें आपला
माल निरुवत [जिनस]वार वितपसील.

१ रामकृष्ण चौधरी हवलदार द्या राजश्री माहारावजी वस्ती मौजे दिगोद^{१२३}
पां मार याणे खुशेरजावंदीने माल घेतला वितता रूपये.

४२५ नखल रूपये ठेवीदाखल त्याजवळ.

१८०० माल दिल्या येकूण किंवा रूपये.

११०० घोडा फुरोखल कुंमसेत सिकारपुरचा १ यो

४०० मसरू धान ४० यो रूखा

३० शालाजोडी ६ यो रूपये.

१८००

२२२५

असामी.

१.

१. तुम्हाकडे काहार मजकूर याणे दिले रूपये.

८३ रोख ८० जवळ तुम्हा दिले ३

१।। कलमदान आगरे वावत व नासदानी यो

२५० बंगाली दाडी पालखीची १ यो किंवा

८ दोरवा जाम्यास घेतला किंवा रूपये मां ईद्रसिंग खीची असे.

३४२।।।.

(१२३) दिगोद हें कोटा राज्यातील याच नावाच्या तेहसीलनें मुख्य ठिकाण असून तें कोव्या
पासून पूर्वेस ६ कोसावर आहे

सदरहू खो कवज [१] उमर २५ सालें तो तुम्ही फुसलाउन ठेविलत तो देंग

तुमची आसामी १ सदरहू घेऊन दिगोढवाल्यापासून आपला पैका उगडून घावा हाणून बोलते ते काम करणे.

२

येणे प्रमाणे सांगितले तरी हा सरकारचा आहे. सदरहू लिहिल्या बमोजिव रूपये भरून हट्ट मजकूर याच्या पदरी घालून कवज घेणे. व पोरगा याचा यास देणे. ढील है नै सहसा न करणे. येविसी मौजे मारचा हवालदार चौकरी याविसी रा माहारायास हरे वजेने सांगेन त्यास जफतीत आणून पैका देवणे आणि तुम्हाकडे पैका व पोरगा आहे तेही देणे. जाणजे छ " ५ माहे जमादिलाखर. " बहुत काय लिहिणे हे विनती.

श्री
मोतिव
सुद

लेखांक [९८]

श्री

* संवत् १८०९ जेष्ठ वष ३०

[१ जून १७५२]

श्री जोति
लिंग चरणि त
एर एणोनि सुत
मयाणि सिंदे
निरल

राजश्री वालाजी येशवत गोसावी यासी.

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य खो जयाजी सिंदे रामराम सुहृसन सलास खमसेन मया व आलफ. तुम्हीं पत्र पाठविले ते पावले. पुर्वी कासिद पाठविल तो पावला नसल्यास्तव हाली कासिद पाठविला आहे. आज्ञाप्रमाणे वर्तणूक करू म्हणोन लिहिले. तर पुर्वी कासीद पाठविल तो पावला. त्याचा जाबसाल लेहून रवानगी केली. तो पावलाच आसेल. हालीचे वर्तमान 'तर राजश्री सावाजी पाटील [शिंदे] व राजेश्री राणोजी मोहटे' या समागमे फौज देउन त् मारवाडात रवाना केले आम्ही दिलीहून कूच छ १९ [रजवी केले. मजल दर मजल देशास जात आहो नवाब गाझीखान यासी दक्षिणच्या सुभेदारी[ची] वखे देउन समागमे घेतले आहेत. यास घेउन जात असो. तुम्हाकडे येदा येणे राहिले. तुम्ही मोघम लिहितां की बाहाराव यानी सुसदीयासि आमचे रूपये

(१२४) हा राणोजी मोहटे तडवलेकर वट्टा राणोजी शिवाचा आस असावा

† २३ मे १७५२.

धावयाची ताकीद केली आहे म्हणोन लिहिले. तर त्यानी कसी काय तजवीज केली ते तपसीलवार कांहीच वर्तमान न लिहिले. राा अखेरामजी करार करून गेले त्यास आज दोन वर्षे जाली. त्यामध्ये आज ताा तीन रूपये मात्र वसूल दिले. त्याचे प्रमाणिकपण कळू आले. वरे असो. ते गोष्टीची चिंता काये आहे ? येक वेळच पारपत्य केले जाईल. जाला वसूल यामधे आमची वाटणी किती येवज उजनीस किती पावला हे तपसीलवार वर्तमान लेहून पाठवणे.' जाणजे राा छ * २[८१] रजव. ' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोति
सुंद

लेखांक [९९]

श्री * संवत् १८०९ अधिक आपाढ वद्य १२

[२७ जून १७५२]

श्री जोति
किंग चरणि त
पर राणोणि हुत
जयाणि सिंदे
भितर

राजश्री बालाजी येशवंत गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्त्रो जयाजी सिंदे दडवत सुहूरसन सलास खपसेन मया व आलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. 'कोटेकराचे वकील समामे आहेत. ब्यावऱ्यावर^{१२५} मुकाम करून राहिलो आहो. पुढे कोणत्या मार्गे यावे म्हणोन लिहिले तर उदईक मुकाम आमचा लटेरीच्या^{१२६} नजीक आहे. तुम्हीही त्याच मुकामी मेटीस येणे' जाणजे राा छ * २५ साबान. ' आम्ही दर मजल देशास जात आहो तरी सत्वर येणे. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोति
सुंद

लेखांक [१००]

श्री * संवत् १८०९ आपाढ शुद्ध ७

[६ जुलै १७५२]

जमा पोते ग्रात कोटे गुा बाळाजी यशवंत सुहूरसन सलास खमसेन मया अलफ. सन

(१२५) ब्यावरा शिंद्याचे माडलिक राजे राजगडकर याचे राज्यातील याच नावाच्या परगण्याचे हे मुख्य ठिकाण आगरा मुंबई सडकेवर चाचव्याचे दक्षिणेस १२ कोसावर आहे

(१२६) लटेरी. नवाब टोक याचे सिरोंज परगण्यांतील हा एक मोठा गाव होय, हे सिरोंजचे पश्चिमेस १५ कोसाच्या अंतरावर आहे

हजार ११६२. माा त्रिवक संभाजी यैवजी सनवाद वाकी पैकी नख्त रूपये १५,००० अंखे पधरा हजार उत्तम पोत्यास भरले असेत. छ * ५ रमजान. मुकाम नजीक बेरसे^{१२०} ग्राा मुपालचा जिन्हा.

वार.

लेखांक [१०१]

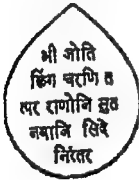
श्री * सवत् १८०९ आषाढ शुद्ध ११
[११ जुलै १७५२]

जमा पोते सस्थान कोटे गुा राजश्री वाळाजी यशवत सुहूरसन सलास खमसेन मया अल्फ सन हजार ११६२ यैवज सनवाद वाकी पैकी माा त्रिवक संभाजी जमा नख्त रूपये १,००० येक हजार रूपयं पोत्यास चळनी भरले असे. छ * १० माहे रमजान. मुकाम नजीक बरखेडा.^{१२८}

वार.

लेखांक [१०२]

श्री * संमत् १८०९ आषाढ शुद्ध १२
[१२ जुलै १७५२]

राजश्री गोविंदराव सखाजी कमाविसदार पाा घाटन गोसावी यासि

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य त्तो

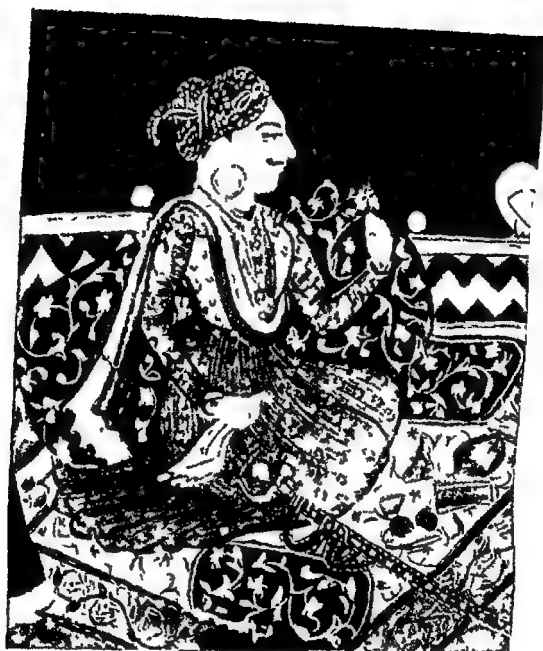
जयाजी सिंदे ढंडबत सुहूरसन

(१२७) बेरसे यास हल्लीं बेरसिया असे म्हणतात पूजी हा परगना धारवाले पवार याजकडे होता. १८५७ च्या घालमेलीत धारकराकडून दूर कत्तन भोपाळार नवावाकडे इंग्रजांनी तो दिला तेन्हापासून तो भोपाळच्या राज्यात आहे शिंदेशाहींतील जागीर मकसूदनगडचे दक्षिणेस व भोपाळचे नैऋत्येस हा परगना आहे.

(१२८) भोपाळ व बेरसियाचे मध्यें कोटे तरी हा असल्या पाहिजे. भोपाळराज्यांत सकर नदीचे कांठी बरखेडा म्हणून एक गांव आहे खरें.

लालाजी बल्लाल गुलगुले,
कोटा येथील शिंदे सरकारचे (दुसरे) वकील

सलस खमसेन मया व अलफ. राजश्री लालजी^{१२९} बलाल यांसी पशजीपासून 'फडनीसी' पाा मारची आहे त्याप्रमाणे करार केली आहे. याचे हाते पाा मारचे फडनीसीचे कामकाज घेउन यासी वेतन नेमणूकेप्रमाणे साल गुा खर्ची पडले त्या प्रोच साल मारी पावते करणे. पाा मारचे येवजी मजरा पडतील याचा हक दस्तूरी भेट पूर्वीपासून आज ते ता चालत आली आहे त्याप्रमाणे परमारे रयेत निस्वत साल गुा व साल मार चे देवणे. याचे वेतन साल गुदस्ताचे अद्याप दिले नाही तेही पावते करणे. [पुढे] साल दर साल देत जाणे. नवीन सनदा [चा] उजूर न करणे. जाणिजे रा छ * ११ रमजान. १' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

बार.

[सनद पाटण की फडनीसीकी छे]

लेखांक [१०३]

श्री

संमत् १८०९ आश्विन शुद्ध ३

[१० अक्टुबर १७५९]

राजश्री बाळाजी येशवंत प्रात कोटे गोवी यांसी.

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे रामराम सुमा सलस खमसेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. तेथे करार प्रा पैका माहाराया कडे मागत आहो. निशा जाल्यानंतर तांवार हुजूर लेहून पाठउ म्हणून लिहिले व बख्तसिंग^{१३०}

(१२९) हा बाळाजी येशवंत गुलगुल्याचा दत्तक पुत्र यास बाळाजीने आपले समक्ष स्वार्जित फडणीशी देवविली व स्वत बकीलीसहित कमाविसदारी करीत राहिला अशा प्रकारे बाळाजीने बरीच वर्षे बडिल्याचे हाताखाली घालविली आणि अनुभव मिळविला. पित्याचे पश्चात सर्व सृष्टे हातांत आल्याबरोबर त्याने कारमार सुरळीत चालवून काही उणीव भासू दिली नाही. किंबहुना 'बापसे वेदा सवाई' ही उक्ति खरी करून दाखविली, हे त्या संग्रहातील १७६० पासूनच्या पत्रव्यवहारावरून फळणार आहे.

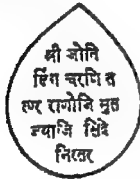
(१३०) हे भारवाडचे राजे बख्तसिंगजी राठोड होत याचे निवानंतर भारवाडचे शाहीविषयी

राठोड मृत्यु पावला म्हणून लिहिले ते कळले, वहुन उत्तम असे. आणखीही जे वृत होत जाईल ते वरचेवरी लेहून पाठवित जाणे. व सरकारच्या पैक्याचा विचार वारंवार तोच लिहित, तरी हे कार्याचे नाही. ज्या प्रो करार कम्बन गेलेत त्या प्रो धैवज वसूळत येई ते गोष्ट करणे म्हणजे तुमचा मजुरा हुंजर आहे. जाणजे छ * २ जिल्हेज, १८ १' बहुत काय हे विनंती.

लेखांक [१०४]

श्री * संमत् १८०९ कार्तिक वद्य ११
[१ दिसेंबर १७५२]

राजश्री बाळाजी येगवंत कमाविसदार प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलकून राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे रामराम सुमा सळास खमसेन मया अलफ. राजश्री येगवंतराव पवार याजकडून प्रांत मजकूरची कमाविस दूर करून सोा सोइराजी परशराम मशारनिलेनी पाठविले आहेत. यैगास गुदस्तापासून कमाविसदार त्यास असोन त्याचा हिसा त्यास पावला नाही म्हणून विवित जाले त्या वरून हे पत्र सादर केले असे. तरी राजश्री पवार यांचा हिसा जो वाटणी वसेल तेणे प्रमाणे सन इसनेपामूनच बाकी त्याजकडे वमूल पावे ते करणे येविसी दिवत न घेणे. आकारास वसूळाच्या दर सदे रूपये १६ प्रो त्याचा हिसा आहे तेणे प्रो सन इसनेचे सालचे बाकीपासून त्यांची वाटणी होईल तो धैवज सोइराजी परशराम विमत राजश्री घनसेट करंजे याजकडे पाववगे. जाणजे छ * २४ माहे मोहरम. १' बहुत काय लिहणे हे विनंती.

गढ उपस्थित होऊन विजयसिंगानीं गाढी वळकाविछी ती सिळविण्यासाठीं रामसिंगानीं मराठ्याची राजकारण करून स्नेह संपादून स्वपक्षाम अनकुल करून घेतलें व हें कार्य सिद्धि नें [लेखांक १३६]

लेखांक [१०५]

श्री

* संवत् १८०९ जेष्ठ शुद्ध ५

[६ जून १७५३]

राजश्री बाळाजी येशवंत गोसावी यांसी

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोत्र जयाजी सिंदे रामराम सुगा आर्वा खमसेन मया अल्फ. वो राजश्री भवानी शकर भठ तैलंग वर्णक्रमी यांची ठेवी- चिंतामण बोहरा याजकडे आहे. त्यास चार वर्षे जाली. रूपये अद्याप यांस पावत नाही म्हणोन वेदमूर्तीनी निवेदन केले. त्याजरून हे पत्र तुम्हास लिला असे. वेदमूर्ती आमचे आश्रित यांचे परम अवश्यक जाणोन बोहरा मा[र] यास ताकीद हरवेजे करून साडे तीनसे रूपये यांचे वाजिबी आहेत ते यांचे यांस देवणे व भटजीची पावती घेउन येथे पाठवणे. ये विसी गै शुद्ध सहसा न करणे. फिरोन बोभाठ येउन न देणे. जाणिजे छ * ४ शावान. १* बहुत काय लिहणे हे विनंती.

१* हो रामाजी अनंत नमस्कार विनंती. सिका^{१३१} पुढे गेला म्हणोन [या] कागदावरी न जाहला. तरी उजर न करावा. वेदमूर्ती बहुत थोर आहेत याचे कार्य अगस्वरूप करावे. आनमान कराल तरी तुम्हास बावाच्या^{१३२} पायाची शपथ आहे. हे विनंती.

लेखांक [१०६]

श्री

* संवत् १८१० भाद्रपद १०

[७ सितंबर १७५३]

राजेश्री बाळाजी येगवंत कमाविसदार संस्थान फोटे गोसावी यांसी.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोत्र जयाजी सिंदे रामराम सुहूरसन आर्वा खमसेन मया व अल्फ. राजश्री तुकोजी पवार व जिवाजी पवार वाटणी पेसजी दर सडे रूपये ७ प्रो आहे. आलीकडे कोठ्याची खंडणी जाली त्यामुळे कमी वाटणी वसली होती. हाली खंडणी येवज वसूल होउन चुकला आहे तर साल मा [र] जो वसूल येईल

(१३१) यशवंतराव पवार हे धारवाले होत

(१३२) पायाची शपथ देण्यासारखे हे 'बावा' बाळाजी गुलशुल्याचें कोण ?

१* हस्ताक्षर रामाजी आनंत दामोदकर.

त्याची वाटणी दर सदे रुपये ७ सात प्रमाणे देत जाणे. साल गुाची वाकी सन सत्यासची राहिली आसेल त्याची वाटणी लिहिल्याप्रमाणे पावती करणे. येविसीचा वोमाट फिरोन येउ न देणे. जाणिजे छ * ९ जिल्हाद. 1' वहुत काय लिहणे हे विनती.

लेखांक [१०७]

श्री * संवत् १७५३ कार्तिक वद्य ९

[२७ अक्टुबर १७५३]

मा आनाम गोवर्धनदास विन रामचद चौधरी पाा सुसनेर सरकार सांगणुर सूमा मालवा यांसि जयाजी सिंदे सुा आर्वा खमसैन मया व आलफ, समत १८१० निवाडपत्र^{१३३} सादर केलं येसीजे. तुझा व देवचद चौधरी उभयेताचा वडीलधाकुट पणाचा कजिया होता सबव हुजूर फिरीद आला. त्यावरून तुम्हास पचाईत नेमून दिले बिताते.

१. हरवाजीराम कमाविसदार पाा वडोद.	१. लाला भिकारीदास दिमत लाल
१. रामाजी दादाजी कमाविसदार पाा.	वोहरा साडुकार.
खिलचीपुर.	१. जीवाजी नरसिंह कुलकर्णी.
१. गिरमाजी जिवाजी कमाविसदार	
पाा. सोयत	

सदरहू पंचाईतानी कजिया मनास आणिला. गोवर्धनदास विन रामचद म्हणतो की महाददास देवचंदाचा पणजा याने आपल्या पणजास वडीलपण दिले त्यावरून तीन पिढ्या खात आले. साप्रत आठ दाहा वर्षे जालीं कजिया देवचद करू लागला. आम्हास खाउ देत नाही. येसे हुजूर विदित केले. त्यावरून पंचाईतास आज्ञा केली आसे तरी हरदोजणाचा कजिया मनास आणोन विल्हे लावणे, येसी आज्ञा जाहली. त्यावरून सदरहू पंचाईत याणी हरदो वादीयासी वोलाउन पुरसीस केली की येणेप्रमाणे सरकारावत आज्ञा जाली आहे. तरी तुम्ही आपलीयासी रजावंद आसाल तरी पचाईत करूं. येसे

(१३३) जिंदेशाहीत असलीं अनेक निवाडपत्रे असल्याचा शोध लागतो परंतु ती प्रत्यक्ष पाहावयास मिळालीं नाहींत हें निवाडपत्र वग्याच वर्षांपूर्वी सबंद पाहावयास मिळालें होतें व त्याची नकल ही करून ठेविली होती ती प्रस्तुत उरळय झाली नाहीं झालून मालकावजळ जेवढें आता सापडलें त्याचीच नकल दिली आहे

बोलिल्यावर उभयेता वादे रजावंद होऊन जामिनकतबे व राजीनामे लिहून दिल्ले वितपसील.

राजीनामा बो. देवचंद

लिखतंग चौधरी देवचंद वे चौधरी माणक चंद आगे चौधरी गोवर्धनदास वे धरीत सिंग के हमारे बतन के कजियो पडो थो सो सिरकार श्री जीकीसु लाल भिकारी दासजी वगैरे पंच x x करे सो ह [मको] कबूल आनि [करार] सु उदले सो 'सारा तोरा ['] माहे झूटे. मिती श्रावण सुदी १ आठम संवत् १८१०.

राजीनामा बो गोवर्धनदास.

लिखतंग चौधरी गोवर्धनदास व धीरतसिंग आगूं हमारे ओर चौधरी देवचंद माणक-चंदसे बतन के बदले कजियो थो बरस आठ सें सो ब[']त पंचपर ठैरी. लाल भिकारीदास - वगैरे पंच आनसाफ करे सो कबूल, उजूर नाहीं. उजूर करे तो सारा तोरा माहे झूटा. मिती श्रावण सुदी आठम संवत् १८१०.

जामिनकतबा वा रघुनाथ चौधरी.

राजेथ्री लाल भिकारीदासजी वे सत पंच. आगूं लिखतंग करदियो चौधरी रघुनाथ पाा दाहोद आगे पाा सुसनरेका चौधरी गोवर्धनदास वाा रामचंद इनका वे चौधरी देवचंद वे माणकचंद इनका बतन चौधरातका झगडा है इसवास्ते हजूर आगूं आय थे. सबब पंचायेत वाजवी ठैरेगी तिस माफक गोवर्धनदास कबूल करेगा. इनसाफ हुआ उपरांत न माने तो हम इनका मन मनावे. सावन सुदी आठम मंतंग चौधरी रघुनाथ पाा दाहोद.

जामिनकतबा बो देवचंद.

लिखतंग पाा बडोदका डोडा रामसिंग. आगे चौधरी देवचंद वे चौधरी माणकचंद पाा सुसनरेका आगे चौधरी गोवर्धनदास वल्द रामचंदके उत्तनको कजियो थो सो उत्तनकी सरकार श्री जीकी माहा करार कियो के पंच लाल भिकारीदासजी वगैरे पंच आनसाफ करे सो कबूल है, जीकी जामिनी हमने लख देवी. आनी करार सेवाये उदले सो हम समजा देणो. मिती सावन सुदी आठम संवत् १८१० मतो डोडा रामसिंग उपर लिखे सो सड़ी.

सदरद्व प्राा उभयेतां वादे याचें राजीनामे जामिनकतबे लिहून घेतले. याउपरी हरदोजणास तकरीरा पुसिल्या कीं तुगहीं किनिमित्त मांडता ते पंचाचे हजूर सांगणें त्या वरून उभयेतानी तकरीर केली वितो.

तकरीरकई बो.

गोवर्धनदास वा रामचंद लिहून दिल्ले येसीजे. देवचंद याचा वडील माहदास याच्याने मेहनत होईना म्हणोन आपला वडील आमरदास, माहदास याचा धाकटा भाउ यासी वडीलपण देउन कागदपत्र आपणास करून दिल्ले. ते कागद राव रतन [सिंगी] याने आपला गाव सुत्तनेर मारला ते समई जलले. त्यावर आपला पणजा आमरदास व आपला आज्ञा नरसिंगदास व बाप रामचंद व आम्ही येसे काम कारभार करीत आले. सांग्रत आठ नव वर्ष जाली देवचंद याने आपणासी कजिया केला की वडीलपण आपले तुजला खावयासी समध नाही. येसा कजिया करून जोरानारीने वतन खातं लागले. आपण उठोण श्रीमंत माहाराज राजेश्री आपा साहेब^{१३४} सूमेदार याजपासी जाउन फिर्याद जालो की आमचा इनसाफ करून देणे. त्यास आपले वडीलपण खरेखुरे आहे याची साक्ष प्रा मजकूरचे पाटील व तक्षीमदार चौधरी यासी वोलाउन पुसणे व कजिये रजिये पडले ते समई आपला बाप कजियात सामिल होउन कजियास खर्चवेच आपण पडिला तो दिव्हा. त्या सनदा वजिनस आहेत. त्याजमचे गोवर्धनदास विन रामचंद जमीदार म्हणोन नांव आहे. ते सनद वजिनस आणोन ह[ा]जिर करीन व प्रा मजकूरचे पाटील व तक्षीमदार चौधरी याचे मुखे खरे करून देऊ. न करू तरी भाडण भाडनो हे खोटे. हे लिहिले सही.

तकरीरकई बो.

देवचंद विन सुखदास तकरीर केली येसीजे. वडीलपण आपले. आपला वडील माहदास. त्याज धाकटा आमरदास. त्यास माहदास याणे काही वडीलपण दिल्ले नाही. कामकाज करणे हणोन सांगितले. त्याजवर आमरदास कारभारी निघाला तो कामकाज करीत आला त्यापुढे आपला कोण्ही कजिया करावा तो न केला सांग्रत आठ नव वर्षे जाली. आपण कजिया केला की धाकटीयासी वडीलपण खावयासी दरकार नाही हणोन आपण कजिया करितो. यास्तव गोवर्धनदास श्रीमंत माहाराज राजेश्री आपा साहेब सूमेदार याजपासी फिर्याद जाला. तरी त्याचे काही वडीलपण नाही वडीलपण आपले आहे. हे खरे करून देऊ व आपल्या वडीलानी काही वडीलपण त्यास दिले नाही. आपलेच आहे. हे खरे करून देऊ. नाहीतरी भाडण भाडनो हे खोटे. हे लिहिले सही.

---

(१३४) आपा साहेब हें जयाजी शिंद्याचें टोपणनाव होतें. तसेंच जनकोजीस 'बाबा साहेब,' महादजीस 'नाना साहेब' अशीं नावें होती हें पुढें कळेल.

येणे प्रा. उभयेताच्या तकरीरा घेतल्या. त्याउपरी पंचाईतानी न्याये दोहीचा मनास आणिता गोवर्धनदासने लिहून दिले की आपल वडील आमरदास यासी माहदास याने वडीलपण दिले. त्याचे कागदपत्र करून दिले होते. ते गांव राउत रतनसिंग याने मारिला ते समई जळाले परंतु भोगवटा चार पीढ्या चालत आला आहे व कजिया रजिया जेथे पडिला तेथे आपले वडील करीत गेले. खर्चवेचही देत गेले. त्याची साक्ष प्रा मजकूरचे पाटील व आपले तक्षीमदार यासी पुसणे व सनदही आपल्यापासी आहे ते वजिनस दाखउं. येसे लिहून दिले. देवचंद यानेही लिहून दिले. येसीजे वडीलपण आपले आहे. गोवर्धनदासाचे वडील कामकाज करते निघाटे. तेच करीत आले. येसे लिहून दिले. त्याज उपरी पंचाईतानी उभयेताच्या तकरीराची मखलासी मनास आणिता भोगवटी याची व वडीलपण दिल्याची सनद पाहावीसी जाली तेव्हा गोही व साक्ष प्रा मजकूरचे पाटील व तक्षीमदार चौधरी पा मजकूर यासि पुसले वित्ता.

चौधरी दौलतसिंग पा सुसनेर १.	लखजी गुमास्ता दिा. कानगो व चौधरी
चौधरी घासीराम पा सुसनेर १.	पा मार. १
चौधरी पैमसिंग पा मजकूर १.	लखचंद गुमारता दिा कानगो व चौधरी
चौधरी जैचंद पा मजकूर १.	पा मार. १
अनूपसिंग चौधरी पा मजकूर १.	पटेल बिदा मौजे सामपुरा १
चौधरी केशरखा पा मजकूर १.	जगाती मला × × १
	क्रमा पाटील मौजे खनोटे पा मार १
	पटेल सामा मौजे करसूल्या हसतुमे १

सदरद्व पाटील व जमीदार यासी पुसिले की गोवर्धनदास वा रामचंद याचे व देवचंद वा सुखदास याचे कैसे आहे ते सत्य स्मरोन सांगणे. त्याजवरून त्या सर्वत्रानी सांगितले येसीजे गोवर्धनदास याचा वडील आमरदास व देवचंद याचा वडील माहदास याच्याने कामाकाजाची मेहनत होईनासी जाली. याजकरिता माहदास व आमरदास याची मातुभ्री लखा चौधरीन हे व माहदास याणी वडीलपण आमरदासास दिले. त्या दिवसापासून आमरदास कामकाज करून लागला व माहदास यासि गांव दोन मौजे हंडेडा व मौजे वावडीखेडा २ येसे दोन गाव जेभर बीच जमीन दिली. त्याजवर काही आपल्या आपल्यात कजिया जाला नाही. साप्रत मात्र देवचंदाने आठ नव वर्षे कजिया केला. व कजिया रजिया वतनाविशीं पडेल तेव्हा गोवर्धनदासच सामल होता. खर्चवेचही यानेच दिला. येणे प्रा आपल्यास विदित आहे. ते आपणास सांगितले. येणे प्रा जमीदार

व पाटील यांनी सांगितलीयाने मोनवेनदास या रामचंद्र यांनी पुढिले की मगदा मुदरा
जामनीय त्या दावात. त्याम त्यांनी सांगितले की पकड सनदा पातशाही आंगरीयान
मार्फताचे हरी गाण आले परंतु एक मगद आहे. ते येसीजे. मुग्तसिंग सांध्या याने
जोमगासिंग व सिंगेसिंग यांचे नेत्रा कजिया केला ते समई आपण जाउन वजीराचा
सनद घेउन आलो ते म[1]जिग आले. येने मोरठियावर पचाटनानी सनद आणविली
मिया मजकूर

सनद कारती जासे निची नकद.

सनद नामोर वजीरसुमानक आनमाइनराल्य नसरत जग कमर्दीखाण
नादर, चारांग छ १५ जमादुसानी सन ११ जट्टसी. आकि मुनसरीयानी मोहमना
ह[1] ने इस्तफाया पा मुगनेर नकद सारंगपुर गिनसुजाफ सूमे मालवा बिदानंद
दरी निग वरिग धोकलसिंग वंगरे इस्तफाम नगूद के रिदमत चौधराई पा मजकूर
नमोरा सनद दग्गाही आहेद हजरत मुगदत पुन्दमनाम वाला वाला वमवकलान मुकररस्त
आज कजग व फरग उगेदवारआन की सनद जाहली आहेद खिदमत चौधराई मजकूर
मरुमत बेबर, अना जगति आजस्त्य शिरस्ते दफतर मोमईला बाबजूह पेवस्तगी खिदमत
धौधराई पा मजकूर आजआहेद हजरत वाला मोकररस्त लेहाजा कलमी मेगईद
नी रिदमत चौधराई पा मजकूर बहसबुल जिमत वदस्तर सानकह मारानिलहे बहाल व
मानराज दानस्ते दर दर अमूर मठवर खिजमत मस्तर सरगरम कारदारंड. दरी बाब
ताहीद आजीद अनासेद.

तेरीव १० जमादुसानी सन रिजरी मुकरर जिमत खिजमत चौधराई पा
नकद दफतर हजरत मुद बेरिस्ता तेरिवा २० तुसनर सरकार सारंगपुर सूमे मालवा
जमादुसानी वमोरर रसीद. धोकलसिंग वंगर वस्तर सावक बाहल
सरफराज आल
मुगदीजा पुद माफक दफतरआस्त. मगारनिलहे वन्द देचवद वा लाला
नकल सरिस्ते सुमेसीन. मुवारख आजबसिंग. गौवर्धन- दुलीचद वद
दाखल गाहे हजर जलस मुवारख आजेबसिंग. गौवर्धन- दास वन्द रामचंद. कल्याणदास.
तेरीव १५ जमादुसानी.

सनद पाहून मजकूर प्यानास आणिल्या. पा मजकूरचे जमींदार व पाटील मजकूर
याणीही सांगितले त्याचा आर्थ प्यानास आणिता पचाचे विचारे येसे दिसोन आले की

गोवर्धनदास वा रामचंद्र हाणतो कीं आपल्या वडीलास माहदास याने आपल्या वडीलास वडीलपण दिल्ले हे सत्य. देवचंद्र हाणतो कीं नाही दिल्लें. हे मिथ्या. येसे दिसोन आळि याउपरी हाजीर मजळसीने देवचंद्र मजकूरासी पुसिलें की तुझे गोही साक्ष व कागदपत्र दाखवगे त्याजवरून देवचंद्र मजकूरणे सरकार श्रीमंत राजेश्री सुमेदार साहेबाचे पत्र राजेश्री विठळ येमाजी कमाविसदार पा मजकूर यासी आणिल होते ते दाखविले तो

राजेश्री विठळ येमाजी कमाविसदार पा सुसनेर गोसावीं यासि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो. ज्याजी सिंदे दंडवत सुमा सित आवैन मया आलफ. गोवर्धन चौधरी कामकाज करीत होता त्यास सरकारात इनसाफ करून हळी देवचंद्र चौधरी व साणीकचंद्र चौधरी याचे हाते कामकाज घेउन हक दामी दस्तुरी देवणे, जाणिजे. रा छ १ २१ रज [ब] ह विनंती.

हे पत्र दाखविले. याचा अर्थ घ्यानास आणिल तो कमाविसदार मजकूरास लिहिलें कीं इन[सा]फ करून हक दस्तर देवणे, येसी सनद, आहे. काही निश्चयेपूर्वक वडीलपण ठरले नाही. उधार राहिल याजकरिता पत्रावरून पंचाची निशा जाली नाही. तेव्हां साक्ष कोणते आहेत ते सांगणे म्हणोन पुसिले. त्याने साक्ष पा मजकूरचे पाटीळ व चौधरी त्यानी साफ सांगितले कीं गोवर्धनदास याच्या वडीलास वडीलपण देवचंद्र याच्या वडिलाणे दिल्ले व दोन गाव शंभर बीघे जमीन देवचंद्राच्या वडीलास दिल्ली. हे वर्तमान पूर्वीच गोवर्धनाचे साक्षीचे समई सांगितले. सांप्रतही तेच सांगतो. येसे सांगितल्याउपरी पत्रानीही निशा जाली नाही व साक्षीनही निशा जाली नाही. तेव्हां देवचंद्र भाडण भाडतो ते मिथ्या. येसे परिछिन्न दिसोन आले. याजउपरी देवचंद्र यासी पुसिले कीं तुझ्या दोन्ही साक्षी न पुरल्या. येक कागदाची व एक ग्रामस्ताची. याउपरी काय विचार ? तेव्हां देवचंद्र राजाचंद्र होउन पूर्वत चालत होते तेणेप्रमाणे मान्य म्हणोन कबूल केले आणि फारखती गोवर्धनदासास दिल्ली व गोवर्धनदास खरा जाल. त्याने पूर्वत प्रमाणे कबूल करून देवचंद्रास फारखती दिल्ली. येसा उभयेताच्या फारखत्या परस्पर दिव्हा. त्याचा तपसीळ.

सुवेदारजी श्री ज्याजी सिंदे.

लिखतंग चौधरी देवचंद्र वा सुत छत्रसिंग वा चौधरी मानकचंद्र पा सुसनेर सरकार सारंगपुर आगे चौधरी गोवर्धनदास वा रामचंजीके और हमारे चौधरातका बांटाको

कजियो थो सो सिरकार श्री सूवेदारजी इनके दरवार मां रदवदल पंडी सो हमने हमारी राजी होकर बांटो लियो तिसकी विदी गांउ तीन सिवाये और वीधा २०१ दोसो येक सिवाय जिसका तफसील मालेत वीधा १८६ येकसे छियासी आडान वीधे १५ पंधरे लिया तिसका तो.

३ गाव को तपसील चौधरी देवचंद
मौजा हंढेडा १ मौजा बावडीखेडा १ मौजे बहेरा १
सिरकारकी भेटसुदा गांव लिया.
१२६ धरती विगत चौधरी देवचंद.

५६ का सुसनेर नियाई भाईचंद भाफक तियाई देणा.
आडान १० मालेत ४६ वीधा.
७० मौजे आमला माहे वीधा तिहाई भाफ.

१२६

७५ चौधरी भाणकचंद

४५ का सुसनेर माहे तिहाई लेणी

५ आडान

४० मालेत

४५

३० मौजे आमला माहे तिहाई भाफ वीधा मालेत.

७५

---

२०१ गांव ३

आनी करार सिवाये उदले तो दरवार सारा तोरा को गुनेहेगार. पंच्यामां झूटों. मिती
१ सावन सुदी १२ संवत १८१० सन ११६०.

मतंग चौधरी देवचंद उपर लख्यो सो सही. १

सूवेदारजी श्री जयाजी सिंदे.

लिखतंग चौधरी मोवर्धनदास वा रामचंदजी पा सुसनेर सारंगपुर सूमे मालवा
आगे भाई देवचंद वा भाणकचंदके बांटाको कजियो थो सो सिरकार श्री सूवेदारजी

श्री जी का दरवार में रदबदल पड़ी सो वावद चौधरात सो हमने राजी होकर वाटो दियो तिसकी वीगत गांव ३ तीन दियो. और धरती वीघा दोसों येक २०१ वीघा तिसकी विगत मालेतु विघा १८६ येकसो छियासी और आडान वीघा १५ पंधरे दिया तिसकी तपसील.

३. गांव की तफसील.

मौजा हडेडा १ मौजे बावडीखेडा १ चहेरा १.

सरकारकी भेठसुदां गांव दिया.

२०१ धरती की विगत तपसील.

१२६. चौधरी देवचंद.

५६. का सुसनेर तियाई भाईबदामाफक लेणी.

अडान १० मालेत ४६.

७०. मौजे आमल माह तियाई माफ.

१२६

७५. चौधरी माणकचंद

४५. का सुसनेर तियाई लेणी

आडाण ५ मालेत ४०.

३० मौजा आमल माहे वीघा तियाई माफ.

७५.

२०१

२०४. ता गांव ३ वीघा २०१.

आणि करारसों चूके तो सारा तोरा को गुन्हेगार वे पंचा माहे झूठों. मिती सावन सुदी १२ संवत १८१० सन ११६०.

मतंग चौधरी गोवर्धनदासजी उपर लख्यो सो सही.

सदरहू प्रा उमयेताच्या फारखत्या परस्परें करून देउन उमयेताच्या वगैरे पांतीदार पा सुसनेरचे गांव कुल ८४ चौरियासी विा.

दौतलसिंग याचे वाटणीस देह ४२

पेमसिंग चौधरी याचे वाटणीस देह १४

एकून देह ५६ छपन. बाकी राहिले देह २८ आठवीस याची वाटणीया केल्या विया गोवर्धनदास व्हा रामचंद व देवचंद वगैरे याचे भाउबद पा मजकूर येथे वाटणीचे कुल देह राहिले २८.

सुमारी

याची वाटणी केली वितावा.

गोवर्धनदास व्हा रामचंद.

देवचंद गांव ३.

१. मौजा सादलपुर.

१. हटेडा.

१. मौजे घान्याखेडी.

१. वानडीखेडा.

१. मौजे शामपुरा.

१. मौजे वेहरा.

१. मौजे गुराडी.

३

१. मौजे गरडा.

या सिवाये जमीन बीघे.

१. मौजे पटपडा.

१२६. देवचंद.

१. मौजा पायली दाखली.

५६ का मजकूर मालेत ४६

१. मौजे मगरया.

आडान १०

१. मौजे क्रीटखेडी दाखली.

७० मौजे आमला.

१. मौजे गुराडया.

१२६

१. मौजा परसूल्या बुा

७५. माणिकचंद देवचंद याच्या घरातील

१. मौजा दाबल सोनगीरा.

४५ का मजकूर मालेत ४०

१. मौजे आरण्या.

अडान ५

१. मौजे पगारा.

३० मौजे आमला.

१. मौजे खनोटा.

१. मौजे मुरुखेडी. येथील हक

७५

दिला याचा व सेते भाऊ

बंद याची. X X

२०१

एकून सदरहू तीन गांव दोनसे येक बीघा

जमीन]. X X X

[अपूर्ण]

लेखांक [१०८]

श्री * संवत् १८१० कार्तिक शुद्ध ४
[३० अक्टुबर १७५३]

जमा पोते गुा बाळाजी येशवंत कोटेकर सुा अर्बा खमसेन मया अल्फ. सन हजार
११६३ मा त्रिवक संभाजी नख्त जमा पोते रूपये.

१९४०० प्रा कोटेपैकी खासगत वाटणी.

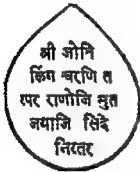
४३०० मोजे गामेच प्रा पाटण. मुकालिया बा जमा रूपये.

२३७००

तेवीस हजार सातसे रोख रूपये जमा केले आसेत. छ * ३ मोहरम. जमा आसेत.
मुा उजेन^{३३} हवेली.

बार.

लेखांक [१०९]

श्री * संवत् १८१० कार्तिक वद्य ५
[१५ नवंबर १७५३]

राजश्री बाळाजी यशवंत प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नेहा जयाजी सिंदे रामराम सुमा
आर्बा खमसेन मया आल्फ. श्रिमंत राजश्री पंत प्रधान साहेबांच्या सरकारांत उंटे खरिदी
करावयासि भवानीदास दाा माहादसेट सेटे वीरकर पाठविले आहेत. पांच हजार रूपये
पाटणाहून उंटाच्या खरिदीस देविले असेत. त्यास तुमच्या तालुक्यांत हे येतील. उंटे खरिदीस
हर जागां जातील. उंटे खा करून आणतील. त्यांस जाता येतां तुमच्या प्रांतांत हरकत
न पडे, हांसिखाचा तगादा न होय ते करणे. जाता येतां यांसी बदरका राजश्री माहारावजी
यांज कडून देवर्तन आपल्या सरहदेपार करून देणे. येविसी है गै सहसा न करणें. नृ निगा

(१३५) या वेळी जयाजी शिंदे दक्षिणेतून उज्जनीस आले होते.

दास्तीनें उटे व सरकारचे लोक खरिदीस आले असेत [ते] सुरक्षित जात येत ते कारणे.
जाणिजे छ * १९ मोहरम. ॥ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [११०]

श्री * संवत् १८१० मार्गशीर्ष शुद्ध १०
[५ दिसंबर १७५३]

राजश्री बालाजी येगवत प्रांत कोटे गोसावी यासि

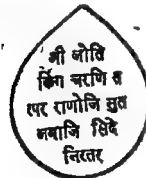
अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे रामराम सुमा आर्बा
खेमसेन मया व आलफ. राजश्री वयाजी सेलार सिलेदार यांसी घोडियांसी खर्चास
रुपये १०० संभर रुपये देविले आसेत. तर [ते] पावते करून तु कबज घेणे. घोडी तुम्हा-
पासी राहिली तर त्यासी जागा देउन खबर घेत जाणे. जाणिजे छ * ९ सफर ॥ बहुत
काय लिहिणे हे विनंती.

बार.

लेखांक [१११]

श्री * संवत् १८१० वद्य चैत्र १४
[१७ अप्रैल १७५४]

राजेश्री बालाजी येशवंत प्रात कोटे गोसावी यासी.

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे रामराम सुमा
आर्बा खेमसेन मयां अलफ. तुम्हीं पत्र पाठविले ते पा जाहले. तेथे वृत्तांत लिहिला जे
राजश्री माहारावजी नाथव्दारास गेले होते ते माघारे कोठ्यांस आले. पैक्याच्या तजवीजे
सरकारच्या करारा प्रो देउं यैसैं म्हणतात. ताकीदपत्र पाठवावे म्हणून ल्या. यैशास

पुर्वीच ताकीदपत्र सरकारच्या येवजाकरितां त्यास बरेवजेने लेहून पाठविलेच असे तें त्या प्रो देउन करारा प्रो येवज त्यांजपासून घेणे. ढील सहसा न करणे. 'वरकड जाटांच्या'^{१३८} ठाण्यास मोर्चे लाविले. जाट जेर केला असे. सांप्रत सल्लुखांच्या विचाराबरी आला असे. लौकरच जाटाचा कारभार विल्हेस लागले.' [तुम्हास] कळले पा म्हाणून लिया आहे. जाणिजे * छ २३ जमादिखाख. ११ सांप्रतही ताकीदपत्र माहारायांस पाठविले असे. छ मार. पवारांच्या बांढणीचा मार. लिहिला त्यास त्यांची बाढणी हिंसे प्रो वसूला बमोजिब देणे. कोणांचा कड्या येकंदर न ठेवणें. छ मजकूर. १' बहुत काय लिहणे हे विनंती.

लेखाक [११२]

श्री

* संवत् १८१० वैशाख शुद्ध ८

[३० अप्रेल १७५४]

राजश्री बालजी येशवंत प्रांत कोटे गोसावी यासि.

अखडीत लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे रामराम सुमा आर्वा खमसैन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले तेथे वर्तमानविसी लिहिलें. तरी 'आम्हांस शेरीरी ज्वर होता तो सांप्रत दूर जाला असे. आता बरे जाले आहे. चिंता'^{१३९} न करणे. वरकड वृतात तरी 'ठाणे कुंभे'^{१३८} प्रांत जाटवाडा येथे मोर्चे संनिध गेले असेत. जाट

(१३६) बदनासिंग जाट याचकडील ठाणे कुंभेरीस या वेळी मोर्चे लागले होते

(१३७) या कुंभेरीच्या मुकामी जयाजी शिवास ज्वराच्या व्यथेने इतके बेजार केले होते की त्याच्या विषयी सर्वांस फार चिंता उत्पन्न झाली, तिचे वर्णन चितोळण व रामाजी अनंत दामोळकर या प्रकारे देतात की, ' [व्यथा] ज्वराची दूर जाली आता कुशलदृष्ट आहे चिंता नसे परंतु शेरीर अस्तिगत राहिले दोही कडून दोघांनी धरून सठवावे धरून चालवावे येथे सांप्रत आहे कुवत येईल तेन्हा खरे. यजमानास ज्वराची व्यथा एक मासपर्यंत होती ईश्वर कृपे आरोग्यता जाली यदाचे स्वारीस हाच मोठा लाभ जाला की यजमानास आरोग्य जाले' । झणून वाळाजीचे चिंतानिवारणार्थ हें पत्र आले होते

(१३८) कुंभेरी हे भरतपुर राज्यात असून खास राजधानीपासून नायब्य दिगेस ४ कोसांवर आहे.

जेरदस्तीत येउन त्यांचे वकील आले असेत. बहुत वजीद होउन सलुखाची रदबदली करीत असेत. सत्वारिच यांचा गुंता उरकेल. करार मदार ठरल्यानंतर तत्वता वृता मागांहून लेहून पां देउं. जांणिजे छ ५६ रजेव. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोतब
सुद

लेखांक [११३]

श्री

* सवत् १८१० वैशाख वद्य १
[१३ मे १७५४]

श्री जोति
लिंग चरण १
स्वर रागोनि सुत
जयानि सिंदे
निरतर

राजश्री बाळाजी येजवत प्रांत कोटे गोसावी यासी

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य. स्त्रो जयाजी सिंदे रामराम सुमा आर्वा खंमसैन मयां आळफ. तुम्ही पत्र पा ते पावले. तेथें लिहिले कीं होळकर व पवार गवहार [१] हे आपली बांढणींचा हिंसा मागतात येविसीं आज्ञा करावी म्हणून लिहिले. तरी ज्याचा रुपया त्यांस सिरस्ताप्रमाणे हिसेरसीद देणे. जिकडे जाजती वसूल पावला असेल तो मनास आणून सिरस्ता प्रो वाढणी वमोजिव जिकडील तिकडे पैसे पाठवणे. वोभाट येउ न देणे. छ १ १९ रजेव. ११ बहुत काये लिहिणे. रुपये माहाराव देत नाही म्हणोन तुम्हीं लिहिलें तरी करारप्रमाणे येवज त्यानीं द्यावा हे उत्तम आहे [त] न देत तरी आपली फळे पावतील. जो जसे करील तसे पावेले. बहुत काय लिहणे हेविनंती.

श्री
मोतब
सुद

लेखांक [११४]

श्री

* सवत् १८१० आपाढ वद्य ८
[१२ जुलै १७५४]

श्री जोति
लिंग चरण १
स्वर रागोनि सुत
जयानि सिंदे
निरतर

राजश्री बाळाजी येजवत गोसावी यांसी

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्त्रो जयाजी सिंदे रामराम सुहसरन

खमस खमसेन मया व अल्फ. 'आम्ही दिलीहून' कूच करून नारनोळ पावतो आलो. येथून पुढे दर मनलीने दारवाड प्रांते जात असो. तर तुम्ही पत्र पावताच द्वाहाराव यांसि च्यार गोष्टी सांगोन त्याची फौजसुत्रा आखेराम पंचोली व सिवासिंग राठोड याची तयारी करून कूच करणे. मुख्य गोष्ट की जळदीने येउन सामिल होणे. दिवसगत न लावणे. जाणजे छ * २० रनजान. ' वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

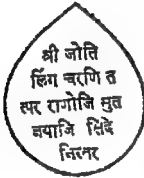
श्री
मोतव
खुद

लेखांक [११५]

श्री

* संवत् १८११ श्रावण शुद्ध ६

[२५ जुलै १७५४]

राजश्री बालाजी येशवंत प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोता जयाजी सिदे रामराम सुमा खमस खमसेन मया अल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले लिहिले वर्तमान कळले. या प्रो च तुमची दोन तीन वेळा पत्रे आली. त्यात मजकूर संयुक्तच वारंवार लिहितां. अपूर्व असे ! प्रत्योत्तर तरी वरचेवरी देतच असतो. अद्यापि पैका सरकारचा घेतला नसा

(१४०) कुमेरीच्या प्रसंगी आढाशी झालेल्या शिंध्याच्या 'पगडीवदल भाईचा'मुळे 'होळकराची प्रतिज्ञा भग होऊन शिंध्या तेढ पडली व त्यामुळेच 'कुचाची' नोवत करून कुमेरी सोडून 'शिंदे सरळ मारवाड प्रांतावर चाल करून 'फुडून' गेले, असा जो समज आज बखरकाराच्या आवातावर राजवाडे [ऐत्र १५] व सरदेसाई यांचा झालेला आहे [नाना पेशवे १३९, १४०] तो अर्थात या पत्रावरून खरा ठरत नाही [लेखांक ११५, ११७] शिंदे होळकराचे विदुष्टाविषयी पुढे टीप देण्याने ठरविले आहे झगून येथे चर्चा करीत नाही

(१४१) नारनोळ रेवाजीच्या वायव्येस १६ कोसावर मोठे गाव असून हल्ली पटियाला राज्यात आहे

(१४२) मारवाडचे मोहिमेंत खुद महारावजींनी फौजेसह मदत करावी अशी जयाजींची योजना होती परंतु तत्त. योग आऊ. नाहीं (लेखांक ११२) निदान अखेरामजी वशी किंवा अन्य सरदारा समाने तरी फौज व तोरू पाठविणेविषयी सूचना आल्यावर कोटेकरानी सिवासिंग राठोड नामी शूर सरदारावरवीर एक हजार सैन्य पाठविले ते घेऊन वाळाजी गुलगुले बुदी, मुन्या, पुष्कर, अजमेरच्या मार्गे मेढल्याजवळ शिंध्यांस येऊन मिळाले [लेखांक ११८]

अगर फौजही निघाली नसे. यावरून काय म्हणावें ! आम्हांकडील वर्तमान तरी ' आपाढ वध ! १३स दिलीहून श्रीमंत [रघुनाथराव दादा] साहेबांची आज्ञा घेउन दर मजलीने सांबरेस^{१४३} आलो. पुढें मेढत्यास^{१४४} सत्वरिच जात असो. श्रीमंतांनीही दाहावारा हजार फौज हुजरात^{१४५} ची दिल्ली असे. या समयास कोंटेकर यांणी बोलल्या प्राा फौज पाठवावी उत्तम आहे. स्नेहाने स्नेह वाढतो. याप्रमाणेच त्यांसी बालोन जरी फौज मातवर पाठवितील तरी घेउन येणे. आणि पेकाही पोक्त मागोन घेउन बरावरी आणणे. ढील सहानुसा न करणे. येवज [व] फौज घेउन सत्वर सत्वर येणे. ढिल ढालाल सर्वथा न करणे. आमची खर्चाची वोढी सांप्रत असे. तरी श्रीमाहारायांसी च्यार गोष्टी कळतील त्याप्रो रनेहवादे बोलोन पका पोक्त मागोन वा घेउन येणे. जाणिजे छ # ४ सवाल. ' वहुत काय लिहिणे हे विनती.

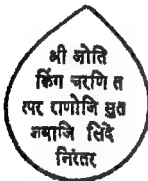

लेखांक [११६]

श्री

संवत् १८११ भाद्रपद शुद्ध ११

[२८ अगस्ट १७५४]

राजश्री घालाजी येशवत प्रात कोंटे गोसावी यांंसि

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नेा

जयाजी सिंदे रामराम सुमा

(१४३) सावर हे मिठाचे प्रसिद्ध सरोवर राजपुतान्यात अजमेरपासून २० कोसाचे अंतरावर ईशान्य दिशेस आहे येथील फौजदारी [अजमेरच्या सुमेदारीसह] मुगल बादशाहकडून नुकतीच मराठ्यास मिळाली होती. [३ जून १७५१] अर्थात हा जो मार्ग सिंघांनी स्विकारिला तो स्वसत्तेचा होता असे स्पष्ट होतें

(१४४) मेढता या ठिकाणी मराठे व रजपूत ह्यामध्यें अनेक रणसंग्राम झाले असल्यामुळे हें ठिकाण मराठ्यांच्या पूर्ण परिचयाचें झालें आहे अजमेरच्या नैऋत्येस २० कोसावर हें गाव असून ते जोधपूर राज्यात आहे

(१४५) ही पेशव्याकडील हुजरातची फौज त्रिंबक बापुजी याचें आधिपत्याखाली जी या वेळीं शिंद्याबरोबर निघाली व ह्या मुळें त्रिंबक बापूजीचा जो परिचय शिंद्याशीं झाला तो पानिपतपावेतों अबाधित कायम राहिला होता असें समजतें

खंमस खंमसेन मयां अलफ. तुम्ही पत्र पाा तेथें लिहिलें कीं छ २९ सवालीं । सोमवारें अखेरामजीसह वर्तमान जंमावसुधां वूंदीस आलों. याउपरी दर मजलीने येतच असों. जलदीने येतों म्हणून लािा उत्तम आहे. लांव लांव चालोंन अविलंबेच येणे. दिरंग सहसा न लावणे. राजश्री माहाराजजीस अखेरामजी यांचें पत्र व आपलें पत्र येसैं मुजरद कासीदां बाा पाठवणें की तोफांचे जरूर काम आहे. तरी लांव पल्याच्या तोफा चांगल्याशा १० दाहा जरूर जरूर पाा पाहिजेत. बिजेसिंगा^{१६} जवळ मेडत्यास तोफा असेत. आम्हांजवळ तोफा येकंदर नाहीत. तरी लिहिल्या प्राा. तोफा १० न्द अंगत्य अगत्य आणवणे. हे मै सहसा न करणे. जाणजे छ* ९ जिल्काद. १ पांच सा सेर गोळ्याच्या लांव पल्याच्या [तोफा] असतीळ त्या आणवणे. येविसीं अनमान सहसा न करणे. तुम्ही कोठपावेतो आला हे लेहून सत्वर पाठवणे. बहुत काय लािा. वाटेने खबरदारीन येणे. हे विनंती.

लेखांक [११७]

श्री * संवत् १८११ भाद्रपद शुद्ध १२

[२९ अगस्ट १७५४]

राजश्री बालाजी येशवंत गोसावी यासी.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नेहा जयाजी सिंदे दंडवत सुमा
खंमस खंमसेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले 'नून्यास'^{१७} आल्याचे वर्तमान

(१४६) बिजेसिंगाजवळ तोफाचा भडीमार व स्वसैन्यांत त्याची उणीव आरंभापासून जयाजी शिंथास भासत होती ती सामुग्री कोटेकराकडून त्यांनीं मागविली होती [६ जुलै १७५४] पण ती त्यांना वेळेवर मिळाली नसावी असें दिसतें [लेखांक ११७]

(१४७) या नावाचे गांव मिळत नाही पण 'नेजवा' ह्यापून वूंदीचे उत्तरेस १२ कोसांवर एक मोठे गांव आहे सावरसमीप सामोरें येण्याविषयी सूचना होती त्या मानानें वूंदीनंतर हा दसरा पडाव समजला जाऊं शकेल, पण अजमेरपासून तो व्याच अतरावर असल्यामुळें अजमेरकर कमाविसदारास त्याची वातमी सत्वर लागली कशी ? येवढीच काय ती अडचण येते. डाकेची व्यवस्था ठेविली असेल असे ग्रहित धरिलें तर ही भानगड राहत नाही एरवी 'जून्या' ह्यापून जो गांव देन नवीच्या उत्तरेस अजमेर पासून २४ कोस अग्नेय दिशेस आहे तो संभवनीय वाटतो

लेहून पाठविले तेणेकरून संतोष जाला. परंतु तोफ येक न आणिली. हे उत्सम न केले. नून्याहून पुढें पुष्कर^{१४८} च्या हा [हद्दीत] आल्यावर लेहून पाठवणे म्हणजे येथून राउत पाठवून देऊं. त्या बाब येणे. जेथे राहत जाणे तेथे रात्रीची बहुत तऱ्हा चौकसीने^{१४९} राहत जाणे. आपल्या खबरदारीस न चुकणे. केवळ वेमा[फा]म न राहणे'. जाणिजे छ * १० जिल्हाद. १ वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोहन
सुंदर

लेखांक [११८]

श्री * संवत् १८११ भाद्रपद शुद्ध १३
[२० अगस्ट १७५४]

श्री जोति
रिंग वराणि व
स्वर रागोनि सुव
नवाति सिंधि
निंदर

राजश्री बालाजी येशवंत प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य. स्नो जंयाजी सिंदे रामराम सुभा खंमस खंमसेन मयां अलफ. तुम्हीं पुस्करच्या मुकामचे पत्र पा ते पावले. संतोष बाटला. या पत्रा आगोदरच तेथें आलेससें वृत अजमेरकर [कमाविसदार] याणी पत्र लिंला होते त्यावरून तुम्हास सांभाळून आणावयासि मातबर फौज रा त्रिवक^{१५३} वापुजी व केरोजी सिंदे [१] यांसी कालीं छ १० जिल्हाद १ गुरुवारे पाच असेत. सिवसिंगचे स्वारी त्याज वरोवर दिले आहेत. आमचा मुकाम आजी बडगाव मंडलाचे दक्षेण भागीं सा कोसांवरी असे. उदहक येथून कूच करून तुमच्याच रोखे मंडते डावे ठाकून येतो. तुम्हीं मंडते तऱ्हा उजवे च्यार पांच कोस ठाकौन दुरंमच आम्हाकडे येणे. जलदीने सांभाळून येणे. छ * ११ जिल्हाद. १ वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोहन
सुंदर

(१४८) अजमेरच्या पश्चिमेस ४ कोसांवर श्रीपुस्करराज तीर्थ सर्वांचे परिचयाचें आहे येथे जयाजी शिंद्याची मेकणीय संगमरमरी छत्री सरोवराच्या पूर्वे क्रीनाथार आहे

(१४९) परराज्यात व विशेषत. 'हद्दीले राठोड रजपूतांचे' मुकाबल्यांत सावधगिरी ठेवण्या विषयीच्या या संकेतावरून रणवेळा राठोडांचे सौर्याची पूर्ण जाणीव जयाजीस होती असें दिसतें

१ २९ अगष्ट १७५४

लेखांक [११९]

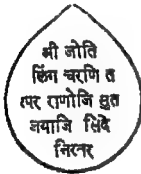
श्री * संवत् १८११ भाद्रपद वद्य ३
[४ सितंबर १७५४]

जमा पोते संस्थान कोटे गुा बाळाजी येशवंत कोटेकर कादार सुहूरसन खमसे
खमसेन हजार ११६४. यैवज सनवादपैकी वसूल जमा नस्त जमा रुपये १३५०० सदरद्व
तेरा हजार पांचसे रुपये रोख पोत्यास जमा केले असेत. छ * १६ जिल्काद. मा [त्रि]वक
संभाजी रोख पोत्यास यैवज जमा जाला असे. गुा का खडकी ११ प्रा मेढते.

वार.

लेखांक [१२०]

श्री * पौष वद्य १२ संवत् १८११
[९ जनवरी १७५५]

राजश्री बाळाजी येशवंत गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नो जयाजी सिंदे रामराम सुहूरसन
खमस खमसेन मया व अल्फ. पा पाटण केशवराव याचे प्रांत बूंदी येथील कमाविस पेशजी
राजश्री गोंविंद सखाजी याजकडे होती. ते दूर करून साल मा तुम्हाकडे
इजारियाने मामलेत सांगितली असे. त्याचा इजारा कुल बाव कुल कानुच्या आमलाचा
घ्यार साल करार करून दिल्या असे. साले वितपसील. रुपये.

सन खमस सवत १८११ जमा रुपये सन सित समत १८१२ जमा रुपये
२१०००१ दोन लक्ष दहा हजार २१०००१ दोन लक्ष दहा हजार
येक रुपये. येक रुपये.

सन सबा समत १८१३ जमा रुपये सन समान समत १८१४ जमा रुपये
२१०००१ २१२००१

(१५०) हे गाव नकाशात कोटे सांपडत नाही परंतु करकी [खडकी] झणून एक गांव मेळत्याचे
दक्षिणेस १० कोसावर आहे

२००१ इजाद

३००१ इजाद

२१२००१

२१५००१

दोन लक्ष बारा हजार येक रुपये. दोन लक्ष पंधरा हजार येक रुपये.

येणे प्रमाणे चार साला सन खमसचे रुपये दोन लक्ष दहा हजार येक रुपया. सन सितात दोन लक्ष दहा हजार येक रुपया. सन सवात दोन लक्ष बारा हजार येक रूपा. सन समान दोन लक्ष पंधरा हजार येक रुपये, साल दर साल आखेर साली दरसाल सिध्दी खर्च ४००० चार हजार रुपये वजा करून बाकीचा पैवज आखेर साली पावता करीत जाणे. आणि पा मारी यैनमाल व सान्नेयेर व जकात वगैरे कुल बाब कुल कानुचा अमल राखती पा मारी करून उगडन घेणे. रयतीस आबाद राखणे. यासि बाइदेवदी साल मजकुरी रुपये वितपसील

४०००१ माघ मास आखेर.
८०००० वैशाख मास आखेर.
९०००० श्रावण मास पौर्णिमा १५ आखेर.

२१०००१

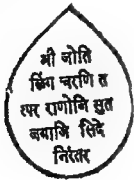
येणेप्रमाणे साल दर साल बाइथाले पावते करीत जाणे. जाणिजे छ * x २५ रविलावल. * बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [१२१]

श्री

पौष वद्य १२ सवत् १८११
[१ जनवरी १७५५]

राजश्री बाळाजी येशवत व राजश्री आबाजी रघुनाथ
कमाविसदार प्रात क्राटे गोसावी यांसी

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तो॥ जयाजी सिंदे रामराम

दंडवत सुमा खंमस खंमसेंन मयां अल्फ. प्रांत मजकूरची सरमजमु राजश्री त्रिंबक
सिवराम याजकडे सांमाइक आहे. त्याप्रांणें करारच असे. तरी मशारनिलेचे वेतन
साल बसाल ज्याप्रमाणे चालले आहे त्याप्रमाणें हलीही चालवीत जाणे. येविसीं
अंतर न करणे. जांणिजे छ * २५ माहे रविलावल. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [१२२]

श्री

पौष वद्य १२ संवत् १८११

[९ जनवरी १७५५]

ता. जमीदारान चौधरी व कांन्गो व पटेल पटवारियांन परगणे पाटण प्रांत बुंदी
इनको माळूम होवे. आगू श्री गोविंदराव सखाजीको कमाइस परगने मजकूरकी थीं
सो हाल साल दूरी करीने राजश्री वालाजी येशवंत सो दीइ छे. तो संवत १८११
के साल सों सवही गांव बगांव को आमल दरोबस्त देखील सायेर व जगायेत सबही
को आमल को वसूल वालाजी येशवते के पास देना. [पुढे मोडित मजकूर आहे.]
वालाजी येशवत के पास सन पंमसष मसेन मया आल्फ. तारीख छ * २५ माहे रविलावल.
मीती माघ वदी १२ संवत १८११.

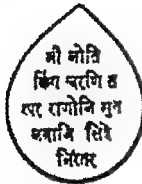

लेखांक [१२३]

श्री

पौष वद्य १२ संवत् १८११

[१ जनवरी १७५५]

तां. जंमीदारान चौधरी व कानूगो व पटेल पटवर्गीयान परगने पारंण प्रांत धूदी को मालूम होने. आशु श्री बाळाजी येशवंत कों आंमल परगने मारको दयो छे तो संवत् १८०९ व संवत् १८१०. दोई सालको कचो आंमलको वसूल सवही गांव बगांव को रामाजी जगन्नाथ के आंग श्री बाळाजी येसवतके मार्फत सो लगाये देना. तारीख छ * २५ रबिलावळ.

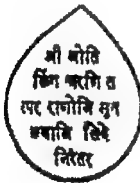

लेखांक [१२४]

श्री

* संवत् १८११ पौष वद्य १२

[१ जनवरी १७५५]

राजश्री बाळाजी येशवंत कमाविसदार पा पारंण
केगवरायाचे गोसावी यांसि.

अखिलि नक्ष्मी आलकृत्त राजमान्य स्तो जयाजी सिंदे दंडवत सुहूरसन खंमस खमसेन गया व आलफ. पा मारी कारकुनाच्या आसाम्या पेजजी पासून आहेत. त्या साल मारी करार आसंत. त्याचें वेतन सालीना रूपये दोन तक्षीमेच्या वैवजी रुपये.

३०० बाळाजी नरसिंह.

२५० बाबुराव गुणाजी.

२५० चिंनो नारायेण काष्टीकर कोतवाल.

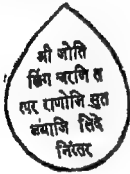
आठसे रुपये पेशजीपासून नेमणूक आहे त्याप्रमाणेच करार केलों असें. तर
नुमणूकेप्रमाणे इजाऱियात आठसे रुपये पावते करणे. जाणजे छ * २५ तः रविलाखर. १
बहुत काय लिहिणे हे विनती.

लेखांक [१२५]

श्री

* संवत् १८११ माघ वष १२
[८ फरवरी १७५५]

राजश्री बालजी येदवंत गोसांवी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्यं स्तोत्र जयाजी सिंदे रामराम सुमा
खंमस खंमसैन मयां अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले तें पावले. तेथें रामाजी जगन्नाथ याचा
भजकूर लिहिला जे मन माने तैसे भांपण त्यांणी केलें. पुढें तिसरा हिंसा आंमल करूं म्हण-
तात. तरी त्यांचा येखितयार [आहे] राजश्री मल्हारजी होळकर यांजकडील तिसरा हिंशाची
मामलेत ते करितील तरी सुखे करोत. तुम्ही दो हिंशाची मामलेत आपली पा पाटण
ची करणे. दूसरे लिहिलें कीं माहाराज कोटेकर याचा अवलंब आपल्याखेरीज नाही.
आजये यासी दूसरा नसे. सरकारच्या पैक्याचीही विल्हेवाट करावी [तीही] सत्वरीच करणार
म्हणून बोलतात, [त्याच] ततवीरेमधे असेत. ऐसे तपसीले लीला. तरी बहुत उत्तम आहे. पैका
वसूलात त्वरेने येई तें करणे. हे न करणे. छ * २६ रविलाखर. १ बहुत काय लिहिणे
हे विनती.

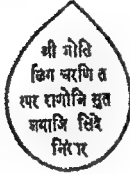

पैवस्ता छ ४ जमाविलेंवळ. फाल्गुण शुद्ध ५ बदस्त कोसीद.

[१६ फरवरी १७५५]

लेखांक [१२६]

श्री * संवत् १८११ फाल्गुण शुद्ध ४
[१५ फरवरी १७५५]

राजश्री बाळाजी येशवंत गोसावी यांसि.

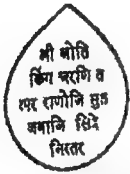
अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोत्र जयाजी सिंदे रामराम सुहूरसन खमस खमसेन मया व आलफ. गोविंदराव सखाजी मृत्य पावला. त्याजकडील पाटणाचे रुपये येणे आहेत. तर मारनिलेकडील गुमास्ता राजश्री रामाजी जगनाथ पाटणात आहे. त्याच्या आंगी सन सलासचा व सन आर्वाचा वसूल आंगी लावून करार पैसा पावतीची कत्रजे त्यापासी आहेत ती मजरा देउन बाकीच्या रुपयाची निशा करून घेणे. थक रुपया त्याजकडे बाकी न ठेवणे. रुपये देईल तेव्हां त्यासी जात देणे. जाणिजे न छ २ जमादिलौवल. १ बहुत काय लिहिणेहे विनती.

पैवस्ता छ १५ जमादिलौवल. फाल्गुण वष २ बराबर कासीद सरकार.

लेखांक [१२७]

श्री * संवत् १८११ फाल्गुण शुद्ध ७
[१८ फरवरी १७५५]

राजश्री बाळाजी येशवंत गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोत्र जयाजी सिंदे रामराम सुहूरसन खमस खमसेने मया व आलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. माघ वष १ पंचमीस पाटणास गेले. अमलास पहिलेच कारकून पाठविले होते. जागा जागा माणसे ठेउन बंदोबस्ती करणे ते केली. राजश्री रामजी जगनाथ याची भेट जाली. आम्हाकडे आमल जाळ तोंककरून मालाची वहुत तसनस केल. साल मारच्या हिसेव पौ मनमा-

नेसा खर्चवेच लिहिला आहे व जमा लिहून दिली आहे. त्याचीही रुजूवात पाहणे आहे. दोन हिसेयाचा आमल आम्ही केला. तीसऱ्या हिशाची कटकट करितात की आम्ही मल्हाररावजी होळकर याचे चाकर आहो. त्याचे पत्र येईल तेव्हा तीसऱ्या हिशाचा आमल देईन म्हणोन बोलतात. याचेविसी जसी आज्ञा येईल तैसी वर्तणूक करू म्हणोन लिहिले. तर तुम्हास मामलेत सांगितली तेव्हाच तुम्हास सांगितले की दो हिष्याची मामलेत सांगितली आसे. तीसऱ्या हिष्यासी कटकट न करणे. जैसे रुवरु सांगितले असोन त्यास काये निमित्त तीसऱ्या हिष्यासी कटकट करीत होता ! तुम्ही आपला अमल दोन हिशाचा करीत जाणे. तीसऱ्या हिशासी कटकट न करणे. राजश्री रामाजीपंताकडे सरकारचे रुपये येणे आहे त्याजकडे दुसऱ्याचा वसूल आंगी लावणे. याजकडील येवज येणे त्याबद्दल पूर्वी तुम्हाकडे कासिद मुजरद पाठविला आहे. त्याप्रमाणे वसूल करणे. जाणे ॥ जे छ * ६ जमादिलैवल. १ वहुन काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मोतब
मुद

लेखांक [१२८]

श्री * संवत् १८११ फाल्गुन शुद्ध ७
[१८ फरवरी १७५५]

पुराण राजश्री बाळाजी येशवंत गोसावी यांसि.

रामराम सुदूरसन खमस खमसेन मया व आलफ. प्रात ऋते येथील वसुळासाठीं राजश्री माहारावजी याणी आपले टेहलवे^{११} [पाठविले] आहेत. त्यासी ताकीद केली असे. सत्वरिच येवज येईल. फोज खीचीवाड्यात पाठविली होती ती माघारी बोलाविले, आपल्या वचनावर दृढतर होउन नैसले आसेत. माघारे फिरते समई कार्य करून दिल्ले पाहिजे म्हणोन लिहिले. तर कोट्याचा येवजाची तरतूद करून हुंड्या सत्वर पाठवणे. येथे खर्चास पाहिजे. हे तुम्ही दृष्टी^{१२} ने पाहून गोलाच आहा. यास्तव वरचेवर येवज कोट्याचा

(१५१) टेहलवा हाणजे टेहलणी करणारा.

(१५२) बाळाजी गुलगुले व अखेराम बक्षी येठल्याजवळ कोटेकराकडील सैन्य सिवसिंग राठोड सह शिष्याचे हवालीकरून परत कोट्यास आले होते.

पाठवणे. खीचीवाच्याचे काम करणे आहे. ते येथील कार्य जाल्यानंतर होउन येईल, तेथील कार्यास बहुत रोज लागनात येसा आर्थ नाही. जाणिजे छ * ६ जमादिलौवल, * हे विनती.

लेखाक [१२९]

श्री * संवत् १८१२ चैत्र शुद्ध १
[१३ मार्च १७५५]

पाा राजेश्री बालजी येधवत कोटे गोसावी यासि.

रामराम सुद्धरसन खमस खमसेन मया व अलफ. राजश्री रामाजी जगनाथ दिग गोविंदराय सखाजी याजकडील हिसेव दुसाला त्याच्या अंगी लाउन वाकीचे रुपये वसूल करून घेणे म्हणोन आज्ञा आली परंतु त्याजकडील मातवर पैबज येणे [तो] आत्र रक्षूनच घेतले पाहिजे. दुसरे राजश्री मल्हारजी होळकर सन्निध^{१५} आले आहेत. त्याच्या मेटीस जावे लागेल. त्यास मना कसे करावे. दूसरे तो तीसऱ्या हिस्साचा मामलेदार कवा [१] करावयासि जावे लागने यास्तव दोन दिवस महकूफ केले असे. पुढे आज्ञेप्रमाणच वर्तणूक करू म्हणोन लिहिले. तर पूर्वी हिसेव लेहून पाठविली आहे त्याप्रमाण त्याजपासून निगा करून घेण. दोन सालाचा वसूल त्याच्या आगी लावणे म्हणजे कराराप्रमाणे तोही पैबज तुम्हास देईल. त्याकडील वसूल घ्यावयासि दिवसगत न लावण. वसूल करून पैबज अम्हा कडे पाठवणे. जाणिजे छ * २९ जमादिलौवठ. * हे विनती.

पौा छ ८ जाखर चैत्र सुा ९ मंदवार
[२२ मार्च १७५५]

(१५३) या वेळीं मल्हारजी होळकर 'छफ्फरावखी' कोटे तरी [कोठ्या] नजीक आले होते [लेखाक १३१] व ते अप्रेल १७५५ अखेर रघुनाथराव दादाबरोबर वनास नदीवर होते तेथून ते श्वातोलीवरून ग्वाल्हेरीकडे गेले [लेखाक १३३]

लेखांक [१३०]

श्री

* संवत् १८१२ चैत्र शुद्ध १

[१३ मार्च १७५५]

पा राजेश्री बालाजी येशवंत गोसावी यांसी

सुमा खमसेन मया आलफ. प्रांत कोटे येथील तहसील करणे ते माहाराव ताकीदी-
नेच करवितात. आठा दिवासामधे रुपये देणे ते देतील. त्याप्रमाणे लेहून पाठउ म्हणोन
लिहिले. तर येथील प्रसंग तुम्ही आपल्या दृष्टिने पाहून गेलाच आहा. खर्चाची बोट
जाली आसे. तुम्ही च्यार गोष्टी माहाराव यासि व आखेरामास सागोन ज्याप्रमाणे
पंचोली येथून करार करून गेले आहेत त्याप्रमाणे आमलात ये ते गोष्ट करणे. आंती
तरी रुपये देतीलच परंतु या समयात दिल्याने खर्चाच्या कामात येतील. आण त्याचाही
स्नेह राहील. रुपये तर आगे मागे येतीलच यास्तव तुम्ही त्यास उत्तम प्रकारे बोध करून
कराराप्रमाणे येवजाच्या हुंड्या करून सत्वर पाठवणे. यातच तुमच्या चाकरीचा मजरा
असे. हाती सत्वर येवज येउन पोहचें ते गोष्ट करणे. दिवसगत न लावणे. जाणिजे ह
* २९ जमादिलावल. हे विनंती.

पो छ ८ जाखर. मि. चैत्र सुमा ९ मंदवार.

[२२ मार्च १७५५]

लेखांक [१३१]

श्री

* संवत् १८१२ आपाढ वद्य ३

[३० मार्च १७५५]

पा राजेश्री बालाजी येशवंत गोसावी यासि.

* रामराम सुहूरसन खमस खमसेन मया व अलफ. 'राजेश्री मल्हारजी बावा लस्करानसी
नजीक आले असता मेटीस जावे लागते. माहाराव याचाही अग्रह पाहिला त्यावरून
आम्ही व अखेरामजी येसे स्वार होउन त्याकडे मेटीस्तव गेलो म्हणोन लिहिले तर बहुत
उत्तम केले मेट जाल्यावर जे कर्तमान होईल ते व नवल विशेष आढळेल ते तपसीलवार
लेहून पाठविणे. राजेश्री रामाजी जंगनाथ याजकडील रुपये येणे आहेत. त्यासी तगादा
लावावा तर कवा करावयाचे दिवस. माल रयेत खाउन जाइल. कवा कोलच पाहिजे. यास्तव

तुर्त त्याचे वाटे गेलो नाही. दुसरे त्याचे खावद सनिध आले. त्याचे मेठीस त्यासी जावेच लागले. त्यास कजिया कसा करावा यास्तव प्रस्तुत त्यासी वोललो नाही. भ्रकारपूर्वका पासून आल्यावर आज्ञेप्रमाणे करून घेतो म्हणोन लिहिले, तर त्याचा निकाळ करून घेतो म्हणोन जाते समई कवूळ केले आसोन आता तपसील. लेहून पाठवितात. हे कोण गोष्ट आहे ? भेट घेउन माघारे आले आसाल. पूर्वी हिसेव तुम्हाकडे लेहून पाठविला आहे. त्याप्रमाणे रुपयाची निशा करून घेणे. वसूल करावयासि आनमान न करणे. लिहिल्याप्रमाणे त्यासी तगादा लाउन वसूल करणे. जाणिजे छ १६ जाखर. १ हे विनती.

लेखांक [१३२]

श्री * संवत् १८१२ वैशाख शुद्ध १४

[२५ अप्रेल १७५५]

पुा राजश्री गालाजी येगवंत गोसावी यांसि.

रामराम सुडूरसन खमसेन मया व अल्फ. राजश्री रामाजी जगनाथ दिला गोविंदराव सखाजी याजकडील गुंता रक्ता आहे तो आज्ञाप्रमाणे वरून घेतो म्हणोन लिहिले, तर उत्तम असे. पूर्वी हिसेव लेहून पाठविला आहे त्यामध्ये बाकी लेहून पाठविली आहे. त्या पैकी जो जाना[जमा] असेल तो मजरा देउन बाकीची निशाकरून घेणे. तुम्ही जातेसमई करार केला आहे की मागील दोन सालचे रुपये त्याचे आगी लाउन उगडून घेतो. तोदा यज देत नाही. येसे आसोन अद्याप फडशा केला नाही. हे कोण गोष्ट आहे ? अत.पर त्याचा हिसेवाचा फडशा करून बाकी निवाली आहे ते रुपये वसूल करून घेणे आणि सरकारात पैदाज पाठवणे. कोणे प्रकारा फडगा करातो तपसीलवार लेहून पाठवणे जाणिजे छ * १२ रजबु. १ हे विनंती.

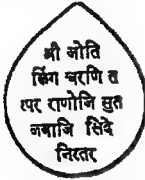
पौा छ १७ रजब. वैशाख वद्य ४

[३० अप्रेल १७५५]

लेखांक [१३३]

श्री * संवत् १८१२ वैशाख शुद्ध १४

[२५ अप्रेल १७५५]

राजश्री बालाजी येशवंत कमाविसदार ग्राहाय गोसावी यांशि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो ग्याजी सिंदे दंडवत रामराम सुहूरसन खमस खमसेन मया व आलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. राजश्री अखेरामजी व आम्ही येसे श्रीमंताच्या लस्करांत बनावेवरी गेलो. राजश्री भल्हारजी बाबाची मेट जाली. त्याज बार खर्तोली पावेतो होतो. तेथून आज्ञा घेउन घाटणास आलो. आज उबा फोव्यास जाउ. ज्याप्रमाणे अखेरामजीनी आपणापासी करार केला होता त्या प्रमाणे ठराव प्रकारपूर्वकासी करून [कोटेकरांनी] आपला मुल्लुक वाचविला. रूपया सुटणार नाही. येसी रूयवत ताकीद केली. ते बालेरीकडे गेले. फिरते समई खेच्यासी कजिया करावा हे मानस श्रीमंताचे आहे. फोटेकर यानी च्यार पाच लाख रूपये येवज करून द्यावा या तजवीजेत आहेत म्हणोन लिहिले ते सविस्तर कळो आले. तुम्ही घाटणाहून फोव्यास गेलाच आसाल. कराराप्रमाणे त्यास तगादा लाउन येवज वसूल करून घेणे. कराराप्रमाणे येवज दिल्या तर उत्तम जाटे. नाही तर स्नेह राहणार नाही. येसे त्यास पष्ट सांगोन वसूल करून घेणे येथे खर्चाची नोट [आहे ती] तुम्ही आपल्या दपटीनेच पाहून गेला आहा [तरी] पत्र पावतांच कांही तरी तर्त येक लाख पनास हजारच्या हुंड्या जेनगराच्या करून आम्हाकडे पाठवणे म्हणजे खर्चाच्या कामास येतील. येवज पाठावाचयास ढील न करणे. फोटेकराचे साहूकाराचे हवाले देउन हुडीया अति सत्वर लिहिल्याप्रमाणे पाठवणे. जाणिले छ * १२ रजबु. १ वूत काय लिहिणे हे विनंती.

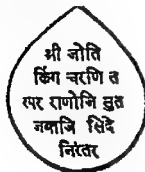

लेखांक [१३४]

श्री

* संवत् १८१२ जेष्ठ शुद्ध ७

[१६ जून १७५५]

राजश्री बालाजी येशवंत कमाविसदार संस्थान कोटे गोसावी यांशि.

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य जो जयाजी सिंदे रामराम सुद्धरसन
सित खमसेन मया व आलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. माहाराज कोटेकर यांनी पेशजी
समाईक रूपये १,१८,००० येक लक्ष अठरा हजार व प्रस्तुत रूपये ७१,००० येकाहत्तर
येक लाख नव्यासी हजार समाईक वसूल जाला याच्या वाटणीचा येवज पूर्वीच हुत्था दोन
वेळ पाठविण्या. पवाराचा फाजिल येवज मिलेन पाठविले. याउपरही तगादा करावयास
अतर केले नाही. परंतु याचा कारभार दीर्घसूत्री आहे. फौजेच्या दवावाने रूपये
येतील म्हणोन लिहिले. तर येथे अखेराम पंचोली तः यथून करार करून गेले. त्या
प्रमाणे राजश्री मल्हारजी वाधानीही मान्य केले. आसो रूपया द्यावयास सुस्ती करितात.
येणेकरून स्नेह कैसा राहील ? यसे पद्य तुम्ही माहाराज यास सांगणे कराराप्रमाणे
रूपये दिले तर उत्तमच जाले. नाही तर समजोन घेवं. चिंता काय आले ? तुम्ही
आपले तर्फेने त्यास तगादा द्यावावयास अतर न करणे. जो वसूल येत जाईल तो बरचेवर
येवज अम्हाकडे पावता करीत जाणे. जाणिले छ - ५ रमजान. १ वहुत काय लिहिणे
हे विनती.

श्री
मोहन
शुद्ध

पैग छ १३ रमजान
[२४ जून १७५५]

लेखाक [१३५]

श्री

* समत् १८१२ जेष्ठ शुद्ध ७
[१६ जून १७५५]

पुा राजश्री बालाजी वेंगवत गोसावी यासि.

रामराम सुद्धरसन सित खमसेन मया व आलफ राजश्री चिमणाजी गोविंद व रामाजी
जगनाथ यासि आज्ञापत्रे आली परंतु ते कूच करून राजश्री मल्हारराज याजकडे
कडे गेले. आम्ही पाा पाटण थरील गांव इजारदारास देतो न्याची निशा साहुकारी आजच
मागतात. अनेक प्रकारे प्रगण्यामध्ये फीतवे फानडे^{३५} करितात म्हणीन लिहिले तर ते
कूच करून गेले तर चिंता काये आहे ? जेथे गाठ पडे तेथे रूपयाची निशा करून

(१५५) फितवे फानडे ह्मणजे भेद, कारस्थान.

घेतली जाईल. गांव चुकाउन देता तें बहुत जुजरसीने^{११६} करून देत जाणे. येका पैष्या चा प्रपंच न केला म्हणजे ते काये करू पाहतात ! जो कोणही गांव इजारा मागत असेल त्यासी गांव चौकसीने इजारा करून देणे. केवळ लुच्या माणसाच्या स्वाधीन गांव न [करणे] मातबर माणूस पाहून सालस आ[सामी] असेल त्यास इजारा करून देणे. 'जो कारभार करीत जाल त्यात तिलभर प्रपंच सोवत्यासी'^{११७} न करणे. तिसरा हिंसा त्याचा त्यास देऊन दोन हिंसे आपले घेत जाणे. म्हणजे कटकट होणार नाही. तुम्ही आपल्या तर्फेने त्यासी कोणे गोष्टीने अंतर न करणे. म्हणजे सहजच ते तुमच्या म्हटल्या प्राा पैकत जानील. येथिसीचे पत्र त्यास लेहून पाठविले आहे. ते त्यासी देऊन आपला सर्व वदोवस्त करून घेणे. रूपया ठिकाणा करावयासि न चुकणे. बहुतच रागा भरले तर आपला वाटा घेतील. आणखी काये करू पाहतील ! मागील दोन सालाचा फडशा होणे त्याचा वसूल काये परगण्यात जाल त्याची रुजुवात केलीच आसेल. नसली केली तर कागज तयार करून ठेवणे. माघारे आल्यावर रुजुवात होईल. गैरबाजवी येकंदर न करणे' जाणजे छ * ५ रमजान. ' हे विनती.

श्री
गोर्न
सुद

पौ छ १३ रमजान.

[२४ जून १७५५]

लेखांक [१३६]

श्री

- संमत् १८१२ जेष्ठ शुद्ध ११

[२० जून १७५५]

श्री जीति
रिंग बरणि त
स्वर रागोनि सुत
जयाणि सिंदे
निव्वर

राजश्री वाळ्जजी येशवंत कमानिसदार सस्थान कोटे गोसावी यांसि

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्त्रो

जनकोजी सिंदे रामराम सुहरसन

(१५६) जुजरसी हाणजे चवकशी, कालजी

(१५७) होळकर

सि[न]” स्वमसेन मया व आत्म. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. सर्व वर्तमान आगमन जाले. कोठ्याच्या येवजी येवज पाठविज आसे विनपसीळ.

१०,००० हुडी जैपूरच्या २ पैा.

५०० वावुरास विश्वनाथ याजपासून घेऊन जमा करावे.

१५,५००

येणेप्रमाणे साडे दाहा हजार रूपये पाठविले आसेत जमा करून उतर पाठवावे म्हणोन लिहिले. तर दाहा हजार रूपयाच्या हुज्या राजश्री नानाजी नाईक पोतदार याज पासी देउन जैपुरास पत्रे पाठविली आसेत. सही होउन येवज जमा न जाल्यावर जाव लेहून पाठउ. राजश्री वावूरास विश्वनाथ याजकडील पाचसे रूपये येणे असे. पाचा दिवसाचा त्यानी वाइदा केला आहे. पाचसे रूपये जमा जाल्यावर त्यास पावती दिली जाईल. येथील वर्तमान 'तर छ १. १ ७ रमजानी रूपनगर' फते जाले. ठाणे वसले येथील वदोवस्तात्तव येथे च्यार पांच मुक्ताम आहेत. वदोवस्त करून कूच होईल. दर मजलीने कोठ्याच्या मुलकात येणे होईल. राजश्री नाहारास याजला च्यार गोष्टी सागोन कराराप्रमाणे वसूल करून करून घेणे. कराराप्रमाणे रूपये दिले तर स्नेह राहिल. नाही तर स्नेह राहणार नाही. यसे त्यासी सागोन कराराप्रमाणे वसूल घेणे जाणजे छ * ९ रमजान. १' बहुत फाय लिहिणे हे विनती.

श्री
मोक्ष
दास

[१६ जून १७५६]

(१५८) असल पत्रात 'मित स्वमसेन' असेव आहे पण तो लिहिणाराचा हस्तदोष असावा असें वाटते कारण अगदी सरळ आहे मारवाडची मोहीम समाप्तकरून परत फिरतेसमयी रूपनगरचा 'वदोवस्त करून चार पांच दिवसात कोठ्यास येण्याचे' लिहिले आहे या वेळी जयाजी जिवंत असून मोहीमेचा निकालच लागला नव्हता, तेव्हा चारपाच दिवसांत येणार कसे ? आसिवाय जयाजी च्या जिवंतपणीं जनकोजींचा सिका असणें अशक्य होतें वास्तविक सन 'सवा स्वमसेन' पाहिजे त्या अनुरोधानें या पत्राची तारी ८ जूनस १७५६ येते.

(१५९) रूपनगर अवमेरच्या ईशान्येस १४ कोसावर हें शहर किशनगढ राज्यात आहे

लेखांक [१३७]

श्री * संवत् १८१२ आषाढ शुद्ध ५
[१४ जुलै १७५५]

पुा राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि.

रामराम सुहरसन सित खमसेन मया व आलफ. आखेराम पंचोली याजकडे रुपये सरकारचे उसणवारी आहेत ते उगवल्यानंतर हुडी करून पाठवितो म्हणोन लिहिले. तर उसणवारीच्या रूपयास इतके ठिक्स काये निमित्त लागले ? कोठ्यास जाताच बावे रूपये ते अद्याप न दिले. आपूर्व आसे ? अथःपर पत्र पावताच त्यास तष्ट लाउन त्याज कडील दोन हजार वसूल करून तो यैवज व सोयेराजी परशराम याज बा यैवज यैसे दोही यैवजाची हुडी करून पाठविणे. जाणिजे छ * ४ सवाल. १ हे विनती.

श्री
मोलेव
सुद

पैा छ १० सवाल.
[२० जुलै १७५५]

लेखांक [१३८]

श्री * संवत् १८१२ आषाढ शुद्ध ५
[१४ जुलै १७५५]

पुा राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यांसि.

रामराम सुमा सित खमसेन मया व अलफ राजश्री महाराव कोटेकर यानी रुपये बावयाचा करा[र] केल्या लापैकी वसूल दिल्या.

१,०८,००० पेशजी वसूल.

७१,००० हाली वसूल.

१,७९,०००

येक लक्ष येकुण असी हजार वसूल जाले. त्याच्या वाटणीचा यैवज आला त्याच्या हुड्या पूर्वीच करून पाठविल्या. बाकी यैवज राहिला त्याच्या वसूलाचा तगादा लावावयास युक्त नाही. रांगड्याचा कारभार दीर्घसूत्री आहे. राजश्री अखेराम पंचोली मुलकात गेले आहेत. सरकारचे रुपये वसूल येतील ते समई पाठउन देऊ म्हणोन लिहिले. तर करारा प्रमाणे लाणी रुपये दिले तरच स्नेह राहील. नाही तर स्नेह राहणार नाही. याप्रमाणे तुम्ही माहारायास उगउन सांगणें. कराराप्रमाणे रुपये दिले तर उत्तमच जाले. न दिले

तर चिंता काये आहे ? अगे मागे रुपये येतील परंतु स्नेह राहणार नाही. तुम्ही बरचेवर तगादा लाउन जो वसूल येत जाईल तो बरचेवर घेत जाणे. आपल्या वाटणीचा येवज जो येत जाईल तो पाठवीत जाणे. येथे खर्चास येवज पाहिजे. यास्तव त्यास सख्त तगादा लाउन वसूल घेणे. आमच्या वाटणीचे रुपये अति सत्वर पाठवणे. येथून ताकीदपत्र ही माहारायास पाठविले आहे. ते त्यासी पावते करून कराराप्रमाणे [येवज] घेणे जाणिजे रा छ * ४ सवाल. १^१ हे विनंती.

श्री
मार्तव
शुद्ध

पौा छ * १० शौवाल,
[२० जुलै १७५५]

लेखांक [१३९]

श्री * सम्व १८१२ आषाढ शुद्ध ११
[१९ जुलै १७५५]

श्री जोति
क्षिण करणि व
एष रागोनि सुठ
नयाजि सिधे
नितर

राजश्री बालाजी येगवत प्रात कोटे गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्तोत्र जयाजी सिंदे रामराम सुमा
सित खमसेन मया आलफ. पा पाडोन जागीर सरकार तेथील गाव करबखोह
साता गांवसुधा पूर्वी कोटेकर याणी दाबली. हाली भोजे आंकला गाव परगणे
मजकूरचा नाहारगडच्या १६० हवालदाराने दाबला. असे हे योग्ये नाही. जैसे राजश्री
माहारावजी कोटेकर यासी तुम्ही माकूल करून सागोन पा मारची कमाविस राजश्री
राघो शकर यासी असे. त्यांचा अमल सुरळीत चाले, नालस त्याची न ये येसे सागोन गांव
मारी खीचल न करीत ते गोष्ट करणे गाव दाविले ते सोडून देवणे म्हणजे स्नेहदृष्टी
होईल. राजीनामा येविसी राघो शकर याचा हुंजर येई ते करणे जाणिजे छ * ९ सवाल.
१^१ वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

श्री
मार्तव
शुद्ध

(१६०) नहारगड ठप्पे फतेहगढ परगने गुला जिला इसागटच्या नैऋत्येस ८ कोसाचे अंतरावर
असून ते कोटा राज्यात आहे

लेखांक [१३९ अ]

श्री * संवत् १८१० आषाढ शुद्ध ३

[३ जुलै १७५३]

श्रीमंत राजश्री पंत प्रधान स्वामीचे शेवेसी.

विनंती सेवक जयाजी सिंदे कृतानेक विज्ञापना. येथील सेवकाचे वर्तमान ता छ * १ रमजान स्वांमीच्या आसिर्वादेन यथास्थित असे. यानंतर रा फिर्गोजी^{१६१} सिंदे मौजे पिंगोरी ता निरथडी प्रांत पुणे हे स्वामीचे सेवेसी आम्हांकडे नौकरीस असेत. मशारनिलेचे जेष्ठ वंधु संताजी सिंदे मौजे मजकूरी मोकदमी करीत आहेत. येसास हल्ली याचे भाउवंद संभाजी व सिवजी सिंदे यांसि भाउपणाबद्दल मोकदमीविशीं नवाच कजिया करीत असेत. ये विशीं स्वांमीचे सेवेसी पुण्यांमधें रुक्कच विज्ञप्ती केलीच आहे. तरी माहाराजानी कृपाकृपणे हरदौजणांस परीकीथल नेमून देऊन मौजे मार चे समस्त दाहीजण पंच सरकार यांच्या रुईने रास्तीं इनसाफ धर्मता करवणार स्वांमी धर्णी संमर्थ असेत. फिर्गोजी सिंदे साहेबचाकरीत हमेशा तत्पर असतात. त्याप्रां स्वांमीच्या सेवेसी तत्पर येत तें करणार धर्णी संमर्थ असेत. वाजवी इनसाफ विल्हेस लागल्यानंतर स्वांरी वा येतीळसें करावे. १^१ सेवेसी श्रुत होये हे विज्ञप्ती.

लेखांक [१३९ इ]

श्री * संवत् १८१० आषाढ शुद्ध ३

[३ जुलै १७५३]

राजेश्री भाऊ साहेब स्वामीचे शेवेसी.

विनंती सेवक जयाजी सिंदे कृतानेक विज्ञापना येथील सेवकाचे वर्तमान ता छ * १ रमजान यथास्थित असे. यानंतर रा फिर्गोजी सिंदे पिंगोरीकर ता निरथडी प्रांत पुणे हे स्वामिचे शेवेसी आम्हांकडे नौकरीस असतात. मशारनिलेचे जेष्ठ वंधु संताजी सिंदे मौजे मजकूरी मोकदमी करीत असेत. त्यास हल्ली यांचे भाउवंद संभाजी व सिवजी सिंदे

(१६१) हे फिर्गोजी सिंदे पिंगोरीकर [प्रांत पुणे] ' छावणीवाळे सिंदे ' यांचे पूर्वज होत. या धराण्याचा शिंदेशाहीशी संबंध फार जुना आहे महादजी शिंद्यापासून यांचा जो संबंध तारीख जागीरदारान मध्ये दर्शविला आहे तो या पत्रावरून अर्थात चुकीचा ठरतो [ताजा भाग १ पान २५४] या पत्रास फमासुसार दृष्टिदोषासुल्ले साधितां आल्या नाहीं म्हणून येथें हें पत्र दिलें आहे

यासि भाउपणा व मोकटंमीवदल नवाच कजिया उपस्थिन केळ्य असे तरी 'माहाराजांनी'^{१६१} कृपावंत होउन हरदोजणास परकीथळ नेमून देउन मौजे मारचे समस्त दाहिजण पच सरकार याच्या राईने रास्तीं इनसाफ धर्मता करवणार 'स्वामी धणी' समर्थ आहेत. फिरंगोजी सिंदे साहेबचाकरीत हमेशा तसर असतान. याचा इनसाफ वाजवी होउन स्वारी बराबरी येन ते करणार स्वामी धनी समर्थ असेत. 'गेवेसी श्रुत होय हे विज्ञती.'^{१६३}

(१६२) वस्तुतः हे पत्र लेखाक १३९ अची नकल असल्यामुळे येथे छापण्याचे प्रयोजन नव्हते तथापि काही विविष्ट कारणांमुळे तसे करणे भाग आले. कृणालवंदपरंपरा रमटन आगत्या पत्रव्यवहारात मुख्य प्रधानान शिंदे नेहमी 'श्रीमंत, स्वामी व धनी' असे लिहीन होते [लेखाक २६, ३६, ७४, ७५, ७६, १०९] या विरहित प्रसंगोपात 'महाराज' या नावाने देखील पेशव्यास त्यांनी विशेषिले आहे [लेखाक १३९ अ] आणि हा विवेपणालंकार केवळ मुख्य प्रधानापुरताच मर्यादित होता असे नव्हे तर पेशवे घराण्यातील इतर पुरुषांसही तो वापरलेला आहे सदाशिवराव भाऊस 'महाराज' म्हणून संबोधिले आहे याविषयी हे पत्र सांगीभूत आहे रतुनाथदादास देखील 'श्रीमंत' असे जयाजी शिंद्यांनी उल्लेखिले आहे [लेखाक ११५, १३३] अर्थात मुख्य प्रधानाराह पेशवे घराण्यातील अन्य पुरुषास 'श्रीमंत, स्वामी, धनी किंवा महाराज' लिहिण्याचा परिपाठच होता मग त्या परिपाठाबुसार महादजी शिंद्यांनी जर [रतुनाथ दादास] 'महाराज' म्हटले तर त्यात काय नवल झाले? ह्या सरळ 'महाराज' शब्दावर टीका करण्याची कल्पना राजवाड्यास का मुचावी त्याचे रदस्य निदान मला तरी उलगडत नाही [खंड १३ व १४ लेखाक ४] या विवेपणावरून महादजीचा हेतु थुरळ पाडण्याचा होता असे अनुमान करिताना राजवाड्याने बरील परिपाठ किंवा दाखला लक्षात घेतला असावा असे दिसत नाही [खंड १ लेखाक ३७, ४९, ५५, ६१, ७३, ७४] आणि त्यामुळे इतिहासाचार्यांचा निष्कारण दुराग्रह होऊन त्यांच्या हातून ही मज्जेमाथी घाली किंवा नाही याविषयी वाचकवर्ग योग्य तो निर्णय करतील 'महाराज' या शब्दभेदीचा जमाखर्च जर [राजगीरीतीने] करावयाचा असेल तर वा 'भोळया' चोपडी सिवाय अन्य वयादेखील तयामाव्या लागतील व नंतर अमल्या तसलमानीचे उलगडे करणे प्रशस्त होईल

(१६३) बरील [दोन्ही] पत्रावर सिकाभोर्वेच नाही तेव्हा ही पत्रे जयाजीचे हातची असावी असे अनुमान निर्घुं शकते निदान येवढी 'विज्ञप्ति' तरी त्यांच्याच हातची असावी असा प्रश्न बाळावतो पण प्रत्यक्ष 'पत्राचे व विज्ञप्तीचे' अक्षर इतके वळणदार आहे की ते जयाजीचे असेल की काय अशी शंका वाटू लागते ह्याशिवाय लढाईत जयाजीचा एक हात गोळीने उडाला होता असे डॉड सांगतो [Rajasthan vol. II page 415] तेव्हा हे गोंडबंगाल तरी काय होते? राणोजीचे समक्षतेत अनेक मोहिमेत राहून जयाजी कारभार करीत होते असा शोध बाळावतो खरा [शिंद्याची बखर] तथापि विश्वसनीय सूत्राभावी तूर्त स्तब्धता स्वीकारणेच सोईचे वाटते. ह्यामुळेच जयाजीचे इत्ताक्षरासंबंधी विचार केलेला नाही

श्री जयाजी आपा शिंदे याची छत्री, मौजे तावसर समीप नागोर (मारवाड).

ॐ

श्रीमंत जनकोजी बाबा शिंदे

यांचा असल पत्रव्यवहार.

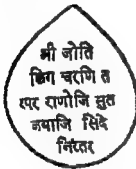
१८१२-१८१७ विक्रमी.

—०३३ ई०—

लेखांक [१४०]

श्री * संवत् १८१२ श्रावण शुद्ध १

[८ अगस्ट १७५५]

राजश्री बालाजी येशवंत प्रांत फोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो॥ जनकोजी^{१६४} शिंदे दंडवत सुमा
सित खमसेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. तेथे लीा वर्तमान अवगत जाले.
'तीर्थरूपास छ १५ † सवाली सुक्रवारे^{१६५} बिजैसिंगाने मारेकरास दक्षेणी^{१६६} थाट देउन

(१६४) हे जगाजी शिंथाचे एकुलते पुत्र होत हे वडिलावरोबर मारवाडचे मुहिमेत तर होते
असें कळते खरे पण अतीम समयी ते मेढल्यास होते [वखर पान १५, १९] किंवा [वडीलासमीप]
नागोरास होते हें समजण्यास साधन नाही अस्तु यासवेची पुरावा पुढे येईपर्यंत बखरीवरच भिस्त
देवणे भाग आहे

(१६५) ' ३० जून १७५५ ला जयाप्पा मारले गेले ' असें जे विधान राजवाड्यानं केळें होतें.
[खट १ पृष्ठ १५] तें वस्तुतः खरें नव्हते असें आता नि संगण्य म्हणावे लागतें.

† २५ जुलै १७५५

[लष्करांत] पाठउन दगा केला. तेच दिवसी त्यास कैलासवास जाहला. ईश्वरे मोठासा घात केला, असो. याउपरी नागोर घेणे जरूर. विजैसिंगाचेही पारपल करावे, यातच लौकिक उत्तम असे. तुम्ही हे जाणतच आहां.' फोटेकर श्री महाराजजी व अखेरामजी याणी पत्रे पाठविली असेत. त्यात लिहिले असे जे हली पांच लाख रूपये खर्चास पाठवावेसा करार केला होता

(१६६) मराठी सैन्यांत बाब भिलण्यासाठी ' विजयसिंगानें मारैकन्यास दक्षिणी बाट देऊन दगा केला ' हें तर आता कळलेच तथापि वकील, बाणी किंवा भिकारी यापैकी कोणत्या मिथानें ते भात शिरले हें अनिश्चितच राहणें संकरतात्या फजके याजपेक्षा [शिवाबा इतिहास ४] वखरकाराचा इतता विशेष संयुक्तिक दिसतो [भाऊबदार १७] जोळयूं न येता बाहेर निसटण्यानें कामी [वकीलीपेक्षा] भिकारी वेयाचीच क्लिष्टि जास्त संभवनीय वाटते वकीली वेयात प्रवेश करता आला नसता असें नाही पण तात्कालिन शिष्टाचाराप्रमाणें आगत, स्वागत व दरबारी शिष्टीमुळे अपघात करण्याला व तसेंच निमूटपणें निसटण्याला फार कमी संधी होती दगा केल्यानंतर मारैकन्यापैकी एक निसटून परतही गेला असे जे वखरकार झणतो [पान १७] त्याची पुढी जगदीशसिंह गेहलोतदत्त भारवाडचे इतिहासवरूनही होते या प्रसंगसंबंधी ' खोखर वडो खुरकी, खादी आपा खरिखो डाकी ' अशी उक्ति प्रसिद्ध [असून मारैकन्याचें नावही दिलें] आहे [भारवाड इतिहास पृष्ठ १७४] जयाजी आचारी असता भारवाडकर राजवैद्याचे हस्ते औषधोपचार करून गुण दाखविण्याची दादची गैली विचित्र आहे मारैकन्यास इनाम देऊन [*Rajasthan vol. i page 594*] खाबर वैद्यकीय औषधोपचाराची रामबाण मात्रा जी दाखवें दिली [*Rajasthan vol. ii page 95*] तिचे पलावर वखरप्रक्रावकास भारतीय काळानें स्वयं पडले तर त्यात नवल नाही कल्पनेचा प्रादुर्भावच तसा आहे जयाजी दिव्हीहून थेट मेडता व नागोरपावेतो पोहोंचले त्याचे अस्वस्थतेबद्दल चकार शब्दही फोडें ऐकू येत नाही जयाजीचे पत्रव्यवहाराची गोष्ट सोडा पण शमोळकर व नितोळण्याचे पत्री तरी त्याची बातो असावी की नाही ? पण त्याविषयी मुळीच गंध नाही मग हे वैद्यराज कसे व कोठून आले बरे ? कदाचित् कुंमेरीस जयाजी आचारी असता भारवाडपक्षीय वकीलबरोबरचे वैद्यास असला योग आला असेल तर न कले कुंमेरीच्या प्रसंगाची हें सूत्र जोडलें असतें तर राजपूत कैद्यारी दादची कल्पना संभवनीय तरी भासली असती पण त्यात महती कोणती झाली हे कळत नाही महाराष्ट्रीय बांधवास यासंबंधी इतके सामणें आगल्यानें आहे की, जयाजीचा [तावसर सखीप नागोर येथें] ज्या जगेवर अंत झाला तेथें त्याची जी छत्री होती ती मोडकळीस आली असता कै सर प्रतापसिंग यानी खिंदे सरकारचे छद्म स्नेहासाठी तिचा जिणांद्वारा करून बाग व विहीर खोदून पूजानैवेद्याची देखील योग्य व्यवस्था केली. पुनरें भारतीय औदार्य म्हटलें तर ते हे होय, व ते चिरस्मरणीय आहे असें कोण म्हणणार नाही ? बखतसिंगाशी पराजित होऊन रामसिंगजी रातोरात उज्जयनीस शिवाकडे सहाय मागण्यासाठी पळून आले व जयाजीस बरोबर घेऊन कोठ्यावरून मेवाडातून अनमेरीस आलेआणि तेथून मेडता नागोरच्या मोहिमेस आरंभ झाला असें जें कायन दाखवें आहे [*Rajasthan vol. i page 589-90*] तें अर्थात या [भागातील] पत्रव्यवहारावरून सिध्दा उरतें. कारण कुंमेरीचा वेडा संपल्यानंतर दिव्ही व नारनोल वरून जयाजी सरल मेडत्यावर चा करून गेल्यानंतरच मोहिमेस आरंभ झाला असें स्पष्ट आहे

त्यात दोन लाख रुपये पंडिता^{१६७} जवळ दिले, त्यांची रसीद घेतली आहे. बाकी तीन लाख रुपये [राहिले] तेही ततवीर करून सत्तरीच देतो. येसे तुमच्याच पत्रा बा त्याणी लािा आहे आणि तुम्ही काहीच लािा नसे. हे काये ? याउपरी पां १८ च लाख रुपये त्याजवळ निकडीने मागोन घेउन सर्वाथी सत्वर पाठवणे म्हणजे तुमच्या सेवेचा मजुरा असे. हर हलाजे येवज खर्चाकरिता पोस्त पाठवणे. ढील सहसा न करणे. जाणिजे छ * २९ सवाल. १' बहुत काये लिहिणे हे विनंती

लेखांक [१४१]

श्री

* संवत् १८१२ श्रावण वद्य ५

[२६ अगस्ट १७५५]

१६८

राजेश्री बाळाजी येशवंत

कमाविसदार प्रांत कोटे व पाटण गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नेहा जनकोजी सिंदे रामराम सुमा सित खमसेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पात्रले. तेथे लािा की विपरीत^{१६९} वृत्त येकिले सबब कासीद दुसरा पाा असे, तरी तत्त्वता [वर्तमान] लािा पाहिजे म्हणून लािा. 'तरी तीर्थरूपास खराखुराच दगा विजैसिगाने केला. छ १५ सवाली सुक्रवारे कैलासवास जाला. ईश्वरे मोठासा घात केला. दैवी गतीस उपायेच नसे. याउपरी बंदोबस्त असणे तो केलाच असेल. चिंता न करणे.' सरकारचे रुपये तूर्त खर्चास कोट्याबाबत पाठवितो म्हणून तुम्ही व अखेरामजी बोलोन गेलेत त्यास फार रोज जाले. - अद्यापि ततवीरच करितो म्हणून

(१६७) बाळाजी गुलगुल्यास 'पंडित' या संक्षिप्त नावाने कोटेकर संबोधित होते पंडितपणाची छाप त्याजवर किती पडली होती याविषयी पुढे पूर्ण कल्पना होणार आहे

(१६८) 'सिक्कामोर्तव' जर या सुमारास तयार झाला तर जयाजीचे जिवंतपणीं पत्रावर जनकोजींचा स्वतंत्र 'सिक्कामोर्तव' असणें मुळींच संभवणीय नव्हतें आणि सनाचा स्पष्ट हस्तदोष आहे असें झणाने लागतें [लेखांक १३६ टीप १५८]

(१६९) जयाजीचे 'विपरीत [अपघात] बालेंवर बाळाजी गुलगुल्याचा विश्वास बसेना झणून त्यानें सत्य वर्तमान कळण्यासाठीं मुद्दाम जो दूत पाठविला त्याचें हें उत्तर आलें.

वारंवार लिहित असता. हे तुम्हास योग्ये नाही. याचपरी करारा ग्राह्ये पांचही सध्या पाठवितोमे बोलला असा ते जळदीनेच पा देणे. ढील सर्वथा न करणे. छ * १७ न जिलकाद. १ वहुत काये लिहिणे हे विनती.

मोर्त
सुद्ध

लेखांक [१४२]

श्री

* संवत् १८१२ श्रावण वद्य ५

[२६ अगस्ट १७५५]

पुरवणी राजश्री बाळाजी येशवत प्रांत कोटे व पाटण गोा यांसि.

रामराम सुमा सित खमसेन मया अलफ पूर्वी पांच लाखाचा करार तर्त खर्चास पाठवितो म्हणून करून गेला. त्यात आजीपावेतो तीन लाख रुपये सिद्ध जाले असेत म्हणून पत्रे माहारायाची व तुमची येतच होती. हलीच्या पत्रात येक लाखाची तयारी केली असे म्हणून लिहिता. हे अपूर्व वाटते ! त्यास येथे खर्चाची बोढी वहुतसी असे. हे गोष्टी चित्तात आणून हर तजवीज करून कोट्याकडून व पाटणाकडून खर्चा करिता येवज पोस्त अम्हाजवळ येई ते गोष्ट करणे. येविसी ढील सहसा न करणे. उजेनी कडून खर्चास येवज आणविला होता. त्यास ठिरंग लागला असे सबब लिहिले आहे हा अर्थ चित्तात आणून हर तजवीजेने पैकां खर्चा करिता सत्वर सत्वर पा देणे जाणिजे छ * १७ माहे जिकाद. १ तर्त हरयेक येवजी रुपये पनासा हजाराच्या हुड्या करून पाठउन देणे. येक घडीचा विळंब न करणे. हे विनती.

मोर्त
सुद्ध

लेखांक [१४३]

श्री

* संवत् १८१२ श्रावण वद्य १४

[५ सितंबर १७५५]

श्री जोति
स्वरूप वरणि
तपर जयाजि सु
त जनकोजि मि
दे निरत्तर

राजश्री बाळाजी येशवत
कमाविसदार प्रांत कोटे गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य खो

जनकोजी सिंदे रामराम सुद्ध

सन सित खमसेन मया व आल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. 'राजे माधोसिंग'^{१०} यानी अनुसंधाने केली. त्याचे वर्तमान लेहून पाठविले. ते सविस्तर कले आहे. ते गोष्टीची चिन्ता काये आहे. ईश्वर कृपेकरून त्याचे पारपत्य केले जाईल.' जन्म अष्टमी जाल्यावर माहाराव लाख रुपयाची निशा करून देतील म्हणोन लखन केले. तर ज्याप्रमाणे अखेराम पंचोली यथून करार करून गेले आहेत त्याप्रमाणे रुपये पावते केले तर पूर्ववत्प्रमाणे स्नेह राहील नाहीतर कळतच आहे. यास्तव तुम्ही माहाराज यास समजून सांगोन करारा प्रमाणे वसूल करणे. येथे खर्चाची वोट आहे. जलदीने वसूल करून आपल्या घाटणीत^{११}चा पैज सत्वर पाठविणे. पा पाठण येथील करार तुम्ही करून गेला तो होउन गेला. कराराप्रमाणे रुपये पाठविले नाहीत. हे अपूर्व आसे ? दोन दिवस दुकाने बंद^{१२} जाली. प्रस्तुत हुंड्यापांड्या चालत असतील तर पाठणच्या बाकीच्या पैज्याच्या हुंड्या करून पाठवणे. जागिजे छ १ २७ जिल्हाद. १' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
सुद

पौ भाद्रपद शुद्ध ९

[१४ सितंबर १७५५]

(१७०) हे जयपूरवाले राजे माधवसिंग यांनी ज्याजी निजधामास गेले असे पाहून विजयसिंगाचा पक्ष उचलून जनकोजीची मगरमिठी शिथिल करण्याच्या हेतूने शिंद्याचे पिछाडीवर लाडगेतोड करण्याची युक्ति केली आणि त्या कामावर 'अनुरुद्धसिंग खंगारोत' नावे सरदाराची योजना केली. तो फौजेसह 'नारायणावर आला' त्याचे मुकाबल्यास 'राणोजी भोइटे, नरसिंगराव सिंदे व खानाजी जाबब यास पाठविले' त्यांनी 'छ ९ मोहरमी [कछव्याच्या फौजेस] मारून हजार बाराशे घोडे' बेतले व तोपखाना घेतला सात आठशे रजपूत कापून काढिले, असे दाभोलकर वर्णन देतो [२३ अक्टुबर १७५५]

(१७१) माधवसिंगजी जयपूरनाले यासीं युद्ध आरंभले त्यामुळे किंवा ज्याजीचे निधनानिमित्त कोटेकरांनी 'हरताल' केल्यामुळे ही दुकाने 'बंद' जाली ! हे सांगणे कठिण आहे अशा प्रसंगी उलट व्यवहार झालून 'हरताल' करण्याची जी प्रथा शिंदेशाहींत चालू आहे, तिचा उगम कोठे तरी असलाच पाहिजे. राज्यारोहणासंबंधी ह्या राजकीय व्यवहाराचा सुगावा ज्याप्रमाणे या वेळेपासून स्पष्ट सांपडतो [लेखांक १४६] तर 'हरताल' या नालीचे हें सूत्र नसेल कशावरून ? ज्यासर्थी शिंदेशाही पाटणचाही उल्लेख आलेला आहे त्यासर्थी हरतालीचेंच स्वरूप जास्त संभवनीय वाटतें.

लखांक [१४४]

श्री * संवत् १८१२ भाद्रपद वद्य ११

[१ अक्टूबर १७५५]

राजश्री बाळाजी येसवत

कमाविसदार प्रात कोटे व पाटण गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नोत जनकोजी सिंदे रामराम सुद्धर-
सन सित खमसेन मया व आलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. हुंड्या जैपुरच्या

१५,००१ परमाणे पाटणपैकी

१२,००१ प्रांत कोटे येथील यैवजी.

२७,००१

येणेप्रमाणे सतावीस हजार दोन रूपयाच्या पाठविल्या आहेत. रूपये पावल्याचा जाव पाठवावया आज्ञा केली पाहिजे म्हणोन लिहिले. तर सदरहु हुंडीपत्रे राजश्री नानाजी नाईक पोतदार याजपासी देउन जैपुरास पाठविली असेत. सही होउन यैवज जमा जाल्या नंतर रूपये पावल्याचा जाव मागू[न] लहून पाठउ राजश्री माहाराज याच्या [ग] रीरास सावकास नव्हते. ते श्रीने कृपा [के] ली. प्रस्तुत समाधान आहेत अन्नप्रमाणे [सा]त्तगावे ते रीतिने सांगितले. टेहलवीया[स] ताकीद आहे, दडदोर लोकास होतो ल्यास[ही] ताकीदच आहे. रूपये येतील ल्याप्रमाणे शेवेसी पाठउन देउ म्हणोन लखन केले, त[री] साळ गुदस्ता अखेराम पचोळी येथून तीर्थरूपासि करार करून गेला ल्या करून स्नेह कसा राहतो ! येसे पष्ट माहाराज यास सागोन कराराप्रमाणे रूपये वसूल करून घेणे. आमच्या वाटणीचा यैवज येत येईल ल्याच्या हुट्या वरचेवर पाठवीत जाणे मारवाडचा प्रसंग सर्व तुम्ही आपले दृष्टिने^{१७२} पाहिलाच आहे. खर्चास यैवज पाहिजे. पत्र

(१७२) मारवाडची मोहीम चालू असता बाळाजी गुलामुले अनेक वेळा आला गेला असें नळत पण जयाजीचे विपरीत वार्तेनंतर तो लगेच गेला होता की काय ? अपघात वार्तेसरशी 'बछ्याची शोरी वाढली त्याची अनुसंधाने, कोठ्याहून बाळाजी कळवीत होता' त्यावरून हे शक्य दिसत नाही [ले १४३] मागील मेदीचा हा हवाला असवा असें वाटते [लेखांक १२७, १२८]

पावताच पाटणीची वाकी करारपैकी राहिली. आहे ते व गामज यथील बाकी व कोट्याचा वसूल येईल त्यापैा वाटणीचा येवज येत जाईल येसे जमा करून हुडी जैपुरची सत्वर पाठउन देणे. हुडी पाठवावयासि दिवसगत न लावणे. जाणिजे छ * २४ जिल्हेज. १' बहुत [का]ये लिहिणे हे विनंती.

मोतेब
खुद

पैा आसोज सु.

लेखांक [१४५]

श्री * संवत् १८१२ आश्विन वद्य ३

[२३ अक्टूबर १७५५]

पुा राजश्री बालाजी यशवंत गोसावी यांसि.

रामराम सुडूरसन सित खमसेन मया व अल्फ. प्रांत कोटे येथील वसूल आला त्याच्या वाटणीचा येवज वरचेवर पाठविला आहे. करारमधे वसूल होणे आहे त्याच्या विसी तगादा केला आहे. लोकास दंडदोर केला आहे. वसूल जाह्यानंतर देतो म्हणून म्हण[त] जातात. प्रस्तुत माहारावजी श्री [नाथ] जीच्या द्वारास खार होउन जाणार. जातेसमई निर्वाह करून जातील. त्याप्रमाणे सेवेसी लेहून पाठउ म्हणोन लिहिले. तर वरचेवर जावासाळ करितात. येणे करोन त्याचा परिणाम कसा शेवटास जाईल. बहुता प्रकारे तुम्ही त्यास समजाउन सांगोन कराराप्रमाणे वसूल घेणे. वसूल व्यावयासि सुस्ती न करणे. आमच्या वाटणीचा येवज वरचेवर पाठवित जाणे. जाणिजे छ * १६ मोहरम. १' हे विनंती.

मोतेब
खुद

लेखांक [१४६]

श्री * संवत् १८१२ आश्विन वद्य ३

[२३ अक्टूबर १७५५]

पुा राजश्री बालाजी यशवंत गोसावी यांसि.

रामराम सुडूरसन सित खमसेन मया व अल्फ. माहाराव यानी आम्हा वा

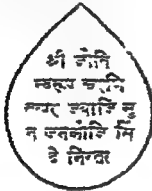

टीका^{१३३} देउन खानगी करिनात. सक्तीच घेउन येनो म्हणोन लिहिले. तर उत्तम नै
आहे. मागोचे बहुत सावत्रपणे येगे. जगिजे छ * १६ मोहरन. हे १ विनंती.

लेखांक [१४७]

श्री नं. १८१२ कर्किक शुद्ध ६
[९ नवंबर १९४७]

राजश्री बाळाजी यशवंत
कमाजिसदार संत्तण कोटे गो गोमि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तो जन्मकोर्ज सिंदे रामराज
सुद्धासन सित खनमेन मया व अलक्ष. तुन्ही पत्र पाठविले ते पावले. पेंगजी हुंड्या
जैपूरच्या रुपये २५,००२ पंचवीस हजार दोन रुपयाच्या पाठविल्या त्याचे रुपये जन्म
जाल्याचा जाव लेहून पाठवावा म्हणोन लिहिले. तर हुंड्या गजविल्या त्याचे रुपये जन्म
जाले बोनपतील. साल गुा पैा रुपये.

२०,००२ गुा मोर्जीराम हुंड्या ४
१५,००१ पा पाटणपैा
५,००१ पा कोटेपैा

२०,००२
५,००० गुा नानाजी नार्डक हुंडी १ पा कोटेपैा

२५,००२

(१७३) टीका इंगले टिका, खनिषेक उत्तर हिंदुस्थानात ग नांवाचे जेन विधी म्हाणत आहेत
लक्ष्मीकर्जसंदर्भात नराटन टिकाचा जो विधी होतो त्यामुळे टीका म्हाणत व राज्याभिषेक विधीत
टीका अर्पेच म्हाणत. त्याच हाच लक्ष्मी देव अर्पण करे राजाजी मुक्तेच वारले लक्ष्मी लक्ष्मी विधि
गावीवर वसले त्यांच्या हा राज्याभिषेक प्रसंगी लक्ष्मीरूप व लक्ष्मीरूप रत्ने घालून जन्म टीके वले
[दामोदर जून १७५६] त्याप्रमाणेच कोटेकरांकही हा व्यवहार चालत होता. यवत-मिथिला-ग-
तील राज्याभिषेक प्रसंगी राजपूत व इतर राजेरबारांच्याकडून हा व्यवहार गेलेला दिसून येतो. ते
चोटे इतिहासकर्त्यांनी लक्षात ठेविले पाहिजे. पहा टीका ३०

तपसील.

१५,००१ पा पाठण साल गुापैा

१०.००१ ग्रांत कौटे साल गुाचे यैवज

२५,००२

न येणेप्रमाणे पंचवीस हजार दोन रुपये जमा पोते जाले आसेत. परंतु सदरहू हुंड्याच्या टीपा पाहिजेत तर पत्र पावनाच पंचवीस हजार दोन रुपयाच्या पेठा लेंडून पाठवणे येथे उभयताच्या खाथीन हुंड्या केल्या त्याजपासोन रूपये सरकारात घेतले, परंतु हुडीपत्रे सही जाली नाहीत. कासिद मार्गी मारला गेला. यास्तव लिहिले आसे. जल्दीने पेठा पाठउन देणे. टीक्याचा हती चांगला व घोडे उत्तम वगैरे सामान समागमे घेउन येणे. मार्ग सुरक्षित चालतो. चिंता नाही. माहाराव यात्रा करून आलाच असेल. कौट्याच्या यैवजी चालीस पंनास हजाराच्या हुंड्या त्याजपासी मागोन घेउन बा आणणे. जाणिजे छ + ४ सफर. बहुत काय लिहिणे ! हे विनंती.

मोर्तब
सुद

पौ कार्तिक शुद्ध १२. तेरख ४ सफर.

[१५ नवंबर १७५५]

लेखांक [१४८]

श्री * संवत् १८१२ कार्तिक वद्य १२

[३० नवंबर १७५५]

श्री जोति
स्वरूप चरणि
तत्पर जयाजि छु
त जनकोजि सिं
दे निरतर

राजश्री बाळाजी येशवत

कमाविसदार पा पाठण ग्रांत बूंदी गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोत्र जनकोजी सिंदे रामराम सुमा
सित खमसेन मया अलफ. श्रीमंत राजश्री पंत प्रधान स्वामी यांची उंटे २०० दोनसे
खरिदीवदल मारफात राजश्री गोविंदराव कृष्ण याजकडून पाठणचे यात्रेस सरकारचे जासूद
व सारवान [व] त्यांचा मज माणूस कारकून रा गंगाराम गोविंद ऐसे खरिदीवदल गेले.
तेथे यात्रेत र [ह] बारीयासि पैका उंटाकरिता खरिदीस दिल्ला. त्यास तुम्ही दिकत करून

जकात मागता व वेपारीयासि फिशद करून उठे खरिदी होउ दिल्ली नाहीत. सरकारची दस्तके श्रीमंताची व आमचीही दस्तक येसी [त्याजपार्श] असता हे तुम्ही करावे ! येसी गोष्ट तुम्हास योग्य नाही. दरवारी माणूस तुम्ही असोन येसे येकोन अपूर्व वाटले. याउपरी हे पत्र सहस्र पत्राचे जागा जा[णून] म सरकारचे जासूद व सारवान व अजमेरकर कारकून ज्या प्रो सरकारच्या खरिदी उंटाविशी सांगतील त्याप्रमाणे साहित्य करून जकातीचा तगादा न करिता आपला व कोटेकर याचा बदरका^{१०४} उंटावरावरी सरकारच्या ठेउन मालवे प्रांते उंटे २०० दोनसे सरकारची सुरक्षित पोहचेत ते गोष्ट करणे. याउपरी नाळस काही न ये ते करणे. जाणिजे छ * २५ माहे सफर.] श्रीमंताचे दस्तक असता त्याच्या उटास खलेल करावे हे आपूर्व आहे ! याउपरी उठा वा माणसे देउन मुकुंदवरी पार करून देणे. कोणे गोस्तीचा उजूर न करणे. वहुत काय लिहीणे हे विनंती.

मोहन
मुठ

लेखांक [१४९]

श्री * सवद १८१२ कार्तिक वष १२

[३० नवंबर १७५५]

श्री जोति
स्वरूप चरणि
तत्पर जयाशि छु
त जनकोजि सि
दे बिरतर

राजश्री बाळाजी यशवत कामाविसदार साा कोटे वगैरे गोा यांसि

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोत्रा जनकोजी सिंदे रामराम सुद्धरसन सित खमसेन मया व अल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. पेशजी हुड्या पंचवीस हजार दोन रुपयाच्या पाठविल्या त्याच्या पेठा पाठविल्या आहेत. घेउन उत्तर पाठवावे. माहाराव याने टीका तयार केला असे समागमे घेउन गेवेसी येतो म्हणोन लिहिले. तर पेठा पाठविल्या त्या मोजीराम साडुकार याचा स्वाधीन केल्या. माहाराव याने टीक्याचे साहित्य करून दिले त्यात घोडे, हाती चागला नसला तर उत्तम पाहून समागमे घेउन येणे. मोजीराम साडुकार याची बरात तुम्हावर पंचवीस हजार रुपये याची केली आहे. तो येवज

(१७४) बदरका हाणजे वाढ दाखविणारा, वाढाळा [राजवाडे ऐग्र खंड ८ पान ३७२] हा अन्व पूर्वी आला आहे [लेखांक १०९] पण नजरुकीमुळे टीप देणं राहिली ती येथं दिली आहे

त्यासी पावता करून कवज घेणे. हरयेक येवजी मजरा दस. वरात माधारी न पाठ तें वणे.
जाणिजे छ * २५ सफर. ११ बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
शुद्ध

लेखांक [१५०]

श्री * संवत् १८१२ मार्गशीर्ष वद्य १३
[३१ दिसंबर १७५५]

श्री जोति
स्वरूप चरणि
तत्पर जयाजि सु
त जनकोजि सि
दे निरतर

राजश्री वाळाजी येशवंत
कमानिसदार पाा पाटण प्रात वृद्धी गोसावी यांसि

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य झोा जनकोजी सिंदे रामराम सुभा
सित खमसेन मया अल्प. हरणाथसिंग व सरबरसिंग व सुग्रामसिंग भारवाडकर हे कामा
करिता प्रात मजकूरीहून मालवे प्रांते पोटे मराबयास जात असता पाटण कसब्यास श्री
च्या मेळ्यास आले होते. त्याजवळ उंट सर २६ व घोडे २ दोन वगैरे वस्तमाव होती. ते
सारेच पाटणामध्ये हिरोन घेतले आहे. तरी गरीबे^{१०५} पोट मराबयास जातात. त्याजवरी
येणेप्रमाणे करावे यैसा अर्थ नाही. याउपरी उंटे २६ सन्वीस व घोडे २ वगैरे चीज
वस्त जे घेतले असेल त्याप्रमाणे जरा वजरा देवणे. फिरोन नालस हुजूर त्याची न ये
ते गोष्ट करणे जाणिजे छ * २७ माहे रवीलौवल. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
शुद्ध

लेखांक [१५१]

श्री * संवत् १८१२ पौष शुद्ध ६
[७ जनवरी १७५६]

श्री जोति
स्वरूप चरणि
तत्पर जयाजि सु
त जनकोजि मि
दे निरतर

राजश्री वाळाजी येशवंत
कमानिसदार प्रांत कोटे व पाा पाटण गोसावी यांसि

(१७५) भारवाडकराशीं प्रत्यक्ष शुद्ध चाल असता त्याच्या जातभाईं प्रजेची किती सरळ व शुद्ध
वर्तन ठेवण्याबद्दल हे धोरण होतें बरें ?

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्त्रो जाणकोजी सिंदे रामराम सुमा
सित खमसेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले, तेथे लिहिले वर्तमान अवगत जाले,
माहाराजजी पैका सरकारचा देतो देतो म्हणतात. देतील तेव्हां पाठउन देउ म्हणून
वारंवार पत्रे लिहिता. हेच अपूर्व असे ! त्यास तुम्ही निकड करून सरकारचा पैका तुम्ही [३]
अखेरामजी यैसे करार केलत त्याप्रमाणे सत्वर मागोन घेणे, हें गै न करणे, जरी त्यांना
करारा प्राय वैवज दिल्या तरीच त्याचा आमचा स्नेह राहील. नाही तरी स्नेहास अंतर
पडेल. यैसेच त्यास परिच्छिन्नवादे सांगोन वैवज मागोन घेउन जल्दी पाा देणे 'येथील
वृतांत सिधांत ठरेल त्याप्रमाणे लेहून पाठविले जाईल, सरकारची उटे श्रीमत साहेब
कडील मकुदवरीपलीकडे पार करून दिली, जकात त्यास माफ केली म्हणून लिया. [तरी]
बहुत उत्तम केलेत, जाणजे छ * ४ राखर, टीका घेउन येतो यैसे फार रोज लिहिता.
अपूर्व असे. याउपरी सामान चांगले व हत्ती उत्तम यैसे सत्तरीच घेउन येणे व पैताका
खर्चाकारिता हर इलाजे मातबरच घेउन येणे म्हणजे तुमचा मजुरा असे छ मार ।'
बहुत काय लिहिणे हे विनंती

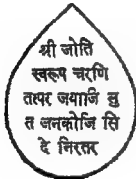

लेखाक [१५२]

श्री

संवत् १८१२ माघ शुद्ध ७

[७ फरवरी १७५६]

राजश्री बालाजी येगवंत प्रात पाटण गोसावी यासि

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्त्रो जाणकोजी सिंदे रामराम
सन सित खमसेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाा ते पावले, लिया वृत कळले. हरनाथसिंग व
सरवरसिंग व संग्रामसिंग याचे उठाविसी लिया म्हणून त्याची चौकसी करिता ठाकराचे
उंट नव्हते, र[ह]बारी याचे उठ [ठाकरानी] चोरी आणले होते. त्यावरून चौकसी करून
जमींदार व राठोड याचेच मारफातेने ज्याचे उठ खरेखुरे जाहले ते त्याचे त्यास दिले.
त्यांची कवजे घेतली. सरकारात तिही हिगात मिळोन उंटे आठ घेतली आहेत. येणे प्रा
काजिया विव्हेस जाविल्य म्हणून लिहिले. ते कळले. बहुत उत्तम केलेत. सरकारची उटे

निगादास्तीने ठेउन ताजी राहत ते करणे. जाणिजे छ * ६ माहे जमादिलौवल. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनती.

मोर्तिव
शुद्ध

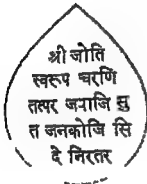
पैा छ १७ जोवळ.

[१८ फरवरी १७५६]

लेखांक [१५३]

श्री * संवत् १८१२ माघ शुद्ध १२

[१२ फरवरी १७५६]

राजश्री बाळाजी येशवत प्रांत कोटे गोसावी यांसी.

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तो। जनकोजी सिंदे रामराम सुमा सित खमसेन मया अलफ. कंफजी बोहरा व चिरंजिव बोहरा हे कसवे बूंदीकर त्याजकडे सरकारचे रुपये दाहा हजार आहेत. यैशास ल्याणी तेथून पळोन तुमच्या प्रांतात कोठ्याच्या मुलकांत येउन राहिले असेत. तरी त्याजविसी श्री माहारावजी व अखेराम यांसि सागोन सरकारचे रुपये त्याजकडून देवणे व बोहरे मजकूरही राजश्री चिठ्ठराव गोपाळ या जवळ देवणे. सरकारचे रुपये सुटणार नाहीत. त्यास आसरा कोटेकर न देत. सरकारचा पैवज वाजवी मशारानिले घेत. बोहरे यांसिही पूर्वप्रमाणे बूंदीमध्ये आणीत [व] नांदवीत ते करणे. येविसी है गै सर्वथा न करणे. जाणिजे छ * ११ माहे जमादिलौवल. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनती.

मोर्तिव
शुद्ध

लेखांक [१५४]

श्री * संवत् १८१२ फाल्गुन शुद्ध ७

[८ मार्च १७५६]

पुरा राजश्री बाळाजी येशवंत गोसावी यांसि.

रामराम सुह्रसन सित खमसेन मया व आलफ. पा पाटण येधील पैवजी हुंड्या

रुपये १०,००० दाहा हजारच्या जैपूरच्या पाठविल्या त्या पावल्या. त्या हुंड्या राजश्री नानाजी नाईक पोतदार याजपासी देउन जैनगरास पाठविल्या आहेत. सही होउन यैवज जमा जाल्यानंतर जाव मागून लेहून पाठउ, पाा मारच्या यैवजी माघ मासचे रुपये येणे चालीस हजार त्यापैा दाहा हजार पाठविले. बाकी तीस हजार रुपये राहिले. ते पत्र पावतांच सहरदू यैवजाच्या हुंड्या करुन पाठविणे. यैवज खर्चास पाहिजे म्हणोन जरूर जाणोन लिहिले आसे. आधी आधी तीस हजारच्या हुंड्या पाठविणे ढील कराल तर व्याज बावे लागले. हे जाणोन सदरदू यैवजाच्या हुंड्या करुन पाठवणे. राजश्री मल्हारजी बावा होळकर याजकडील सटवाजी राजोले वगैरे खैरावाद वकानी वगैरे महालात आले आसेत म्हणोन लिहिले ते सविस्तर कळले. पुढे नवल विशेष वर्तमान [त्याचे] येईल तें वरचेवर लेहून पाठविणे. जाणजे छ * ६ जमादिलाखर. ' हे विनंती.

मोर्तब
सुद्ध

पैा फाल्गुण सुध १३. ताा ११ माहे रविलाखर

[१४ मार्च १७५६]

लेखांक [१५५]

श्री ७ सवत् १८१२ फाल्गुण शुद्ध १०

[११ मार्च १७५६]

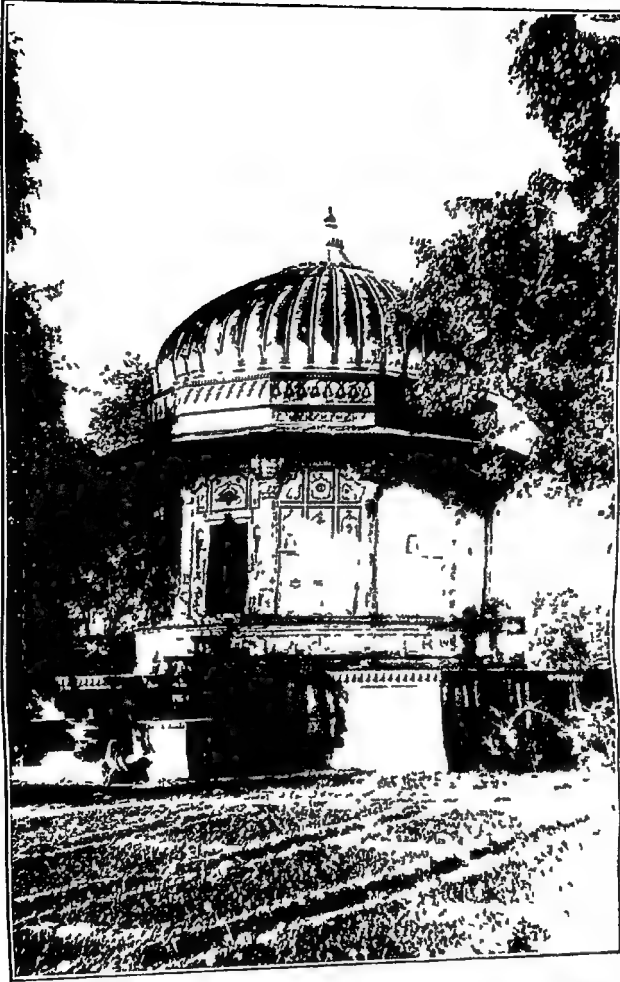

राजश्री बालाजी येशवत प्रात कोटे गोसावी यासि.

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नोा जनकोजी सिंदे रामराम सुमा सित खमसेन मया अलफ श्रीमत राजश्री पत प्रधान स्वामी याणी राजश्री रामजी नाईक मिडे पोतदार यासी पोतदारीच्या यैवजी रुपये १३,००० तेरा हजार वरात राजश्री मल्हारजी होळकर याजकडून देवविले. ते त्यानी आपल्या वाटणीच्या यैवजी प्राा मारी राजश्री आबाजी रघुनाथ याजकडून देवविले आहेत. यैशास नाईक मशारविले याणी सदरदू रुपये आम्हास देवविले आहेत तरी तुम्ही तेरा हजार रुपयाच्या हुंड्या राजश्री मल्हारजी बावाच्या वाटणीवावत आबाजी रघुनाथ याजकडून घेउन

श्री राणोजी शिंदे यांची छत्री, श्रीक्षेत्र अवंतिका रामघाट, हिंग्रितीर.
(लेखाक १५६)

जैनगरच्या हुंड्या करून जलदीने आम्हाकडे पाठवणे. येविसी है गै न करणे. जाणिजे छ * ९ माहे जमादिलाखर. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
मुद

लेखांक [१५६]

श्री * संवत् १८१२ फाल्गुन वद्य १०
[२५ मार्च १७५६]

श्री जोति
स्वरूप करणि
तत्पर जयाजि सु
त जनकोजि सि
दे निरतर

राजश्री रामराव निलकंठ
कमाविसदार पो हवेली उनैन गोसावी यांसि

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्ना ज्ञानकोजी सिंदे दंडवत सुमा सित
खमसेन मया अलफ. तीर्थरूप कैलासवासी [राणोजी बाबा शिंदे] यांची छेत्री कसवे उनैन
क्षेत्र अवंतीकिस^{१७६} आहे. त्या छेत्रीस दरसाल जाजम १ एक व तेळ वजन ४४ पावसेर
येणेप्रमाणे छेत्री सरकारचीस देवविले आहेत. तरी लिहिल्याप्रमाणे देववीत जाणे. है
गै न करणे. जाणिजे. छ * २३ माहे जमादिलाखर. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
मुद

लेखांक [१५७]

श्री * संवत् १८१३ वैशाख वद्य १
[१५ मे १७५६]

श्री जोति
स्वरूप करणि
तत्पर जयाजि सु
त जनकोजि मि
दे निरतर

राजश्री बालाजी येशवंत व चिमणाजी गोविंद
कमाविसदार प्रा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्ना ज्ञानकोजी सिंदे दंडवत सुहरसन

(१७६) अदंतिकंतील राणोजीची छेत्री या पूर्वी तयार झाली असावी असें वाटतें "तीर्थरूप
[राणोजी बाबा शिंदे] असें ज्ञानकोजी जरी ह्मणत नसले तरी महादजी शिंदे तसें स्पष्ट सांगतात ते
पत्र पुढे येणारच आहे [२२ सितंबर १७६३] पहा टीप ६६

सित खमसेन मया व अल्फ. पा मजकूरी कारकून आ २ पेजजीपासून आहेत त्याप्रमाणे
करार करून पाठविल्या आहेत. त्याचे वेतन बारमाही समाईक रुपये.

८००, विसाजीराम सरमजामदार.

७००, गणेश दादाजी.

१५००.

येणेप्रमाणे पधरासे पूर्ववतप्रमाणे तुम्हाकडून देविले आहेत. तर सदहू पधरासे
प्रा मजकूरच्या इजारियाच्या यैवजी साल मजकूर पैा पावते करून पावल्याचे कत्रज घेणे.
जाणिजे छ * १५ सावान. १' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
शुद्ध

पैा छ २ माहे शौबाल.
आषाढ शुद्ध ४. शुा बूदी.
[१ जुलै १७५६]

बार.

लेखांक [१५८]

श्री

४ संवत् १८१३ जेष्ठ शुद्ध ११
[१ जून १७५६]

श्री जोति
स्वरूप मरणि
तरपर जवाणि शु
त जनकोजि सि
दे गिरतर

राजश्री बालाजी येशवत प्रा कोटे गोसावी यासि

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नोा जनकोजी सिंदे रामराम सुमा सबा
खमसेन मया व अल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. तिकडील सविस्तर वर्तमान लिहिले
त्याजप्रमाणे सविस्तर कळवे. यैसीयास रा नारो बाळाजी यास घरात दिल्ली आहे त्याज
प्रमाणे यैवज त्यास पावता करणे. ज्याप्रमाणे तुम्ही करार केला आहे त्याजप्रमाणे यैवज
सत्वर रवाना करणे. येथे लोकाचे समजाविसीस पैका पाहिजे. रा रामराव नीलकण्ठ याजकडे
रुपये बीस हजार पावते करून त्याचा जाब पाठविला तो पावला. बाकीचा यैवज राहिला
त्याची तरतूद सत्वर करून पाठवणे. राजश्री गोविंद मनाजी तुम्हापासी जाउन निवीत

वसले आहे. बोहरियाचा रुपयाची अथवा तुमच्या खासगत टीपेच्या रुपया पातळठावावयाची तुम्हा उभयेतास चिंता नाही. अपूर्व आहे ! याउपरी तुम्ही खासगत टीप आठावीस हजाराची आहे ते रुपये सत्वर पाठवणे. बोहरियापैकी न उगवे तरी खासा खारी सत्वरीच त्या प्रांतास येत आहे. पंनास खार पाठउन सर्वा बोहरीयास धरून आणून व्याजसुधा रुपये घेऊ. चिंता नाही. परंतु तुम्ही सख्त तगादा करावयास न चुकणे. त्याचे दारी माणसे वसउन रुपये घेणे. तुमची माणसे फोटेकरानी उठउन दिल्ली तरी मग न मागणे. त्याचे फळ [ते] आविल्ले पावतील. जितकी तजवीज करून रुपया पाठवाल तो [या वेळी] आमच्या मोठ्या उपयोगास पडेल. 'श्रीमंत राजश्री दादासाहेबाचे व मल्हारजी होळकर याचे वर्तमान लीा ते कळले. व याउपरीही वरचेवर लिहित जाणे. देवीसिंग इंदगडवाल्यास उमेदसिंगाने दगा करून मारल्याचे वर्तमान लीा तेही विदित जाले. रांगड्यानी येव्हढे कर्म^{१००} मात्र [खोटे] आनिलबिले आहे ! त्यासही येखादा तेच गत करील.' जाणिजे छ * १० माहे रमजान. ! " बहूत काय लिहिणे हे विनती.

लेखांक [१५९]

श्री

* संवत् १८१३ आषाढ शुद्ध ६

[३ जुलै १७५६]

असल बमोजिव नकल.

राजश्री बाळाजी वेशवंत कमाविसदार प्रांत पाटण गोसावी यासि.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नेहा जनकोजी शिंदे दडवत सुहरसन सवा खमसेन मया अलफ. कस्वे पाटण येथे पुरोहित लेपाल [१] याचा पुत्र नाथुराम याची जमीन वीधे सुमार २० वीस वीधे पुण्यार्थ आहेत [ती] हाली पावत नाही म्हणोन विदित

(१७७) जयाजी शिंद्याप्रमाणे अनुचित मार्गाने देवीसिंगाचा शेवट उमेदसिंगाने केला या कर्माबद्दल जनकोजीची ही तिरस्करनीय बाणी सोठी प्रशंसनीय असून मराठ्यास ती भूषणास्पद आहे यात शंका नाही मराठे आपले जिवार खेळले परंतु या कुटिलनीतीचे अवलंबन मात्र त्यानी कधीही केले नाही याबद्दल अमिमान वाटतो खरा.

नगरपाले. त्याचाला सदरहू गीस वीधें जमीन करार करून दिल्ली असे. नरी सुदामन^{१४}
 भोगवटा मनास आणून पूर्वी हाड्याच्या अमल्यान चालत असे त्याप्रमाणे तुम्हीही चालवत
 जाणें. मुख्य पन्नाची प्रत नेहून धेऊन मुख्यपत्र भोगवटी पास भटजीस परतोन देणे.
 साल्दसाला नूतन पन्नाचा अक्षेप न करणे. सदरहू गीस वीधे जमीन हाड्याच्या
 अमल्यान चालत आल्हो आहे. त्याप्रमाणें चालवीन जाणें. जाणिजे छ * ४ सवाल.
 नूतन करार दिवणे हे प्रिनती.

लेखक [१६०]

श्री संवत् १८१३ आषाढ शुद्ध ७
[१ जुलै १७५६]

राजश्री बाल्यजी येगवन व राजश्री आबाजी खुनाथ
कमाविसदार प्रात कोटे गोसावी यांसि.

अग्वडिन छद्मी आलकृत राजगान्य स्तोत्रा जनकोजी सिंदे दंडवत सुभा
सवा ग्यमनेन मया अल्फ. गजश्री येद्यंत्रनराव पवार याजकडे पा मारी समाइक वाटणीत
रुा सोळा १६ दर सटं आहेत [हे] तुम्हाम दम्बलच असे. यैशास त्याणी साल मजकूरी
गजश्री वाट्याजीगम यासी कमाविस सांगोन पाठविले आहेत, तरी साल गुदस्ताची बाकी
चा येवज व हल्ली मालचा बगल प्रात मारचा येईल त्या प्रा त्याजकडील येवज
वाटणी ब्रमोजिव वेदिकत नि.प्रपच देत जाणे. तुम्ही व बालाजीराम याजकडील
गुमाने राजश्री कुणाजी आपूजी हे येकाविचारे अमेत जाउन हरयेक कामकाज करीत
जाणे. वाटणीमध येके को जीची नफावत सहसा न करणे. जाणिजे छ १५ माहे सवाल.

(१७८) जो नवीन प्रदेश जिन्दिश तेशील देवस्थान, घर्मादाय, ब्राह्मण, गोमावी, जोशी, पुरोहित आदि सत्तर्म य सत्पान्नाकडे जी उपजीविका चालत आली ती बंद न करिता सिद्धेशाहीत पूर्ववत् पालकी जात होती, असें दायविण्यासाठीच ही पत्रे दिली आहेत. [लिखाक १६१, १८९, १९२ ते १९५, १९७, २०१ ते २११]

१ आषाढ शुद्ध १ पासून जो वसूल येईल त्याची वाटणी देत जाणे. बहुतां काये लिहिणे हे विनंती.

मोर्तेव
सुद

पौावस्ता छ ५ सवाल. आषाढ शुद्ध ७. वरोवर
राा कृष्णाजी बापूजी गुमास्ते राजश्री बाळाजीराम.
[४ जुलै १७५६]

लेखांक [१६१]

श्री

* संवत् १८१३ पौष वद्य ११
[१६ जनवरी १७५७]

श्री जोति
स्वरूप वरणि
तत्पर जयाजि सु
त जनकोजि सि
दे निरतर

राजश्री बाळाजी येशवत प्रात कोटे गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नोा जनकोजी सिंदे रामराम
सुमा सबा खमसेन मया अलफ. मोजे खांववदा^{१७९} तपे एनवाडी हा गाव राजश्री सुदासिव
बलाळ [१] यासी कासा^{१८०} महाराव हाडे याणी दिल्हा असे [ते] तुम्हास दखलच आहे.
त्यास हाळी राजे अजीतसिंगजी^{१८१} हाडे [कोटेकर] यासी गावाविसी सागोन गाव मार मशारनिले
कडे चाले यैसे करणे. येविसी है गै न करणे राा छ * २५ राखर सुदामत आसे त्या
प्रमाणे करणे. १ बहुत काय लि न्हणे हे विनंती.

मोर्तेव
सुद

(१७९) खांववदा. हा गाव नकाशात मिळत नाही कोटा राज्यातील सागोद पासून ६ कोसावर
दक्षिणेस 'पनवाड' म्हणून गाव आहे तो पूर्वीचा 'पनवाडी' परगना असू शकेल तर न कळे

(१८०) कासा=मोजनपात्र, ताट या पर्यायाने उदरनिर्वाह असा अर्थ होतो 'पोटगी' हा
मराठी शब्द समानार्थी होईल

(१८१) या अजीतसिंगजीस गादीवर बसवित्यामुळेच '४० लक्षांची सातवर खंडणी' ठरविता
आली त्याचे सविस्तर कारण पुढे दिले आहे [लेखांक १७९-१८०]

लेखांक [१६२]

श्री

* सवत् १८१३ पौष वद्य १२

[१७ जनवरी १७५७]

राजश्री बालाजी येशवत कमाविसदार पाा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तो. जनकोजी सिंदे रामराम सुमा सवा खमसेन मया अल्प. राा चितो नारायेण^{१८२} [काष्टीकर] याची आसामी पाा पाटणास दरसाल रुपये २५० अडीचसे माा [महाल] मार पैकी नेमणूक आहे. त्यास सन खमस व सन सित दुसाला रुपये ५०० पांचसे राहिले. ते तुम्ही त्यास आद्यापि दिले नसा. हे अपूर्व असे ! हली देखता पत्र सदरहू रुपये पांचसे देणे आणि सन सवाचेही वेतन रुपये २५० अडीचसे देणे. त्याचा माउ वेंकाजी नारायेण आला असे. त्याजवळ सदरहू रुपये साडे सातसे देणे. हे गै न करणे. जाणजे छ * २६ राखर. बहुत काय लाि माहळ मजकूरचे पैवजी सदरहू रुपये पाववणे. हे विनंती,

गोर्विंद
छव

पैा छ २३ जाखर.

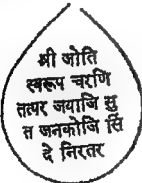
[१४ मार्च १७५७]

लेखांक [१६३]

श्री

* सवत् १८१४ चैत्र शुद्ध ७

[२७ मार्च १७५७]

राजश्री चिमाजी गोविंद व रामाजी जगन्नाथ
पाा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तो

जनकोजी सिंदे दढवत सुमा

(१८२) चितो नारायण उपनाव काष्टीकर, किशोरी पाटण येदीळ कोतवालीचे कामावर होते [लेखांक १२४] त्याला एक बंधु वेंकाजी असून ते उभयता सिंदेसाहीतच होणे असे कळते.

सत्रा खमसेन मया अलफ. तुम्ही पाा मजकूरी जाउन गांवगन्नाचे चणे व गहू कापून आणिता, मनमाने तैसी वर्तणूक करितां, कडवे नेता, रयेत लोकास हरत-हेने तसदी देउन नागवीत आसा. सरकारचा परगना खरावीत आणलात. सरकारचे कचेरीत पूर्व प्रो वसोन कामकाज करीत नसा. यैसी कितेका प्रकारची बदफैली करितासे वर्तमान कळले, तरी हे कार्यास येणार नाही. जे जे तुम्ही परगण्यात नुकसानी कराल त्याचा जाव तुम्हा-सच करणे लागेल. सुटणार नाही हे पष्ट समजोन वर्तणुक करणे. तुमच्या हिसेबाचा फडशा हुजूर जाला त्यात तुम्ही रा न जश्री घालजी येसवंत याजकडे यैवज निावार लेहून दिल्या आहे. तो त्यासी तुम्ही रुजुवात करून त्याजकडे सरकारचा पैका जमा जाला यैसे तुम्ही लेहून त्याचे कबज घेउन पाठवावेसे केले आहां. त्या प्राचा त्याचा कागद घेउन हुजूर पाठवणे. जरी त्याणी तुम्हास कबज न दिले तरी सदरहू यैवज त्याचे निसबतीस तुम्ही लिहिला असे तो तुम्हापासूनच घेणे जरूर लागेल. सोडणार नाही. हे पष्ट जाणून मशारनिलेची रजाबंदी करून यैवज जमा जाला यैसी रसीद त्याची घेउन सत्वर पाठवणे. जरी न पाठवाल तरी हुजूरून वरात करणे जरूर लागेल. मग श्री व्हाल. तुम्हास सोड सुटही फारच देउन रयात तुमची केली. ते तुम्हास उपकारच नसेत. तेथे जाउन रंग आणलीच केलात. असो तुम्हीच फलदेस आपल्याच कर्तुर्वे पावाल. जाणजे छ * ६ रजेव. बहुत काय लिहिणे हे विनती.

मोर्तव
सुद

लेखांक [१६४]

श्री

संवत् १८१४ चैत्र शुद्ध ७

[२७ मार्च १७५७]

पुरवणी राजश्री चिमाजी गोविंद व रामाजी जगन्नाथ गोा यांसि

सुमा सत्रा खमसेन मया व अलफ. देवीदान मौजे गुडलेकर^{१८३} याजवर सरकारचे रुपये पांच हजार सरकारचा नजराणा ठरावीक आहे तो त्याणे दिल्या नाही. यैसे असतां

(१८३) मौजे गुडले हे गाव परगणे चेचट पंकी असून देवीदान हा तेथील जमीदार अथवा जागीरदार असावा समाईक सरकाराची संमती न घेता होळकराकडील कमाविसदार चिमणाजी गोविंद याचा सुमास्ता रामाजी जगन्नाथ याने त्याची स्थापना करण्याचा घाट घातला असे पाहून 'सुदामत नजराणा घेऊन स्थापना' करण्याची संमती शिंद्यानी दिली होती [लेखांक १७२]

त्याची तुम्ही वकप केलीत. गांवावरी त्यास आपलेच मते स्थापिल्यात. तरी हे आम्हांस मानणार नाही. सरकारचे रुपये त्याजकडे आहेत ते त्याजकडून वसूलात आणून पाठवणे. जरी हे गै करून मघिलेमघे उडवाउडव करून दावात तरी रुपये पांच हजार तुम्हासच देणे सरकारचे येतील. सुटणार नाही. सरकारच्या मामल्यात लठकीच फिशद तुम्ही मांडली आहे. आंग जोरियानेच वर्तता. [तरी] परिणाम उत्तम पाहोन वर्तत जाणे. सरकारचा रुपया तुम्हाकडे मोबला होता त्यात तुम्हास सोड सूट देउन तुम्हास मोकळे केले. त्याचा उपकार वरचेवरी तुम्ही [या प्रकारे] उगविल्यात. त्याचे संकट काये असे ! जाणिजे छ * ६ रजेव. हे विनती.

भोतव
सुद

लेखांक [१६५]

श्री

* चैत्र शुद्ध ८ सवत् १८१४.

[२८ मार्च १७५७]

श्री जोती
स्वरूप चरणि
तत्पर जबाजि सु
त जनकोजि सि
दे निरतर

राजश्री बाळाजी यशवत

प्रात कोटे व पा पाटण गोसावी यांसि

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नो जनमोजो सिंदे गगराग सवा खमसेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. तेथे लिहिले वर्तमान 'श्रीमत राजेश्री [रघुनाथराव] दादाकडील व दिलीकडील व मारवाडातील वृतात ल्या त्याप्रमाणे कळले'. व बोहोरे कोटेकर यांच्या टीपाचे येवजी आठ हजाराच्या हुड्या उजेनीच्या रा रामराव निलकंठ याजकडे पाठविल्या म्हणून ल्या ते कळले. उत्तम असे. हुड्या सकरल्या नंतर रसीद त्याची येईल. त्याची नकल पाठवणे म्हणजे जावसाल पाठविला जाईल. वरकड पा पाटण येथील मार ल्या त्या प्रा कळला. त्यावरून त्यास ताकीदीविसी पत्रे लेहून पा आहेत. त्या प्रा मनास आणून तुम्हीच खासा श्रीमताकडे जाउन त्याचा बदोबस्त धणीसाहेबाचे विचारेच करून उत्तम प्रकारे करून घेणे. येविसी हे गै न करणे आणि 'दिलीकडील पठाणाचे वर्तमान व श्रीमतसाहेब व राजश्री गृह्याररावजी [हे] त्याचा बदोबस्त कसकसा करितात, हे वर्तमान तपसीले करून वरचेवरी लिहित जाणे. आम्ही

ही फौजेची तयारी केली असे. लोकास नांलबंदी^{१८८} दिल्ली. सत्वरीच तिकडे येणे होईल. चिंता न करणे. वर्तमान जे जे विशेष आढळते जाईल त्याप्रमाणे वरचेवरी आम्हास लिहित जावे. वीळ सर्वथा न कीजे'. रा छ * ७ माहे रजेच. बहुत काय लिहिणे हे विनंती. प्रांत फोटे येथील येवज करार प्रा वसूलत सत्वर येई ते करणे. है गै सर्वथा न करणे. सरकारचा पैका फोठ्याचा व पाटणचा पैसा वसूल करून लौकर पाठवित जाणे. येथे आम्हास येदा बोदीचा प्रसंग जाला असे सबब लिला प्राा वर्तणूक करणे. हे विनंती.

मोर्तब
मुद्द

पौ छ १२ सावान
[१ मे १७५७]

लेखांक [१६६]

श्री

* संवत् १८१४ चैत्र वद्य ३
[७ अप्रैल १७५७]

पुा राजश्री बाळाजी येशवंत
प्रात फोटे व पाा पाटण गोा यांसी.

सुमा सबा खमसेन मया अलफ. येथून राजश्री गोविंद मनाजी यास तुम्हाकडे फोठ्याचे येवजाकरिता वरात करून मुजरद कारकून [दिऊन] पाठविला आहे. तरी त्याजबळ सनद वरातेची सरकारची आहे त्या प्राो पैका त्यास पावता करणे. है गै सहसा न करणे. येदा बोदी बहुतच जाली आहे सबब लिहिले असे, तरी हरपेत्ने करून गोविंद मनाजी

(१८४) नालबंदीचा शाब्दिक [सामान्य] अर्थ तर सर्वांच्याच परिचयाचा आहे. पर्याय अर्थ ' [सीवबंदी] सिबंदी सैन्याला ' युद्धास जाते समई खर्चास दिलेली तसलमात अर्थात् भदत खर्च ' असा दिला आहे [फाशाकोश पान १२८] तो येथें लागू होतो खरा पण ती केवळ जमाखर्चा तसलमात नव्हे स्वराज्यभाषेत बोललें तर सरकारी किंवा सरंजामी सैन्यास दिलेली अशी ' रकम ह्मणजे मदत खर्च ' हिला तसलमात ह्मणता येईल पण परराज्यात छावणीस राहिले असता किंवा परराज्य सरक्षणासाठी काम करीत असता मिळालेल्या नगदीस व मुलखासही तत्कालीन पत्रव्यवहारांन "नालबंदी" असेच नाव दिलें आहे एवढेच नव्हे तर इंग्रजांच्या ' Contingent Force ' सदेखील ' नालबंदी ' या शब्दानेच संवोधिलें आहे ह्या शब्दाची ही व्यापकता विचारणीय आहे

रिकामा न ये ते करणे म्हणजे तुमच्या चाकरीचा मजुरा आहे, जाणिजे छ * १७ रजेव.
 † हे विनंती.

मोर्तव
 सुद

पौ छ १० आश्विन. वैशाख शुद्ध ११.

[२९ अप्रेल १७५७]

लेखाक [१६७]

श्री

* सवत् १८१४ चैत्र वद्य ३

[७ अप्रेल १८१४]

पुा राजश्री बाळाजी येशवत प्रात कोटे व पाटण गो यासि

सुमा सवा खमसेन मया अलफ. पाा पाटण येथील बाकीचा पैवज राा चिमणाजी गोविंद व रामाजी जगंनाथ यानी आम्हाजवळ तुमचे जिमेस लेहून दिलहा असे. त्या प्राा तुम्हास पूर्वी लिहिल्याच आहे तो पैका तुम्हाकडून सरकारचा येणे त्या प्राा पाठवावच परंतु उभयतां पाटणात तुम्हाजवळच आहेत. अंतरवेदीत गेले नाहीत तोच त्यासी आपण रुजुवात करून त्याणी तुमचे जिमेस पैका लाविला असे तो तुम्हाकडे खराखरा करून घेणे. अगर त्याजकडे फलाणे व तुम्हाकडे फलाणे येसे त्याचे हातेच लेहून घेउन फडशा लौकर करून घेणे. जरी ते अंतरवेदीत गेले तरी आम्हास त्याणी लेहून दिधले असे. तो पैका तुम्हास देणे लागला येसे पस्टच जाणून आमचा पैका खराखरा दोहीतून येके जागा कागद पत्र होत ते करून उभयताच्या रुजुवातीने फडशा करून बिल्हेवाट होय ते करणे. म्हणजे उत्तम आहे. धंसे असोन हूं नै कराल, त्यासी फडशा न कराल तरी आमचा पैवज तुम्हास सुटणार नाही. खामखा देणे लागेल. ते दोवेही पाटणास आहेत तोच सरकारच्या पैक्याचे ठिकाण लावणे आणि त्यांच्या हातचे कागदपत्र करून घेउन लेहून पाठवणे. गुदर^१ न करणे. जाणिजे छ * १७ रजेव. † हे विनंती.

मोर्तव
 सुद

पैवस्ता छ १० माहे आश्विन.

व्हा कासिद छेवीलारामजी.

[२९ अप्रेल १७५७]

(१८५) दरमजुर या फारसी शब्दाचा हा मराठी अपभ्रंश होय. दरमजुर म्हणजे दुर्लक्ष, कागदोकाव सहन करणे

लेखांक [१६८]

श्री

२ संवत् १८१४ वैशाख वद्य १२
[१५ मे १७५७]

पुा राजश्री बाळाजी येशवंत गोसावी यांसि.

रामराम सुरसन सवा खमसेन मया व अल्फ. राजश्री ' चिमणाजी गोविंद याणी अपणाकडील गुमास्ता पाा पाटणच्या कामावरी ठेउन आपण रवार होउन गेले. त्याची वर्तणूक पहिल्याप्रमाणे नाही. आपल्याच मते कामकाज करितात. त्यासि कजिया करावा तर [दूर] लैकिक होइल यास्तव गम खातो. प्रस्तुत देवीदान यास मोजे गुडले येथे आपल्याच मते जमाउ म्हणतात. आमचा उजर करीत नाहीत. त्याचेविशी येक पत्र श्रीमंत राजश्री दादासाहेबास पाठवावे म्हणजे पूर्ववत प्रमाणे ते चालती[ल] म्हणोन लिहिले. ' तर गवदार कराराप्रमाणे न चालेत तर श्रीमतास कोठवर^{२६} पत्रे त्याहावी'। येक ताकीदपत्र यथून त्यासी लिहिले आहे ते त्यासी प्रविष्ट करणे त्यानी पूर्ववत प्रमाणे वर्तणूक केली तर उत्तमच जाले. न करीत तर आम्ही सत्तरीच उजनीस येतो. मग त्यासी समजोन घेतले 'जाईल. जाणजे रा छ * २६ सावान. ' वहुत काय लिहिणे हे विनती.

गोर्तम
सुद

पौा छ २० रमजान.

[८ जून १७५७]

लेखांक [१६९]

श्री

* संवत् १८१४ वैशाख वद्य १२
[१५ मे १७५७]

पुरा राजश्री बाळाजी येशवंत गोसावी यांसि.

रामराम सुरसन सवा खमसेन मया व अल्फ. राजश्री चिमणाजी गोविंद याचा हिजेवाचा फडशा केल्या त्यां वा आम्हाकडे सा निघाले ते देणे येतील येविसीचा न्याये

(१८६) सोवतीस्नेहशिथिलतेसंबंधी शिंद्याचे हें मानसिक सूत्र समजले पाहिजे या सूत्रानुसार शिंद्यानी समेट करण्याच्या हेतूने स्वसेवकास सरळ सांगून, स्पष्ट समजावून व निश्चल ताकीद कटन स्वपक्ष निर्दोष करण्याची सावधानी घेतली होती [लेखांक १२५, १२७, १३५] समेटाची सुचिन्हं दिसेनात झणून श्रीमतास श्रुत करण्यापर्यंत पाळी गेली [लेखांक १६५] मुख्य स्वराज्य सूत्रघात्याकडून ताकीदी पलीकडे जेव्हा ' समजावीस ' पटेना तेव्हा अर्थातच स्वपक्षीय सत्य प्रस्थापित करण्याचा हा निर्धार झालेला दिसतो.

मनास आणोन जे आज्ञा करणे ते खूबखूब करावी. त्याप्रमाणे वर्तणूक केली जाईल म्हणोन लिहिले'. तर मारानिलेच्या हिशेबाचा फडशा केला तो चौथे^{१८७} कमाविसदारा वसउनच केला. अवघ्याचे सत्तेकरून जितके तुम्हाकडे रुपये लावावयाचे तितकेच लाविले. जाजती कांही लाविले नाहीत. जे रुपये तुम्हास लहून पाठविले ते रुपये ता तुम्हास देणेच आले. येक वेळ न्याये जाला तो कसा फिरेल. जे पंचाची केले ते बावेन लागेल. हे परिछिन्न चित्तात आणोन पूर्वी तुम्हास लहून पाठविले आहे त्याप्रमाणे यंज सरकारात पावता करणे. येविसीचा बोमाट येउ न देणे.' मारानिले तेथे तुम्हापासी पाटणी आले होते ते तुम्ही येक मासपर्यंत येके ठिकाणी होतेस. तेव्हां त्यासी तुम्ही न्याये करून कायेल करावे [यांस] होते. ते कूच करून गेले आण आता बोलता हे अपूर्य असे! त्याचा न्याये जाला तो ठीकच आसे. सरकारचे रुपये तुम्हाकडे निघाले ते पाठउन देणे. जाणिजे छ * २६ साबान. बहूत काय लिहिणे ! हे विनती.

मोर्तब
हुद

पैवस्ता छ २० रमजान.

[८ जून १७५७]

लेखांक [१७०]

श्री ४- संवत् १८१४ वंशाख वष १२
[१५ मे १७५७]

पुरा राजश्री बालजी येशवत गोसावी यासि.

रामराम सुहूरसन सना खमसेन मया व आलफ. कोडेकराचा मजकूर नदी बोहरे याच्या टीपा पा वसूल आला तो पहिलेच पाठउन दिलहा. 'आलीकडे सामदाम डड भेद करून पाहिला परंतु धावपोषण मात्र करितात. रुपया देत नाहीन. बोहरे यासी कजिया करावा तर रांगडे सांगोन पाठवितात की त्यासी कजिया न करणे. बोहरे यासी कजिया करून माणसे पाठवाळ तर उठउन लावू[न] देहू. ऐसे करिता कजिया करावा तर सिउई चा विचार कळतच आहे. म्हणोन लिहिले. तर बहुत उत्तम आहे. त्याचे पारपत्ते होणे ते

(१८७) निदेशार्हीत कमाविसदारी हिशेबाचे फडसे करण्याचा प्रघात त्या काळी राग होता ते 'ग पत्रावरून कळते. केवळ सरकारी अधिकारी सांगतील ती पूर्व दिना अन्नातला घात मनुष्य एत नग कमाविसदाराच्या संमतीने तडजोड केली जात असे

ईश्वर कृपेकरून होउन येईल. आमचे फौजेची समाजांवीस जाली. सत्तरीच कूच करून त्या प्रांतात येतो. येथायुक्त पारपत्य होउन येईल. केल्या कराराप्रमाणे त्याणी रुपये दिल्ले तर उत्तम जाले. न देत तर तैसेच फळ पावतील. चिंता नाही. तुम्ही राज्यास आनेक प्रकारे समाजोउन सांगोन त्याचे डोळे उघडून आपले कार्य करून घेणे. तुम्ही तर आपल्या तफेंने त्यासी सांगावयासि व तगादा लावावयासि आंतर न करणे. जेथवर साम दाम दंड भेद करून वसूल येईल तेथवर घेणे. खासी शेवेसी न चुकणे. रांगडे हराम जादगी^{१८८} करतील तर त्यास समाजोन घेतले जाईल', जाणिजे छ * २६ सावान. बोहरे याची निशा तर तुम्हीच सरकारात केली आहे. त्याचे रांगड्याकडे काये आहे? तुमची खासगत टीप रुपये २८,००० अठावीस हजारानी आहे व तुमच्या गुमास्त्याची टीप रूा १०,००० दाहा हजारची आहे. यकुण अडतीस हजार रुपयास गुंता काये आहे? अडतीस हजार रुपये तर देणे टीपाचेच रुपये [होतात] तर तुम्हासच [ते] द्यावे लागतील. हे समाजोन टीपा वा यैवज पाठउन देणे. जाणिजे छ मजकूर. बहुतेक काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
सुद

लेखांक [१७१]

श्री * सबत् १८१४ वैशाख वद्य १२
[१५ मे १७५७]

पुरा राजश्री बालाजी वेशवंत गोसावी यांसि

रामराम सुहूरसन सवा खमसेन मया व आलफ. जव्हाहीर^{१८९} कौठ्या बा आम्हा जबळ आहे ते वाटेच्या धामधूमे करिता उजनीस न पाठविले म्हणोन लिहिले. तर उत्तम गोष्ट केली. प्रस्तुत तर मार्गामध्ये धामधूम नाही. याउपरी तऱ्ही जव्हाहीर तुम्हापासी आहे ते उजनीस राजश्री रामराव नीलकंठ याजपासी उजनीस पावते करणे. राजश्री गोविंद मनाजी याची वरात कौठ्याच्या यैवजी व पाटणचे यैवजी करून पाठविली आहे. त्याप्रमाणे हर प्रयत्न करून त्याची रवानगी सत्वर करणे. येदाचा कारभार आमचा बहुतेक

(१८८) हडमजादगी हा फारशी जव्द मात्र अगदी शुद्ध वापरला आहे. याचा अर्थ वेदमानी, नष्टाई, कुचराई असा आहे

(१८९) या वेळीं खंडणी पेटे जवाहिर कसे घेतले ते कळत नाही. कारण शिंयांस असली पद्धत संमत नव्हती अशाविषयी अनेक पत्रे 'संग्रही' पद्यावयाम सापडतात.

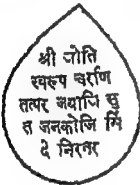
च बोदी खाले पडला आहे. यास्तव मारानिलेसे येवज पावउन जलदीनेच पाठउन देणे. 'श्रीमत राजश्री दादासाहेबाचे व राजश्री मल्हारजी होळकर' याचे वर्तमान छून पाठविले ते कळो आले. याउपरही जे वर्तमान येत जाईल ते वरचेवर लिहित जाणे. पठाणाचे आलिकडे वर्तमान आले आसेल ते सत्वर आम्हास छेहून पाठवणे. या कामास सहसा न चुकणे'. जाणिजे छ * २६ सात्रान. ' वहुन काय लिहिणे हे विनती.

मोर्तप
छ

लेखांक [१७२]

श्री संमत १८१४ वैशाख मास

[मे १७५७]

राजश्री चिमणाजी गोविंद

कमाविसदार पा पाटण दिमत होळकर गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नेहा जनकोजी सिंदे दंडवत सुद्धर-
सन सवा खमसेन मया व आलफ. पा पाटण येथे कमाविसदार पूर्वीपासून आज ताा राहिले ते येका विचारे करून कामकाज करीत होते. हाली तुम्ही सतनतरच काम कार-
भार करू म्हणता तर हे कसे कार्यास येईल. देवीदान यास बलेच मोजे गुडले येथे ठेउन आपल्याच मते जमाउ म्हणता म्हणोन विदित जाले. तर हे उत्तम की काये ? ते गोष्टीस आम्हाकडील कमाविसदाराचे समत नसले तर जमाउ कसा पावतो दूसरे त्याजकडे सरकारची नजर रुपये ५,००० पाच हजार रुपये बावे तेव्हां त्याने गावावर यावे यासा रीत आहे त्याप्रमाणे निशा करून देत असला तर उत्तमच जाले. पाच हजार रुपये न देता तुम्ही त्यासी गावावर बसवीत असाल तर पाचहजार रुपये आमच्या सरकार चे तुम्हाकडे लागले. ते तुम्हास खुद निस्वत देणे येतील. यासे पट समजोन त्यासी गावावर बसवणे. जे कानकाज करीत जाल ते आज ताा ज्याप्रमाणे चालत आले असेल

(१९०) या वेळी मल्हारजी होळकर जावद प्रात मेवाढातून रघुनाथराव दादाबरोबर जयपूर-
समीप आले होते [राजवाडे खंड १ लेखांक ६३, ६६].

(१९१) या जुन्या रीतीप्रमाणे पांच हजार नजराणा वेळून देवीदानास प्रस्थापित करण्याची समती
शिवांनी दर्शविली आहे

त्या प्रमाणे करीत जाणे. लढकाच कजिया कराल तर उत्तम नाही. परिणाम सुध होणार नाही. घैसे पद्य समजोन पूर्ववनप्रमाणे वर्तणूक करून कामकाज करीत जाणे. येविसीचा बोभाट फिरोन येथवर न ये ते गोष्ट करणे. ' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

गोर्तम
सुध

लेखांक [१७३]

श्री

* संमत् १८१४ जेष्ठ शुद्ध १५

[२ जून १७५७]

श्री जोति
स्वरूप चरणि
तत्पर जयाजि सु
त जनकोजि सि
दे निरतर

राजश्री बालाजी येशवंत गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नेहा जनकोजी सिंदे रामराम सुमा समान खमसेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले [की] देवीसिंग इंद्रगडवाले याची ली क्रीड्यास आली आहे. तिणे कितेक बोलणे करार केले आहे. ते वर्तमान रा राघो^{११२} जनार्दन सेवेसी विदित करतील. म्हणून ली ते कळले. यैसीयास रा राघो जनार्दन हजूर आल्यानंतर जे अज्ञा कर्तव्य ते केली जाईल. जाणिजे छ १४ रमजान. ' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

गोर्तम
सुध

लेखांक [१७४]

श्री

* संवत् १८१४ आपाढ शुद्ध १४

[३० जून १७५७]

श्री जोति
स्वरूप चरणि
तत्पर जयाजि सु
त जनकोजि सि
दे निरतर

राजश्री बालाजी येशवंत कमाविसदार पा पाटण गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नेहा

जनकोजी सिंदे रामराम सुमा

(१०२) राघो जनार्दन हे वृंदी किंवा शोप्र येथील शिष्याचे कमाविसदार अथवा वकील असावेत

समान खमसेन मया व अलफ. पा मजकूरी पेगजीपासून वेतणे राजश्री गणेश दादाजी व राजश्री विसाजीराम या उभयताची नेमणूक सालावाद चालत आली आहे. त्याजप्रमाणे साठ दरसाल देत जाणे. आटकाव न करणे. नूतन पत्राचा अक्षेप करीत न जाणे. छ * १२ माहे सवाल. १' वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

गोर्तन
सुख

पैवस्ता छ १ माहे सफर
[१५ अक्टूबर १७५७]

लेखांक [१७५]

श्री * संवत् १८१४ श्रावण शुद्ध १४
[२९ जुलै १७५७]

श्री जोति
स्वरूप वरणि
तापर जगणि तु
त जगकोणि सि
दे निरतर

राजश्री बाळाजी येशवत ग्रा फोटे गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य छो जनकोजी जिंदे रामराम सुभा
समान खमसेन मया व अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले लिहिणे वर्तमान सविस्तर कळले.
राजश्री गारो बाळाजी यास वरात दिली आहे. त्याजप्रमाणे त्यास यैवज पावता करितो
म्हणून लिहिले. थोडा बहुत यैवज त्यास पावता केला. बाकी राहिल्या तोही पावता करू
येसे लिहिले. त्यास बहुत उत्तम असे. बाकी यैवज जो राहिल्या त्याचीही तरतद करून
सत्वर पाठविणो म्हणून पत्र लिहिले. त्यास यैवज सत्वर पावता करणे. येथे लोकांचे देणे
आम्हास आहे. तरी यैवज सत्वर येउन पोहचें तो अर्थ करणे सावकारी व्याजे आम्हा
बरी चढते हे का तुम्ही जाणत नसाल ! बोहऱ्याकडील यैवज काही हातात आला काही
राहिल्या आहे. तोही ताकीद करून उगउन घेतो म्हणून लेखन केले. त्याज बोहरे मजकूरास
वरचेवरी ताकीद करून यैवज उगवे ते करणे. येविसी हें गै सहसा न कीजे. रा
चिंमणाजी गोविंद व रामाजी जगन्नाथ हे कितेक पा मजकूरी धामधूम करितात. आम्ही
लोकास दिलासा देतो आणि ते नाना प्रकारे उपद्रव देतात म्हणून लिहिले. त्यास त्याचा
बंदोबस्त करणे तो आम्ही त्या प्रांते आल्याबरी सर्व होउन येईल. तुम्ही विवेककरून
सांगत जाणे. नाकैत तरी त्याचे पारपत्य होणे ते होउन येईल. चिंता न कीजे. श्रीमत

राजश्री दादासाहेबाकडील व राजश्री झळारजी बाबा होळकार याजकडील मजकूर लिहिळा. त्याजप्रमाणे सर्व विदित जाळा. येसैच निरंतर मारवाड^{११३} प्रांतीचे वर्गरे वर्तमान तपसीन्वार लिहित जाणे.' पा पाटणचा येवज आडियानसी पाठउन देणे. दिरंग लाबायाचे प्रयोजन नाही. जाणिजे छ * १२ माहे जिल्काद.' बद्धत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तिव
सुद

पौ ६ माहे जिल्हेज

[२२ अगस्ट १७५७]

लेखांक [१७६]

श्री * संवत् १८१४ आधिक आश्विन वद्य १०

[७ अक्टुबर १७५७]

श्री जोति
स्वरूप चरणि
तत्पर जयाणि सु
त जनकोवि सि
दे निरतर

राजश्री बालाजी येशवंत कमाविसदार संस्थान कोटे गोसावी यांसी.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्रो जनकोजी सिंदे रामराम सुद्धरसन समान खमसेन मया व आलफ. राजश्री यशवंतराव पवार याजकडे श्रीमत राजश्री पंत प्रधान स्वामीचे रुपये १८५००० येक लक्ष पंच्याआसी हजार रुपये आहेत. त्याच्या येवजी पवाराच्या वाटणीचा येवज कोत्रा पा श्रीमंतानी सरकारात ठेउन त्याच्या वसूलास राजश्री रावो केाव कारकून संस्थानची खडगी साल गुदस्ता जाली त्यापां बाकी येणे व साल मजकूचा येवज येणे आहे त्यापंकी जो वसूल येत जाईल त्याची वाटणी दर सदे रुपये १६ प्राा करून जे वाटणी होत जाईल ते कारकून मजकूराच्या पदरी घालीत जाणे. पवाराच्या तर्फेने कमाविसदार कोट्यात आसेल त्यास साफ सागोन उठउन लावणे. आण पवाराच्या तर्फेने कमाविसीचे कामकाज सरकारचे कारकून आले आहेत हे करतील.

(१९२) 'शिवाशी आपला सलोखा करून द्यावा. चाकरी साहोर प्रयागपर्यंत ध्यावी परंतु रामसिंगास राज्य देऊ नये,' या विजयसिंगाच्या बोलीवालीचा भावार्थ बाळाजी गुलगुनाने कळविला असेल की काय ? [राजवाडे खंड १ लेखांक ६६]

हे तुम्हापासी येहुन पावनील. त्याची आवी वसूल जाला असेल त्याची वाटणी पवाराच्या कमाविसदारास देणे असेल आणि येवज तुम्हापासी आमोगत असेल तो देखील येवज याच्याच पदरी घालणे. कमाविसदाराने वसूल नेला असेल तर उपाय नाही. देणे असेल तर त्यासी न देणे. यासच पावते करणे. सदरहू येक लक्ष पंच्यासी हजार याच्या पदरी पडेत तोपावेनो हस्त्याकडे येक रुपया न देणे. रुपये फिटे तोपावेतो सरकारच्याच कारकुनास पवाराच्या वाटणीचा येवज देणे. यास परचरणाचा पैका पैप्याची न करणे. जसा वसूल येन जाईल तमी वाटणी देन जाणे. जाणजे छ * २२ मोहरम. ११ बहून काय लिहिणे हे विनंती.

(मोर्तेव
-सुद)

पौा छ ८ रावळ.

[२१ नवंबर १७५७]

लेखांक [१७७]

श्री

* सवत् १८१४ आश्विन वद्य २

[२१ अक्टुबर १७५७]

पुरवणी राजश्री बालाजी येशवंत गोसावी यासि.

रामराम सुा समान खमसेन मया व आल्फ. राजश्री झल्हारराव होळकर याजकडील कमाविसदार राा चिभणाजी गोविंद याचा गुमास्ता आहे तो पा मजकूरी नाना प्रकारे उपद्रव करितो म्हणून लिहिले व मगारनिलेकडून हाती दोन आले आहेत, त्याचा उपसर्ग प्रगणियास वहुंत लागतो. त्यावरून पंत मशारनिलेस पत्र लिहिले आहे. हे घेउन त्याजकडे पाठवणे. जाणजे छ * १५ माहे सफर. ११ हे विनंती.

(मोर्तेव
-सुद)

पौा छ ८ रावळ.

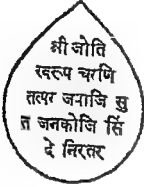
[२१ नवंबर १७५७]

लेखांक [१७८]

श्री

* संवत् १८१४ आश्विन वद्य ३

[३० अक्टुबर १७५७]

राजश्री चिमणाजी गोविंद गोसावी यासि

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य खो जनकोजी सिंदे दंडवत सुमा
समान खमसेन मया व अलफ. पा एटण येथे तुम्हाकडील गुमास्ता राहतो पा मजकूरी
नाना प्रकारचे उपद्रव करितात आणि तुम्हाकडून हाती दोन आले आहेत त्याचाही
उपसर्ग फारच लागतो म्हणून हाजर बोमाट आला त्यावरून हे पत्र लिहिले आहे. तर
याउपरी पा मजकूरचा बोमाट येऊ न देणे. हातीवाल्यास ताकीद करणे. कडव घेऊन
चारीत जाणे. पाणीयास तसवी न देणे. उत्तम प्रकारेच ताकीद करणे. जाणजे छ * १६
माहे सफर. ११ वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तेव
सु

पाौ छ ८ रौबल.

[२१ नवंबर १७५७]

लेखांक [१७९]

श्री

* संवत् १८१४ कार्तिक शुद्ध ७

[१८ नवंबर १७५७]

पुरवणी राजेश्री बालाजी येशवत गोसावी यासि

दंडवत सुमा समान खमसेन मया अलफ. संस्थान कोटे येथील जो करार जाहला
असे त्याजपैकी श्रीमंतानी आम्हापासोन घेतले रुपये दाहा^{११} लक्ष. वाकी जे रुपये

(१९४) महाराज दुर्जनसालजीचे पश्चात् हे कोटा राज्य नामबोप होण्याची संधी आली होती
परंतु राणावतजी [या नावाच्या त्याच्या विवा] राणीने मोठ्या चातुर्याने ती टाळून राज्य रक्षण केलें
तें असे की, महाराणा उदेपुरची राणावतजी ही मुलगी होती तिला औरस संतती झाली नारी अशा
दिशतीत दुर्जनसालजी वारले तेव्हा सहजच गादीनिषयी प्रश्न उपरिथत झाला विशानसिंग अंतवाले
जवळचे वारिस होते खरे पण त्यांचे वंशजापैकी दत्तू घेण्यास दोन नडी होत्या प्रथम ही का,

राखिले ते हिसेरसीद ज्याचे त्याणी घ्यावे. त्यास जे तुम्हावरी वरात जाली आहे, तो यैवज व बोहऱ्याकडील रुपये येसे उजेनीस राजश्री रामराव नीळकंठ याजवळ पावते कारणे. याउपरी रुपये सहसा न ठेवणे. येथे खर्चाची बोढ बहुत असे. पा पाटण व फोटे येथील यैवजी तुम्हावर वरात रुपये १,००,००० येक लक्ष रुपयाची केली आहे. तो यैवज उजेनीस पावता कारणे. तुम्ही खासगत फौज्याचा हवाल घेतला आहे. त्याची बाकी व बोहरे यांची बाकी वगैरे फोटेकराकडील तहसीलेचा यैवज आला असेल त्याचे वाटणीचा यैवज शिलका येसा कुली व पाटण पौ येसे मिळोन लाख रुपये उजेनीस आधी आधी पावते कारणे. न बाल तर व्याज तुम्हास धावे लागेल. तुम्ही म्हणाल की हमेशा यैसच लिहितात तर त्याजवर न जाणे. येदा बोढीखाली कारभार जाला असे. व्याज जाल्या मुदतीचे सुटणार नाही. येसे पट समजोन वराते प्रमाणे यैवज उजेनीस

विश्वनासिंगाचा नातू अजितसिंग हा राणावतजीपेक्षा वयाचे जास्त होता झणून दत्तविधानाची सवड नव्हती त्याचा मुलगा ध्यावा तर तत्कालिन परिस्थिती लाला सेपेल न सेपेल ही विवचना होती. 'सरळ वारसा' तर ठरविता येणे शक्यच नव्हते कारण तो हक्क विश्वनासिंग स्वतःच पूर्वी गमावून बसला होता विश्वनासिंग हा महाराव किशोरसिंगजीचा वडील पुत्र या नात्याने गांधीचा नैसर्गिक वारिस द्वाय पण 'वडिलांची आज्ञाभंग करून मुहिमेस तो निघाला नाही' झणून किशोरसिंगजीनी त्याचा 'वारसा' कायमचा 'खुटित' करून गांधी त्याचे धाकटे भावास [झणजे दुर्जनसालजीचे आज्ञा रामसिंगजी यास] दिली होती [Tod Rajasthan vol ii page 411] असा दुहेरी पॅच वारिसाचववीच होता त्यात कोढा ही सिंदे, होळकर व पवार यांची जहागीर पडली. त्रिवर्गपैकी होळकराचे मानस प्रतिकूल होते अशा कचादीत ही अवला येऊन फसली. स्वतःचे बुद्धिबळावर किवा महाराणा उदेपूरकर याचे प्रोत्साहनामुळे असो तिने एक सज्जेदार तोड काढली. 'राखी बरोबर' राज्याची जोपासना करण्याची तिने विनंती केली कोटेकरांची राणी व 'राखी बरोबर' राज्याची जोपासना करण्याची तिने विनंती केली कोटेकरांची राणी व उदेपूरकराची मुलगी अशा प्रकरेने गवावया होऊन भविनी या नात्याने राज्य अर्थात् बंधाऱ्यांची नेट मागीत असता आणि पूर्वापार कोटेकराशी 'भाईचारा' चालत आला असता तिजकडे दुर्लक्ष करणे शिं ग्राम अशत्रुच होते एवढे सिंदे हे राणावतजीचे 'रक्षावचक' बंधु झाले आणि हे नाते राणावतजी जिवंत असेपर्यंत महादजी शिंद्यानी तसेच राखिले हे पुढे पहावयास मिळेल. अस्तु 'निर्वाहमुर्वितलम्' हे तत्त्व मराठ्यांच्या राजनीतीस पारखे होतेंच होळकराची समजूत काढ्यासाठी ही 'मातवर खडणी' ची योजना अमलात आली, आणि अजितसिंगजी वडिलोपार्जित शापापासून मुक्त होऊन कोठ्याच्या गावीच आले व प्रायश्चितादाखल ही संतणी त्यांना धावी लागली कोढा ही 'जागीर', असल्यामुळे ह्या खंडणीत पेढ्याच्या वाटा नसावा असे त्रिवर्गाचे झणणे होतें [लेखांक १८०] व ते पेशव्यानी कबूलहि केले. पेशवाच्या अबचणीमुळे त्यांना दहा लक्ष दिले ही गोष्ट निघ आहे

पावता करून कवज घेणे. येविसीचा बोमाट फिरोन येउ न देणे. जाणिजे छ सफर.
१ हे विनंती.

पौ छ * ५ रोवळ.

[१८ नवंबर १७५७]

लेखांक [१८०]

श्री

* संवत् १८१४ कार्तिक शुद्ध ७

[१८ नवंबर १७५७]

यादी सा कोटे निा

याजकडे टीक्या^{१५} बा नजर करार सन सित खमसेन ४०,००,००० रुपये

(१९५) अजीतसिंगजींच्या शापमुक्तेच्या प्रायश्चितादाखल जरी झटलें तरी ही खंडणी सकलदर्शनी जरा जड झाली असें झटल्यासिवाय रहावत नाही किंहुना 'मातबर' या विशेषणावरून खंडणी कायम करणारासही अशा रीतीचा भास झालेला स्पष्ट दिसतो त्यावरून मराठे वेसुमार खंडणी घेत असत असा जर कोणी अक्षेप घेऊं पाहील तर तो टिकणार नाही मराठ्यांच्या हातून पंशासंबंधी असली अनग्वित काही कृलें घडलीं असलीं तर तीं अपवादोक्तक झाली असतील त्याच्या राजनीतीचे तें ठराविक अंग झणून झणता येणार नाही खासंबंधी येथे थोडा विचार कर्तव्य आहे. 'बाळीस लक्षाची' रकम कदाचित् ज्यास्त वाढत असली तरी 'निर्बीरसुर्वितलम्' च्या तत्त्वापेक्षां दुलनात्मक दृष्टीनें केव्हाही ती सौम्य या सदराखालीच घालावी लागेल व त्या दृष्टीनें ती अक्षेपाह्य वाढत नाही पण ज्या मराठ्यांचा औदार्य हाच बाणा होता त्यामानानें ही खंडणी थोडी फाजील झाली असें झणता येईल ही आणीव तत्कालीन मराठ्यांस झोवल्यासिवाय राहिली नाही, व त्यामुळेच बरील साकेतिक विशेषण सापडतें त्याचा अर्थ विपर्यास मात्र होऊ नये एवढीच काळजी घेणे आगत्याचे आहे ही खंडणी ठरविताना शिवास भागीदाराचे आग्रहास बली पडायें लागलें हें नाकारिता येणार नाही पण अजीतसिंगजींनंतर छत्रसिंगजींचे वेळी वाटेकऱ्यानी पुन्हा असाच गळ घालण्याचा घाट घातला. प्रत्यक्ष येऊन सीड घालण्याचा यत्न केला तरी शिवास तो प्रकार मानवला नाही. 'महाराव अजीतसिंगजींचा काल जाला. त्यावरून चित्त खिन्न जाले ईश्वर सत्ता प्रमाण हे वर्तमान कळल्या नंतर श्रीमंत महाराजी बाबाचे मानस बहुत आहे जे तत्र स्थलास जावे. दवाउन चार रुपये घ्यावे आपले यजमानास चला [असे] म्हणत होते परंतु यजमान यांनी टाळा दिला जे आम्हास मारवाड व दिल्लीकडे जाणे जरूर आहे दुर्जनसाल मृत्यु पावले त्याप्रमाणें अताचा प्रसंग नाही त्यांनी उत्तर दिले जे भाववंद कारमारी सुधा हाडेतीची सुत्रें आम्हाकडे थाली आहेत. साठ लक्ष सिवाय मुल्लक सोडवितो यजमान धोलिले जे बहुत उत्तम. जेत आसतील तर आम्ही मना करीत नाही सुखरुप

पैकी सरकारची वाटणी दर सदे रुपये ५३१= प्राा रुपये	२१,३५,०००
पौा पेशजीचे झा सन सळास खमसेन ताा सन सित चौसाळा हिसेमी	
जमा झाले रुपये	१०,००,०००
वाकी येणे रुपये-	११,३५,०००

तपसीळ.

५,००,००० 'सरदार म्हणतात की कोटे सरजामात आहे. खडणीचा हिंसा

सरकारात नसावा परंतु मातवर खडणी जाहली यास्तव

सरकारात बावयाचे केले रुपये ' १५,००,००० -

पैकी पेशजी चौसाळा हिंसेमी जमा रुपये १०,००,०००

वाकी

रुपये

६,३५,००० जाजती वाटणीचे शिरस्ते प्राा होतात ते

११,३५,०००

घ्यावे. परंतु आम्हास बावयास फावत नाही' असे चितोडकृष्ण रायट सांगतो [६ सितंबर १७५८]. इतकेंच नव्हे तर त्या वेळी केवळ दोन लक्ष टीन्याबद्दल नजराणा घेउन 'दिलासानामा' घेऊन कोटेकरांची सोडवणूक केलेली आहे [लेखांक १९६, २१२] आणि हेंच धोरण पुढें गुमानसिंगजी च्या टीन्यासंबंधी कायम ठेवले आहे त्यावरून टीका व नजराण्याविषयी मराठ्यांचे निरोपत शिवाचे कोणतें धोरण होते हें निराळें सांगायलास नको इतोंतर चिकित्सिकाचे समाधान नच झालें तर त्यास उपाय नाही. मराठ्यांच्या औदार्याविषयी प्रचीतीचा प्रकार पाहावयाचा अनेक तर या टीका नजराणा व खंडणी संबंधीच थोडी चिकित्सा करून काय निष्पन्न होणे तें पाहूं चाळीस लक्षाची खंडणी जी योजिली ती पूर्ण वचल केली नाही. दोन लक्ष सुदीदालल सोडले जाहेत बाकी रकम एकवट न घेतां ह्मसेवंचीची सवळ दिली आहे ही खीन या टीका नजराणापुरतीच होती असें नव्हे तर वार्षिक खंडणीसाठीं सुद्धा ती केली होती. [लेखांक ५८] फार काय कोठ्याकडून साडेचार लक्ष वार्षिक खंडणी जी प्रथम देत होती त्यापैकीं एक लक्षावर नेहमीं करिता याणी सोडून बाकी साडेतीन लक्ष [इतक्या अल्पचधीत] कायम करून नजराण्याचा प्रश्न उद्भवला असता त्याचे प्रमाण व ते खंडणीच्या अनुषंगानें [उत्पन्नाचा मोह सोडून] ठरविण्याचें उदाहरण मराठेग्राहीसिंहाय अन्वय क्रयितच पाहावयास मिळेल आणि 'सुतालकी' च्या नात्यानें त्याचें श्रेय ओघानेंच शिवाय देत

लेखांक [१८१]

श्री शंकर - संवत् १८१४ कार्तिक वद्य ३
[१८ नवंबर १७५७]

हिसेब प्रा कोंटे नजराणा टीका राजा अजीतसिंगजी बाबत समाइक करार
रुपये ४०,००,०००

पैकी वजा सूट रुपये २,००,००० बाकी संवत् १८१३ सन सत्रा खमसेन
रुपये ३८,००,०००

पैकी वजा श्रीमत राजश्री पंतप्रधान स्वामीची नजर रुपये १०,०,००००
बाकी रुपये २८,००,०००

पैकी वसूल रुपये

२,००,१०० श्रीमत राजश्री सुगैदार मागफन सुटवाजी राजवले

२,००,००० श्रीमत राजश्री बाबासाहेब मागफन सिवाजीदास

४,००,०००

बाकी रुपये २४,००,०००

पैकी वाटणिया केल्या त्याचा वसूल रुपये

६,१५,००० वाटणी येक समाइक विद्यमान श्रीमत राजश्री

बाबासाहेब गुजरात साबाजी पाटील समत १८१४

२,३६,७७५ श्रीमत राजश्री सुगैदार.

२,३६,७७५ श्रीमत राजश्री बाबासाहेब

२,०७,७७५ वसूल

२९,००० बाकी येणे

२,३६,७७५

१,४१,४५० श्रीमत राजश्री पवार

यशवंतराव पवार दर सदे १६ प्रा

तुकोजी व जीवाजी दर सदे रुपये

७ प्रा.

६,१५,०००

२,५०,००० वाटणी येक संवत १८१६ चे सालामधे
 ९६,२५० श्रीमंत राजश्री सुमेदार.
 ९६,२५० श्रीमंत राजश्री धावासाहेब.

९,२८७४॥ वसूल.
 ८६,९६२॥॥ बाकी येणे.

९६,२५०

५७,५०० पवाराकडे

यशवंतराव. [पवार]
 तुकोजी व जीवाजी पवार.

२,५०,०००

२०,००० पवाराकडे तसलमात बाळाजीराम वसूल
 ८,८५,००० येकुण वसूल येकदर रुपये १२,८५,०००
 बाकी रुपये.

१५,१५,०००

१४,००,००० खडणी शा संवत १८१३ ता संवत १८१७ साले ५ पैकी
 नजराणाचे साल १ वजा बाकी साले ४ दर साल ३,५०,०००प्रमाणे

२,६०,००० व्याज आठा लाखाचे सुमेदारानी ठहराविले.

२५,००० सुकेतचे गढी जुजली लाचे.

३२,००,०००

पैकी वसूल श्रीमंत राजश्री सुमेदाराकडे २,९५,००० रुपये
 याची वाटणी होणे आहे बाकी रुपये

२९,०५,०००

२०,००० तसलमात बाळाजीराम निा पवार

यशवंतराव.

२९,२५,०००

बाकी वाटणी पैकी येणे

रुपये

२९,०००

वाटणी रुपये ६,१५,००० पैकी हिंसा २,३६,७७५ पैकी
वसूल २०,७७५ बाकी.

८६,९६२॥॥

वाटणी रुपये २,५०,००० पैकी हिंसा ९६,२५० पैकी
वसूल रुपये ९,२८७८॥ बाकी

१,१५,९६२॥॥ राजापासून घेणे

वसूल श्रीमंत राजश्री सुमेदाराकडे रुपये २,९५,०००
पैकी हिंसा रुपये १,१३,५७५ घेणे आहेत.

लेखांक [१८२]

श्रीशंकर

१७५७

हिसेब पा कोटे 'सरकार' श्रीमंत राजश्री जनकोजी सिंदे सुमेदार छुा समान
खमसेन मया अलफ संमत १८१४. उरमाल^{१६} बाबद बांस दाण्याचे रुपये १०,०००

यास पावती.

२२२५ उरमालेमध्ये दिले गेला राा राणोजी भोईटे

७७७५ मा राजश्री साबाजी बाबा पाटील मिति मा[र]

३००० रोजमुन्यावदल घा

४७७५ रोख दिले ८७७५ पैकी पाटण बा ४००० बाकी.

७७७५

१००००

बाकी

रुपये

(१९६) उरमाल हे गाव आज नवीच्या पूर्वकाठवर असून ते झालरापाटण या राजधानीपासून
वायव्य दिशेस १४ कोसांवर आहे हल्ली ते झालवाड राज्यांत आहे.

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्त्रो जनकोजी सिंदे रामराम सुमा
समान खमसेन मया व अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. लिहिले वर्तमान सविस्तर
कळले. 'याननर आम्ही आमदाबादेस जान होतो. त्यास अमदाबादवाला भोगल याणे
आमची दहशेन खाउन राजश्री सदासिन्न रामचद्र [१] यासी सला केला. खुवायेत' दरोबस्त
व नगद रूपये लक्षे भोगलास दिले. नेव्हां त्याणे आमदाबादेचे ठाणे खाली करून दिले.
उपरांत आम्ही दरमजलीने मालज्यांत आलो आजचा आमचा मुकाम भोजे सिवोद २००
पा हासलपुर येथे आहे त मजल दरमजल तुम्हाकडे येन अमो. तुम्हीही पुढे सामोरे
दर्शनाम येणे ' जाणिजे छ * १२ माहे रजत्र. ' 'प्रस्तुत फौजसुधा क्कोटयाम यावे लागने.
चालीस लाख रूपये खडणी जाहली त्यापेकी दाहा वसूळ जाहले. बाकी तीस लाख
रुपये व दो ती वर्षाची माम[ल]त तैसीच राहिली. आम्ही कर्ज काहाडून फौजा ठेवाव्या.
आणि रांगडे पैका देन नाही. याजकरिता च्यार दिवस मैहनत करून क्कोटयांचा दरोबस्त
मुळक सोडवावा लागतो. याजकरिता तुम्ही पत्र पावताच स्वार होउन येणे तुम्हाजवळ
पाटणचा पैवज आहे तो नेथेच अमो देणे. क्कोटयाच्या राजान आलियावर घेऊ. ' वहुत.
काय लिहिणे हे विनती.

मोर्तब
कुव

पां छ ८ सावान

[१७ अप्रेल १७५८]

लेखांक [१८५]

श्री संवत् १८१४ फाल्गुन वद्य ११

[४ अप्रेल १७५८]

श्री जोति
स्वरूप चरणि
सत्पर जयाजि सु
त जनकोजि सि
ंदे निम्न

राजश्री पालाजी येशवंत प्रांत क्कोटे गोसावी यासि.

(१९९) या संवायत अहमदाबाद मनेत्रासंवेधी ही माहिती मकसूदाबादेच्या पराभवाप्रमाणें
नवीनच असे

(२००) मांजे सिहोद हा गाव हासलपुर [होळकरशाही] चे पश्चिमेक ८ कोसांवर असून जागीर
नागोर [सिंदेशाही जिले अमदारा] पासून १६ कोनावर दक्षिणेक आहे अर्थात् दुसरा मुकाम सागोराम
प्रांत असे ओघानेच कळते

अखंडित लक्ष्मी आलंकरण राजमान्य स्तोत्र जनकोजी सिंदे रामराम सुभा
नगान खमसेन मया अलम्ब. तुमचे पत्र फाळ्याण वहुन ७ । सप्तमीचे आले ते उजनीच्या
मुकागी पाचवे रोजी छ २५ । रजेची प्रविष्ट जाहले. लिहिले वर्तमान अवगत जाहले.
नेथे लिहिले की लष्कर कोणे प्राणे जाणार हे वृत्त लेहावे म्हणून लिहिले. यंशास येवून
कूच येवाडोन दिवशी होतले. तदनंतर तुम्हाकडे कोटे प्राणे येत आहे. [तुम्हास] कळावे यास्त
लिहिले असे. सगळ्या यांवाजी सिधना करून अमणे. तो आम्हीही येउन पोहोचतो.
गा छ * २५ माहे रजव. । वहुन कांय लिहिणें हें विनती.

गोमंत
सुंद

लेण्याक [१८६]

श्री

* सवत् १८१५ वैशाख वद्य ।
[२३ मे १७५८]

हत्ती राजमाणीक^{३१} राजश्री बाळाजी यशवंत कोटेकर याकडे देविला. लास
नेमणूक.

दरगेज रतीव झा वैशाख वद्य प्रतिपदा झा श्रावण सुध प्रतिपदापासोन पुडा दर
छ रमजान. ता आपाट वद्य आमथागा रोज वजन पके.
छ वजन पके दरगेज.

८॥० कनीक.

८॥५ कनीक.

८८१॥० तप.

८८१ तप

८८२ गूल.

८८१॥ गूल.

८८१ मीठ

८८१ मीठ.

८॥३॥०

८॥७॥०

(२०१) भारवाट प्रकरणी जगाजी शिवाचे मूचनेप्रमाणे कोटेकराकडील सैन्यासह स्वतः दोन
वेळा येऊन गये प्रकरें साहित्य केले जमपूराराचीं ठारस्थाने वेळशीर उचटकीस आणिलीं लावार
सखुष्ट होऊन जवानी शिवाजी बाळाजी यशवंत गुलमुळे यास हा हत्ती देऊन मरहारी दिली.
हाच हत्ती अयेगाम पचोलीस वक्षिम देवविला आहे खरा [लेण्याक २२६] पण त्यामुळे शंका
वेणाचे झरण टिमत नाही वकील या गाल्याने ना वक्षिमाचे हत्तीची जोजवादेखील लावच
कागती लागली अमती हें लजान घेतले अमता वहुणा लावच मूचनेचा हा परिणाम अर्ज करतो एरवी
'देवीळाचे' बाजी ठेविला' असें असते

१ ३१ मार्च १७५८

† ४ अप्रेल १७५८

पावणे चौतीस सेर

पावणे आठवीस सेर.

चाकर दरमहा.

६ म्हात १.

४ गडकरी २.

१०

दाहा रुपये.

सामान लागेल ते करावे.

लेखांक [१८७]

श्री * सवत् १८१५ जेष्ठ वद्य १३

[३ जुलै १७५८]

सनद बमोजिब नकल.

राजेश्री बाळाजी येशवत कमाविसदार प्राा कोटे गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य खाो जनकोजी सिंदे रामराम सुमा
तिसा खमसेन मया व अल्फ राजश्री गोविद मनाजी यास कोटेवाले माहाराव याणी
भिकारीदासाचे रुपयेचे यैबजी सायेर दिल्ले. त्याचा कारकूनी मारनिलेस करार करून
तुम्हाकडे पाठविले आसेत. मारनिलेपासून सायरेचे कारकूनीचे काम घेउन यास
वेतन सालीना रुपये ३०० तीनसे परमारे सरकारचे जमेसिबाय माहारायाकडून
पावते करणे. येविसी सिवासिग^{३०२} झाला व आखाराम पंचोली यास लिहिले आहे. त्या
प्रमाणे ताकीद करून देवणे. जाणजे छ * २६ माहे सवाल. ११ बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

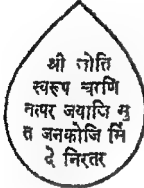
(२०२) सुप्रसिद्ध राजा जालमसिंगजी झाला यांचा हा सिवासिंग वडील बंधू असून उभयता
कोटेकराचे अनुयायी होते कोटा राज्यास नामशेष करण्याचे कामी या 'सिवासिंग झाल्याची सखे
मल्हारजी होळकराकडे' लागली होती असे चिंती कृष्ण सागतो [६ सितंबर १७५८]

लेखांक [१८८]

श्री

संवत् १८१५ आपाढ शुद्ध ३

[८ जुलै १७५८]

राजेश्री बाळाजी येशवत प्रांत कोटे गोसावी यासि

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो। जनकोजी सिंदे रामराम सुमा
तिसा खमसेन मया अलफ. राजश्री येशवतराव पवार याच्या वाटणीचा यैवज श्रीमत स्वामी
साहेबी कर्जात आपले जप्त करून त्याच्या वसूल्स राघो केगव यासी पाठविले होते.
यैगास त्यास यैवज माल व नक्त बावायाविसि मकुदबारीचे^{१०३} मुकामी तुम्हास जे
सांगणे ते सांगितलेच होते. यैगास सांप्रत यैकिले जे राघो केगव यासि कोट्यात दैवज्ञा
जाली परंतु तुम्ही काहीच लिहिले नसा. अपूर्व आहे ! यापउरी त्याचा यैवज काये कैसा
केला असा, त्याची तरदुद कंभी आहे त्यास पावले काये हे तत्व न^{११} ना लेहून पाठवणे
श्रीमंताचा पैका सुटणारच नाही. हे तुम्हीही जाणत असा. आजी तागायेत यैवज त्याचा
काये जमा जाला. हेही तपसिलवार लेहून पाठवणे. त्यासारखी त्याची पेरवी कारणे ते
केली जाईल. यैवज त्याचा काये जमा जाला आहे पुढे काये होणार. हे तपसिले लिहिणे
श्रीमताचा पैका सुटावयाचा नाही. जाणिजे छ * २ जिलकाट. ^१ ब्रहुत काय लिहिणे
हे धिनती.

लेखांक [१८९]

श्री

संवत् १८१५ आपाढ शुद्ध ७

[१२ जुलै १७५७]

नकल यथाप्रत.

राजश्री बाळाजी येशवत कमानिसदार पाा पाटण प्रांत बूंदी गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो। जनकोजी सिंदे रामराम सुहर-

(२०३) उजेनीहून मुकुंदबारी [कोटा] वरून जनकोजी आले होते असे सिद्ध होते

सन तिसा खमसेन मया व अल्फ. वौ राजश्री कुण्ण जौंशी त्रिवाडी मेवाडा साकीन
बुंदी याची इनाम जमीन मा मजकूरी वीधे सुार.

४१ का पाटण.

४१ मोजे तीरथ.

१०२ मोजे सुवासा.

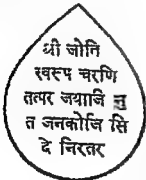
१८४

येकसे चौन्हासी वीधे सुदामत आहे. त्याच्या सनदा श्रीमंत राजश्री दादासाहेबाच्या व
राजश्री झल्हारजी बाबाच्या व तीर्थरूप कैलासवासी [जयाजी] आपासाहेबाच्या नावाच्या असोन
तुम्ही ब्राम्हणाची इनाम जमीन चालू देत नाही म्हणून विदित जाले. त्यावरून हे सनद
सादर केली आसे तरी साल मजकूरीपामून सालदरसाल येकसे चौन्हासी वीधे जमीन
ब्राम्हण मजकूराची चालवीत जाणे. सदरहू वीध्याच्या हासिलाचा वाजवी रुपया होईल
तो समाइक यैवजी मजरा दिलहा जाईल. याउपरी ब्राम्हणाचा बोभाट हजूर न ये ते
करणे. प्रति वर्षी नूतन पत्राचा अक्षेप न करणे. हे पत्र ब्राम्हणास भोगवटी यास देणे.
याची नकल तुम्ही लेहून घेणे. समाइक यैवजीस सालदरसाल पावीत जाणे. जाणिजे
छ - ६ माहे जिल्काद. बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

बार

लेखांक [१९०]

श्री * संवत् १८१५ श्रावण शुद्ध ६
[१० अगस्ट १७५८]

राजेश्री बालाजी येशवंत प्रांत कोटे गोसावी यासि.

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य ज्ञेा जनकोजी सिंदे रामराम सुमा
तिसा खमसेन मया अल्फ तुम्ही पत्र पा ते पावले. तेथे पाचा लाखाचाच तपसील लिा त्या

प्रा कळऊ. परंतु त्यापैकीही जे बाकी राहिली दोन लाख बत्तीस हजार हिसे[व] चार जाऊन ते कोणे मुदतीस घावे काये विन्हे त्याची हे लिहिलेच नसा. सध्या पांच लाखा घावे न्याची हे गन. 'राजश्री सावाजी पाटील यासी सदरू पांचा लाखाकरिता आणा प्रमाण शेफता करून नेलेत. त्यासही खराब केलेत. अपूर्व असे ! बाकी सात लाख रुपये आपादी पोर्णिमेपावेतो घावे. त्याची विन्हे करार मदार कवी देतात हें घाहीच ल्या नसा. यावरून काये म्हणावे. याउपरी नन्ही ते व तुम्ही येके जागा वसोन याचा जावसात तावार् लेहून पाठवणे म्हणजे त्याची पेरवी करणे ने केली जाईल.' जाणिजे छ * ५ जिल्हेज. ते 'राजश्री मल्हारजी बाबा होळवार याची व आमचा मेटी' घोणार आहे. सत्तरीच होईल. येशास न्यासी तन्ही आम्हाम बरेसुरे बोलले पाहिजे. तरी पांचा लाखाचीही विगत सुधी तुम्ही लिहिली नसा आणि सात लाखाचे तरी तुम्हास विरगणच पडलेसे दिसते. तरी लक्ष्मण रांगडे [१] व तुम्ही येकत्र होउन सर्वही तपसीलवार लेहून पाठवणे. म्हणजे त्यासी आम्ही जे बोलणे ते बोलोन मग उभयनाच्या विचारे करून जे तरतूद फोटेकराची करणे ने करू. याचा जाव सत्तरीच पाठउन देणे. दील येके घडीची न करणे, छ मार. ' बहुन काये लिहिणें हे विननी.

मोर्तिन
सुव

लेखाक [१९१]

श्री

* सवत् १८१५ श्रावण वद्य ३
[२१ अगस्ट १७५८]

सिका स्वारी.

राजश्री बाळाजी येशवंत

कमाविसदार पा पाटण प्रांती बूदी गोसावी यासि.

आखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो

जनकोजि सिंदे रामराम सुरसन

(२०४) 'जन्माची सागड होती तोपावेतो आमचा वचक होता. किलेक कामकाजें असाध्य ती साध्य होती.' [चक्र पान ४५] हा विसृष्टदेवा चमत्कार बराच आला होता झणून मल्हारजी होळकरांनी जनकोजीची मेट घेतली त्या मेटीचा परिणाम ते स्वत आपल्या ३० आगष्ट १७५८ चे पत्रांत आबाजी रघुनाथ निगडीकरास अशा प्रकारें दर्शवितात की, 'जनकोजी सिंदे याच्या आमच्या मेटी झाल्या परस्परें शारश्य होऊन कोणेविशी संशय राहिला नाहीं त्यास तुम्ही व बाळाजी यशवंत [गुलगुले] पूर्ववत आो एकत्रित राहून कामकाज करीत जाणें आणि हिशोब तीनसाला सविल्लें लिहिणें. सारांश नालिश येऊं न देणें. त्याचा आपला समाईक कारभार चालत आल्या आो चालविणें'

तिसा खमसेन मया व अलफ. देणे राजश्री नारो विठळ याची आसामी पूर्वीपासून परगणे मजकूरी आहे. त्याप्रमाणे हाकी करार केली आहे. याचे वेतन सालीना रुपये ५०० पांचसे रुपये करार केले आहे. तर पाा मजकूरच्या इजारियाचे वैवजी मारानिलेस पांचसे रुपये पावते करीत जाणे. रुपये पाव नु ते करावयास दिकत न करणे. दरसाल नेमणूके प्रमाणे पावते करीत जाणे. जाणिजे छ * १६ जिल्हेज. बहुत काय लिहिणे ६ हे विनंती.

वार

लेखांक [१९२]

श्री * संवत् १८१५ भाद्रपद शुद्ध १

[१ सितंबर १७५८]

येथाप्रत

राजेश्री बाळाजी येशवंत कमाविसदार प्राा पाटण गोसावी यांसी

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नोा जनकोजी सिंदे रामराम सुमा तिसा खमसेन मया अलफ. गोसावी देवगीर व शामगीर वास्तव्ये काा मजकूरी यानी हुजूर येउन विदित केले की प्राा मारी केशवरावजी सालगराम बिंदार ब्राम्हण व सन्यासी व भगत वगैरे यासी पाई साडे पंचेतालीस त्याची सई अडीच दररोज निमे सहा महिने शाळू जोरी व निमे सहा महिने उन्हाळू गहू येणे प्राा पूर्वी छतरसाल^{२०५} हाडे याजपासोन वाटत आला. त्यास सरकारचा अमल जाल्यापासोन वंद जाला आहे. तो चालविला पाा म्हणजे श्री पासी सदावर्त चालवून काळक्षेप करून तुमचे अमिष्टचितन करून सुखरूप राहू. म्हणोन त्यावरून श्री चे सदावर्त चालविल्या श्रेयस्कर जाणून येकुण सालाचा येक हिसेव मनास आणता केली बारूले चौसेरी मापे अठरा खंडीचा अजमास जाला त्या पाा निमे श्रीप्रिलेथं करार करून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी पाा मजकूरपैकी समाइक वैवजी निमे शाळू निमे उन्हाळू धान्ये खंडी नव आपल्या अमलापूर्वी भोगवटा चालत आल्या प्राा ज्याचा त्याजकडे लंगर^{२०६} चालवणे. हिसेवामुळे दोन मण अथवा तीन

(२०५) हुंवीकर रावराजे छत्रसाल हाडा

(२०६) लंगराचे अनेक अर्थ होतात पैकीं श्रंखला किंवा साखळदंड हा अर्थ सर्वश्रुत आहेच जहाज, हत्ती, अस्त्राढा व नवसाचे लंगरात श्रंखलेची कल्पना अंतरभूत होती तशी येथें मात्र नाही. नित्यदान, नित्यभिक्षा भिक्षावळ विज्ञेपत शिवा सामुग्री असा येथें भावार्थ आहे त्याअर्थीच 'लंगर-राना' [अन्नछत्र] हा शब्द प्रचार पावला आहे

मण अधिक उणे होतील त्या प्राा देणे. सदरद्वयैकी सरकार हिसा होईल तो तुमच्या इजारिया येवजी मजरा असे. प्रति वर्षी नवीन पत्राचे अक्षेप न करणे. या पत्राची नसल घेउन असलपत्र भोगवटी यास परतोन देणे. सदरद्व नव खंडी वारूले मापे दाणे समाइक येवजी पावीत जाणे. जाणिजे छ २९ माहे जिल्हेज. वहुत काये लिहिणे हे विनती.

लेखांक [१९३]

श्री संवत् १८१५ भाद्रपद शुद्ध १

[३ खितवर १७५८]

नकल

राजश्री घालाजी येशवंत कमाविसदार प्राा पाठण गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नो॥ जनकोजी सिंदे रामराम सु॥
तिसा खमसेन मया अलफ. वेदमूर्ति राजश्री नाथूराम भट द्वुवे वास्तव्य प्राा मजकूर यानी
हुजूर येउन विदित केले [की] मोजे नांदणे प्राा मजकूर येथे आपल्या तीर्थरूपास रावराजे
बुधसिंग^{१०७} यानी धरती बीचे सुमार १०१ येकसे येक बीचे पुन्यार्थ विल्ही ते चालत
आली. आलीकडे आपल्या अमलापासून वंद जाली असे. तरी सुदामतप्रमाणे येकसे येक
बीघा जमीन चालविल्या कालक्षेप चालउन अमिष्टचितन करून म्हणोन लाजवरून हे
घोर ब्राम्हण याचे चालविल्या त्रैयेस्कर जाणोन पेशजी प्राा येकसे येक बीघा सुदामत
करार करून दिले असे. तर येकसे येक बीघा धरती ब्राम्हणाची चालती करणे. तुम्हास
समाइक येवजी मजरा दिल्या जाईल. जाणिजे छ २९ माहे जिल्हेज. या पत्राची प्रत वेडून
घेणे असलपत्र भटजी मजकूरस भोगवटी यासि परतोन देणे. जाणिजे छ मजकूर. वहुत
काये लिहिणे हे विनती.

(२०७) हे वृंहीचे राजे बुधसिंगजी हाका. कोटेकरास चसे 'महाराव' तसेच वृंहीकरास
'रावराजा' ही पदवी आहे [लेखांक १९७, २०३, २०८]

लेखांक [१९४]

श्री संवत् १८१५ भाद्रपद शुद्ध १
[३ सितंबर १७५८]

असल वमोजिव नकल

राजश्री बाळाजी येशवंत कमानिसदार प्राा पाटण गोसावी यांसि

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजनान्य स्नोा जनकोजी सिंदे रामराम सुा
तिसा खमसेन मया व अलफ. बाौ राजश्री संभू भट या [न्या]स अन्नहोत्रो यानी हुंजूर येउन
विदित केले की गोजे रिंढी चींढी प्राा मार यथे अम्हास रावराजे दलेलसिंग^{२०८} यानी
धरती धर्मार्थ दिल्ही वीचे सुमार ५० पंनास ते चालत आली. आलिकडे आपल्या अमला
पासून बंद जाहाली असे. तरी सुदामतप्रमाणे पनास वीचे जमीन चालविल्या कालक्षेप
चालउन अमिष्टचितन करू. म्हणोन त्याजरून हे ब्राम्हण थोर याचे चालविल्या
श्रेयेस्कर जाणून पेशजीप्रमाणे पनास वीचे सुदामत करार करून दिल्ही असे. तरी पनास
वीचे धरती समाइक यैवजी ग्राम्हण मजकूरा चालवीत जाणे. तुम्हास समाइक यैवजी
मजरा दिले जातील. जाणिजे छ * २९ माहे जिल्हेज. या पत्राची प्रत लेहून घेउन असल
पत्र भटजी नजकूरा भोगवटी यांस परतोन देणे. जाणिजे छ मजकूर. वहुत काये लिहिणे
हे विनंती.

लेखांक [१९५]

श्री * संवत् १८१५ भाद्रपद शुद्ध १
[३ सितंबर १७५८]

नकल

राजश्री बाळाजी येशवंत कमानिसदार प्रगणे पाटण गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नोा जनकोजी सिंदे रामराम सुद्ध
सन तिसा खमसेन मया अलफ. बीा राजश्री मंसाराम जोशी वास्तन्य प्राा मजकूर यानी
हुंजूर येउन विदित केले की गोजे रावासे प्राा मजकूर येथे रावराजे दलेलसिंग यानी

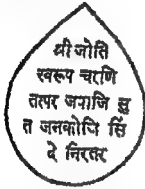
(२०८) रावराजा दलेलसिंग वंदीवाले कोव्याप्रमाणेच वंदीतून ही करवर [करवाड ?] शाखा
निघाली त्या गाखेंतील हा दलेलसिंग होता. त्याला सवाई जयसिंगजी [जयपूरकर] यानी आपला
जामात करून बुवसिंगजीचे जागी वंदीचे गादीवर काही काळपावेतो प्रस्थापित केले होते असे दाढ
सागतो [Rajasthan vol II page 394.]

धर्मार्थ धरती बीघे सुमार ५० पनास दिल्ली ते चालत आली. आलीकडे आपला अमळ जाल्यापासोन बंद जाली असे. तरी सुदामतप्रमाणे पनास बीघे जमीन चालविल्या फालक्षेप चालउन अभिष्ट चिंतन करून म्हणून त्यावरून हे ब्राम्हण घोर याचे चालविल्या भेयेस्कर जाणून सदरहू पनास बीघे धरती ब्राम्हण मजकूरास समाईक येवजी चालवीत जाणे. तुम्हास समाईक येवजी मजरा दिल्या जाईल. जाणिजे छ * २९ माहे जिल्हेज. या पत्राची नकल लेहून घेउन असल पत्र मटजीस मोगवटी यासी परतोन देणे. प्रति वर्ष नूतन पत्राचा अक्षेप न करणे. जाणिजे छ मजकूर, बडुत काये लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [१९६]

श्री

* संवत् १८१५ भाद्रपद वष ६
[८ सितंबर १७५८]

राजश्री बाळाजी येशवंत प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य खो जनकोजी सिंदे रामराम सुमा तिसा खमसेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. तेथे लिहिले वर्तमान कळो आले. अजीतसिंग [कोटेकर] मृत्यु पावले. त्याचे पुत्र छेत्रसिंगजी उमर तिसा वर्षाचे आहेत त्यास राज्याविशीं दिलासेनामा^१ पाठवावे म्हणोन तपसीलवार ला। त्यावरून त्यास राज्या विशीं दिलासेनामा पाा आहे. हा त्यास देणे. हुंड्या राजश्री साबाजी पाा सिंदे याजकडे कोटे [व] पाटण मिळोन चालिसा हजारच्या २५ पाठविल्या म्हणून ला। [तरी] बडुत उत्तम असे. रा छ + ४ मोहरम. १' बडुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तेव
बुद्

(२०९) दिलासेनामा मूळ फारसीत हा प्रयोगच पहावयास मिळत नाही मग मराठीत कसा आला कळे. याचा अर्थ समाधानपत्र असा आहे

लेखांक [१९७]

श्री

* संवत् १८१४ भाद्रपद शुद्ध ६
[८ सितंबर १७५८]

नकल यथाप्रत

राजश्री बाळाजी येशवंत कमाविसदार पाा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्त्रो जनकोजी सिंदे रामराम सुमा
तिसा खमसेन मया व अलफ. वेदमूर्ती राजश्री इंद्रजी व संतोकराम पिता जैनाथजी
अग्निहोत्री अवदीच कौसीक गोत्री शाका आश्रमलायन याणे हुजूर यउन विदित केले की
रावराजे बुधसिंग याणी भोजे सवासा पाा मार पौ जमीन बीघे ४१ येकतालीस धर्मार्थ
दिल्ही होती. ते अलीकडे चालत नाही म्हणोन ब्राम्हण मजकूरानी येउन निवेदन केले
की आपला कालक्षेप चालत नाही. तर कृपाकृ होउन पूर्व प्राा जमीन बीघे एकतालीस
चालविल्याने कालक्षेप चालउन आपले अमिष्टचिंतन करू. त्यावरून ब्राम्हण थोर श्रेष्ठ
याचे चालविल्या भेयस्कर जाणोन पेशजी प्राा जमीन बीघे ४१ एकतालीस करार
करून सनद दिल्ही असे. तर समाइक यैवजी चालवीत जाणे. प्रति वर्षी नूतन पत्राचा
अक्षेप न करणे. या पत्राची नकल लिहून घेणे आणि हे पत्र मट मजकूरास भोगवटी यास
देणे. सदरहु एकतालीस बीघे जमीन समाइक ब्राम्हणास देउन चालती करणे. जाणिजे
छ * ४ माहे मोहरम. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

बार.

लेखांक [१९८]

श्री

* संवत् १८१५ भाद्रपद शुद्ध ११
[१३ सितंबर १७५८]

राजश्री बाळाजी येशवंत प्रांत फोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्त्रो जनकोजी सिंदे रामराम सुमा
तिसा खमसेन मया व अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले व देवजीलाल [१] हे आले. त्याणी

सविस्तर अर्थ सांगितला त्यावरून कळले. यैशास त्याचा जावसाल जो सांगणे तो देवजीलास सांगितला असे. त्याच्या लिहिल्यावरून कळेल. तरी तुम्ही तेथे हे पत्र आमचे पावताच क्षिणी खार होउन आखेरामास बरावरी घेउन रात्रीचा दिवस दो मजलीने आम्हाजवळ येणे. मुहूर्त^{११} पाहावयाचा गुता सहसा न करणे. सुदिन पाहो म्हणून म्हणाल तरी मग खंय पडेल. [तुम्हास] आटोपणार नाही. सबब आम्हे प्रोच पत्र पावताच खार होउन आखेराम व तुम्ही आढ वस्तीनेच येउन लौकर दाखल होणे. जाणिजे छ = ९, माहे मोहरम. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोतिम
शुद्ध

लेखांक [१९९]

श्री * संवत् १८१५ भाद्रपद शुद्ध ११

[१३ सितंबर १७५८]

श्री जोति
स्वरूप करणि
तत्पर अवाणि छ
त अनकोणि सि
दे विरतर

राजश्री बाळाजी यशवत प्रांत कोटे गोसावी यासि.

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोता जनकोजी सिंदे रामराम
सुमा तिसा खमसेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले तेथे प्रात मजकूरचा मजकूर लिहिला.
यैशास पैसा टका दिलहा खेरीज लठकी माया ममता काये कार्योची ! हे तुम्ही जाणतच
आहा आणि वारंवार लिहिता अपूर्व असे ! असो. त्याणी करार मदार करून गेले त्यासी तर
ते सचोटीस उतरले नाहीत. आता तन्ही त्यास परिछिजवादे विचारे लाउन पुसणे, जे
बाकी पैकी काये देतात व हाळी साळा कारणे काये देतात. हे सत्यच त्याणी बोलवे.
यैसा करार त्यांचा विचारून आम्हास लेहून पाठवणे म्हणजे आम्ही आमच्या चित्तानुरूपच
ते बोलतील तरी मग राजश्री मल्हारजी बावास पत्र लेहून पाठव. जे येणे प्रोच विव्हेस
लावावे. येणे प्रो उराव कसकसा चिता सारखा बोलतात ते लिहिणे म्हणजे जे आज्ञा करणे
ते केव्हाही जाईल. तेथे तुमचे त्याचे बोलणे न बनेल. चित्तानुरूप ते बोलत नसेत.

(२१०) बाळाजी शुलगुल्याचा जोतिषशास्त्रावर विश्वास असून ते मुहूर्त पाहिल्याखेरीज निषत
नसावेत असा अनुभव शिबास असल्यामुळे ही सूचना केली आहे [लेखांक ६३, ६५] कोणते
निकषीचें काम या वेळी पडलें होते हें समजण्यास मात्र साधन नाही

येसेच तुमच्या विचारे होईल तरी सितावीनेच^{२११} त्यास घेउन आम्हाकडे येणे. येथे करारमदार करून राजश्री मल्हाररायास लेहू. त्याप्रागेच त्याजकडूनही अमलात आणउ. येविशी सितावीच करणे. हैगैवरी येकंदर न घालणे. जाणिजे छ * ९ मोहरम. १' बहुत काये लिहिणे हे विनती.

मोर्तव
शुद्ध

लेखांक [२००]

श्री

* संवत् १८१५ भाद्रपद वद्य ८

[२४ सितंबर १७५८]

श्री जोति
स्वरूप चरणि
तत्पर जगजि सु
त जनकोजि सि
दे निरन्तर

राजश्री बाळाजी येशवंत

कमाविसदार प्राा पाटण गोसावी यांसि

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नोा जनकोजी सिंदे रामराम सुमा तिसा खमसेन मया व अल्फ राजश्री राघो हरी याची आसामी प्राा मार सुदामत प्राा चालत आली असे त्याप्राा चालवीत जाणे. कोणेविशी दिकत न करणे. जाणिजे छ * २० मोहरम. १' बहुत काय लिहिणे हे विनती.

मोर्तव
शुद्ध

बार

लेखांक [२०१]

श्री

* संवत् १८१५ आश्विन शुद्ध ८

[१० अक्टुबर १७५८]

श्री जोति
स्वरूप चरणि
तत्पर जगजि सु
त जनकोजि सि
दे निरन्तर

राजश्री बाळाजी येशवंत प्रांत कोटे गोसावी यांसि

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नोा

जनकोजी सिंदे रामराम सुमा

(२११) सितावीने म्हणजे त्वरेने, घाईने

तिसा खमसेन मया अलफ. वेदभूर्ती राजश्री नरसिंह शास्त्री याचे कर्ज कोठ्यात लोका
कडे आहे. त्याची खतपत्रे शास्त्रीजवळ आहेत. वीताा रुपये मुदल सा

५०० मोहनराम ब्राम्हण त्रिवाडी.

४११ रायाजी देवकर.

४०० सहदेव ब्राम्हणावरी.

४०० मोहनसिंग रजपूतावरी.

१,७११

येणेप्रमाणे मुदल आहे. तरी तुम्ही त्यास ताकीद करून समस्तासही व्याजानसी
हिसेब करावयासि सांगोन आपल्या रूबरूच त्याजपासून रुपये सदरहू प्रो व्याजानसी वे
मुलाहिजा देवणे. येविसी है गई सर्वथा न करणे. जाणिजे छ * ७ माहे सफर. १ बहुत
काये लिहिणे हे विनती.

मोतेब
सुब

लेखांक [२०२]

श्री

* संवत् १८१५ कार्तिक शुद्ध ९

[९ नवंबर १७५८]

नकल

कमाविसदार वर्तमान भावी प्रा रायगड गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नो ज्ञानकोजी सिंदे सुद्धरसन तिसा
खमसेन मया व अलफ. वो राजश्री वासुदेव भट जोतिसी यासी धर्मार्थ सरकारात्न दर
रोज सा १० पावला करार करून दिल्ला असे. तरी साब्दरसाळ चालवीत जाणे. नूतन
पत्राचा आक्षेप न करणे. भट मजकुर यासी दररोज पावलाप्रमाणे येकसाळ रुपये १०
नवद प्राा पाववीत जाउन कवज घेणे. जाणिजे छ * ७ रावळ. बहुत काय लिहिणे हे
विनंती.

लेखांक [२०३]

श्री * संवत् १८१५ कार्तिक शुद्ध १५
[१५ नवंबर १७५८]

नकल यथाप्रत

राजश्री बाळाजी यशवंत कमाविसदार प्रा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्त्रो जनकोजी सिंदे रामराम सुभा
तिसा खमसेन मया व अल्फ. श्रीमलजी गोसावीजी यानी हुजूर येउन विदित केले की
आम्हास पूर्वी रावराजे दलेलसिंग यानी धरती धर्मार्थ बीघे सुमार दिल्ली होती बीता.

२७५ गांव तीर्थ पा मार.

१२१ गाव चांदण प्रा मजकूर

३९६

येकुण तीनसे शाहाणो बीघे चालत आली. अलीकडे आपल्या आमलापासून बंद
जाहली. तरी कृपा करून सुदामतप्रमाणे तीनसे शाहाणो बीघे चालविल्या कालक्षेप चालउन
अभिष्टचितन करून म्हणोन त्यावरून याचे चालविल्या अयस्कर जाणून निमे धरती
बीघे सुमार १९८ करार करून दिले असेत. तर दोही गांवावर येकसे अठयाणो बीघे
चालवीत जाणे. तुमच्या हजारियात समाहक येवजी मजरा दिले जातील. हे पत्र गोसावी
मारस भोगवटी यास देउन या पत्राची नकल लेहून घेणे. प्रति वर्षी नवीन पत्राचा आक्षेप
न करणे. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

पैा छ * १३ रावल. कार्तिक शुद्ध १५ सं १८१५
[१५ नवंबर १७५८]

लेखांक [२०४]

श्री * संवत् १८१५ कार्तिक वद्य १०
[२५ नवंबर १७५८]

नकल यथाप्रत

राजश्री बाळाजी यशवंत कमाविसदार प्रा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्त्रो

जनकोजी सिंदे रामराम सुभा

तिसा खमसेन मया व अल्फ. वो रा रामकृष्ण श्रोत्री व वो भागीरथ श्रोत्री व वो जीधनराम श्रोत्री वास्तव्य बूंदी याणी हुजूर यहुन विदित केले की मौजे लकवासा प्रा मजकूर येथील धरती धर्मार्थ रावराजे दलेलसिंग यांनी इनाम बीघे सुमार १८० यकते ऐसी दिल्ली त्याप्रा चालत आली असता आमल सरकारचा जाला त्यादिवसापासून बंद जाली. तरी कांही जमीन इनाम चालविल्या त्याजवर कालक्षेप चालउन अभिष्ट चिंतन करू. म्हणोन त्यावरून हे थोर विद्यापान ब्राह्मण याचे चालविल्या श्रयस्कर जाणून पा मारी धरती बीघे सुमार ९० नवद बीघे धर्मार्थ करार करून दिल्ली असेत. तरी सदरहू प्रा नवद बीघे पा मजकूरी समाइक यैवजी भटजीकडे चालवणे, त्याप्रा समाइक यैवजी इजारियात मजरा असे. प्रती वर्षी नवीन पत्राचा अक्षेप न करणे. या पत्राची प्रत घेउन असलपत्र भटजीकडे भोगवटी यास परतोन देणे. जाणिजे छ * २३ माहे रावल. बहुत काय लिहिणे हे विनती.

बार

लेखांक [२०५]

श्री * सवत १८१५ कार्तिक वद्य ११

[२६ नवंबर १७५८]

नकल

राजश्री बाळाजी यशवत काादार प्रा षष्टण गोसावी यासि.

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्ये स्त्रो जनकोजी सिंदे रामराम सुहूर सन तिसा मया व अल्फ. वो राजश्री बाळकिसन त्रिवाडी वास्तव्य का मजकूर याणी हुजूर येउन विदित केले की आम्हास पूर्वी दलेलसिंग हाड्यानी धरती उदक बीघे सुमार ५० पनास मोजे अरनिटा येथे दिल्ली होती ती चालत आली. आलीकडे सरकारचा अमल जाहला त्यापासून बंद असे. त्याजवरून आमचा कालक्षेप चालत नाही. त्यास इनाम पैकी जे धरती आपण देतील तिजवर कालक्षेप करून अभिष्टचिंतन करीत जाऊ. म्हणून त्याजवरून ब्राह्मण थोर विद्यापान याचे चालविल्या श्रयेस्कर जाणून मोजे मारपैकी धरती उदक बीघे सुमार २५ पंचवीस करार करून दिल्ली असे. तरी सदरहू प्रा पंचवीस बीघे धरती मारलुलेकडे समाइक यैवजी पूर्वीचा भोगवठा मनास आणून भटजीकडे चालवीत जाणे. समाइक इजारियाच्या यैवजी मळुरा असे. या पत्राची नकल घेउन असल

पत्र मारनुलेस भोगवटी यास देणे. प्रति वर्ष नवीन पत्राचा आक्षेप न करणे. जाणिजे छ *
२४ रोवळ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

बार

लेखांक [२०६]

श्री * संवत् १८१५ कार्तिक वद्य ११

[२६ नवंबर १७५८]

श्रीकेशवराय

नकळ यथाप्रत

राजश्री बाळाजी यशवंत कादार पा पटण गोसावी यांसि

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजगान्य स्त्रो जनकोजी सिंदे रामराम सुा
तिसा खमसेन मया व अलफ. वो रा उदाराम व जैकिसन सेवक श्री यांणी हुजूर येउन
विदित केले की पूर्वी रावराजे दलेलसिग ह.डे यानी कस्वे मारच्या सायेरावर रोजीना
टके दोन करून दिले आहेत त्याप्रमाणे चालत आले. आलीकडे सरकारच्या आमलात
बंद आसे. त्यास कांही उपजिविका करून द्यावी. त्याजवरी कालक्षेप चालउ. श्री
केशवरावजीस पोषाग करून अभिष्टचितन करू. म्हणून त्याजवरून हे ब्राम्हण थोर
याचे चालविल्या श्रेयैस्कर जाणून कस्वे मारच्या सायेरावर रोजीना टके सुा २ दोन
येकुण पैसे च्यार समाइक यैवजी करार करून दिले आसेत. तरी सदरहू प्रमाणे भोगवटा
मनास आणून दोन टके मारनिलेकडे चालवीत जाणे. समाइक यैवजी मजुरा आसेत.
प्रति वर्षी नवीन पत्राचा आक्षेप न करणे. याची प्रत घेउन आसल पत्र मारनिलेस
भोगवटी यासी देणे. जाणिजे छ * २४ रौवळ. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [२०७]

श्री * संवत् १८१५ कार्तिक वद्य १२

[२७ नवंबर १७५८]

नकळ यथाप्रत

राजश्री बाळाजी यशवंत कादार प्रा पटण गोसावी यांसि

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्त्रो जनकोजी सिंदे रामराम सुा तिसा
खमसेन मया व अलफ. तपोनिधी सुजानिया वना[थ?]त वास्तव्य मोजे लाडपूर यास मोजे

मारी बुधसिंग हाडे याने उदक धरती बीघे पौणसे [दिली] होती [ती] चालत आली, हाली सरकारच्या अमलात बंद जाहली म्हणोन हुजूर विदित जाहले, त्यावरून जमीन सरकारात ठेउन दर बीघा रुपये १ प्राा रुपये ७५ पाउणसे करार करून दिले आहेत, तर समाइक यैवजी सालदरसाल रुपये ७५ पाउणसे देत जाणे. प्रति वर्षी नूतन पत्राचा आक्षेप न करणे. या पत्राची नकल घेउन असलपत्र नाथ मारीयास भोगवट्यास देणे, सहरहू ७५ पाउणसे रुपये समाइक यैवजी मजरा पडतील. पुरातन भोगवटा मनास आणून लिहिल्याप्रमाणे रुपये देत जाणे. जाणिजे छ * २५ रोखल. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

चार

लेखांक [२०८]

श्री * सवत् १८१५ मार्गशिर्ष शुद्ध १०
[९ दिसेबर १७५८]

नकल यथाप्रत

राजश्री वाळाजी येशवंत कमाविसदार प्रांत पाटण गोसावी यांसि

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्त्रो जनकोजी सिंदे रामराम सुा
तिसा खमसेन मया व अलफ. वो राा जंगनाथ वोसे वास्तव्य पाा मजकूर याणी हुजूर
येउन विदित केले की मौजे लाडपुर पाा मजकूर येथे उदक धरती बीघे सुमार २१
येकवीस पूर्वी रावराजे किसनसिंग^{११} याणी इनाम करून दिली त्या प्राा चालत आली.
आलीकडे सरकारच्या आमलात बद आहे. त्यास कांही जमीन चालविल्या कालक्षेप
करून अभिष्ट चिंतन करू. म्हणोन त्याजवरून हे ब्राम्हण कुटुंबवत्सल याचे चालविल्या
श्रयेस्कर जाणून भोजे मजकूरी उदक धरती बीघे सुमार ११ आकरा करार करून दिली
असे, तरी आपल्या आमलापूर्वीचा भोगवटा मनास आणून सदरहू धरती बीघे आकरा
मारनिलेकडे समाइक यैवजी चालवीत जाणे. त्याप्रमाणे समाइक इजारियात मजरा
असेत. प्रति वर्षी नवीन पत्राचा अक्षेप न करणे. याची प्रत घेउन असलपत्र मारनिलेस
भोगवटी यास देणे. जाणिजे छ * ७ राखर. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

(२१२) हे रावराजे किसनसिंगजी बूंदीचे असावे असे अनुमान निघते पण टॉडने हे नाव कोठे
दिसे नाही

लेखांक [२०९]

श्री * संवत् १८१५ मार्गशिर्ष शुद्ध १२
[९ दिसंबर १७५८]

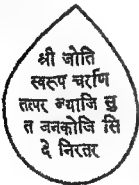
नकल यथाप्रत

राजश्री बाळाजी यशवंत कादार प्रांत पाटण गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोत्र जनकोजी सिंदे रामराम सुा
तिसा खमसेन मया व आलफ. वो राजश्री बुधराज दिक्षित द्वासीकर वास्तव्य का पाटण
याणी हुजूर येउन विदित केले की मोजे सवासा पाा मार येथील धरती धर्मार्थ दलेलसिंग
यानी इनाम बीघे सुमार २५१ दानसे एक बीघा दिल्ली होती. त्या प्राा चालत आसता
आमल सरकारचा जाहला त्यादिवसापासून बंद जाहली. तरी काही जमीन इनाम
चालविल्या त्याजवरी कालक्षेप का [चा]लउन अभिष्ट चितन करू. म्हणोन त्यावरून हे थोर
विद्यापात्र ब्राह्मण याचे चालविल्या श्रयेस्कर जाणून पाा मजकूरी पोा धरती बीघे सुमार
१०१ एकसे एक बीघा धर्मार्थ करार करून दिले असत. तरी सदरहु प्रोा एकसे एक बीघा
पाा मारी समईक यैवजी भटजीकडे चालवणे. त्या प्रोा समाईक इजारिया यैवजी मजरा
असे. प्रति वर्षी नवीन पत्राचा अक्षेप न करणे. या पत्राची प्रत लिहून घेउन असलपत्र
भोगवटी यास परतोन देणे. जाणिजे छ * ७ राखर. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

वार

लेखांक [२१०]

श्री * संवत् १८१५ मार्गशिर्ष वद्य ८
[२३ दिसंबर १७५८]

राजश्री बाळाजी यशवंत कमाविसदार संस्थान कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोत्र जनकोजी सिंदे रामराम सुरसन
तिसा खमसेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. कोट्याचे यैवजी साहूकाराचे
पंनास हजार रुपये देविले ते त्यास पावते करून तीन चिठ्या पाठविल्या त्यावरून कळो
येईल म्हणोन लिहिले. तर पंनास हजार रुपये पावते केले [तरी] उत्तम केले. राजश्री

अखेराम पचोली यांनी तीर्थस्वरूप राजश्री द्वाका बाबासी^{१९३} रुपये बावयाचा करार केला आहे त्याचा वायदा होऊन गेला. तर कराराप्रमाणे येवजाची हुढी करून सत्वर पाठविणे, जाणिजे छ * २१ राखर. * नहुत काय लिहिणे हे विनती.

लेखांक [२११]

श्री

संवत् १८१५ मार्गशीर्ष

[दिसेंबर १७५८]

नकल यथाप्रत

राजश्री बाळाजी येशवंत कादार माा पाठण गोसावी यांस.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य सो जनकोजी सिंदे रामाराम सुा तिसा खमसेन मया व अलफ. श्री गोपालराम व्यास^{१९४} यांनी हुजूर येउन विदित केने की पूर्वपासून धरती वीचे सुमार २०० टोनासे पाा मजकूरी वगैरे गाव चालत आली. आलीकडे आपला आमल जाल्यापासून बद जाहाली. तरी कृपा करून सुदामतप्रमाणे धरती चालविल्या काळक्षेप चालवून अभिष्ट चितन करू. म्हणोन त्यावरून हे ब्राम्हण थोर याचे चालविल्या श्रेयेकर जाणोन सुदामतप्रमाणे दानसे वीचे जमीन करार करून दिली असेत. तरी सुदामत प्रो चालवीत जाणे. हे पत्र मटजी मारास भोगवडी यास देउन या पत्राची नकल लेहून घेणे. समाइक येवजी तुमच्या इज्जारियात मजरा दिल्ली जाईल. बहुत काय लिहिणे हे विनती.

लेखांक [२१२]

श्री

* संवत् १८१५ मार्गशीर्ष

[दिसेंबर १७५८]

हिसेब संस्थाान कोटे सरकार राजश्री जनकोजी सिंदे सुयेदार सुा तिसा खमसेन मया

(२१३) ज्याची सिंदे याचे कनिष्ठ [सहोदर] वज्र दत्ताजी यास जनकोजी 'काका' क्षणत असत. 'बाबा' हे सम्मानार्थी विशेषण तत्कालीन रढीप्रमाणे लाविलेले दिसते

(२१४) गोपालराम व्यास हे पुढे शिवाकडे राजकीय कारमारात कोटेकरांकडून वेत जात असत ते पुढे कलणारच आहे

अल्प. समत १८१५ श्री भाट्टाराव सत्रसालजीच्या टीक्या वावत नजराणा उभयेता	
सरदाराचा	२,००,००० रुपये
पैकी वजा श्रीमंत राजश्री झल्हारराव होळकर याणी परभारे घेतले	१,००,००० रुपये
बाकी सरकार [जनकोजी शिंदे]	१,००,००० रुपये

यास पावती.

३३,९०० कबज छ २९ रविलौवल

३१,००० जमा पोते छ २६ रविलौवल मुकाम झपायता [१]

२४,५०५ नख्त

६,४९५ मोहरा नाणे सुमार ४४३ दर १५- प्रमाणे

३१,०००

२,९०० परभारे नख्त

२,४०० खरेदी घोडे रास २ देणे गुा मीर दुला

येकुन कीमत हा

१,२०० निळा घोडा.

१,१०० कुमयेत घोडा.

२,४०० रास २.

५०० ता मनसूर चोपदार^{३१} कोट्यात सामान
करावयास दिले.

२,९००

३३,९००

६५,६०० किता कवज दुसरी छ २०. माहे रविलौवल हुंड्या लस्करात दिल्या मुकाम
झपायता मा राधो जनार्दन.

६८॥ छ ३० रविलौवल मा मनसूर नोपदार बरहुतुम कवज सूत वजन पंक
४३।७ मुकरा [१] रुपये

९९,५६८॥

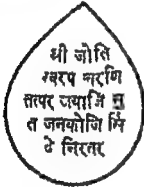
वाकी

४३१॥ रुपये

लेखांक [२१३]

श्री

संवत् १८१५ पौष वद्य ८
[२१ जनवरी १७५८]

राजश्री घालाजी वेशवत प्रांत कोटे गोसावी यांसी.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नेहा जनकोजी सिंदे राम सुमा तिसा
खमसेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले तेथे खिचीकरारा ताकीदपत्रे आणविली त्या
वरून बलभद्रसिंगारा^{११} व वक्ती त्रिथीराजारा^{१०} ताकीदपत्रे पाठविली आहेत. पूर्वी ही
या प्रोच पाा असेत व हालीही दुसरी पाठविली आहेत. ही त्याजकडे पाठवणे.
जाणिजे छ * २१ माहे जमादिलौवल. १' बहंत काय लिहिणे हे विनती.

मोर्तव
सुद

(२१६) सुप्रसिद्ध खीची या जुन्या राजपूत घराण्याचा साश्रत ज्या तीन बापा शिंदेसाहीत आहेत
झापैकी ठिकाने मकसूदनगड या शाखेचे हे राजे बलभद्रसिंगजी उत्पादक होत. या शाखेचा
निर्वेश घाला असतां हे राज्य शिंदे सरकारानीं खावसा व करिता ठराविक दांका ठरवून
सगोत्रजापैकी रतनसिंग नामें मुल्मा दत्तक घेण्याची परवानगी देऊन राज्य रक्षण केलें आहे.

(२१७) हा पृथ्वीराज जातीनें राजपूत असून खीचीचा तो बही भाणजे सेनापती होता. सहाय्य कर
योद्धा अशी त्याची कीर्ति या देशात आजवर आहे.

लेखांक [२१४]

श्री

* संवत् १८१५ माघ शुद्ध १

[२९ जनवरी १७५९]

श्री जोति
स्वरूप चरणि
तत्पर जयाजि सु
त जनकोजि सि
दे निरत

राजश्री बाळाजी येशवंत प्रांत फोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो ज्ञनकोजी सिंदे रामराम सुमा तिसा खमसेन मया अल्फ. सोभागसिंग व भैरवसिंग हाडे वस्ती फोटे येथे राहतात त्याज कडे मथुरेस असता पेशवा सावकार याणी कर्ज रुपये दिले होते. त्यास ते बावयासि नवदीगर करितात. तरी तुम्ही सरकारचेच रुपये आहेत ऐसे जाणून मशारानिलेकडून भला माणूस पाठविला असे. याजवळ दामदाम खतापत्राप्रमाणे व्याजसुधा हिशेब करून सरकारच्या जोऱ्याने देवणे. सावकार मार याचे जरूर जाणून लिला आहे. तरी तुम्हीही अवयवेकता धरून आज्ञे प्रो रुपये उगवेत ते करणे. हे न करणे. जाणिजे छ * २९ जावळ. १ वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

लेखांक [२१५]

श्री

* संवत् १८१५ माघ शुद्ध १३

[९ फरवरी १७५९]

श्री जोति
स्वरूप चरणि
तत्पर जयाजि सु
त जनकोजि सि
दे निरत

राजश्री बाळाजी येशवंत प्रांत फोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो ज्ञनकोजी सिंदे रामराम सुमा तिसा खमसेन मया अल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. तेथे लिहिले की 'प्रांत मारी वखेडा बळमदसिंग खिची याने धूम केली आहे. सबब पैक्यास दिरंग लागला असे म्हणून कीतेक तपसीले लिहिले. तरी त्याचा वखेडा तो काये ! त्यासी तंबी करितील सारखा भरवसाच आहे. त्यामधे राजश्री सुटवोजी राजोले याचीही फौज त्या प्रांतेच नजीक तुम्हास आहेत. त्यांचा व आमचा समाइकच पैका येणे. तरी त्यास पत्रे त्यांची व आपली पाठउन त्याजकडून बळमदसिंगास सिक्षापूर्वक ताकीदपत्र व त्यांचा एखादा मला माणूस त्याजकडे पाठउन आपले प्रांतात त्यांची धामधूम न होये

यैसे करणे आणि सरकारचा पैसा लौकरीच वसुअत येई यैसे करणे. वरचेवरी वर्तमान लिहित जाणे. रांगडे लोक लबाड आहेत. जाणतच असा. तरी येवज वसुअत जल्दीनेच आणणे. हे गै न करणें. जाणिजे * छ १० माहे जमादिअखर. १' बहुत काये लिहिणे हे विनती.

मोर्तब
खुद

लेखांक [२१६]

श्री * संवत् १८१० माघ शुद्ध १४
[१० फरवरी १७५९]

पुा राजश्री बाळाजी येशवत गोसावी यासि.

स्नोा जनकोजी जिंदे रामराम सुरसन तिसा खमसेन मया अऊफ. तीर्थस्वरूप राजश्री काकाबाबा कोठ्याहून आले. ते समई अखेराम पचोळी वगैरे कारभारी यानी तुमच्याव मारफातीने दोन लक्ष रुपये देउ केले. त्यापैकी आमची खासगत वाटणीचा येवज तर पंधरा रोजानी रुपये ७७,००० सत्याहतर हजार रुपये पाठउन देतो पैसा करार करून कागदपत्र लेहून दिले. [तो] वाहदा ठळोन गेअ. म्हणोन यथून राजश्री मोजीराम सावकार याची वरात तुम्हावर सत्याहतर हजार रुपयाची करून पाठविली. ते तुम्ही वेतळी [नाही.] माघारी टाकून दिली. हे अपूर्व असे ! 'आमच्या दरबारची सनद आजताा कोण्ही तन्ही माघारी टाकली आहे की काये ! तुम्ही काये समजोव सनद टाकली "न कळे ! बरे जे केले ते उत्तमच केले. याउपर सनदेचा बोमाट यउ न देणे.' ज्या साहूकारास मारविजेने रुपये देविले आसतील त्यासी सत्याहतर हजार रुपये [देऊन] कवज झुरूर पाठवणे. येविसीचा बोमाट फिरोन येहू न देणे. लिहिल्याप्रमाणे येवज आधी आधी पावता करणे. जाणिजे छ * ११ जाखर. १' हे विनती.

मोर्तब
खुद

(२१८) बाळाजीसाहेबा मुत्सद्धानें अशा प्रकारें [शिवाची वराती] सनद टाकावी याचें कारण काय असावें बरें ? किरकोळ साहुकारी पत्रावरून हे लोक पक्षासारीं वरेच त्यष्ट ल.वीत असल्याचें वळतें तसल्याच काहीं तरी प्रकार चडला असावा एवी हे प्रकरण वरेंच विक्रीपास गेले असत 'याउपर बोमाट येऊं न देणें' एवढ्यावरच ज्यावर्षी तें सपलें तेव्हा कारण झुळक असणेंच संभवते. निंबहुना मोजीराम साहूकाराचे अतिचमोकीची ही मोजच समजली पाहिजे.

राजश्री ब्राह्मजी येशवंत प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्त्रो जनकोजी सिंदे रामराम सुहृदसन सितेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. तेथे प्रा मजकूरचे व पां पाटणचे वर्तमान तपसीलवार लिहिले त्यावरून अवगत जाहले. कोट्यावात्रत पैका अद्यापि वसूलत न आला. 'खिचीकरासी व यासी बघवैर'^{११} लागले असे. सबब सर्वही कारभारी खिचीच्या ह्दत जाउन लडाया करितात. अ.खेराम पंचोली [परत] आले आहेत. निवसिंग आल्या नंतर सरकारच्या पैवजाची विल्हेवाट कैसी करितातसे [पाहून] मागाहून लेहून पाठव म्हणून लिहिले. तरी सर्वही विचारे सुस्ती तुम्हापासूनच दिसते. तुम्ही त्यासी तगादा सख्त करिते तरी पैका सरकाराखा कधीही राहणार नाही. तगादाची है नै तुम्हापासूनच आहे. त्याजवळ पैका आहे तो सिवंदीस खर्च करितात. सिवंदी मातबर ठेवितात ते आणि आपस^{१२} मधे भाडण भाडतात. सरकारच्या पैक्याची त्यान तरी काळजीच नसे आणि तुम्हास तरी निकडीने त्याजवळ मागणेच नाही. तसदी सख्त जाळी ह्मणजे सहजेच पैवज देत जाते. असा अद्यापि तज्ही हैगैवरी न घालणे. पैवजाविशी त्यास त्वष्ट बरेबजेने लाउन सरकारचा पैका वसूलत लौकर येई ते गोष्ट करणे. दरगुजर सहसा न करणे. नवळ विशेष वर्तमान आदलेल त्याप्रमाणे वरचेवरी लेहून पाठवित जागे. जाणजे छ - २१ माहे सवाल. ' बहुत काये लिहिणे हे विनती.

(२१९) खींची व कोटेकर यांचे परस्पर 'हाडवैर' असण्याचे मुख्य कारण हें होते की, कोटेकरांनी खींचीचा बराच मुलख बळकाविला होता त्यामुळे या उभयतःमध्यें भाडण जुंपणस फारसें जड जात नसें जयाचींच्या जिवनपणीं खींचीवर गेलेली फौज परत बोलावून घेतली होती [लेखांक १२८] पण या वेळी परस्पर दोन हात झाल्यासिबाय राहिले नाहींत.

(२२०) खडणी वेळचीर पदत नसल्याविषयी राजेरजवाडे आपापली असमर्थता नाना प्रकारें प्रस्थापित करण्याचा आव घालून सवडमूट मराठ्याकडून मागीत असत हें जर खरे मानिलें तर सिवंदी खर्च वाढवून तें परस्पर जीं युद्धें करीत त्याकामी त्यांना पैयाची तूट का पडूं नये हा कटाक्ष या पत्राचा आहे.

लेखांक [२१८]

श्री

* संवत् १८१६ जेष्ठ वष ७

[१७ जून १७५९]

पुरवणी राजश्री बाळाजी येशवंत परगणे कोटे व पाटण गो यांसि.

सुरस्तन सितेन मया अलफ. पा पाटण येथे कर्ज पटी बावत रुपये पांच हजारची वरात हुजूरून श्रीमंत स्वामीकडून आली आहे म्हणून लिहिले. त्यास पा मारीच्या यैन जमापैकी तरी करारात येक पैसा देता येत नसे. हे तुम्ही जाणताच असा. तरी परभारे रयेत निस्वत गावगन्नापैकी सदरद्वु पांचा हजारची पटी कर्जाबावत म्हणून करून रुपये वसूल करून घेणे. येविसी है गै सहसा न करणे. आळा [हि] दा जमा सिवाये कर्ज पटी म्हणून रुपये खामखा गावगन्ना पैकी वसूलात लौकरीच येत ते गोष्ट करणे. जाणजे छ * २१ सौवाल. ' हे विनती.

मोर्तब
हुद

लेखांक [२१९]

श्री

- संवत् १८१६ आषण शुद्ध ७

[३१ जुलै १७५९]

पुा राजश्री बाळाजी येशवन ग्रांत कोटे व पा पाटण गोसावी यांसि.

सुमा सितेन मया व अलफ. पा पाटण येथे पांच हजार रुपये कर्ज पटी श्रीमतांनी घातले आहेत. यैशास समाइक सारेच गांवाकरी पांच हजार रुपये यैन बेरीजे सिवाये पटी घालोन सदरद्वु रुपये वसूल करून पांच हजार रुपये पा मारी गांवगन्नाडून घेउन जमा तुम्हाजवळ असो देणे. पुढे आम्ही लेंहून पाठउन देउं. तेव्हां श्रीमंताकडे रवाना करणे. राजश्री मल्हारजी बावा होळकर याजकडील अमलदार कांही खटखट करितील तरी घण्याचा परगणा आहे. त्याणी पांच हजार रुपये समाइक पा मारी मागितले तो यैवज कर्ज पटीचा सुटणार नाही. परगणाही त्याचेच सरकारचा आहे. तुम्हास व आम्हास मुकासा देणे घण्याचाच असे. यैसे त्यास हेच पत्र दाखउन पाच हजार रुपये समाइक वसूलात आणून तुम्हाजवळ जमा असो देणे. जाणजे छ * ६ माहे जिल्हेज. ' हे विनती.

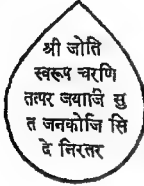
मोर्तब
हुद

लेखांक [२२०]

श्री

* संवत् १८१६ पौष वद्य १३

[१६ जनवरी १७६०]

राजश्री लालाजी बलाल प्रांत फ़ोटो व पा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्तोत्र जनकोजी सिंदे रामराम सुमा
सितेन मया अलफ. 'दिलीवरी गिलच्या'^{२२१} व रोहिले आले. त्यांची व आमची लढाई
जाली. छ २० । जमावली गुरुवार जाहली. त्यास तीर्थरूप काकाबाबा यास गोळ्या
लागोन लढाईतच^{२२२} राहिले व आम्हासही उजवे दंडावरी गोली लागली. थोडकीच
असे. त्याउपर आम्ही बुनग्यात येउन सर्वही बुनगे सामाळून गांव फ़ोट पुतली^{२२३} प्रांत

† १० जनवरी १७६०

(२२१) गिलच्या हे नांव अहमदशाह अवदालीस उद्देशून मराठ्यांनी वापरले आहे

(२२२) अवदालीशी बडाकचे घाटावर जी सिंध्याची दुसरी लढाई [१० जनवरी १७६० रोजी]
झाली त्यात 'गोळ्या लागोन दत्ताजी सिंदे लढाईतच राहिले' असे स्पष्ट आहे तेव्हा [दत्ताजी] 'पाटील
रणात जिवंत सापडले पेंढारी उचलून लष्करात घेऊन आले' [राजवाळे खंड १ लेखांक १६५] हे शुद्ध
ऐकीव [बाजारी] वर्तमान होतें असें आता निर्विवाद ठरते

(२२३) कोटपुतली हे गाव रेवाडीचे वायव्य दिशेस २४ कोसावर आहे. जनकोजी 'चायाळ'
ह्यास्थानावर ते प्रथम 'बुनग्यात' आले व समागमे बुनगे घेऊन नंतर कोटपुतलीस आले तेथे जवळच
मल्हारजी होळकर होते ते या मुकामी येऊन जनकोजीस भेटले असा या पत्राचा जो ओघ आहे त्याचें
साम्य बखरीशी बरेच जुळतें [पान ९२] 'दहावे दिवशीं चमेलीस आले किया कर्म करून झुवारी
नदीवर मुकाम केला तेथे तेरा दिवस करून दिले तो राजा भागीरथी बाईस पुत्र जाहला' असें जे
बखरकार सांगतो ते सध्या तरी जुळत नाही [बख पान ९६] किंवा '४ फरवरी १७६०' अशी
जी तारीख राजवाळ्याने दिलेली आहे तीही जमत नाही [खंड १ लेखांक १६२] 'बुणगे येखादे
जागा लाउन सडे फौजेनसी' जाण्याचे मानस उघड होते त्याअर्था सिंदे होळकराचे बुणगे एकत्र
निघाले असतील व [फाल्गुण वद्य ३ स] सबलगडास 'पाविले' असतील पण ते 'दहावे दिवशीं' बहुधा
पोहोचले नसावेत ही कालमर्यादा अशक्य कोटीतील नव्हती पण बखरकारांपेक्षां बुणगे 'पहावयास'
प्रत्यक्ष आलेल्या इसमाची साक्ष [नवीन पुरावा पुढे येईपर्यंत] केव्हाही विश्वसनीय मानावी लागेल.
या दृष्टीने राजवाळ्याचें वरील पत्र मननीय आहे खरें पण त्याच्या शिरोभागी '४ फरवरी १७६०'
अशी जी तारीख त्यानें ठरविशी आहे ती समाधानकारक वाटत नाही 'फाल्गुण वद्य ३ रविवार' ही
पत्रातील तारीख खरी मानली तर मोडकाचे जंत्रीनुसार त्या दिवशीं '४ मार्च १७६०' ही तारीख
येते. मग ही '४ फरवरी' आली कशी ? कदाचित् लिहिणारा चुकला असेल असें झणावें तर 'फाल्गुन

जेपूर येथे आलो. तो येथेच राजश्री मल्हारजी बाबा होळकरही मौजेसहवर्तमान आले. त्याची व आमची भेटी जाहली. याउपरी बुनगे येखादे जागा काउन आम्ही उभयता सडे मौजेनसी दिलीकडे रोहिले व शिल्ल्यास तबी करावयास येका दो रोजात जातो. शत्रूस नेस्तानावृत करितो. चिंता न करणे. तुम्ही आपले मामलियात मजबूतीनेच^{२२६} असणे आणि आपले कामांत काज करीत जाणे. वरचेवरी वर्तमान लिहित जाणे. जाणिजे छ * २६ माहे जोबल. १' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्ले
सुष

पै छ १७ जोबल माघ वद ४

[५ फरवरी १७९०]

लेखांक [२२१]

श्री * संवत् १८१७ कार्तिक वद्य १३

[५ दिसबर १७९०]

श्री जोति
स्वरूप करणि
तावर जयाणि छ
त जनकोजि सि
दे निरकर

राजश्री लालाजी बळळ

कमाविसदार पा राटण केशवरायाचे गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो जनकोजी सिंदे रामराम सुरसन

इहिदे सितेन मया अलफ. राजश्री बाबुराव गुणाजी याची आसामीचे वेतन रुपये २५०

वद्य ३ ' असे स्पष्ट दोन वेळां झटले आहे आणि 'पैवन्ती' देखील 'फाल्गुन वद्य १२' ची आहे बरें सपशेल चूक आहे असें ग्रहित घरिलें आणि फाल्गुनाचे जागी माघ वद्य ३ पाहिजे असें मानिले तरी त्या दिवशी 'रविवार' येत नाही माघ किंवा फाल्गुन महिन्याचे शुद्ध किंवा वद्य पक्षात त्रितीयेस रविवार मुळीच येत नाही रविवार हवाच असला तर तो माघ [शुद्ध किंवा] वद्य २ स येतो व ती तारीख '३ फरवरी' येते फाल्गुना ऐवजी माघ वद्य ३ कोणत्या आधारावर राजवाड्याचें ठरविली हें कळत नाही. एवढेंच मला सुचवावयाचें होतें दृष्टीदोष अथवा मुद्रणलीला [Printer's level] झपावी तर 'पंचविसावें' रोजी दत्ताजीस पुत्र झाला असें आचार्य स्वयंम दोनदा झगतात [खंड १ लेखांक १६२, १६७. टीप २३५, २४५]

(२२४) या अपजयामुळे कोटेकराचे कदाचित् डोळे फिरले तर सावधानी ठेवून सज्ज राहण्यासाठी हा शकेत असावा असे वाटते.

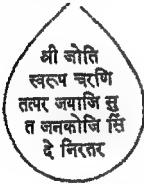
अडीचसे नेमणूक पाा भारी आहे. बाळाजी अश्वंत मृत्यु^{२२५} पावला. नवी सनद पाहिजे हा जंपये तुमच्या चित्तान आला आहे. त्यावरून हे पत्र सादर केले आहे. पुरातन नेमणूक आहे त्याप्रमाणेच करार आहे. नेमणूकेप्रमाणे मारानिलेचे वेतनाचे रुपये आडीचसे रुपये पावते करणे. पुढे सालदरसाल चालवीत जाणे. दिकत न करणे. जाणिजे छ * २६ त १ राखर. वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोदीव
सुद

पौावस्ता छ २५ माहे जमादिलावल,
[३ जनवरी १७६१]

लेखांक [२२२]

श्री ४ संवत् १८१७ मार्गशीर्ष वद्य १३
[४ जनवरी १७६१]

राजश्री लालाजी बलाल कमाविसदार प्रा कोटे गोसावी यांसी.

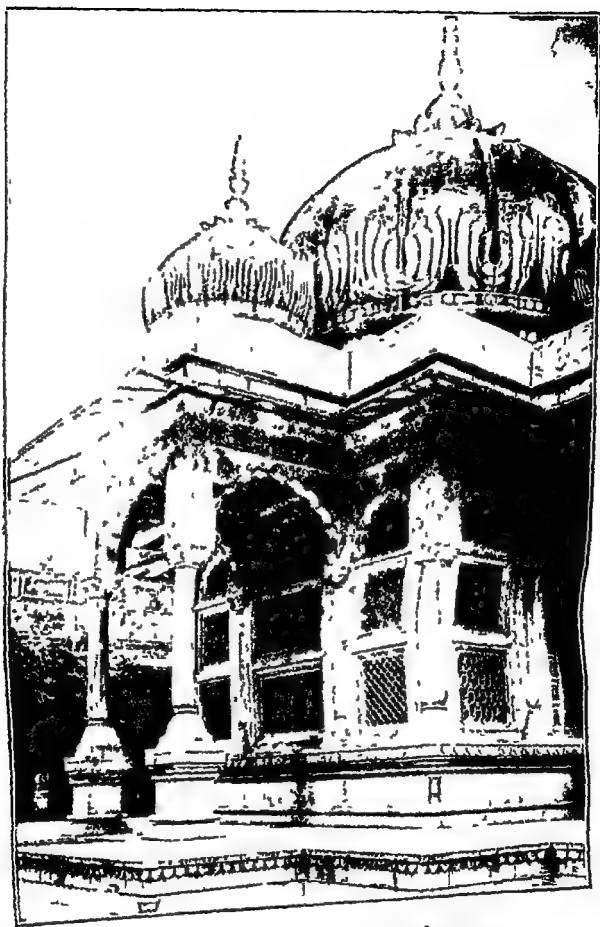
अखंडिन लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्तो जनकोजी सिंदे रामराम सुमा
इहिदे सितेन मया व अल्फ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. कोटेकराचे व पाा पाटण
येथील वर्तमान लिहिले ते सविस्तर कळले. त्यास सेत्रुचे पारपल्य जाल्यानंतर कोटेकर
वगैरे रजवाडे सर्व पादाक्रान्त होतील. चिता न कीजे. पाा पाटण येथील वर्तमान लिहिले.
त्यास गारा गेरवा ह्याच परगण्यावरी पढल्या असा अर्थ नाही. ज्याप्रमाणे वरकड परगण्याची

(२२५) बाळाजी अश्वंत गुलगुल्याचे मृत्युची ही तारीख नक्की नव्हे. बाळाजीनंतर त्याचे दत्तपुत्र
लालाजीचे नाव पहिले पत्र १६ जनवरी १७६० चे आहे अर्थात् त्यापूर्वी बाळाजी वारले असावेत
अक्टूबर १७५९ चे सुमारे त्याचे 'शरीरी आरोग्य नव्हते. प्रस्तुत काही आरोग्य आहे थोडीशी
शे[से]त आल्या शेवेची येईन' असे मल्हारजी होळकराचे पत्रावरून कळते. [१ नवंबर १७५९]
स्वास्थ्य होऊन नेदीची पाळीच आली नसावी आणि नवंबर किंवा दिसंबरचे पूर्वांच त्याचा अंत झाला
असावा असे वाटते कोटपुतळीचे तळावरून पहिले पत्र लालाजीचे नाव येते तेव्हा बाळाजीचे
मृत्युची वार्ता त्यापूर्वीच शिघ्रांत होती असे निष्पन्न होतं

श्री जयाजी आपा दिदे यांची छत्री, श्रीक्षेत्र पुष्कर.

श्रीमंत जनकोजी बाबा शिंदे

यांच्या नांवें

उत्तरपानिपतीय पत्रव्यवहार.

१८१८-१८२३ विक्रमी.

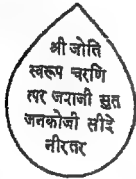
—०३३+६६—

लेखांक [२२३]

श्री

* संवत् १८१८ जेष्ठ वद्य ८

[१८ जून १७६१]

राजश्री लालजी बलाल

कमाविसदार प्रा कौटे गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी आलङ्कृत राजमान्य स्तोत्र

जनकोजी^{२२७} सिंदे दंडवत सुरसन

(२२७) जनकोजी शिंदे भाळगदीत राहिले मग त्याच्या नावानें हा 'पानिपतोत्तर' पत्रव्यवहार कोटून आला अशी स्वाभाविक शंका येते त्याचें उत्तर असें आहे की या महायुद्धातून माघारे आलेल्या वीर मुत्सद्याची तशी कल्पना नव्हती या भुमशक्तीतून जसे ते निसटले त्याप्रमाणेंच जनकोजी अन्य मार्गानें निघून गुप्तस्थें येत असावेत अशी खास बरोच आगा होती 'चीरजीव [सदाशिवराव] भाऊ व जनकोजी शिंदे हे उभयता लढाईतून निघोन आले ते [भाऊ] अजमेर, रूपनगर प्रांत आले. [बाळाजी पेशवे १५ फरवरी] [जनकोजी] जाट्याच्या मुलकातून लखे जंगलकडून विहानेरकडे गेले बहुतासुखे वर्तमान आहे शोधात कासिद जोच्या पाठविल्या आहेत. [७ मार्च १७६१] श्रीमंत यजमानाचे [जनकोजी] वर्तमान तर कस्त्रे विजेपूर सवलगडापलीकडे बैरागीयाचे मठी रात्रीचे वस्तीस होते राजेश्री विठ्ठल सिवदेव याचा खिजमतगार कुमाजी खामकर × × विठ्ठलरायाचे पुतण्याचे शोधास जात होते तेथे वस्तीस राहिले तो श्रीमंतास वळखोन रामराम केला. करोली वरून आले. जाठपासी मथुरेस दाखल आले. मानसानी सांगितले. ठकरानें इनामें दिलीं आनंद केला आम्ही व राजश्री मंगोजा तात्या [चंद्रचूड] नी पुसले तर वर्तमान सिद्धांत सांगितले. यजमान शुभरूपे ज्ञातान. उजनीस जाण्यास एक मास पाहिजे [चिंती कृष्ण २८ ये १७६१] पोहरीपुढें सात पाठ कोपावर [येऊन मुकाम केला तो] वर्तमान आले की, जनकोजी शिंदे विजेपुरास आले दोनजलीनं लफ्फांत येणार जनकोजीची नेट आली झगजे रामपुत्राचे सुमारे येतो [मरहजारजी

इसने पितेन मया व अल्फ. श्री साहाराव छेत्रसाल^{२२८} याच्या पोपाखाच्या रानगापैकी
जे मिळाली नाहीत त्याचे कीमतीचे रूपे

४५ श्री छेत्रसालजीकडील,

४५ जामेवार १

० लग

४५

३५ राणावतजी^{२२९}

३० कीम [न] खाप १

५ चोली १

३५

८०

होकर २ अप्रेल १७६१] या विवंचनेत राज्यकारभार चालविण्यासाठी त्याचे जीवित्याच्या
आशेवर हा पेंच प्राप्त होऊन प्रथम प्रचार पावला पश्चात् तोतया बवकोजीचे खळ उपस्थित झाले
ते प्रत्य बरेंच दिवस मागले. शेवटी 'तोतया' रबोबी थोरात चाडोलीकर निघाला [लेखांक
२७८] याच मुसारास रघुनाथराव दादासाहेवास उन्हाचे ग्रह आले त्याचे राज्यकारभाराच्या
भरातीत प्रथम शिंयाची 'मुतालकी' सपुष्टात आली [शकावली पान ८] त्यानंतर दिवाणगिरीची
'चोली' लागली आणि सिंदियाही 'नजरे' बर डोकू लागली [शकावली ८, ९, ११,
१४, १६] अशी अनेक गडातरे आली त्यासर्वातून पार पडण्यासाठी ही प्रथा बरीच वर्षे
महाराजी शिंधाना लाववावी लागली हें रहस्य या 'उत्तरपानिपतीय पत्रव्यवहाराचे' आहे संख्येच्या
दृष्टीने पत्रे जरी कमी असली तरी त्याचा कालमान कल्पनेच्या बराच बाहेर गेलेला आहे असे
झणावे लागते.

(२२८) अजितसिंगजीनंतर त्याचे पुत्र छत्रसिंगजी यास 'समाधानपत्र' जाऊन दीक्षाबद्ध
नजराणाही वसूल झाला होता. [लेखांक १९६, २१२] अशा स्थितीत या पोपाखाचे प्रयोजन
बरोबर प्रगट होत नाही 'राखी किंवा भाऊवीजे' नें सूत्र जोडवें तर पक्षमासाचा मेळ वसत नाही.
पानिपतचे महायुद्धात गुंतल्यामुळे कदाचित् हा दिरगाईचा प्रसंग प्राप्त झाला असेल तर असंभवनीय
नाही.

(२२९) हीच राणावतजी महाराणा उदेपूरची मुलगी व महाराज बुरजनसालजीची राणी
शिंधाची 'रक्षाबंधक' भगिनी झाली होती [ले [क १७९ टीप १९४]

येकुण आसी रुपये संस्थान मारच्या येवजी आमच्या हिसेवी खर्ची लिहून सनगे येणे. मजुरा आसेत. जाणिजे छ - २५ जिल्ह्याद. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
मुद

वार

पैवस्ता छ २८ माहे जिल्ह्याद.

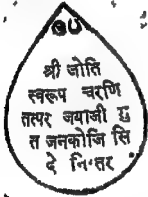
मि. जेष्ठ वद्य आमवाशा संमत १८१८

[२ जुलै १७६१]

लेखांक [२२४]

श्री * सवत् १८१८ कार्तिक शुद्ध १०

[८ नवंबर १७६१]

राजश्री लालाजी बल्लाल कादार साा कोटे गोसावी यांसि

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य लो जनकोजी सिंदे रामराम सुरसन दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहिणे विशेष. राजश्री यशवंतराव पवार याजकडे श्रीमंत स्वामीचे खासगीचे कर्ज आहे. त्यास पेशजी राजश्री मल्हारजी होळकर सुभेदार याणी व तीर्थरूप कैलासवासी दत्ताजी पाटील [शिंदे] याणी साा मजकूरची खडणी चालीस लक्ष केली. त्याचा हिसा व महालचा येवज मशारनिलेचा येणे. त्यायेवजी त्याणी वरात रुपये १,८५,००० येक लाख पच्यासी हजारची दिल्ली. त्याचे वसूलास नेहमी तेथे गणेश^{३३} अनंत आहेत. त्यासी येवजाचा निकाल अद्यापि होउन येत नाही. 'त्यास प्रस्तुत श्रीमंत स्वामीही यशवंतराव [पवार] याचा सरंजाटम कुल त्याचे पुत्र राजश्री खुडेराम^{३३} याजकडे करार केला आहे. तरी पेशजीच्या खडणीचा हिसा व हाल

(२३०) पवारकडील कर्ज वसूलीसाठी राघो केजव आला होता तो मृत्यु पावला [लेखांक १८८] त्याचे जागी हा गणेश अनंत आला होता असें दिसते.

(२३१) पानिपतचे अपजयामुळे नानासाहेब पेशवे 'भ्रात जाहाले' लांस ' बुद्धीभ्रम जाला ' असें जें वखरकार सांगतात [पाणीपत वखर ४६. भाउवखर १६३] त्यासंबंधी आतां -

इसने सितेन मया आल्फ. पाा मारी धर्मार्थं ब्राम्हणास उदक धरती व रोजीना पूर्वी
पासून सरकार तर्फेने साळाबाद चालत आले आसेल. या [त्या] प्रमाणे सनदपत्रे मनास
आणून सुदामत सरकार आमलात चालत आसेल त्याप्रमाणे चालवणे. जाणजे. छ
* २४ * जमादिलाखर. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

वार

लेखाक [२२६]

श्री केशव

- संवत् १८१८ पौष शुद्ध २

[२८ दिसंबर १७९१]

सिका

नकल

राजश्री लालजी बल्लल कमाविसदार साा कोटे गोसावी यासि

अखडित लक्ष्मी अलकृत राजमान्य स्नाा जनकोजी सिंदे रामराम सुरसन
इसने सितेन मया अल्फ. सुा समानचे साली खासा स्वारी कोटे प्रांती आली. ते समई
साबाजी पाटील सिंदे याजकडील हाती तुम्हापासी ठेविला होता. त्यास तो हाती
राजश्री मल्हारजी बाबा होळकर व आम्ही मिळोन कोटेकर अखेराम पंचोली यासी वक्षीस^{२३२}
दिल्हा तर हती मारनिलेस देणे. जाणजे छ * १ जमादिलाखर. बहुत काय लिहिणे हे
विनंती. मोर्तब सुद.

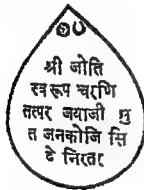
वार

लेखाक [२२७]

श्री

* संवत् १८१९ चैत्र वद्य १

[९ अप्रैल १७६२]

राजश्री लालजी बल्लल कादार साा कोटे गोसावी यासि.

अखडित लक्ष्मी अलकृत राजमान्य स्नाा

जनकोजी सिंदे दडवत सुमा

(२३२) हा हत्ति कोणत्या महत्त्वाच्या कामगिरीप्रीत्यर्थ वक्षीस दिला हें कळत नाही तथापि
तारखेच्या मानने पडला. असा तर्क सुचतो की पानिपतानंतर व 'देशी येवनाचा विघाड झाला'
अन्ता उत्तर हिंदुस्थानात सिरारयावरत। कारणचें कामी कोटेकराच्या वतीने या अखेराम पंचोलीने
सहायता केली असावी तत्संबंधी ही त्याची संभावना केली असे दिसते.

इसने सितेन मया व अल्फ. विशेष. तुम्ही चैत्र सुध । अष्टमीचे पत्र [पा] ठविले ते छ १० । रमजानी साइकल x x [चार] घटिका दिवसा मुकाम सावरे^{३३} येथे पावली ' कितेक राजे बाघोसिंग व जैनगरवाला वगैरे याजकडील वर्तमान लिहिले ते सविस्तर कळले. वरकड आम्ही फौजसहवर्तमान मुकाम मारी दोन प्रहरा आले. उदईक येथून कूच करून उजनीस दाखल होणार तेथे येक मुकाम होईल. तदनंतर दुसरे रोजी कूच करून सडे पै[।]जेनिसी त्वरेने येतो. आठ दाहा रोजात येतो. त-तुम्ही माहाराजजी कडील फौज वगैरा सरंजाम जुजाचा तयार करून राहणे. येसियास तेथे आल्यावर सर्व पारपत्य करून बंदोबस्त केला जाईल.' जाणजे रा छ - १३ रमजान. ॐ आम्ही पैप दर पैई तुम्हापासी येउन ठेवकर पोहचतो. मेटी लंतर परस्पर वर्तमान कळे. व्याप्रमाणे बंदोबस्त केला जाईल. त्या प्रांताचे वर्तमान वरचेवर लिहित जाणे.' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

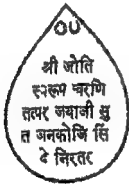

लेखाक [२२८]

श्री

* सबत् १८१९ चैत्र वष ७-

[१५ अप्रेल १७६२]

राजश्री खानाजी^{३४} जाधवराव सेनापतजी गोसावी यासि.

अखण्डित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नेहा

जनकोजी सिंदे रामराम निनती.

(२३३) सावैर ईंदोराहून वसरेस ९ कोसावर अद्युन तेथील गणपतीचे स्थान मालव्यात् प्रसिद्ध आहे

(२३४) सिंदेसाही इतिहासांत या जाधवराव सेनापतीचे नाव नवीन आहे नवल विशेष हे की राजघराण्यातील व्यक्तिप्रमाणे यानें सरकारी विकासांमोर्तव वापरलें आहे [लेखाक २६३, २६७, २७१] तेव्हा हा कोणीतरी भ्रमतेथील आप्तेष्ट असल्या पाहिजे क्षीरसागर हें नांव देत नाहीं ' बायजाबाई जाधव देऊलगावकर बावाजी जाधव याची स्त्र' असा निर्देश करितो [वंशावली ४] मग बावाजी जाधवाचा हा खानाजी पुत्र कीं काय ? ' सौवती बायबाबाई जाधव सिंदेखेडकर कैलास वासी मागिर्थांवाई सिंदे याची नात ' असे एका सनदेंत ह्मडलें आहे खरें. त्याचा मेळ क्षीरसागराशीं बसतो पण गावार्जे नाव सुलभ नाहीं कदाचित् देऊलगाव ही सिंदेखेडचीच गावा असली तर न कळें

† ९ अप्रेल १७६२.

† २ अप्रेल १७६२.

उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशलार्थ लेखन करीत जावे. थानंतर आपण पत्रे चैत्र शुद्ध १२ १ ची पाठविली ती आम्हास उजेनीच्या मुकामी छ १८ १ रमजानी बुधवारे प्रविष्ट जाहली. वृतात तपसीले लिहिलेला त्याप्रमाणे साथे [त] कळले. 'त्यावरून सडी फौजेची निवड करून मातबरच लोकास पुढे रवाना केले आहेत. जलदीनेच आपणा जवळ येउन पोहोचतील. आम्हीही मागाहून दरकूच येत आहो. क्लेशेन्याने^{२३५} पुनरोक्त शोकी^{२३६} केली असे. त्यासी तूर्त आपण गांठ घालावयाचा विचार न करावा. पुरताच त्यासी पुढे पुढे येऊ द्यावा. म्हणजे त्यास अचाणकच गाठोण नेस्तानाबूद करणे तो केळा जाईल. आम्ही व सडी फौज येई तोपर्यंत त्यासी साम दाम विचारे [नाही] लाडन च्यार रोज आपण असिले पाहिजे. उतावली सहसा केली न पाहिजे. पोखत सामान आल्याबरी पारपल शेतुचे करणे अगाध नसे. वरचेवरी वृतांत लिहित असिले पाहिजे.' रा छ * १९ रमजान. १' बहुत काये लिहिणे हे विनंती

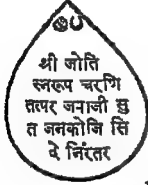
मोतीन
सुद

लेखांक [२२९]

भी

* संवत् १८१९ भाद्रपद वद्य ५

[८ सितंबर १७६२]

राजश्री लालाजी बलाल गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य लो ज्ञानकोजी सिंदे रामराम सुरसन सलास सितेन मया व अलफ. पा मजकूरची मामलत पेशजीपासोन तुम्हाकडे आहे. हाली साल मजकुरी कमाविस सरकार हिसाची सांगितली आहे. तरी इमाने इतबारे सेवा

(२३५) जाग्रूचे राजे माधोसिंग जातीचे कल्याण राजपूत असल्यामुळे त्यांना उद्देशून हे विशेषण विशेषायाम् योजिले आहे

(२३६) मूळ फारसी शब्द 'घोखी' असा असून त्याचा अर्थ उद्धटपणा, उदासपणा असा आहे.

१ ५ अप्रेल १७६२

१ १४ अप्रेल १७६२.

करून आपले उर्जित करून घेणे, जाणजे छ * १९ माहे सफर, तः । बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

मोर्तम
छव

बार

लेखांक [२३०]

श्री * संवत् १८१९ आश्विन शुद्ध ३
[२० सितंबर १७६९]

श्री कोति
स्वरूप करणि त
स्वर जयाजी सुत
जनकोजी सिंदि
नंतर

राजश्री लालाजी वलाळ
कमाविसदार सस्थान कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य को जनकोजी सिंदे दंडवत सुहृत्सुत सलास सितेन मया अलफ. राजश्री मल्हारजी बाबा होळकर देशास श्रीच्या दर्शनास गेले. त्यासी माघोसिंगासी व कोटेकरासी वैशमता पडली म्हणोन राजश्री खानाजी जाधव यांसी फौजसह ठेविले. त्यासी कोटेकरांनी करार केला की खर्चात खंडणी येवज १,००,००० पैकी परभारे करवड पिंपळेदे खातोली इंदगड याजकडोन रुपये २५,००० पंचेवीस देवड. बाकी ७५,००० पचाहतर नस्त कोठ्यास गेल्या [नंतर] रुपये देड त्यापैकी पंचेवीस परभारे राजश्री मुलतानजी लांबहाते द्या मल्हारजी होळकर त्यासी देविले रुपये २५,००० पंचविस हजार. तः बाकी येवज स्वारी शान्ता राजश्री खानाजी जाधव राड मुा कोटे त्यात जमा भरणा वितोा.

१४,२०० छ १३ जालेखर गुा राधो ४,००० छ ३० सावान मो राधोवा
निर्वक

४,९९३ छ १९ जोलाखर गुा दौलजी २,६०० मोह रमजान
१,२०० छ १ रोज गुा होळजी
८,००० छ २७ जोलाखर गुा मारनिले १,४०० छ २८ रोज गुा राधोवा
२,६००

(२३७) 'श्री' झणजे जेजुरीचे 'श्रीखंडोबा'. होळकरांचे हें कुलदेवत होय.

१,१८० छ १८ रजव गुा मारनिले ४१॥= छ २९ सवाल गुा राघोवा
 ५,००० छ ३० रजव गुा राघोवा ४८५॥= छ ४ जिल्काद गुा राघोवा
 ९,००० छ १० सावान गुा कोटे ५०० छ ९ जिल्काद गुा सदाशिवपंत
 गुा मजकूर चिठी

४२,३७३

७,६२७

५०,०००

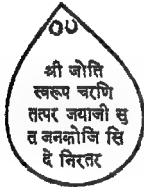
सदरहू पंनास हजार रुपये जमा पोते आसेत. संस्थान मजकूरचे स्वारीचे खंडणीपैकी मजरा येतील. जाणजे छ १ माहे रावल. सुा [१] मजकूर. १' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तन
सुद

बार

लेखांक [२३१]

श्री * संवत् १८१९ आश्विन शुद्ध १०
 [२७ सितबर १७६२]

राजश्री लाळाजी बळाल

कमाविसदार पो पाटण केशवराईजीचे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य रनो जनकोजी सिंदे रामराम सुमा
 सल्लास सितेन मया व अलफ. तुम्हास नेमणून सालीना वेतन रुपये
 १,००० कमाविस साल मजकूरापासून सांगितली वेतन सालीना.
 ४०० पो मजकूरची फळनीसी पेशजीपासोन तुम्हाकडे करार आहे तेणेप्रमाणे वेतन
 सालीना पेशजी आनवये.

१,४००

येणेप्रमाणे येक हचार चारसे रुपये १२ सालीना नेमणूक करून दिली आहे. सदरहू

यैबज पा मजकूरी उगउन घेणे. हिसेवी मजरा असेल. जाणिले रा छ * ८ माहे रोवळ. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

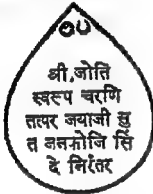

वार

लेखांक [२३२]

श्री * संमत् १८१९ आश्विन शुद्ध ११

[२८ सितंबर १७६२]

राजश्री लालाजी बळाल

कमाविसदार पाटण श्री केशराईजीचे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तो जनकोत्री सिंदे रामराम सुमा
सलास सितेन मया व अलफ. पो मजकूरी समार्ईक तिन्ही हिसे सिवदी वगैरे खर्च
नेमणूक सालीना. रुपये.

१३,१४० त्वार आसामी ७५

२५ मारनुलेकडील राउत आसामी पचवीस

२५ चिमणाजी गोविंद.

२५ अयवकराव सिवदेव.

७५

आसामी पाऊणगे तैनात सालीना दर आसामीस रुपये १७५ प्रमाणे येकूण
निवळ रुपये

२०,२०० सिवदी बरकदाज आसामी सुमार ६०० तैनात.

८,८०० गद्दी कसवे मजकूरी लासी आसामी २०० तैनात दर आसामीस
दरमाह रुपये ४ प्रमाणे. चाकरी नेहमी यागमाही तल्ल आकार
माही येकूण रु.

४,९५० ठाणी गावगंना यासी आसामी १५० दरमा[ह] दर आसामीस

तैनाती रु. ३ प्रमाणे दरमा[हा] यो रुपये ४९० प्रो बारमाही
चाकरी तलव आकर माही यो रुपये.

१,६५० तहसीलेस प्यादे आसामी ५० तैनात दर आसामीस दरमा[हा] रुपये
३ प्रमाणे दरमा[हा] रुपये १५० नेहमी चाकरी बारमाही तैनात
आकार माही येकूण रु.

४८०० शाहणे^{१३८} गावगंना माल रखवाडीस आसामी २०० तैनात दर
आसामीस रु. ३ प्रमाणे दरमा [हा] रु. ६०० प्रमाणे आठमाही रु.

२०,२००

१,००० भोजन खर्च समाइक येकंदर सालीना रु.

३४,३४०

श्री केशराईजीचा खर्च पेशजीपासोन चालत आला आहे त्या
प्रमाणे करार असे व रोजिनदार ब्राम्हण सुदामतप्रमाणे व लंगर वगैरे

३४,३४०

येणेप्रमाणे चवतीस हजार तीनसे चाळीस रुपये सालीना समाइक नेमणून करून दिली आहे
व याज खेरीज श्रीजीचा खर्च वर्षसनावरहुकूम करार आसे. पो मजकूरी समाइक झडतीस
खर्च लिहिणे. हिसेवी मजुरा पडतील. ठाण्याची बंदोबस्त उत्तम करीत जाणे. जाणिजे
रा छ * ९ माहे रावळ. गढी व ठाण्यांत दाख गोळी प्रसंगात्तरूप लागेल ते कार्या
कारण खर्च करणे. मजुरा पडतील. जाणिजे छ मजकूर. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

बार

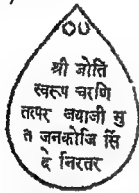
---

(२३८) शाहणे मूळ रान्द 'सेहेना' असा असून त्याचा अर्थ टेहळणी करणारा, चौकीदार
असा आहे.

२०६

लेखांक [२३३]

श्री * संवत् १८१९ मार्गशीर्ष शुद्ध ३
[१८ नवंबर १७६२]

राजश्री आखेरामजी [पचोली] गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य त्त्नो जनकोजी सिंदे रामराम सुत-
सन सलास सितेन मया व आलफ. देणे 'हुजूर पागा' वगैरे किरकोळ व तोफखान्याकडे ता
राजश्री आपाजीराम^{२३३} पागेनीस याजकडे खर्चाबद्दल तुम्हाकडोन येवज देविला
येणेप्रमाणे बीग रुपये.

१०,००० उसणवारी कर्जाउ येवज तुम्हाकडे येणे दादा हजार.
९,६८२ बूदी संस्थान येथील खंडणीचा करार आहे त्याप्रमाणे.

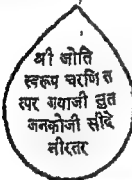
१९,६८२

येणेप्रमाणे एकोणीस हजार सासे व्यासी रुपये तुम्हाकडे[न] देविले आसे.
तरी त सदरहू रुपये मारतुळेच्या पदरी येकुणीस हजार सासे व्यासी रुपये घालोन
पावल्याचे कवज घेणे. जाणजे रा छ * १ माहे जावळ. ' बहुत काये लिहिणे हे
विनंती.

लेखांक [२३४]

श्री * संवत् १८१९ मार्गशीर्ष शुद्ध ४
[१९ नवंबर १७६२]

सिका दुर्वाच्य आहे

राजश्री लालाजी बलाळ कादार प्रा पाटण केशोरायाचे यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य त्त्नो जनकोजी सिंदे दळवत घुरे.

(२३५) आपाजीराम शिंदेगाहींत पागेनीस होता असें तर उघड आहे. पण त्याचें अदनाब
'पागे' की 'बामोळकर' हे गूढ उलगडत नाही. दोनी नावें मात्र सोपडतात एवढी गोष्ट निर्विवाद
आहे. आ आपाजीराम बहुधा 'पागेन' असावा असें वाटतें. कारण की 'आपाजीराम, राधोराम
[पागे] यांचे बंधु' असा एक निश्चयनीय शोध लागतो [२० डिसेंबर १७९४] दुसरे राधोराम

सन सलास सितेन मया अल्फ. सरकारात सरंजाम पाहिजे म्हणोन मकाजी म्हणून व सजनाजी गुजाल यैसे पाठविले आहेत. यासी जिनस बितपसीळ खरीद करून मारानिलेस देणे.

५०० खादिया सनगे थान.

१०० नालमेख रुपये शंभराचे बाजार निरख कडून [छाउन] खरीद करणे.

[५००] १००

म्हणून सदरहू पांचसे खाद्या लांब रुद घट व नालमेख चांगली रूपये शंभराची यैसे खरीद करून मारानिलेस पाठणीहून अथवा कोठ्यातून घेउन देणे आणि कवज घेणे. जाणजे छ २ माहे जावळ. बहुत काये लिहिणे । हे विनंती.

बार

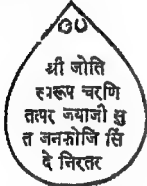
मोर्तन
हुद

लेखांक [२३५]

श्री

* संवत् १८९९ भाष शुद्ध ७

[२१ जनवरी १७९१]

राजश्री लालाजी बलाल व चिमणाजी गोविंद
कमाविसदार पो दाटण गोा

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो जनकोजी सिंदे रामराम सुद्धर-
सन सलास सितेन मया व अल्फ. पो मजकूरी रखवालीस पागा सरकारच्या पाठविल्या आहेत. यासी रोजमरा चंदी येणेप्रमाणे देणे.

२५७ रोजमरा झा छ २६ जाखर ता छ २० रजवपरियेत देणे.

६७ पागा सजनाजी घुले.

९० पागा खुंडोजी कोलथे[ल्हे]^{२४०}.

पाग्याच्या वंडान याचें अग असल्यामुळें खाजकबील पागनिसी जाऊन ती बाळाजी अनंत पिगे यास मिळाली व पुढें ती त्या घराण्याकडेच स्थिरावली भारतेतिहास मंडळ त्रैमासिक वर्ष ९ अंक २ लेखांक १२ तील 'आपाजीराम दामोळकराची' देखील याचें सूत्र जाऊन मिळूं शकते पण त्याबरोबर राघोरामाचें 'पागे' हे अडनाव नमून पदवी होती आणि मूळ उपनाम 'दामोळकर' होतें असें गृहीत धरावें लागेल. उपनामाचा छेप होऊन असली पदानुगामी अनेक नावे प्रचार पावली आहेत. अस्तु. प्रत्यक्ष पुरावा पुढें येईपर्यंत या तर्कवितर्काचें धाऱ्यावर वाहून जाण्याचें कारण नाहीं

(२४०) हा सिंदेशाहींतील एक शिलेदार असून त्याचेकडे स्वतंत्र पागा होती लष्करात 'कोलथानी पागा' म्हणून जी जागा आहे तिच्या नांव पदण्याचें कारण हेच होत.

६२ पागा हैवतराव गुंजाल.

३८ [पागा] विठोजी गव्हाणे.

२५७

८३॥१२ चंदी शा छ २८ जाखरपासोन देत जाणे. दररोजी चंदी कैली बरुले मण चौसेरी मापे.

८१८१ सजनाजी घुले.

८१११॥ खंडोजी कोळथे[लहे]

८॥१ हैवतराव गुंजाल.

८॥१॥ विठोजी गव्हाणे.

८३॥१२

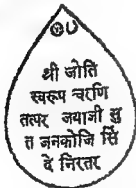
तेल सजनाजी घुले याति दररोज छ २८ जाखरपासोन बजनी ८८१९ दीड पाव देणे.

॥ येणेप्रमाणे रोजभरा चौवीस रोजा दोनसे सतावन रुपये व चंदी दररोज कैली बरुले मण चौसेरी मापे तीन मण अकरा पाहली देत जाणे. पो मजकूरच्या समाईक घैवजी खर्च लिहिणे. हिसेवी मजुरा पडतील. जाणिजे रा छ * ६ माहे रजब. बहुते काय लिहिण हे विनती.

मोर्तब
द्वय

लेखांक [२३६]

श्री

* संवत् १८१९ माघ शुद्ध ८
[२२ जनवरी १७६३]

राजश्री लालजी बल्ल व चिमणाजी गोविंद
कमाविसदार पो पाटण प्रात बुद्धी गोसावी याति.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्नेहा जनकोजी सिंदे रामराम मुरसन
सल्लास सितेन मया व अलफ. पो मजकूरी रखवालीस त्वार पागेचे पाठविले तेथे घेंवारी व.

[त्यासी] कहीवर^{२४१} ताकीद करता छडाई जाली. ते रामई जखमी लोक जाले. त्यासी खर्चाबदल देविले येणेप्रमाणे रुपये.

१० पागा सजणाजी घुले.

३ शंकराजी घुले याच्या तोडावर घोडा लागला सवव

५ नगराच्यास माला मानेस लागला सवव.

३ सकोजी नावले हातात माला लागला सवव.

१०

५ पागा हेंवतराव गुंजाल याजकडील मज्जा माणस तरवार हतास उजव्या लागली सवव.

१५

तुम्हाकडेन पा मजकूर यैवजी देविले असेत. तर सदरहू रुपये मारनुलेच्या पदरी पंधरा रुपये घालोन पावल्याचे कवज घेणे. समाइक यैवजी खर्च लिहिणे. हिसेवी मुजरा आसेत. जाणिजे राा छ ४७ माहे रजव. वहुत काये लिहिणे ! हे विनंती.

मोर्तब
खुद

लेखांक [२३७]

श्री - संवत् १८१९ फाल्गुण शुद्ध १

[१३ फरवरी १७६३]

००
श्री जोति
स्वरूप चरणि
तत्पर जयाजी शु
त जनकोजि सि
दे निरतर

राजेश्री दालाजी वलाल कमाविसदार पो दाटण गोसावी यांसी.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्तोत्र जनकोजी सिंदे रामराम सुरसन सलस सितेन मया व आलफ. हरीसिंग नारदी^{२४२} याजकडील माणसे शेडग्याच्या^{२४३} जुंझात

(२४१) कही झणजे दाणा, चैरण आणणारी लष्करी तुकडी [फार्शाकोश ३१]

(२४२) गारदी झणजे कवाईत शिकलेला सिपाई या वेळी जिंदेशाहीत त्या प्रकारचें सैन्य थोडे का होईना पण होते असे अनुमान ओघानेच करावे लागते त्याचा विस्तार पुढें कळेल

(२४३) कहीवर जे रखवालीस त्वार गेले होते त्याचा पुढारी किंवा नेता शेडगे किंवा सेंडगे अठनावाचा मराम असला पाहिजे.

मोजे हिंगोजे^{२४४} प्रो लाखेरी^{२४५} येथे जाले. ते समई जखमी जाले. त्याजला पाटणी ठेविले. त्यास खर्चावदल रुपये ३०० तीनसे तुम्हाकडोन पाा मजकूरच्या वैजजी देखिले अन्त. तरी सदरद्व तीनसे रुपये गारबाच्या पदरी घालोन पावल्याचे काजज घेणे. जाणिले रा छ * २९ माहे त्त रजव. बहुत काये लिहिणे । हे विनंती.

मोतेव
छर

वार

पैवस्ता छ ८ माहे सावान.

मिती फाल्गुण सुद ९ संवत १८१९

[२२ फरवरी १८६३]

लेखांक [२३८]

श्री

* संवत् १८२० भाद्रपद शुद्ध ३

[१० सितंबर १८६३]

नकल

राजेश्री लालाजी बलाल कमावितदार पाा पाटण गोसावी यांसी

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य खो जनकोजी सिंदे रामराम सुद्धर
सन अर्वा सितेन मया अलफ. देणे गुलराज व नंदराम वकील दिसत शाहा अवदालीचे
श्रीमंत राजश्री दादासाहेबानी देखिले वितपसील.

२,५०० वकील गुलराज रु[प]ये १३,००० पैकी बुंदीवर वरात रु[प]ये १०,५००
वाकी तुम्हाकडून दविले.

१,००० कापड शाहा वा रुपये.

(२४४) हिंगोजे हे गांव नकाशांत मिळत नाही. पण ते बहुला मेझ नवीच्या उत्तरतीरी असले पाहिजे

(२४५) शिंधांच्या व होळकरांच्या सैन्यात परस्पर वितुष्ट गहून ज्या जागेवर उभयतात उद झाले ती ही लाखेरी इतिहासमच्छाच्या परिवर्णाची आहेच हल्ली ती बूंदी राज्यात मोडते.

२,००० हती जाहावली खान रुपये^{२४६} रुपये ३,५०० पैकी परमारे खाचरोद उजन
५०० रुपये येकूण रुपये १,५०० बाकी रुपये दोन हजार.

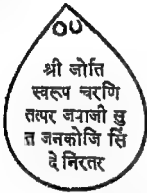
५,५००

येणेप्रमाणे पाच हजार पांचसे रुपये तुम्हावर साल मजकूरचे पाा मजकूरपैकी
देविले असेत. त्यास पाा मजकूरच्या येवजी येवज सत्वर यासी देउन पावल्याचे कवज
घेणे. जाणिजे रा छ * २ मोहे रविलेवळ. बहुत काय लिहिणे हे विनती.

लेखांक [२३९]

श्री * संवत् १८२० भाद्रपद वद्य ११

[३ अक्टुबर १७६३]

राजश्री लालाजी बलाल

कमाविसदार पाा घाटण गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोा जनकोजी सिंदे रामराम सुरसन
आर्वा सितेन मया व अलफ. पाा मजकूरची मामलत तुम्हाकडोन दूर^{२४७} करुन साल मजकूर
पासून राजश्री अनंदराउ रुद्र याजकडे सांगितली असे. तरी तुम्ही अमळ दखल न
करणे आणि साल मजकूरी पोा मजकूरचा वसूल तुम्ही घेतला असेल तो मारानिलेकडे
देणे. जाणिजे रा छ * २५ माहे रविलेवळ. आणि खर्च नेमणूकेपैकी मजरा घेणे.
जाणिजे छ मार. ३ बहुत काये लािा हे विनंती.

वार

पाा छ ७ माहे रविलाखर.

मिती अश्विन सुद्य ९ मंदवार.

[१५ अक्टुबर १७६३]

(२४६) हा अहमदशाहा अवदालीचा वजीर होता [वखर १४६ राजवाडे खड १ लेखांक २४६]
एतज संवर्षी दुसरे सिक्किमोहरी पत्र आहे ते येथे दिलें नाहीं.

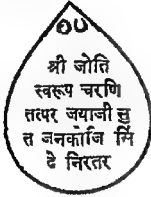
(२४७) या वेळी कोणत्या विशेष कारणांमुळे लालाजी गुलगुले याजवर रोष होउन ही त्याजकडील
कमावीन दूर साली होती हे वर्त सांगता येत नाहीं तथापि ती सत्वरच परत मिळाली. [लेखांक २४०]

लेखांक [२४०]

श्री

* संवत् १८२१ आषाढ वद्य ९

[२२ जुलै १७६४]

राजश्री लालाजी बलाल प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य लो जनकोजी सिंदे रामराम सुरसन
खमस सितेन मया व अलफ. पा मजकूर येथील मामलेत राजश्री आनंदराव रुद्र याज
कडून दर करून साल मारी तुम्हास कमाविस सांगितली असे. तर इमाने इतबारे स्वामी
सेवा करून माहाली वसूल होईल त्यापैकी नेमणूकेप्रमाणे माहाल मजकूरचा खर्च
घेउन बाकी यैवज सरकारात पावता करणे. माहाली आमची तिसरी तकशीम आहे. जो
अकार कच्चा पा मारी होईल त्यापौ हिसेरसीद तुम्ही यैवज घेतून सरकारात पावता
करणे. जाणिजे छ * २२ मोहरम. ' बहुत काय लिहिणे हे विनती.

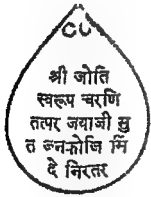
बार

लेखांक [२४१]

श्री

* संवत् १८२१ आषाढ वद्य १२

[२५ जुलै १७६४]

राजश्री लालाजी बलाल कमाविसदार
प्रा पाटण केशवरायाचे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य लो जनकोजी सिंदे रामराम सुरह-
सन खमस सितेन मया व अलफ. तुम्हास नेमणूक सालीना वेतन रुपये.
१,००० कमाविस साल मजकूरापासून सांगितली वेतन रु.
४०० प्रा मारवी फडनीसी पेशजीपासोन तुम्हाकडे करार आहे. तेणे प्रा वेतन

पेशजीप्रमाणे

रुपये.

१,४००

येणेप्रमाणे येक हजार च्यारेसे रुपये सालीना नेमणूक करून दिल्ली आसे. सदरद्व
 येवज प्राा मारी उगउन घेणे. झडतीस खर्च लिहिणे. मजुरा आसे. पहिली सनद हरवली
 सबब दुसरियाने करून दिल्ली. सदरद्वप्रमाणे खर्च लिहिणे. जाणिजे छ . २५ मोहरम.
 १ वहुन काये लिहिणे हे विनंती.

वार

लेखाक [२४२]

श्रीरामजी • सवत् १८२१ मार्गशीर्ष शुद्ध ४

[२७ नवंबर १७६४]

नकल

तः सीधश्री सर्ववोपमा विराजमान महाराज महारावजी श्री छत्रसालजी जोग.
 लिखतं राजश्री जनकजी सौंदे केन जश्री जीकी वंचजो. अठाका समाचार श्री जीकी
 कृपासे भला छे. आपका समाचार भला चाहीजे. अपरंच. गोपालराम व्यासजीकी
 मारफत र[ह]वारीकी पाससे सरेकार मे खरीदे उठ नफर २५ पचीस लिये है तिसके रु.
 ३,६२० छतीससे बीस सरकारकी वाकी तुम्हारे तरफ हे. तिसमे सहरदू रु. व्यास
 जीकी मारफत र[ह]वारीकू पोहचाई कवज लेणा. सरकारकी वाकीमे मजरे आवेगे.
 जाणिजे छ ३३ जाखर सुा खमस सितेन मया व अलफ. मिति अगन सुद ७
 संवत् १८२२. सुकाम मुगावली^{२४८}. मोर्तव सुद.

वार

(२४८) ही मुगावली कोणती ? हे निश्चित ठरवितां येत नाही पण या नावाचे गाव इसागढ
 [शिंदेगाही] जिल्ह्यांत विन्याहून पश्चिमेस ७ कोसांवर आहे.

लेखांक [२४३]

श्री

संवत् १८२२ वैशाख शुद्ध ५

[२५ अप्रैल १७६५]

असल वरहुकूम नकल

सिका

राजश्री लालजी बलाल कमाविसदार पाा पाटण गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो॥ जनकोजी सिंदे रामराम सुरसन
खमस सितेन मया अल्फ. राजश्री बाळाराव^{२४९} गोविंद यासी पाा मजकूरची वक्षगिरीची
आसामी साळ मजकूरी करार करून दिल्ली असे. यासी सालीना वेतन रुपये ३५०
साडे तीनसे केले असेत. तर पाा मजकूरचे वक्षगिरीचे कामकाज मशारनिलेच्या हाते
घेउन सालदेरसाल वेतन रुपये साडे तीनसे पाववीत जाणे. हिसेबी मुजरा असेत.
वेतनासिवाये भेट गांवगन्ना परभारे फडनीसाप्रमाणे देवीत जाणे. जाणिजे छ ४
जिलकाद. बहुत काये लिहिणे हे विनंती. मोर्तव सुद.

बार

लेखांक [२४४]

श्री

संवत् १८२२ वैशाख शुद्ध १०

[३० अप्रैल १७६५]

नकल

राजश्री लालजी बलाल

कमाविसदार प्राा पाटण प्रांत बुंदी गोसावि यासि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो॥ जनकोजी सिंदे रामराम सुरसन
खमस सितेन मया अल्फ. प्राा मजकूर येथे पेशजीपासोन आसाम्या आहेत येणेप्रमाणे
व्यास वेतने समाईक वैवजपैकी रुपये.

(२४५) हा बाळाराव गोविंद [वक्षी] पुढें फार सोळा सुत्सवी म्हणून प्रतिष्ठा पावला. त्याने
महादजी शिंद्यांची विवायगिरी पण केली. याला 'रावजी' या संक्षिप्त नावानेही पुढें संबोधिलें आहे.

७०० गणेश दादाजी हली पुत्र आनंदाराज गणेश.

८०० विसाजीराम मजमदार.

१,५००

येकुण पंधरासे रुपये समाइक येवन पौ दरसाल देत जाणे. पूर्वीपासून समाइक येवजी सदरहू वेतनाचे रुपये पावतात त्याप्रमाणे हलीही पावते करीत जाणे. जाणिजे छ * ९ माहे जिल्काद. बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [२४५]

श्री

* संवत १८२२ आषाढ वद्य ७

[९ जुलै १७६५]

राजश्री लालाजी बलाळ कमाविसदार संस्थान कोटे गोसावी यांसि

स्नो जनकोजी सिंदे दंडवत खुा सित सितेन मया व अलफ. देणे सिंबराम मोरेश्वर कारकून उमेदवार^{२५} रो दोन येकुण रुा ६० तुम्हाकडून देविले असे. तर संस्थान मारच्या येवजी मारनिलेस साठ रुपये करून कवज वेणे. जाणिजे छ * २० मोहरम. हे विनंती.

मोर्तब
सुद

वार

(२५०) उमेदवार कोणत्याही खात्यात नोकरी मिळण्याच्या आशेवर [विनपगारी] काम करणारा हा अर्थ सर्वश्रुत आहेच पण पानिपतोत्तर काळी याचा उपयोग विशिष्टार्थी केलेला दिसतो राजकीय पत्रव्यवहार करणारासच हें नांव मराठी पत्रव्यवहारात लाविलेलें आहे ' X कारकून उमेदवार होळकराचे लष्करात वकीली कामावर असतात [७ मे १८००] X कारकून उमेदवार इंग्रजाकडील वकील मेजर मिलकिन [Malcolm] याजपासी जावसाळाचे कामकाजास आहेत त्यास रोजमुरा [१७ फरवरी १८०४] X कारकून उमेदवार पातशाही लिहिण्याचे कामावर होते त्यास वेतन [४ फरवरी १८०६] X कारकून उमेदवार होळकराकडे वकीलीचे कामावर पाठविलें त्यास रोजमुरेवदल [१४ जनवरी १८०९] वरील वेच्यावरून अलीकडील ' Political Attache ' चा भावार्थ रुढ झाला होता असे स्पष्ट होतें तसेंच उमेदवारी विनपगारी नसे हें वेगळे सांगान्यास नरो आणि त्याच अर्थी येथें हा प्रयोग आलेला आहे [लेखांक २४६, २५२]

२१६.

लेखांक [२४६]

श्री * संवत् १८२२ आषाढ वद्य ७

[९ जुलै १७६५]

राजश्री लालजी बळाळ
कमाविसदार संस्थान कोंढे गोसावी यांसी.

स्नाा जनकोजी सिंदे दडवत सुद्धरसन सित सितेन मया व अल्फ. देणे
विठ्ठलराव देशमुख श्रीगोंदेकर कारकून उमेदवार बाजळ रोजमुने दोन येकुण रुपये
३१० येकुण तीनसे दाहा तुम्हाकडून देविले असेत. तर सदरद्व तीनसे दहा रुपये
संस्थान मारच्या पैबजी मारनिलेस पावते करून कबज घेणे. तीनसे दाहा पावते
करणे. जाणिजे छ २० मोहरम. हे विनती.

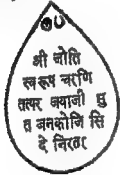
मोर्तग
झर

बार

लेखांक [२४७]

श्री * संवत् १८२३ आषाढ शुद्ध

[२० जुलै १७६५]

राजश्री लालजी बळाळ
कमाविसदार ग्रा पाटण केशवरायाचे गोसावी यांसी.

अवंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य लो जनकोजी सिंदे रामराम लुा
सित सितेन मया व अल्फ. तुम्हास नेमणूक सालीना वेतन बारमाही येकुण रुपये.
१,००० कमाविसदार वेतन पेशजी गुदस्ता ग्रा रुपये
४०० ग्रा मारची फडनीसी पेशजीपासून तुम्हाकडे आहे. वेतन पूर्वकत ग्रा रुपये
३५० बाळजी गोविंद बसीगिरी रुपये
२५० बाबूराव गुणाजी कारकून पेशजी ग्रा रुपये
२,०००

येणे प्रा दोन हजार रुपये सालीना नेमणूक करून दिल्ली असे. सदरहू येवज उगडन घेउन झडतीस खर्च लिहिणे. मजरा पडतील. जाणिजे छ * १ माहे सफर. ११ बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

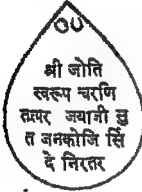
मोर्तब
मुद

बार

लेखांक [२४८]

श्री * संवत् १८२२ श्रावण शुद्ध २

[२० जुलै १७६५]

राजश्री लालाजी बलाल

कमाविसदार प्रा घाटण केशोरायाचे गोसावी यांसी

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो ज्ञानकोजी सिंदे रामराम सुरसन सित सितेन मया व अलफ. प्रा मार येथील मामलत पेगजीपासून तुम्हाकडे आहे. त्याप्रमाणे हली साल मजकूरी कमाविस आमच्या हिशाची तुम्हास सांगितली आहे. तर इमाने इतवारे सेवा करून आपले उर्जित करून घेणे. माहाली वसूल होईल त्या पैा नेमणूकी प्रा महाल मजकूर खर्च घेउन वाकी येवज सरकारात पावता करणे. माहाली आमची तिसरी तकशीम आहे. जो आकार कच्चा होईल त्या ११ प्रा हिसेरसीद तुम्ही येवज घेउन सरकारात पावता करणे. जाणिजे छ * १ माहे सफर. ११ बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
मुद

बार

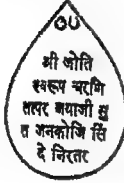
जे.कां. [२४९]

श्री

* संवत् १८२२ श्रावण शुद्ध १

वेदक

[२२ जुलै १७६५]

राजश्री लालजी बलल कादार सस्थान कोटे गोसावी यांसी.

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्ये स्तोत्रा जनकोजी सिंदे रामराम तु
सित सितेन मया व आलफ. देणे राजश्री आच्युतराव^{५५१} गणेश याणी खासगत बोडा १
बौ रो नित्यानंद भटजी [कोटेकर] याजपासून घेतला. त्याची कीमत रु० २,०००^{५५२}
मुम्हाकडून देविले आहेत. तरी सस्थान मार येथील खंडणीचे ऐकजी भटजी मार यास
दोन हजार रु० देउन कबज घेणे. जाणजे छ * ३ भाहे सपर. ११ बहूत काय लिहिणे
हे विनंती.

भार

(२५१) रामचंद्र गणेश याची योजना काही कारणांमुळे तात्काळ होऊं पावली नाही व पुढें केली
असता ती शिंयांस कितपत रुचेल याचा विचार होऊन नारोसंकराची [नासबारी] सुतालकी ठेवून त्याचे
बतीनें या अच्युतराव गणेशाची स्थापना झाली नारोसंकर राजेबहादूर यास स्वतः सुतालकीची
कालसा नवून कांही खास कारणास्तव ही गोष्ट त्यांनीं स्वीकारली असावी असें वाटतें याबद्दल पुढें
बोध्य स्थली विचार केला जाईल.

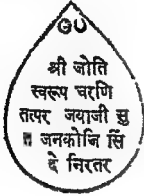
(२५२) तात्कालीन मुत्सद्दी लोकांस बोख्याची किती आवड होती व ते त्याकरिता किती पैसा
खर्च करीत असत याची बरीच कल्पना या पत्रावरून करता येते वाढ्याची शुलशुले याच्या वेळे
पासून कोठा हें शिंदेबाहीस लागणाऱ्या बोख्याचें केंद्रच झाल्यासारखें होतें स्वयं शिंद्यासाठीं तर तेथून
बोडे येतच असत [लेखाक २, ४, ५६] एण सरदार, मुत्सद्दी यांची बोडेखरेदीदेखील तेथेंच होऊं
लागली व ती इतकी कीं, सह्यादजी शिंद्यांनीं आपल्यासाठीं एक स्वतंत्र बाबुकरवार ठेवून सैन्याकरिता
बोडे तेथून भागविण्याचा प्रबंध करावा लागला होता; ह्या संबंधनें पुढें ओघानेंच स्पष्टता होणार आहे.

लेखांक [२५०]

- श्री

* संवत् १८२२ श्रावण वद्य ११

[१२ अगष्ट १७६५]

राजश्री लाळाजी ब्रलाल कादार ग्रा पाटण गोसावी यांसी.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य जो जनकोजी सिंदे रामराम सुहूरसन
सित सितेन मया व आलफ. देणे कारकून वेतन समाइक

८०० विसाजीराम^{१५३} मजमदार

७०० अनंदराव गणेश [१]

१,५००

येणेप्रमाणे पंधरासे रुपये पूर्वीपासून चालत आहेत. त्याप्रमाणे करार केले असेत.
तर सालदरसाल समाइक तीन वाटणीत पावत आहे त्याप्रमाणे देणे. दुसाल रुपये.

१,५०० सन खमस साल गुदस्ता.

१,९०० सन सित

३,०००

तीन हजार रुपये सन मजकूरी समाइक पैवजी देणे. पुढे दरसाल पंधरासे रुपये
समाइक तीन वाटणीत पावते करीत जाणे. जाणिजे छ * २४ सफर. १८११ बहुत काय लिहिणे
हे विनंती.

बार

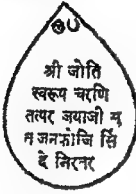
(२५३) ' विसाजी त्रिंबक, विसाजीराम व विसाजी रामचंद्र ' ह्या नावाच्या तीन व्यक्तींपैकी ह्या
विसाजीराम मजमदार कोणता हे निश्चयात्मक सागतां येत नाही.

लेखांक [२५१]

श्री

* संवत् १८२२ फाल्गुन वद्य ९

[५ मार्च १७६६]

राजश्री लालाजी बलाल

कमाविसदार सस्थान कोटे व पा पाटण गोसावी यासि

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्ये लो। जनकोजी सिंदे रामराम सुहरसन
सित सितेन मया व अलफ. देणे राजश्री बाळाजी गोविंद धकीळ यास रुपये.
५०० श्रीमंतानी देविले ते वरात पेशव्याची रुपये.

५०० आर्जवाच

१,०००

त एक हजार रुपये तुम्हाकडून देविजे आहेत. तर मशारानिलेस दाहासे रुपये हर
येक ऐवजी पावते करून कवज घेणे. जाणिजे छ * २३ रमजान. ' बहुत काय लिहिणे
हे विनति.

बार

लेखांक [२५२]

श्री * संवत् १८२३ अधिक चैत्र वद्य ४

[३० मार्च १७६९]

नकल यथाप्रत

राजश्री लालाजी बलाल कादार सस्थान कोटे गोसावी यांसी

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तो। जनकोजी सिंदे दडवत सुमा सित

(२५४) बाळाजी गोविंद या नांवाच्या अनेक व्यक्ति असून त्यापैकी एकाची वरील पत्रे संग्रही
आहेत पण ती ही व्यक्ति अमुरुच असावी असे निश्चयात्मक सांगता येत नाही पुढे योग्य स्थळी याचा
अ.पोअर उलगाडा होईल.

(२५५) आर्जवाच ह्यागजे मेठ, नजर, मदत, इनाम या परिघाये नैमित्तिक देणगी असा अर्थ होतो.

सितेन मया व अल्फ. देणे पागा पथके यासी अर्जवाव

रुपये

६,००० पा रावो हरी [१]

४,००० पा: विसाजीराम.

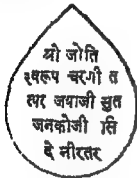
१०,०००

यकुन दाहा हजार रूपये तुम्हाकडून देविले असेत. तर साल मजकूरच्या घांस दाण्याचे येवजी सदरहू रूपये मारानिलेस पावते करून कवज घेणे. जाणिजे छ ॥ १८ माहे सवाल. ' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [२५३]

श्री * संवत १८२३ अधिक चैत्र शुद्ध १४

[२५ मार्च १७६६]

राजश्री लालाजी बळाल कादार सस्थान फोटे गोसावी यांसी

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य कोठा

जनकोजी सिंदे रामराम घुा

सित सितेन मया व अल्फ. तुम्हाकडून येवज आला वितपसील

रुपये

२००

अंताजी कारकून उमेदवार अर्जवाव

रुपये

१००

कुमाजी ग.ढवे^{२५६} सिलेदार हुजरात नालवंदीच्या बरातेपैकी

५६१॥

कापड आले त्याज वा

रुपये.

(२५६) कुमाजी गाढवे हा शिंदेबाहीत शिलेदार होता हे तर या पत्रावरून कळते. इतकेच नव्हे तर 'हुजरात' पैकीं अमन्यामुळे तो साधारण शिंदेदार नसावा असा भास होतो. 'फकीजी गाढवे' या नावाचे एक घराणे शिंदेबाहीत बरेच प्रतिष्ठेस आले होते त्याचा कार्यक्षेत्रसंबंध विशेषतः रुखन भारवाडकरांनी राहिल्यामुळे ते तसे होणे अगदी स्वाभाविक होते त्या ऐतिहासिक घराण्यानीं या

१५३,॥ किरकोळ जिनस बा .

रुपये.

१,०१५४०.

येकुण येक हजार सवा पंधरा रुपये सरकारात परभाण्याकडे जमा असेत, सस्थान मजकूर येथील हिसेवी मजुरा दिल्ले जातीळ. जाणिजे छ १३ माहे सवाल. १' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
अद

नार

कुमाजीचा कोणी संबंध होता किंवा काय हें सांगण्यास आता साधन राहिले नाही. हे चरणें निर्वण आत्म्यामुळे त्याचें कागदपत्र मिळण्याची देखील फारशी आशा वाटत नाही

—६—

ॐ

श्रीमंत दत्ताजी पाटील शिंदे
यांचा असल पत्रव्यवहार.

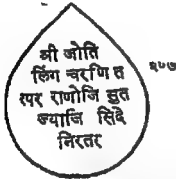
१८१०-१८१६ विक्रमी.

—०३१६—

लेखांक [२५४]

श्री * संवत् १८१० आश्विन शुद्ध ३

[२९ सितंबर १७५३]

राजश्री नारो गोपाळ गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी अऊकृत राजमान्य स्तोत्रा दत्ताजी^{२५८} शिंदे दडवत. सुमा
अर्वा खमसेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाा ते पावले. तेथे प्रात कोटेकर माहाराजजी याज

(२५७) दत्ताजी पाटील शिंद्यानी जे हें जयार्जाचें 'सिकामोर्तेव' वापरले आहे त्यावरून असें दिसतें कीं शिंदे राजघराण्यातील पुरुष आपापले सिकें मोर्तेव निराळें तयार करीत नसत राज्यकर्त्या व्यक्तीचाच सिका उपयोगात आणीत होते किंवा प्रसंगविशेषी राजमुद्रप्रमाणे ठसे वेगळे तयार करवून वापरीत असत [लेखांक २६३, २९५] हा प्रथात केवळ पुरुषापुरताच होता असें नव्हे तर राज-स्त्रियांनीं सुद्धा तोच क्रम स्वीकारिला आहे [लेखांक २६१]

(२५८) जयाजी आपा शिंद्याचे सहोदर धाकटे बंधु होत राणोजीचे हे द्वितीय कीं त्रितीय पुत्र यासंबंधीं अजून वाद आहे दत्ताजी द्वितीय पुत्र होते असें इतिहासकार झणतात. पण क्षीरसागरनें

कडील मार व राजश्री भटवोजी राजाले याचा मार लिहिला तो तपसीले कळला, वैशास आमचे लोक त्या प्रांते यावयास तयार जाले असेत. राजश्री सदासिब गोपाळ [कमाविसदार] बुंदीकर याज बराबरी सीधच राा होत आहेत. सरकारच्या पैक्याची तयारी करउन सत्वर पाठवितात म्हणून ला। तरी उत्तम आहे. पैका जळदीने आळा तर त्याचेच बरे असे, पैकज सत्वर येईल ते करणे. राजश्री बाळाजी येशवंत [महायात्रेहून परत] आले^{१५१} म्हणोन ला। तरी खास सांगोन कोठ्यास येताच हुजूर येणे म्हणून सांगणे. लौकर पाठवणे, छ* १ जिल्हेज, बहुता काय लिहिणे हे विनती.

श्री
मोर्तेण
सुद

लेखांक [२५५]

श्री

* संवत् १८१० आश्विन शुद्ध १०

[७ अक्टूबर १७५३]

श्री जोति
लिंग चरणि व
स्वर राणोजि सुत
जयानि सिंदे
निरतर

राजश्री बाळाजी येशवंत प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

राजमान्य स्तोा दत्ताजी सिंदे रामराम, सुमा अर्बा खमसेन मया अलफ, हुम्मी पत्र पाठविछ ते पावळे. तेथे प्रांत मजकूरचा पैका सिंद जाहला आहे. सत्वरीच रवाना होणार असे म्हणून लिहिछे ते कळले व श्री महायात्रा करून घरी आळा. मेटीस येतो म्हणून लिहिले, तरी बहुत उत्तम आहे. सरकारचा पैका मातवर हुजूर येईल ते करणे. येविती हे नै न करणे. जाणिजे छ * ९ माहे जिल्हेज. ११ बहुत काये लिहिणे हे विनती.

श्री
मोर्तेण
सुद

वंशावलीत तसें काहीं झटलें नाहीं तो हें [द्वितीय] स्थान जोतिबास देतो [वंशावली पान २] आणि ही कल्पना शाळावलीस संमत असावी असें वाटते [पान ३, ५] जोतिबाचा उल्लेख १७३४ पासून अपून दत्ताजीचा १७९० सात येतो आणि तोहि जोतीबा सिंदे [बरबासागर प्रांत ओरसे येथें] लढाईत पडल्याचे 'सचीन' आला आहे अर्थात् जोतीबाच्या पश्चात् दत्ताजीस प्राप्तमुख आले असावे अस्तु उभयतांच्या स्त्रिया त्यांच्या पश्चात् बरीच वर्षे जिवंत होत्या. त्यांचा पत्रव्यवहार जर मिळाला तर याचा निर्णय शक्य आहे

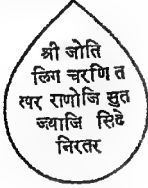
(२५९) बाळाजी येशवंत गुलगुल्यास महायात्रेसाठी फार दिवस लागले नाहीं त्यांचें पश्चात् कोटा येथील ककीलीचें काम नारो गोपाळ करित होते असें समजते. [रामाजी अनंत दाभोलकर २९ सितंबर १७५३ व लेखांक २५४]

लेखांक [२५६]

श्री

* संवत् १८१० कार्तिक शुद्ध ८

[३ नवंबर १७५३]

राजश्री वाळाजी येशवंत प्रांत कोटे गोसावी यांसी.

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नेहा दत्ताजी सिंदे रामराय सुमा अर्वा खमसेन मया अलफ. तुम्हाकडून राजश्री त्रिंबक सभाजी हुजूर आले. याणी कितेक प्रकारे वर्तमान सांगितले. यावरून कळले. 'हुजूर दर्शनास [तुम्ही] येत होता त्यास श्रीमंत राजश्री [रघुनाथराव] दादासाहेब व राजश्री मलारराव होळकर यांसे शैल्यसहवर्तमान प्रांत मारी गेले सवब खोळवा^{२६०} जाहला. म्हणून कितेक अर्थ सांगि [त] त्या प्राा कळो आले. आम्ही मुहूर्त करून त्या प्राते यावयासी उजेनीहून कूज करून निघालो असो. तीर्थरूप राजश्री दादा साहेबही^{२६१} रेवे^{२६२} वरी आलेसी त्याची पत्रे आली. जलदीनेच लस्करास येणार असेत. लस्कर मकुंदवारिया सन्नीध आल्यानंतर तुम्ही पुढे मेटीस येणे. सबिस्तर वृतात त्रिंबक सभाजी तुम्हास लिहितील त्यावरून कळेल. 'जाणिजे छ * ७ मोहे मोहरम. वहुंत काय लिहिणे हे विनती.

(२६०) 'थालनेरीहून उभयता सरदारसहवर्तमान हिंदुस्थान प्राती येत असो. ' [राजवाडे खंड १ लेखांक २७] याचा अर्थ दत्ताजी सिंदे दादासाहेबाबरोबर आले [व ते उज्जयनीस थाबले] असा होतो कारण जयाजी तर देशीच मागे राहिले होते ते या वेळी 'रेवेवरी' [किंवा हिरवेवरी?] आल्याचें दत्ताजीच सांगतात तेव्हा 'जयाजी थेट हिंदुस्थानात जातो [दत्ताजी थालनेरास x मिळतो हें खरे पण] सर्व मिळून रजपुतान्यात जातात' असे जें अनुमान राजवाड्यानें केलें आहे ते शिवापुरते तरी बरोबर नाही [ऐप्र पान १५]

(२६१) 'तीर्थरूप दादासाहेब' ह्याजे जयाजी आपा सिंदे होत. दत्ताजी हे जयाजीस 'दादा साहेब' ह्याणत-असत असें आता स्पष्ट कळतें

(२६२) 'दादा साहेबही रेवेवरी आले' किंवा 'हिरवे वरी आले' असें वाचावें? बहुधा 'रेवेवरी' असावे असें वाटतें. कदाचित् 'हिरवे' असलें तर तें ताळुके पाचोरे जिल्हा खानदेश यातील 'हिरवे' तर नव्हे?

लेखांक [२५७]

श्री * संवत् १८१५ आश्विन वष २
[१८ अक्टुबर १७५८]

सिका स्वारी

नकल

राजश्री बाळाजी यशवत कमाविसदार प्रा फ़ोटे बंगरे गो.

अताडिन रुक्षी अलंछन राजमान्य खो दताजी सिंदे रामराम सुा
निसा खमयेन गया व अल्फ. तुम्ही पत्र पाठविणे ते पावले. छिा वर्तमान सविस्तर कळणे,
' राजश्री मल्हाराउ होळकर याचा गिरोप नोटेकर रागडियासी मुकुंदवारी गेल्याखेरीज
होत नाही. त्याची गरावेरी आम्हास आता येतली पाहिजे. याल्ख मुकुंदवारीपावेतो लस्करा
समागमे येणो. उपरानीका साहेबाफडे येनो म्हणोन छिा. तरी रैन्यासमागमे मुकुंदवारी
पावेतो येणे. तेथून आता येउन उजनीस येणे. आम्ही आमझरि ते या कडे गेले
आहोन. आमझरियाचा राजा आमझरियाहून स्थानभ्रष्ट होउन गेला. मेटला नाही. त्यास
आमझरियास ठाणे ठेउन बंदोबस्त करून उजनीस येतो. भेटीनंतर वर्तमान कळेल'. प्रा
पाटणचा हिस्से पाठवित तो पावला गरंत तुम्ही आल्याखेरीज प्रा मजकूरच्या हिस्सेबाचा
फदशा होत नाही. इडिया सोला हजारच्या उजनीच्या पाठविल्या त्या पावल्या. येवज
उजनीस जमा जाल्यावर पावल्याचा जान पाठउ. लाला देवीदास [यास इकडे] पाठविला
म्हणोन छिा. त्यास मारनिले येथे आला नाही. कळले पाहिजे. जाणिजे छ * १५ सफर.
बहुत काय लिहिणे हे विनंती. मोर्तेव सुद.

पैा आश्विन वष ११ शुक्रवार.

[२७ अक्टुबर १७५८]

---

(२६३) या नावाचे एका लहानसे राज्य मालव्यात धारानगरीचे पश्चिमेस असून ते शिंद्याचे
अंकित होते १८५७ चे बंडात ते सर्वस्वी रालरा घाले. तेथील राजा जातीचा रजपूत राठोड होता.
दुस्तीगांववाले स्वतास त्याचे वंशज म्हणवितात.

लेखांक [२५८]

श्री * संवत् १८१५ आश्विन वद्य १०
[२६ अक्टोबर १७५८]

राजश्री बाळाजी यशवंत कादार प्रांत कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्त्रो दत्ताजी सिंदे रामराम सुहृदसन
तिसा खमसेन मया व अलफ. राजश्री कृष्णाजी पवार व राजश्री जिवाजी पवार यासी
यांच्या हिशाची वरात पेशजी तुम्हावरी दिल्ली आहे व हाली चिरंजीव राजश्री जनकोजी
सिंदे यानी सन समानची वरात तुम्हावर दिल्ली आहे. त्यास पेशजी वरातेचा पैवज बाकी
राहिला आहे. तो व हल्ली वरातेचा पैवज वाटणीप्रमाणे मारानिलेचे कमाविसदारास पावला
नाही म्हणून विदित जाले. तरी मारानिलेची वाटणीचा पैवज पावता करून कबज घेणे.
याविशी फिरोन बोभाट येउ न देणे. वरातेप्रमाणे रूपये देणे. जाणिजे छ * २३
सफर. बहुत काय लिहिणे ॐ हे विनती^{२६४}.

बार

लेखांक [२५९]

श्री * संवत् १८१५ कार्तिक शुद्ध ८
[८ नवंबर १७५८]

सिका खारी

राजश्री बाळाजी यशवंत गोसावी यासी.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्त्रो दत्ताजी सिंदे रामराम सुरसन
तिसा खमसेन मया व अलफ. चिरंजीव राजश्री जनकोजी सिंदे यानी करार मदार केला.
त्याचे वायदे वाधून दिल्ले आहेत. वायेद्याप्रमाणे ताकीद करून पैवज सरकारात पावता
कीजे. करारामधे तफावत पडली तर उत्तम नाही थैसे रागव्यास समजोन सांगोन करार
केला आहे ते रूपये पाठउन देणे. वाइद्यात तफावत न पडे ते करणे. ' आमच्या द्वार

(२६४) हें पत्र मुर्झीच महत्वाचें नाहीं पण त्यानील ' हे विनती ' स्वयं दत्ताजी शिंद्याची आहे.
त्यावरून दत्ताजीस लिहिता वाचता येत होते इतकेंच नव्हे तर जमाखर्चाचे कामी ते बरेच स्वच्छेले
होते असें दाखविणारी अनेक फिरकोळ पत्रें संग्रही आहेत.

श्री * संवत् १८१५ मार्गशीर्ष शुद्ध १
[१ दिसंबर १७५८]

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य लो दत्ताजी सिंहे रामराम सुहृसरन
तिसा खमसेन मया व अलफ. तुम्ही सरकारात जिनस दिव्हा बितपसील.

१,४१० श्रीमंत राजश्री पाटील बाबा^{२६} च्या देवपूजेकडे दागिने.

(२६६) जयाजी व जोतिबा शिंदे यांच्या पश्चात् दत्ताजीने हे विशेषण कोणास अनुलक्षून घेतिले आहे ? वयमान पाहतात साबाजी शिंदे तर वडील होतेच पण शाकवलीनुसार तुकोजी देखील वयमान वडील संभवतात [पान ३] आणि हे दोघेच काय ते ह्या वेळी जिवंत होते मग तिसरी अन्य व्यक्ती कोण असावी ? तुकोजीविकयी कोणास कांही कल्पनिकप असला तर त्यांना जाऊं धा पण त्याचे जागी साबाजी तर येतील की नाही ? आणि जयाजी व दत्ताजी या उभयवर्तीचे वर्णनास पात्र होतील की नाही ? [लेखांक ५० टीप ८२] किंवा त्या जागी महादजी शिंदे केजें पहातात ? हा दृष्टिकोण नाचकवर्गांनी लक्षात अरूँ थावा इतिहासकारांनी साबाजीला ‘सगोत्रीसुद्धा’ यालिले नाही मग त्याचा राजघराण्याशी जिन्हाळाच्या निकट संबंध तरी कसा जुळवा ? अथवापुन इतिपर्यंत शिंदेशाहीमीचीच सध्या संबंध होता याविकयी मुळींच मतमेद थक्य नाही त्यांना नाचू धाराय शिंदे यास ‘चिरंजीव’ असें स्वयं महादजी शिंदे यांनी अनेक पत्रां संबोधिले आहेत तेव्हा ‘सगोत्रत्व’ सिद्ध होते राणोजीचे पद्यात् जयाजीनी व तदोत्तर दत्ताजीने ‘[तिर्थरूप] श्रीमंत पाटीलबावा ’ असे जर म्हटले आहे आणि दत्ताजी,

३९८ नंदीवरील कमल रुप्याचे १.

५६१ बाजोट रुप्याचा १.

३५१ तबकडी सोन्याची १.

१,४१०

१,२३२ दुसरे देवपूजेचे साहित्य.

केदारजी, रवलोजी व मातोश्री निंबाबाई ह्या राजधराण्यातील व्यक्तीप्रमाणे साबाजी गिद्याने ज्याअर्थी सरकारी सिक्कामोर्तेब नापरले आहे तर त्याचा अर्थ काय निघतो ? [लेखाक २६८, २६९, २७०] खानाजी जाधवासारखा सिक्कामोर्तेबासबंधी हा अपवाद वाटत असला [लेखाक २६३, २६४, २६६, ते २७१] किंवा जयाजी व जनकोजीप्रमाणे नाते दाखविणारे विशेषण दत्ताजीचे पत्नी साबाजीचे नावाबरोबर स्पष्ट सापडत नसले [लेखाक २६१] फार काय साबाजी शिंदे याचे ' श्रीमंत ' व ' सरकारीपत्राचे ' प्रयोगामुळे सिद्धत्वाचा भास होत असला [लेखाक २६२] तर तो सर्वस्वी तर्क यमत्कार समजला पाहिजे ' कैलास [नासी] तीर्थरूप साबाजी पाटील शिंदे आमचे आज्ञे यांचे बडसीचे आमचे बंधु तीर्थरूप धाराराव शिंदे व चिरजीव रघुनाथराव शिंदे व नारायणराव शिंदे व रवलोजी शिंदे व आमचे चुलत [बंधु] भागीरथराव शिंदे ' असा मानाजी शिंदेने एका पत्नी उलगढा केला आहे [२४ जून १७८६] आणि त्याच सुमारास ' आमचे चुलते तीता नरसिंगराव [मानाजीचा बाप] शिंदे व भागवतराव शिंदे व वयाजी शिंदे [आणि] चुलतबंधु धाराराव शिंदे व मानाजी बाबा शिंदे आणि चुलतबंधु भागीरथराव शिंदे मोकदम मोजे कनेरखेड संमत कोरेगाव प्रात वाई ' असे रवलोजी विन निंबाजी शिंदे यांना आपल्या उपनामासह मूळगावाचा स्पष्टोच्चार केला आहे [८ अक्टोबर १७८६] त्याचाने साबाजी व त्याचे वधाविस्तारासबंधी संकाच राहत नाही. तसेच महादजी शिंदेनाही धारारावांस ' चिरंजीव ' लिहिल्याचे कारण कळते व परस्परांचे नावे दगोचर होते, ऐतिहासिक ' चिटोरे ' द्वार्ती लागल्याखेरीज संशोधकास चकार शब्दही काढिता आला नसला तरी भाववखरकारा-विषयी मात्र तसे झणता येत नाही ' साबाजी शिंदे यांचा पुत्र वयाजी शिंदे ' असे त्याने स्पष्टीकरण जेथे केले आहे तुकोजी, महादजी व बाळाजी शिंदे यांची उत्पत्ति दिली आहे [पान ४३, ७६] तेथे साबाजी संबंधीच संदिग्धता का असावी ? महादजीचे नाते ज्ञात व साबाजीचे अज्ञात होते असे मानावयाचे की काय ? सख्खेसनी वखरकाराच्या या कटाक्षावद्दल साहजिकच शंकास्पद आश्चर्य वाटते. हा भास मलाच नव्हे पण चितामणराव वैद्यास प्रथम झाला आहे [मराठ्यांचे क्षत्रियत्व पान १६] अस्तु त्याविषयी दोपारोप त्यावर ठेवीत नाही असल वखरच जर उपलब्ध नाही तर नकलकाराचे ' नकलेचा ' दोष वखरकाराचे माथी मारणे उचित होणार नाही ओघाने जो विचार आला तो घुचविला आहे वखरकारास प्राधान्य दिले तर ' श्रीमंत पाटिलबाबा ' चे हे कोडे उलगडावे लागेल. भविष्य भाकीताचा अधिकार नाही. ऐतिहासिक पुराव्याच्या पाठिव्यावर असे झणता येते की, हे विशेषण बहुधा तुकोजी किंवा महादजी गिंदे यांपैकी एकास द्यावे लागेल मग ते कोणास ? गोड की ' कड ' वाटो त्यास निरुपय आहे [राजवाडे खंड १३ विषयप्रवेश पान १ आणि नाना पेगवे पान ३८] मातोश्री सख्खेबाई शिंदे या माउलीने ' चिरजीव ' [विजयीभव] असा जो मायेचा आशिर्वाद

४९७ गरुडाचे कमल १.

४१७ वाजोट रुप्याचा १.

३१६ तवकजी सोन्याची १.

१,२३२

२५९

चंद्र रुप्याचा १.

२,९०२

६,१५७ गुगु हाहादाजी गंगावर व तदासिव छ [स]भाजी.

५,६५१ खरीदी उंटे ४६.

१७१ गोणपाट २०६.

१५ सुतली वजन.

११ कांबळे २२ दर.

८९ खाद्या सुार ६६.

१८८ खारवे सुार १२६.

८ चंदी दाणा दौरे.

२२ रसे सुताचे वजन.

६,१५७

५० धिंगेजी पवार सिलेदार हुजरात घोड्याबदल सिरपाव जमीदार पाटणकर
परवानगी श्रीमत राजश्री पाटील साहेब रसानगी रामराव नारायण मुंसी.

९,११०

येणेप्रमाणे नव [हजार] येकसे सवा दाहा रूपये तुम्हास सन समानव्या झडती
खर्ची मजुरा दिले आहेत. जाणजे रा छ * २९ रोवळ. बहुत काय लिहिणे ॐ हे
विनंती.

वार

महादजी शिंदे यास दिला आहे [राजवाडे खंड १३ पत्रांक १७] तो वायफळ जाईल असे नादत
माही. तोतयाप्रकणीं आप्तेष्टभोजनाचा प्रकार जसा दृष्टोत्पत्तीस येतो [खरे भाग २ लेखाक १८९]
तसेच महादजी शिंदे याचावरील पोकळ व निराधार आक्षेपासंबंधी प्रमाण पहावयास मिळतें [शिंदे-
साही पत्रव्यवहार भाग ४, ५ लेखाक २४, १२६]

लेखांक [२६१]

श्री * संवत् १८१५ मार्गशीर्ष शुद्ध १

[१ दिसंबर १७५८]

राजश्री बाळाजी येशवंत गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो दत्ताजी सिंदे रामराम सुद्धरसन तिसा खमसेन मया व आल्फ. प्रा उरमाल येथील साल गुदस्ताच्या घांसदाण्याचा हवाला मुन्ही सरकारचा घेतला होता. त्या पो सरकारा[त] यैवज दिव्हा वितपसील.

२,२२५ गुा राणोजी भोईटे गुा का उरमाल. सन समान छ २६ सावानी वा कवज १.

७,७७५ गुा साबाजी सिंदे याजकडे कोट्याच्या मुकामी भरणा दिव्हा. सन समान छ २७ रमजान प्रा कवज १.

१०,०००

येकुन दहा हजार रुपये हवाल्याबाबत सरकारा [त] गुजारतवार दिव्हे. मारानिलेच्या कवजा सरकारात घेतल्या आसेत. जाणिजे छ * २९ रोबल. १ वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

वार

लेखांक [२६२]

श्रीनाथ^{२६७} * संवत् १८१७ कार्तिक शुद्ध २

[९ नवंबर १७६०]

राजश्री लालाजी बलाल गोसावी यांसी.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो साबाजी सिंदे दंडवत विनंती.

(२६७) ह्या पत्राखेरीज अन्य किरकोळ पत्री केवळ साबाजी सिंदे ह्याचें 'श्रीनाथाचे' स्मरण केलें आहे पूर्वेपानिपतीय पत्रव्यवहारात इतरांनीं श्रीनाथाचें स्मरण केलेले नाहीं. [पहा लेखांक ३ दीप ८]

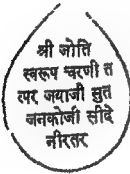
येथील कुशल ताा छ * ३० रविलावल सुा पाणीपत जाणून स्वकीय लेखन कीजे, विशेष. भाद्रपद वदी आमावास्याचे पत्र तुम्ही पाठविले ते पावले. हुंडी करातेचा मजकूर लिहिला तो कळला. त्यावरून श्रीमंतास सांगायचे ते सांगितले.^{१६८} सरकारचे पत्र तुम्हास लिहिले आहे. त्यावरून सर्व कलो येईल. तूर्त आम्हासी आणि अवदालीसी प्रसंग पडला आहे. हे उरकलियावरी त्या प्रांती सत्वरच येऊ. बहुत काय लिहिणे लोभ असो दीजे हे विनती.

राजश्री नारो गोपाल यासी दडवत विनती. तुम्ही लिहिल्याचा मजकूर बरील प्री लिहिला आहे. त्यावरून कलो येईल. बहुत काय लिहिणे हे विनती.

लेखांक [२६३]

श्री

* संवत् १८१८ श्रावण शुद्ध ५
[५ अश्व १७६१]

राजश्री लालाजी वल्लभ प्रात कोटे गोसावी यांस

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोत्र साबाजी सिंदे व खानाजी जाधव रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत जाणे विशेष. 'ठाणे नेणवे येथे लोकांच्या वेगमीस्तव तुम्हांकडून हाली मा[मु]लेते बावत आगाव यायेद्यापैकी रुपये दा [हा] हजार देवविले असतां अद्यापि ठाणे मजकूरास पैका पावविलांत नसा. हे गोष्ट उत्तम न केलीत. ठाण्याचा विचार नालुक. ठाणे सारी फळेव्यांचे लोक येउन मोर्चे खांचे बैसिले म्हणून कळले. लो[कां] भक्षावयास नसेल तर दगा होणार. हे तुम्ही चितांत संमजोन बदनामी तुम्हावरी न ये येते जाणोन हर इलाज करून कोटेकरांस ही माकूल करून च्यार गोष्टी बोलोन त् खांजकडून जरी दिरंग लागलाच तरी तुमचे तजवीजेने दाहा हजार रुपये नेणव्यास राजश्री सदाशिव गोपाल यांजवळ सत्वर पावे ते गोष्ट खांमखा करणे. याउपरी तेथे रुपया न पावला म्हणजे ठाणे मारची बदनामी

(२६८) लालाजी गुलगुल्याने बरावी व्यक्तिरेखा विशेष काय लिहिले होते व ते 'श्रीमंतास' म्हणजे 'शिंद्यास' किंवा सदाशिवराव यास सांगितले हे कोडे सुद्धा नाही 'सरकारी पत्रापुरोषे' श्रीमंत म्हणले बहुधा शिंदेच असावेत असे वाटते.

तुम्हावरुष येईल. हे पद्य चित्तांत आणून जळदीनेच रुपये सदरहू तेथे लौकर पावेत तें करणे. म्हणजे या समयांत तुमचा मजुरा आहे. ठाणे तुम्हीच राखिलेसे होईल. हर तरवद तुम्ही का[ल.] ठाणे मारी दादा हजार रुपये जरूरच पाववा[ल.]सारखा भरवसा तुमचा जाणून हे बरात तुम्हावरी दिल्ली आहे. तरी तरवदेस ढील न करिता रुपये ठाणे मारी लौकर पाठवून त्याची रसीद सत्वर पाठवणे.' रा ल * ४ मोहरम. ' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तम
वृष

पैबस्ता ल २४ माहे मजकूर.

[२५ अगष्ट १७९१]

लेखांक [२६४]

श्री

* संवत् १८१८ आषाढ वद्य १

[१९ अगष्ट १७९१]

श्री जोति
स्वरूप चरणी व
पर जगजी द्युत
जनकोजी सिंदे
नीरव

राजेश्री लालाजी बलाल

कमाविसदार प्रांत कोटे गोसावी थांसी

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नेहा सावाजी सिंदे व खानाजी जाधवराव रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत गेलें पाहिजे विशेष. हाथीच्या मामलतीत हालीचाच वायेदा पहिला येणे. त्या यैवजी प्रांत मार पैजी ठाणे जेणव्याचे बेगमीस तुम्हाकडून देविले रुपये दहा हजार. जरूर काम जाणून मायेने तुम्ही हर तजवीज करून त्यांस यैवज सदरहू पाववाल. हा भरवसा जाणून देवविले. परंतु त्यांस अद्यापि पैका न पावला म्हणून राजश्री सदासिवपंतांचीं पत्रे ठाण्यांहून येतात. तरी हे गोष्ट तुम्हास विधीतांत की काये ! हर इलाजें करून नाजुक काम ठाणे मारचें येंस जाणून थोडकाच यैवज असता तुम्हास चाली जाली नसे. तेव्हां पुढे लाखोंलाख रूपयाची चिन्हेवाट कैसी कराळ ? तुमचे बडिलानी याप्रमाणे सरकार कामे थोर थोर कितेक करीत आले आहेत. हेही चित्तांत तुम्हीं आणून याउपरी तरी थोरपणा धरून सहस्त पत्राचे जागां हें पत्र जाणून पत्र पावतांच क्षिणी रुपये दहा हजार ठाणे मांरी तजवीजेनेच तुमच्या पावेत तें तो अर्थ करणे. म्हणजे तुमचा मजुरा धण्याजबळ

आहे. ठाणे तुम्हीच राखिलेसे होईल. तुमचा भरवसा जाणून वारंवार पत्रे लिहितो. या उपरी ठाणे मार घोमाट न ये ते गोष्ट केली पाहिजे. हे काम बदनामीच आहे. यैसेच राव अखेरामजीसही सांगोन ते व तुम्हीं येकाविचारे होउन पैका सदरद्व लौकरीच तेथे पावे तो विचार हस्तेपरहस्ते हर इलाजे करून होये यैसे करणे म्हणजे उत्तम आहे. रा छ * १५ माहे मोहरम. १ याउपर यैवज बावयासी दिवसगत न लावणे. वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तव
बुद

पो छ १ सफर.

[१ सितंबर १७६१]

लेखांक [२६५]

श्री

* संवत् १८१८ श्रावण वद्य

[२६ अगष्ट १७६१]

श्री जोति
स्वरूप वरणी त
स्वर जवाजी सुत
जन्मकोजी सीदे
नीरकर

राजश्री लालाजी बला

कमाविसदार प्रा फोटे गोसावी यांति.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्यं त्मो सावाजी सिंदे व खानाजी जाधव रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीयं कुशल लेखन करीत जाणे. यानंतर तुम्हीं पत्र श्रावण शुभ १ नवमीचे पाठविले तें येथे वद्य ११ येकादसीस पावले. त्यात मजकूर तपसीले काडून लिहिला त्याप्रमाणें कले आले. 'राजे माधोसिंग फळेबा व दिलीकडील व शहाजाधाचे वृत्त तपसीले लिहिले ते कळले. पुढे आणखीही विरोध वृत्तांत पाठणचे देखील लिहिणे. आळस न करणे. ठाणे [नेणवे] येथे वरात रुपये दाहा हजारची ठाणे मारचे बेगमीस तुम्हाकडून देवविले होते. ते अद्यापि त्यास पाविलेत नसा अपूर्व आहे ! दुष्ठांचा शह त्या ठाण्यास आला असता तुम्हां हा कालवरी सुस्ती केली असा यावरून कोये म्हणावे ! हस्तेपरहस्ते हर इलाजे करून ठाणे मांरी सदरद्व दाहा हजार रुपये सनद वरातेची पावताच तेथे पाववावे. हा तुमचा भरवसा जाणूनच तुम्हाकडून पैका नाजुक कामाकरितां देवविले होते. त्यास या प्रकारचा विचार केला अतः पर तरी योरपणा चित्तांत धरून हर इलाजे कडून वरातेप्रा दहा हजार रुपये ठाण्यास सत्वर

पावेल ते गोष्ट करणे. म्हणजे तुमचे सेवेचा मजुरा असे. तें बरकड रांगड्याचां कारभार आम्हास ठावकाच आहे. मुखे भरवसा तुमचा जाणूनच हे वरात नाजुक कांमाची तुम्हा कडे दिली होती. याउपरी तम्हां लिहिला अर्थ चित्तांत आणून सदरहू रुपये लैकरीच ठाणे मजकूरी पावे ते करणे. ढील सहसा न करणे. रा राव अखेरामजी यासीही ताकीद पत्र पाठविले आहे. हे त्यांस देणे आणि पहिला वायेदा पंधरा रोजाचा होता त्यास फार रोज होत आले. तो पैका त्यासी तगादा करारा प्रां मागोन घेऊन लेहून पाठवणे, जाणिजे छ - २५ माहे मोहरम. १' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सुद

पैवस्ता छ २ माहे सफर.

[२ सितंबर १७६१]

लेखाक [२६६]

श्री

* सवत् १८१८ भाद्रपद शुद्ध ७

[५ सितंबर १७६१]

श्री जोति
स्वरूप चरणीत
त्पर जयाजी सुत
जनकोजी सीदे
नीरतर

राजश्री लालजी बलाल प्रांत कोटे गोसावी यासि

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नेहा खानाजी जाधव रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखनं करीत गेले पाहिजे विशेष. तुम्ही पत्र पा ते पावले. तेथे लिला मार कलो आला. 'जेव्हाच्या गर्मीचा' मार लिला. त्यास याउपरी ही त्याची वातमी आपले तर्फेने ठीकठाक राखोन तत्वता वर्तमान येत जाईल त्या प्रां बरचेवरी लेहून पाठवित जाणे. ढील सहसा न करणे. आम्हीही स्वार व प्यादे [पा]ठविलेच आहेत व श्रीमंत राजश्री सुमेदार साहेबाकडीलही फौज यैसे मातबरच फौजेने तुमच्या खबरीसारखे सत्तरीच कुंदवारीकडे येतो. चिंता न करणे. राव अखेरामजीस ताकीद रुपये आठ हजारची देणव्या वावत वरातेची वाकीची लिहिली आहे. तरी तुम्हीही त्यास

(२६९) - गमां झगजे उक्ताडा, उष्णता पण हा अर्थ येथें नसून तेजी, प्रबलता, जाज्वलता असा आहे

निकड करून मागोन घेउन ठाणे मारी पैवज जळदीनेच पावे येतें करणे. हे नै संहसा न करणे. रां छ * ५ सफर. ११ बहुत काये लिहिणे छेभ असो दीजे A हे विनंती.

मोर्त
हर

लेखांक [२६७]

श्री * संवत् १८१८ भाद्रपद वद्य ११
[२६ सितंबर १८६१]

मी जोति
स्वरूप चरणी व
पर मद्याजी शुभ
जनकोजी सौंदे
नीरतर

राजश्री लालाजी बलाल

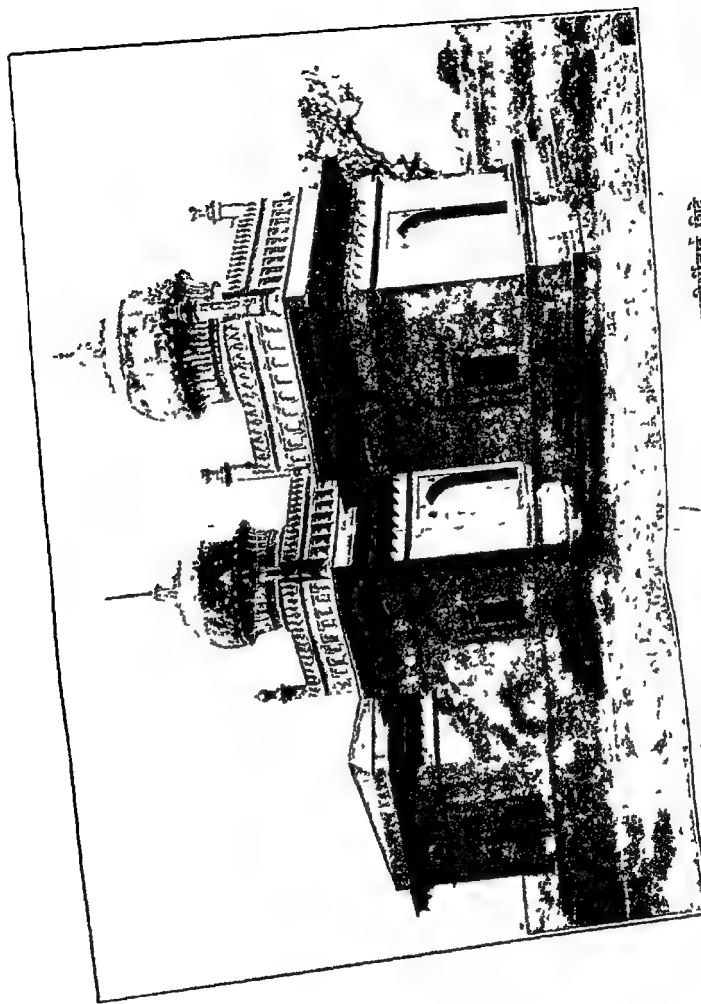
कमाविसदार प्रांत कोटे गोसावी यासी.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोत्र खांनाजी जाधव रामराम विनंती
उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय कुशल लेखन करित गेलें पाहिजे. यानंतर तुमचें
पत्र पूर्वी आलें होते. त्याचे जाबसाल तुमच्या कासिदाजबळ देउन रां केले होते. त्यास तें
कागद त्याजवळून हारवले म्हणून हें पत्र आणखी लािा असे. त्या पत्रांत मार तुम्ही जािा
होता. जे नणवे ठाण्यांस हर इलाजें कडून रुपये सात हजार पाठविले. बाकी
राहिले तेही पोंहोंचवितो म्हणून लािा तें कळलें. बहुत उत्तम केलेंत. बाकीचाही पैवज
यां समयांत त्यांसी जैकरीच पावे तें करावें. हे नै केली न पाहिजे. 'दुसरे कछेप्यानी उणें
चा' सद्ध करून सुरेतरामास पाठणास पाठविला आहे व ठाणे नेणवेंस तोफखाना
फौज पाठवणार म्हणून ऐकिले. त्यावरून श्रीमत राजश्री सुभेदार साहेबांनी व आम्हीं
मिलोन ध्यार पांच हजार फौज इकडून रामपुरे प्रातें वर्त रवाना केली आहे. पु न् दे देसची
ही फौज आणखी आणविलीच असे. सत्तरीच शेवुच्या पारपत्यास येतों. चिता केली न
पाहिजे. वरचेवरी वर्तमान अमित्रांचें वगैरें तत्वताच मनास आणून लिहित जाणे. दीळ
येकंदर न करणे. जाणिजे छ * २६ माहे सफर. ११ बहुत काये लिहिणे A हे विनंती.

मोर्त
हर

(१७०) उणेरें [डनियारा] हें गांव जयपुर राज्यांत असून अजमेरच्या ईशान्येस २० कोसावर आहे.

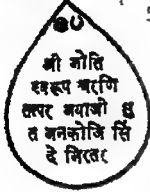

मातो जी निवावाई जिंदे । २० सकुवाई जिंदे ३ भागीचीवाई जिंदे
 [श्रीगोविंद, जिल्हा मुख्यालय]

लेखांक [२६८]

श्री * संवत् १८१८ कार्तिक शुद्ध १०

[७ नवंबर १७९१]

राजश्री लालाजी बलाल गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य प्रति पूर्वक मातुश्री निंबाबाई^{२७१} सिंदे विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीय लिहिणे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. तिकडील सविस्तर अर्थ लिहिला तो कळो आला. येसियासी प्रस्तुत देशी येवनाचा^{२७२} विवाद आहे. त्यामुळे फौजाचा अटकाव जाहाला. त्यास इकडील वंदोबस्त लैकरच होउन राजश्री नारोपं ते त नाना व रा. सटवाजी [१] बाबले^{२७३} फौजेसह त्या प्रांते आळियाउपरी सर्व वंदोबस्त होउन येतील. तुम्ही बरचेवर तिकडील वर्तमान लिहोन पाठवित जाणे. ' जाणिजे रा छ * ९ माहे रबिळाखर. सन इसने सितेन. बहुत काय लिहिणे.

मोतीन
सुंद

(१७१) निंबाबाई ह्या राणोजी शिंथांच्या ज्येष्ठ पत्नी होत. त्याचे पोटी तीन पुत्र व चार कन्या झाल्या असे क्षीरसागर सांगतो. राणोजींच्या दुसऱ्या पत्नी चिमाबाई शिवाय तिसरें एक नाव 'मैनाबाई' असे बखरीत आढळते. दोघीपैकी एकीची तें असलें पाहिजे. रानवडे निंबाबाईचें नाव देत नसून मैनाबाई असें नांव देतो. ह्यावरून निंबाबाईचेंच माहेरचें नांव 'मैनाबाई' असेल तर न कळे. 'निंबाई जयाजीची आई २२ अक्टूबर १७५५ रोजी मृत्यु पावली' असें जें शकावलीकार म्हणतो तें या पत्रान्वये निराधार ठरतें. [पान ८]

(१७२) येवन म्हणजे मोगल, निजाम हैदराबादवाले. यांशीं लढाई दक्षिणेंत चालू होती. [चंद्रचूड लेखांक ५२, ५३]

(१७३) संताजी [सटवाजी] बाबले जातीनें मराठा असून तो शिंदेशाहींत शिळेदारी पयकदार होता. अबदालीच्या युद्धांत जनकोजी शिंदे चायाळ झाले असता त्यांस जानवा बाबले घेऊन आला असें बखरकार सांगतो. [भाऊबखर पान ८२] पण त्यास अन्य लेखी आधार अद्याप पुढें आला नाही. लष्करात सरदार घोसपडे इलीं ज्या बाब्यांत राहतात तो पूर्वी बाबल्यांचा होता. साप्रतही या घराब्याचे वंशज शिंदेशाहींत आहेत. पण त्यांचे पूर्ववैभव आता राहिलेलें नाही.

लेखांक [२६९]

श्री * सवत् १८१८ पौष शुद्ध १४
[९ जनवरी १७६२]

राजश्री लालाजी बळाल बाा [दार] पा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य रनोा खानाजी जाधवराउ दडवत विनती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लेखन करणे विशेष. राजश्री मुलतानजी लांबहाते यासी राा मुभेदारानी [होलकर] आपल्या तीसरे हिगावर वरात पाच हजार रुपयाची दिली. त्यास ग्रा मजकूरी येवज वसूली आला थोडका. भारनिलेस बावयास येवज नाही आणि त्याजला खर्चाची वोट. जाणोन त्याणी आम्हास सांगितले. त्याजवरून तुम्हाकडोन देखिले. त्यास ग्रा मजकूरपैकी १८ वसूली येवज येत जाईल तो समादक झाडून पांच हजाराचा भारनिलेचे पदरी घालणे. राजश्री चिमणाजी गोविंद कमाविशदार द्या होलकर त्याचे पदरी पांचा हजाराचा येवज आची घालणे. पुढे येवज ग्रा मजकूरी वसूल होईल तो आपले हिशात घेत जाणे. जाणजे छ * १३ माहे जाखर. १ बडुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [२७०]

श्री संवत् १८१८ पौष बध ३०
[२५ जनवरी १७६२]

राजश्री नारोबा नाना गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य खाो खानाजी जाधवराउ दडवत विनती उपरी. येथील कुशल जाणोन स्वकीय कुशल लेखन करीत असिले पाहिजे. तदनंतर तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. लिहिले वर्तमान कले आले. राजश्री मुलतानजी बाबा [लांबहाते] नी ग्रा पाटणाची देखरेख करावयासी राजश्री अमृतराउ व चिमणाजीपंत पाठविले आहेत म्हणोन आपल्याकडीलही गृहस्थ पाठउन बावा म्हणोन लिहिले. त्यास आमचा इतबार

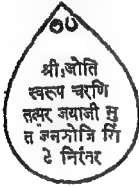
पूर्वपासोन कमाविसदारावर आहे. हाली काही गैरइतबार जाला ऐसे नाही. आमचे इतबारी कमाविसदार आहेत. त्यास सर्वेस्वे तुम्ही आम्हाकडून आहात. आपली खतरांजमा राखोन प्रगण्याची देखरेख करणे. कोणे गोष्टीचा गैरविश्वास येकंदर चित्तात न आणणे. आपले कामकाज करिता ते करीत जाणे, जाणिजे छ * २९ माहे जालाखर, बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

भोक्तव्य
सुद

पौवस्ता छ मजकूर

लेखांक [२७१]

श्री * संवत् १८१९ मार्गशीर्ष वद्य २
[३ दिमबर १७६२]

राजश्री दालाजी बलाल गोसावी यांसी.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य ज्ञो खानाजी जाधवराठ रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून खकीये लिहिणे विशेष. राजश्री राये अखेरामजी [वि] सा रोजाचा करार रुपयाचा करून गेले आहेत. त्याजबद्दल राजश्री सिंदो योगीराज व विसाजीराम याजला पेशजी पाठविलेच आहे. त्याजपासी येवज पाउन लक्ष रूा देणे. बाकी करारा प्रा येवज राहिला तो झाडून राजश्री राधो शंकर व सदासिध गोपाल पाठविले आहे यांच्या पदरी बालणे. येवजास दिवसगत न लावणे. येथे खर्चाची जरूर वहुतच आहे. ते तुम्ही जाणतंजच आहां. तरी कराराप्रमाणे वेदाची झाडियानसी रूा देणे. यानंतर राजश्री संताजी घावटे याज समागमे पौज देउन हुंवेळखंडात^{३४} रवानगी जरूर करावी लागती. त्याजला खर्चास पाहिजे म्हणून उभयेता तुम्हाकडे पाठविले आहे. तरी कौत्यात सावकारापासोन येक लक्ष रूा मेळउन देउन उभयेतास सत्वर रवाना

(२७४) पुढे लघुशत धानिपतानंतर गर्दी झाली होती खरी पण कोठे व काय कारणांमुळे सताजी पावसाची योजना सली हें तसें तरी कळत नाही पुढें कदाचित् सुगावा लागेल.

करणे. सामकारास उजेनीहून हुडी आणून देऊ. तर येविती अनमान न करणे. जरूर जाणून काम सत्वर करणे. जाणिजे राा छ * १६ माहे जावळ. कें बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

पौ मागशिशि वष २ संवत् १८१९. छ १७ मनीह.
[४ दिसेंबर १७१९. १]

लेखांक [२७२]

श्री

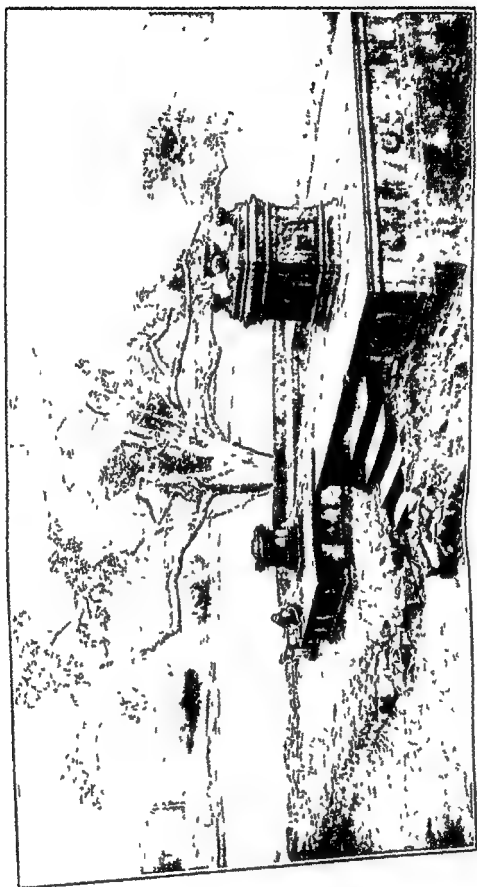
[१७१५. १]

राजश्री जाल्मसिंग गोसावी यांसी.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य ओ खानाजी जाधवराउ रामराम विनंती उपर. येथील कुशल ता छ २६ माहे जाखर जाणोन स्वकीये कुशल लिहित आसिले पाहिजे विशेष. आमच्या वराता कोठ्यावर आहेत तो येवज अद्याप पावला नाही. तुम्ही कारभारात आसोन आमचे कार्य न व्हावे. हे गई करावी हे उत्तम नाही. स्नेह तुमचा आमचा पूर्वीपासून आहे. तरी वरातेप्रमाणे येवज देविजा पाहिजे. याउपर दिवसगत न लावावी. कार्ये सत्वर होये ती गोष्ट करावी. बहुत काये लिहिणे लोभ कीजे हे विनंती.

(१७५) हा जाल्मसिंगजी झाला महाराव गुमानसिंगजी कोटेकरांचा नात्याने मामा होता अलापणी पेशवाईची सर्व सूत्रे जशी नांना फडणवीसाचे हातीं आली तद्वत् कोटेकराचे बाल्यावस्थेत [व तदोपरांत बराच काळ] कोठ्याचा कारभार या जाल्मसिंगजीकडे आला. आणि ही सत्ता त्यानें केवळ आपल्या बुद्धीबळावर सतत ६० वर्षे गाजविली या अवधीत स्वतःचें प्राबल्य वाढवून इतकें स्तोम माजविलें कीं पुढें त्याचे सोईसाठीं आळरापाटणचें स्वतंत्र राज्यच निर्माण करवें लागलें राजस्थानच्या इतिहासांत टॉडनें या झाल्मचे गुणाबुवावर मोठे झोंकदार पोवाडे माईले आहेत. किंबहुना आपल्या काव्याचा तो ' भारतीय चाणक्य ' होता असें वरविणें आहे [Rajasthan vol. II page 399, 403, 423] ' झाला और लाला [जी गुलगुले] करे सो मल ' अशी देशोफिदि प्रचलित आहे. बाबेनेची मराठी पत्रव्यवहार काय प्रकाश टाकणार आहे तें पुढें जापोबाप कजेव.

१. उन्नी साकुबाई सिंदे
 [ज्योत संदीप, पुणे]
 उन्नी केदारली सिंदे.

ॐ

श्रीमंत केदारजी पाटील शिंदे

यांचा असल पत्र व्यवहार.

१८१९-१८२४ विक्रमी

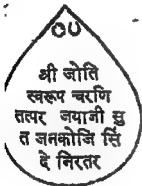
—०४३६०—

वेर्खांक [२७३]

श्री

* संवत् १८१९ चैत्र वद्य ५

[१३ अप्रैल १७६९]

राजश्री खानाजी जाधवराउ सेनापती गोसावी यासि.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्तोत्र केदारजी^{शुद्ध} शिंदे रामराम विनंती उपरी. येथील कुशल जाणून स्वकीये लिहित गेले पाहिजे विशेष. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. लिहिले वर्तमान सविस्तर कळले. 'आम्ही उदईक उजनीस दाखल होणार तेथे

(२७६) हे तुकोजीचे ज्येष्ठ पुत्र व राणोजी शिंद्याचे पौत्र होत जनकोजी शिंद्याचे जीवित्वाची निरांगा झाल्यासरशीं महादजी शिंदे याचे नाव प्रथम जरी पुढे आले तरी वडीलपणा केदारजीकडे होता. पण त्यांचे अंगी राज्यसकट चालविण्याची शक्ति नसल्यामुळे 'सरदारी उभयताचे नावे झाली सिके मोर्तव [ही] दिले गेले, तथापि काहीं विशिष्ट कारणांमुळे ते फारसे प्रचारात आले नाही. 'सारीख २० जनवरी १७६३' पावेतो शिंदेसाहीचे 'घोंगडे भिजत पडले होते सरदारी कोणाला थावयाचा निगाल झाल नव्हता' असे जे विधान राजवाड्याने केले आहे ते या पत्रव्यवहारावरून सोम दिसत नाही [खंड १३ विषयप्रवेच पान २ पत्राक १] तत्संबंधी पुढे सविस्तर स्पष्टीकरण होईल

एक मुकाम करून दूसरे दिवसी दरकूच फौजसुद्धा खासा खारी सडे होउन येतो. पुढे फौज दाहा पधरा हजार पाठवावी म्हणून लिहिले. त्यास फौज नाही पाठवीत. आम्ही आठवे दाहावे रोजी सामील होतो. दरकूच लैवकर येतो. तुम्हास कळावे. ' ' बहु तः काय लिहिणे हे विनंती.

मोक्ष
सुद

लेखांक [२७४]

श्री

* संवत् १८१९ चैत्र वद्य १०

[१८ अप्रेल १७६२]

७७

श्री जोति
स्वरूप चरणि
तत्पर जयानी सु
त जनकोनि सि
दे निरतर

राजश्री खानाजी जाधवराव सेनापतजी गोसावी यांसी.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य खोा केदारजी सिंदे रामराम विनंती. येथील कुशल ता छ - २२ माहे रमजान जाणून स्वकीय कुशल लेखन करीत गेले पाहिजे विशेष. आपण पत्र पाठविले ते पावले. तेथे लिहिले वर्तमान काले आले. ' त्याचा जाबसाल आपल्यास तीर्थरूपानी [महादर्जा शिंदे] लिहिले आहे त्यावरून काले येईल. लौकरीच सडी फोज या पत्रा मागोमाग पावेल. आम्हीही मागाहून लांब लांब मजली करीत येत आहो. तोपर्यंत आपण जल्दाई न करावी. गनीमी काव्याने च्यार रोज असिले पाहिजे. उनावली सहसा न करावी.' ॐ बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

मोक्ष
सुद

लेखांक [२७५]

श्री

* संवत् १८१९ वैशाख शुद्ध ११

[४ मे १७६२]

७७

श्री जोति
स्वरूप चरणि
तत्पर जयानी सु
त जनकोनि सि
दे निरतर

राजश्री लालजी बलल प्रांत कोटे गोसावी यासी.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य खोा केदारजी सिंदे दखत छ्वा

(२७७) केदारजी शिवांस लिहितां वाचतां येत होते जसे आता साधार सिद्ध होते

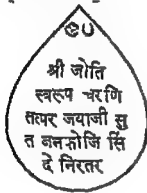
इसने सितेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. लिहिले वर्तमान विदित जाले. साचन्त अर्थ राजश्री खानाजी बाबा [जाधव] यास लिहिला आहे. त्यावरून सविस्तर वृत्त काळो येईल. त्हा रा छ * ९ माहे सवाळ. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तेव
सुद

लेखांक [२७६]

श्री * संवत् १८१९ मार्गशीर्ष शुद्ध १४

[३० नवंबर १७६२]

राजश्री लालाजी बलाल

कमाविसदार प्रांत पाटण प्रांत बूंदी गोसावि यासि.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्नेहा क़ेदारजी सिंदे रामराम सुद्धरसन सलास सितेन मया व अलफ. परगणे मजकूरी तीसरा हिसा राजश्री मल्हारराव होळकर यानी राजश्री त्रिंबकराव शिवदेव यासी दिल्ला. वसियासि श्रीमन राजश्री [रघुनाथराव] दादासाहेब खानी यानी आम्हास सनद पाठविली. ती पूर्ववत्प्रमाणे दोन्ही हिस्से करारच असे. तुम्ही दसरियासी आमल न देणे म्हणोन त्यावरून दोन्ही हिस्सियाची सनद पूर्ववत् प्रमाणे लिहून आला[हि]दा पाठविली असे. त्याप्रमाणे तुम्ही आमल करणे. त्रिंबकराव शिवदेव याचे कारकून पो मजकूरी असतील त्यासी आमल घेउ न देणे. दोन्ही हिस्सियाचा अमल करणे. जाणजे छ * १३ माहे जौबल. ११ बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

मोर्तेव
सुद

पैा छ १८ माहे जमादिलावल

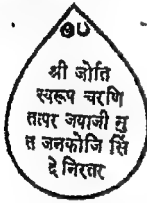
मिती मार्गेश्वर वद्य ५ समत १८१९.

[६ दिसंबर १७६२]

लेखांक [२७७]

श्री

* संवत् १८२० चैत्र शुद्ध ९
[२३ मार्च १७६३]

राजश्री लालाजी बलाल

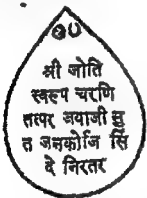
कमाविसदार ग्रा पाटण गोसावी यांसी.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य त्तो केदारजी सिंदे रामराम सुा सदास सितेन मया व अलफ. तुम्हाकडे पूर्वी रा कासीबा वीराचे^{१०८} घोडीविपई येक दोन वेळी लािले असता अमलात येत नाही म्हणोन विदित जाले. त्यास हाली माा [रनि] छे चे घोडीचा पूर्वी लािल्या प्रमाणे वैरण दाणा व माणसास सेर देत जाणे. येविशी अनमान सहसा न करणे. माा [रनि] छे पदरचा जाणून लािले आसे. राा छ * ७ रमजाणे. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [२७८]

श्री

* संवत् १८२० कार्तिक शुद्ध
[६ नवंबर १७६३]

राजश्री लालाजी बलाल कादार ग्रा कोटे गोसावी यांसी.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य त्तो केदारजी सिंदे रामराम सुद्ध सन अर्धा सितेन मया व अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. पांच लक्ष रुपये कोटेका पासून ध्यावयाविशी व आपल्या खासगत खर्चाविशी व पाा पाटणच्या हिशोबाविशी लिहिले त्यास पांच लक्ष रुपये ध्यावयाविशी माहारायास व अखेराभास व तुम्हास सज्जनीच्छ

(२७८) 'रघोजी थोरात चाडोलीकर हा आपले नांव जनकोजी ह्याणून सांगत होता लबाडीत हा कासिबा वीरही होता.' [वाढ रोजनिशी भाग ७ पान २०७] त्याला महादजी शिंद्यान ममतेत घेऊन तोतयाची शर्व बिगे बाहेर काढिली असावीत असे वाटते.

मुकामी [हून] पत्रे लिहिली होती. ते पत्रे राज्याची व अखेरामाची फाइन टाकिली. दूसरे पत्रे लेहून पाठविली. तुमचे. [त्याचे ?] पत्र तुम्हाकडे चुकोन गेले. त्याजवर न जाणे. आम्ही त्या प्रांती आल्यावर रुपये घेतले जाईल. तर्त तुम्ही रुपयाची चर्चा न करणे. तुमच्या खासगत खर्चाविसी राज्यास व अखेरामास लिहिले आहे. ते तुम्हास खर्चास देतील. तुम्हा कडील पाटणचा हिशेब येणे आहे. तो आम्ही हिंदुस्थान प्रांती आल्यावर समजोन घेतला जाईल. इकडील वृत्त ' तर श्रीमंत राजश्री पंत प्रधान खात्रीची भेट गंगातीरी^{१०९} छ १ ११ राखरी जाली. मानसन्मान पूर्ववत्प्रमाणे जाला. छ १ २५ राखरी पुण्यास आलो. जनकोजी सिंदे होउन आले होते. त्याची वासपूस जाली. तो रघुजी थोरत^{११०} चाडोलीकर

(२७९) गंगा हणजे 'गोदावरी' की 'कृष्णा' हे निश्चयात्मक सांगता येत नाही भेट १९ अक्टूबर रोजी जाली त्यापूर्वी भिरज कृष्णातीरी केदारजी व महादजी शिंदे होते असं राजवाळ्याने म्हटलं आहे [खंड १३ पत्रांक १]

१ १९ अक्टूबर १७६३

१ २ नवबर १७६३

(२८०) जनकोजी शिंदे हे १४ जनवरी १७६१ चे भाऊमर्दांत राहिले किंवा पुढे त्यांचे काय झाले हे त्यावेळी कोणास कळू शकले नाही तथापि 'ते लढाईतून निघून जाऊनच्या मुलकांतून लखे जंगल, बीकानेर, अजमेर प्रांते आले' अशी एक वदंता होती दुसरी बातमी अशी आली की 'बीजेपूर सबलगडापलीकडे बैरागियाचे मठी रात्री वस्तीस होते विठ्ठल शिवदेव साजकडील खिजमतगार विठ्ठलराव यांचे पुतण्याच्या शोधास जात होते तो रात्रीचे बैरागियाचे वस्तीस राहिले तेथे खिजमतगाराचे बाबासाहेबास वळखोन रामराम केला तेव्हा एकाती बोलावून व लष्कराची व मरदाराची नावे घेऊन वर्तमान पुसलें तो जाटाची माणसे होती त्यांनी [ही] तर्क करून रामराम केला तेव्हा त्यावर राग केला. ते दूर सरकून बसले प्रात काळी माणसे निद्रस्थ सोडून कूच केले माणसाने बैरागियास पुसले, माणसे करोलीवरून मधुरेस दाखल झाले त्याजवर ठाकरांचे इनामें दिली आनंद केला आम्हीही खुशबकि केली दुसरे दिवशी खिजमतगारास आम्ही व गंगोबा तात्या [चंद्रचूड] शपथ फिरया करून पुसले तो जहालें वर्तमान सिद्धात सांगितलें त्यास दिवसगत लागली, लष्करास पोचालियाचे वर्तमान येत नाही यासुळे चित्तार्णवी आहो वर्तमान येईल तो शुद्धिन असे यजमान नित्यानी दोन तीन कोस चालतात गुप्तस्वर्पे जातात उजनीस जावयास एक मास पाहिजे लष्कर दरमजल गेले म्हणोन गाठ न पडली जिवंत आहेत बहुतांनी दष्टीनी पाहिले, चित्त न करावी' [चितो कृष्ण २८ मे व २७ सितंबर १७६१] ही दुसरीच बातमी मल्हारजी होळकर यास साहाजिकच लागली. त्यावरून त्यांनी खोळंबाकरून मार्गप्रतिष्ठा केली पोहरीचे व विजेपुरचे फारसे अंतर नव्हतें मल्हारजी होळकर शोध घेतल्यावाचून राहिले नसतील तथापि हे 'राजश्री' अगदी जवळ असूनही 'गुप्तस्वर्पे जात' असल्यामुलें मेठीची पाळी आली नसावी तेव्हा साहाजिकच अंका उत्पन्न झाली त्यासंबंधी चिकित्सा होऊं लागली. ती इतकी की 'सितंबर १७६१' चे सुमारास हा 'शक पुराव्यास आला'. तथापि त्याच्या 'सोक्षमोक्षाची' घटका येईना. तोतया दोन वर्षांनंतर 'कुरकुंभास जातो तो दहा चारा हजार फौजेचे तैनात जावते करितो. दोन हजार फौज जमा होते. खाणाखुणाहि त्याजला

निघाला. त्याजला कैद केले. समागमे लोक होते त्यास कैद करून घोडी व वस्त्राभावा गरकारात लाविली. प्रा प्राण येथील मामलत तुमची तुम्हाकडे खमसचे सालापासून दिल्ली जाईल. जाणिजे छ ५ ५९ राखर. 'वहुत काय लिहिणे हे विनंती.

मोर्तब
सद

पेवस्ता छ २० माहे जमादिलावल.

[२६ नवंबर १७६३]

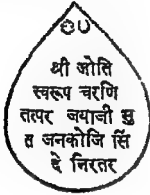
होला. मनुष्यास ओळखावें. साक्ष पुरवावी विनकरपंत जोशी व मुलोजी डमढेरे त्याजवळ गेले. नैथून श्रीगोपास जाऊन अगावरील रूण [विचारून पाहिली तर ती] उत्तम मिळाली [लामुळें] मोठा भ्रम सर्वत्रास पडला तदोत्तर पवाराच्या कवट्यानजीक संगमामध्येंच उतरविला. तेवें भापकर, गराडे, [१] सरलप्कर, गाटवे, खानाजी जाधव आदिकरून सात आठवे मराठे त्यास ओळखून एक ताटी जेवले. कोणाचाही तर्क हा लटका नच चाले असें जाळे दुसरे दिवशीं बांदोपंत पुरंदरे व गोविंद शिवराम [यानी] तहसीलात करिता 'थोरात रघोजी असा ठराव झाला.' कैद करून ठेविला. भले लोक होते ते पळोन गेले काहीं सापडले ते अटकेंत आहेत. लोकस मोठी दुराधा होती पण तो तोतया निघाला लाला 'कोणी भर दिली' हे विचारवें असे मानन आहे त्याचे आईबाप व बायको आलेवर अवघे तऱ्हा असेल तें ठरेल गिरगाजीपंत भोकिलाचा बंधू तोतयाचा कारभार करीत होता ' [खरे भाग २ लेखाक ३८० ते ३८३] या पलीकडे तऱ्हा अज्ञाप कळलेंच नाही हे खूळ उपस्थित करून खेळ खेळावयाची कल्पना कोणत्या तरी सुपीक मूर्खूतून निघाली असावी असें हल्लीच भासतें असें नव्हे. तर तत्संबंधीं खानाजीसुद्धा प्रच्छा झाली होती. ते कोणें उघडे झालें असो वा नसो पण एवढी गोष्ट स्पष्ट दिसतें कीं तोतया स्वभावतः चाणाक्ष होता सधी मिळताच त्याने आपल्या चेहेरेपट्टीच्या साम्यतेचा उपयोग करून घेतला आणि तो इतका नाटकी, बेमाळस केला कीं लामुळें भापकर, गाटवे, गराडे [गढ ?] सरलप्कर व खानाजी जाधव या सारखे जनकोजीच्या प्रत्यक्ष सहवासातील अनुभवी गडी देखील त्याचे मोहजालात सपशेल फडले महादजी शिंद्यानी जर थोराताच्या दोळीतून कासिचा विरास ममर्तेंत वैजून या मायेचे मर्म जाणून ते साधून ठेविलें नसतें तर हा पाताळयंत्री डाव नि संजय यशस्वी झालाच असता तोतयासंबंधीं सांस्कृतेचा धनी प्रथम चितो कृष्णाचें पत्रीं येतो. [सितंबर १७६१] लावर्धीं त्याचें अग तावत्काल पर्यंत तरी नसावें असें अनुमान करणेंच न्यायाचें होईल. त्यानंतर कदाचित् त्याचा पाय घसरला कीं काय ? 'शक पुराव्यास आल्या मितीपासून' त्यांचा पत्रव्यवहार बंद झाला. ही गोष्ट उघड आहे. मग तो 'पयकाची फडनीसी त्यास मिळाल्यामुळे [राजवाडे खंड १३ पत्रांक ५] किंवा कदात त्याचा व्रत असल्यामुळे झाला हें सांगणें फार कठिण आहे तोतयाचे घटस्फोटकारेवर त्याची फडणिसी जाते. [राजवाडे खंड १३ पत्रांक ५] हा केवळ काकतालीय न्याय तर नव्हे ? किंवा राघोराम पायगावें बंदाचा रहस्याला दाखविणारी ही मनोभूमिका समजावी ?

लेखांक [२७२]

श्री

* संवत् १८२० माघ वद्य ७

[२३ फरवरी १७६४]

राजश्री लांलाजी बलाल गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो॥ केंदारजी सिंदे रामराम सुहृदसन
अर्बा सितेन मया अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. राजश्री रुद्राजी खेंडाराड पा पाटण
येथील सिंबंदीबदल खर्च मजरा दिल्या. कामाविसदाराची नेमणूक मजरा देत नाहीत म्हणून
लिहिले. त्याजवरून आनंदराड रुद्र यासी ताकीद पत्र पाठविले आहे. ते देउन खर्च
मजरा घेणे. वरकड राजकारणी मजकूर लिहिला तो कळला. यैसेच सदैव लिहित
जाणे. ॥ तुम्ही देसी यावयाविसी लिहिले. त्यास खासा स्वारी हिंदुस्थान प्रांती लौकर^{१८१}
च येणार. स्वारी त्या प्रांती आल्यावर मग तुम्ही देसी येणे. जाणजे छ * २० शाबन. ॥
वहुत काये लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [२८०]

श्रीरामजी

* संवत् १८२२ आषाढ शुद्ध १०

[२८ जून १७६५]

सिका.

नकल.

सीधश्री सर्वबोपमा लाएक ठाकूर राजश्री जालमसिंघजी वा पुंडरीक व्यासजी श्री
गोपालरामजी जोग. लिखाइतंक सुमेदार राजश्री केंदारराव सिंघे वा पटेल राजश्री
माधवराव सिंदे केन वंचा. अठाका समाचार भला छे. राजका सदा भला चाहीजेजी.
अपरंच. पंडत धरमराव तमाजीकू रू. दोई हजार वरखासन श्रीमंत राजश्री पंत प्रधान
जी ने करविया. सू साल गुदस्ताका रू. पोंहचा न्ही इस तरे जाहार हुई. तिसे राजने

(२८१) दक्षिणेंत पटवर्धन, भोसले व विजय या त्रिवर्गावरील मोहिम समाप्त झाल्यावर उत्तर
हिंदुस्थानात परतले.

लखा छा. सू साल गुदसतका रु. दोई हजार पोहचाई रसीद हुजूर मेज दीजो. आंगिसू साल मजकूर मे दोई हजार को गांव वसूली पंडत मजकूरकू दीजो. आंकी फेर नालीस न आवे. याकी रजाबंदी को कागद हुजूर आवे सो कीजो. जाणिले छ * ९ मोहरम. मुा तिसेन मया व अलफ. मिति आसाढ सुद्ध १० समत १८२२. मुा उरमाल प्रांत कोटे. मोर्तब सुद.

वार

लेखांक [२८१]

श्री

* संवत् १८२३ जेष्ठ शुद्ध ६

[१३ जून १७९९]

सिका खारी.

नकल

राजश्री लालाजी बलल कादार पाा पाठण गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तो 'केदारजी सिंदे' रामराम सुमा सवा सितेन मया व आरुफ. मोजे दइता पाा भार हा गांव सिवसिंग राठोड याज कडे इजारियाने समाइक आहे. त्यास तीन साला गांवचा रुपया दिल्या नाही या करिता राजश्री तुकोजी^{२२} होळकर याणी आपले कमाविसदाराकडून गावची जपती करविली आहे. तरी तुम्हीही जपती करून तीन साला धैबज न राहिल्य असेल त्याच्या निकाळ करून घेणे. पुढे इजारिया प्रौ धैबजाची सावकारी निगा करून देतील तरी त्याजकडे गाव इजारा ठेवणे. नाही तरी त्याजकडे गाव न ठेवणे. पेशजी गांवची जमाबंदी होती त्यात आलिकडे इजारा कमी करून दिल्या आहे म्हणोन विदित जाले. येसियाण गांवची जुजरसी

(२८२) श्रीमंत मल्हारजी बाबा होळकर 'वैशाख शुद्ध ११ मंगळवारी [२० मे १७९९] अलमपुर [प्रात दतिया] या शुक्रमी वारले' खानतर त्याचे नातु मालजी होळकर हे गांधीवर आले. ते अल्पवयी असल्यामुळे होळकराकडील खारी शिकारीचे काम हे तुकोजी होळकरच करीत होते असे पत्राधारे कळते

मनास आणून जो आकार होईल त्याप्रा इजारा करून देणे. नाही तरी गांव सरकारात ठेउन वसूल घेणे. जाणिजे छ * ५ मोहरम. १८३३ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

पैक्ता छ २२ माहे मोहरम.

[३० जून १७६६]

लेखांक [२८२]

श्री * सवत् १८२३ मार्गशीर्ष शुद्ध १४

[१५ दिसंबर १७६६]

राजश्री लालाजी बलाल गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नोा रवलोजी^{२८४} सिंदे दंडवत विनंती उपरी. येथील कुशल जाणोन खकीय कुशल लिहित जाणे विशेष. सरकारची चापी^{२८५} बटीक मातुश्रीच्या [१] चाकरीची पलेन गेली. तीचे ठिकाण कोठ्यात व पाटणात लागले म्हणून हुजूर विदित जाले. यास्तव कासिद व खासबरदार पाठविले आहेत. याजबरोबर च्या[र] माणसे देउन व वेगली माणसे पाठउन बटीक ठिकाणी लावणे. कोठ्यात व पाटणात व सोपारात शोध करून कासिद पाठवणे. येथून माणसे पाठविली ते जेथे सागतील त्या त्या जागा तलास करणे. दो ती जागा ठिकाण लागेना तर जैपुरास पत्रे देउन व येथील माणसे व तुमची माणसे पाठउन तलास करणे. येथून ज्याणे नेली त्याचे

(२८३) हस्ताक्षर महादजी शिंदे.

(२८४) केदारजी शिंद्याचे हे रवलोजी धाकटे बंधु होत यानें सरकारी सिक्कामोर्तब चापरलें आहे शुल्लुले सप्रदात शिंदे राजघराण्याची जोतीवा, तुकोजी व आनदराव [केदारजीचा बंधु] या तीन व्यक्तींची पत्रें शुळीच मिलत नाहींत हें नवल आहे

(२८५) ही चापी बटिक कोणत्या मातोश्रीच्या चाकरीम होती हें निश्चित कळत नाहीं तथापि तिजविपयी राजघराण्यात परस्पर बराच गैरसमज झालेला दिसतो पण शेवटीं समेट झालेला आहे

घर पाटणात आहे. त्याची मुले माणसे जप्त करणे. जाणिले छ * १२ रजव. बहुते काय लिहिणे ! हे विनंती.

मोर्तेव
सुद

पेवस्ता छ २१ माहे रजव. समत १८२३.

[२४ दिसंबर १७६६]

लेखांक [२८३]

श्री

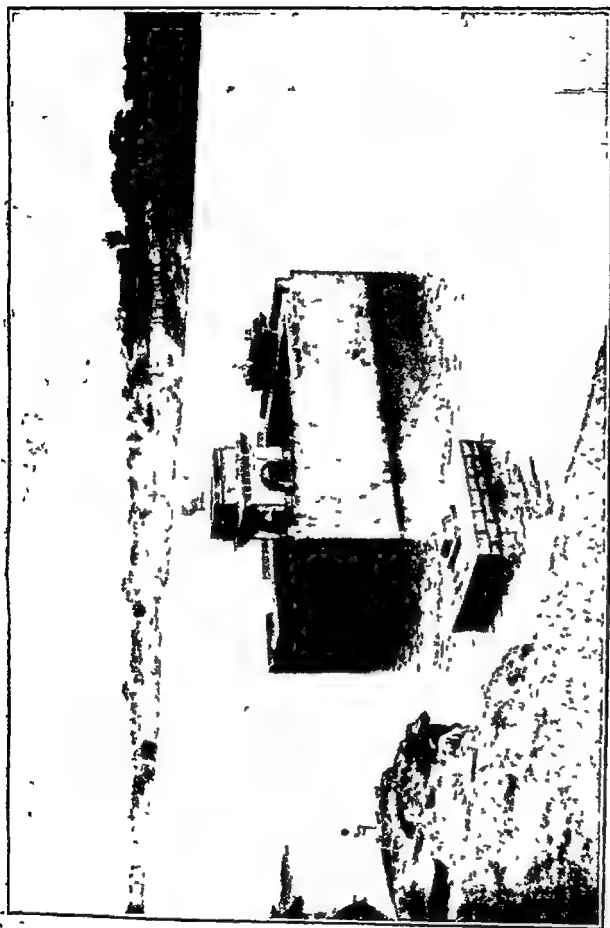
* सवत् १८२३ माघ वद्य २

[१५ फरवरी १७६७]

श्री जोति
स्वरूप चरणीत
पर जवाजी सुत
जलकोजी सीदे
नीरख

राजश्री लालाजी बलाल गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोत्र स्वरुपेजी सिंदे दळवत सुरसर्ग
सत्रा सितेन मया व अलफ. सरकारची बटीक पळोन गेली तिचे ठिकाण पाटणात ज्याणे-
नेली त्याचे घर आहे. x [त्या]स पेशजी पत्र पाठविले होते. त्यास तुम्ही लिहून पाठविले
की तो न्हावी कविल्यासुधा पळोन गेला. तर आपण येथून कासिद व खासब्रद्वार
पाठविले आहेत. ते सांगतील त्या ठिकाणी आपली चार माणसे देउन ओघ करून
पाठउन देणे. माणसे अ[र]मची कोण्या गावात जाउन ठिकाणी लाविली आणि त्या गावकरी
यानी व हर कोणी कजा [के]ला तर तुम्ही दाहा वीस खार पा[ठ]उन घेउन येणे.
ज्याचे घरी बटी[क] आहे त्याचेही घर पाटणात आहे. [त्या]चा माउ व बटीक [जय]नगरात
होती. आमची माणसे पाहून आली. ज्याजवळ बटीक आहे. त्याचा मुला[हि]जा कराव
तर कार्यास येणार नाही. रा छ * १५ रमजान. बहुते काये लिहिणे ! हे विनंती.

उन्नी स्वलोकी सिंहे [औद्य समीप, पुणे]

लेखांक [२८४]

श्री

संवत् १८२४ चैत्र शुद्ध २

[३१ मार्च १७६७]

राजश्री लालजी बलाल कादार सस्थान कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्तोत्रा केदारजी सिंदे रामराम सुमा
सवा सितेन मया व अलफ. चाफी बटकी करिता तीर्थस्वरूप राजश्री नाना^{२६}नी लीला
आहे, तरी बटीक मातुश्रीकडे पाठवणे व माणसे हुजूर पाठउन देणे. येविसी उजूर न
करणे जाणजे छ * ३० सवाल. ऊ बहुत काये लिहिणे हे विनती.

लेखांक [२८५]

श्री

* संवत् १८२४ चैत्र शुद्ध १२

[१० अप्रेल १७६७]

श्री जोति
स्वरूप करणि
तयार जयाजी सु
त जनकोजि सि
दे निरतर

राजश्री लालजी बलाल

कमाविसदार सवस्थान कोटे गोसावी यांसि

अखंडित लक्ष्मी अलंकृत राजमान्य स्तोत्रा केदारजी सिंदे रामराम सुहूरसन
सवा सितेन मया अलफ तुम्हास पेशजी दोन तीन पत्रे पा की चापी बटीक पलोने तेथे
आली, ती तुम्हापासी आणून ठेविली, तर तीर्थरूप मातुश्रीकडे माणसे समागमे देउन
बटीक उजनीस पावती करणे. अ[णि] बटीक ज्यानी काढून नेली त्या माणसाबरोबर
अपिली माणसे देउन मार्गाची वंदोवस्ती करून हुजूर पाठवणे. म्हणून पेशजी लिहिले
असता हा कालपर्यंत त्याचा जावसाल नाही. तर तुम्हास हे युक्त नाही. तर पत्र दर्जनी
सदरळ लिहिल्या घ्या बटीक पावती करणे आणि ती माणसे हुजूर पाठवणे. x x
इतक्या वर पत्राचे उतर न आले तर गोष्ट कामास येणार नाही. जाणजे छ * १० माहे
जिल्काद. ऊ बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

मोर्तेव
सुद

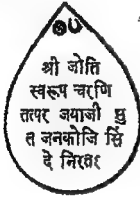
(२८६) महादजी सिंदे यांना केदारजी 'नाना' असे क्षणत होते

लेखांक [२८६]

श्री

* संवत् १८२४ चैत्र वद्य २

[१६ अप्रेल १७६७]

राजश्री लालाजी बलज
कमानिसदार सा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोत्रा केदारजी सिंदे रामराम सुमा
सबा सितेन मया व अलफ. आम्हास बंदूख पाहिजे या करिता ठाकूर सिवासिगजीस पत्र
लािा आहे. तरी त्याजकडील बंदूख येक चांगली घेउन तीर्थस्वरूप राजश्री नानाच्या
बंदुखा पाठवाल त्याजबाा पाठउन देणे. येविसी उजूर न करणे. जाणिजे छ * १६
जिलकाद. ॐ बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

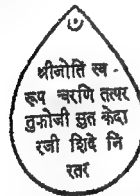

लेखांक [२८७]

श्री

* संवत् १८२४ वैशाख वद्य ११

[१४ मे १७६७]

राजश्री लालाजी बलज कादार सा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्तोत्रा केदारजी सिंदे रामराम सुमा
सबा सितेन मया व अलफ. तुम्ही पत्र पाठविले ते पावले. सिवासिग त्याजकडील बंदुखेचा
मार लािा. त्यास सिवासिग यासी सांगोन बंदूख चांगली येक पाठउन देणे. x x
सरकारची बटीक पळोन गेली ती कोट्यात आहे. तिज बाो माणसे देउन पाठउन देणे
म्हणोन तुम्हास पेशजी दोन च्यार पत्रे सादर [केली] असता बटीक पाठउन देत नाहीं.

(२८७) केदारजी शिवाचा हा नवीन ठिका तयार होऊन तो नवंबर १७६७ अखेर चालला
[लेखांक २९६]

याचा अर्थ काय ? या उपरी पत्र पावताच बटकी वो तुम्ही आपली माणसे देउन हुंजर पाठउन देणे. ज्याने बटकी पळउन नेली त्याजसुधा पाठवणे. येविसी तुम्ही उज्जर केला तरी साफ कार्यास येणार नाही. बटकी सरकारची वस्तभाव घेउन गेली आहे. तिचा जाव तुम्हास करणे लागेल. येसे समजोन जलद पाठवणे. जाणिजे छ * २५ जिल्हेज. ३३ बहुत काये लिहिणे हे विनंती.

पौ छ ३ मोहरम. जेष्ठ सुध ५.

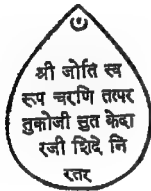
[१ जून १७८७]

लेखांक [२८८]

श्री

* संवत् १८२४ जेष्ठ शुद्ध १

[२८ मे १७६७]

राजश्री लालाजी बलाळ

कादार पा पाटण गोसावी यासि.

अखडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्ने . केदारजी शिंदे रामराम सुमा सबा मया व आलफ. बाळाजी^{०००} गोविंद याजकडे सरकारचे लडे आहेत. त्यास मगारनिले येथून न पुसता गेले. या करिता हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी कस्वे मंजकूरी त्याची मुले मनुष्ये आहेत. ती तेथून जातील त्यास जाउ न देणे. [अ]टकाउन तेथेच आसो देणे. या उपरी तुम्ही सरकारचे परवानगी सिवाय गावातून मुले मनुष्ये जाउ दिल्ली तरी त्याच्या जाव तुम्हास करणे लागेल. पण्ट समजोन लिला प्रो करणे. जाणिजे

(२८८) हा बाळाजी गोविंद महादजी शिवाचे कृपेतील व्यक्ति असून त्यावर त्यावेळी केदारजीचा रोप झाल्यामुळे 'कोणाची पत्रे येवोत तुम्ही न मानने' अशी निक्षेप आज्ञा त्यानी केली होती. [लेखांक २९१]

छ * २९ जिल्हेज. ॐ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

पैा छ १० मोहरम. जेष्ठ सुध ११. मुकाम कोटे.
[८ जून १७६७]

लेखांक [२८९]

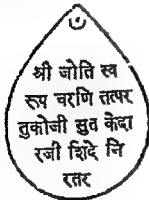
श्री * संवत् १८२४ जेष्ठ शुद्ध १५
[१२ जून १७६७]

राजश्री लालाजी बलल कादार सस्थान कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो केदारजी सिंदे रामराम सुमा
समान सितेन मया व आलफ तुम्ही पत्र पाठविले ते पावोन लिहिला मजकूर सविस्तर
विदित जाहला. यैसियास तुम्हास हुजूर यावयाविसी पेशजी पत्र सादर जालेच आहे.
तरी तुम्ही सत्वर येणे. येते समई फरमास करविल्या प्रो वंदुखा दोन सिवसिंग याज
कडील घेउन येणे. कोटेकराकडे गुदस्ताच्या खंडणीचा वैवज येणे. त्यास वैवज व मला
माणूस सातवर तुम्हा बाा दिव्हा तरी घेउन येणे. नाही तरी तुम्ही येणे. खासा स्वारी
त्याच प्राते होईल. जाणजे छ * १४ मोहरम. ॐ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

लेखांक [२९०]

श्री * संवत् १८४२ जेष्ठ वद्य ४
[१६ जून १७६७]

राजश्री लालाजी बलल कादार साा कोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो केदारजी सिंदे रामराम सुमा
समान सितेन मया व आलफ. तुम्हाविसी कितके [मजकूर] राजश्री भगवंतराव अकर याणी

सांगिले येसियास खासा स्वारी त्या प्रांते दो रोजा येत आहे. कोणी माहारावजीचे भले माणूस येईल तरी घेउन येणे. ब्याचे पारपत्य यथास्थित केले पाहिजे. त्याज पासोन येवज सुटी सुधा घेतला पाहिजे. याज करिता बहुतसे गली न पडता कोणी भला माणूस येईल तरी घेउन येणे. राा छ * १८ मोहरम. ११ बहुत काय लिहिणे हे विनती.

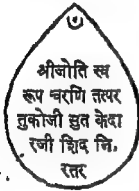
मोर्तब
सुद

लेखांक [२९१]

श्री

* संबत् १८२४ आषाढ शुद्ध ५

[१ जुलै १७६७]

राजश्री लालाजी बलाल

कादार संस्थान कौटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य

स्नोा केदारजी सिंदे राभराम सुरसन

समां-[न] सितेन मैया असफ. तुम्ही पत्र पाा ते पावोन लेखणार्थ विदित जाला, लिला [की] रीो घाळाजी गोविंद याची मुले माणसे अ[ि]ज्ञेसिवाये जाउ देणार नाही. उत्तम केले. तर सरकारचा कक्षा त्याजकडे आहे सस्त आज्ञा तुम्हास हेच की कोणाची पत्रे तुम्हा कडे येवोत तुम्ही न मानने. आमची अ[ि]ज्ञा येईल तेवाच मुक्त करणे. रोज [१] मारतुले त्याज पासून घेणे आहे. माघाहून आज्ञा जे येईल त्याप्रमाणे बर्तनूक करणे. तुम्हाकडून डागीणे करविले ते तयार जाले की नाही ? तयार जाले असतील तर येते समई घेउन येणे आणि वंदुखा दोन चागल्या उत्तम घेउन येणे. जाणिजे छ * ४ माहे सफर. ५ बहुत काये लिहिणे हे विनती.

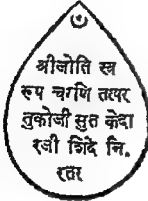
मोर्तब
सुद

पैा छ ८ माहे मजकूर.

[५ जुलै १७६७]

(२८९) 'कोणाची' हाणजे महादजी शिंदे याची असे स्पष्ट व सरळ लिहिण्याचें सादस आहें नाही हाणून हा साकेतिक कटाक्ष केला आहे असें वाटते

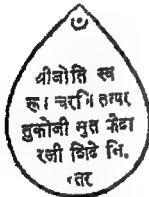
लेखांक [२९२]

श्री - संवत् १८२४ आपाढ शुद्ध ७
[३ जुलै १७६७]राजश्री लालाजी वलाल
कमाविसदार प्राा पाटण गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्त्रो केदारराव सिंदे दंडवत सुा समान सितेन मया व आलफ. राजश्री विसाजीराम व विठळ गणेज याच्या आसाम्या प्रगणे मजकूरी आहेत. त्याचे वेतन पावत नाही म्हणउन डुवूर विदित जाले त्यावरून हे पत्र तुम्हास सादर केले असे. तरी तुम्हापासी जया सालपासून त्याचे वेतनाचे रूपये राहिले आसतील त्या प्राा हिशेब करून भारनिलेस पावते करोन फिरोन बोमाट येड न देणे. जाणजे छ * ६ माहे सफर. १' बहुत काये लिहिणे हे विनंती

लेखांक [२९३]

श्री * संवत् १८२४ आपाढ शुद्ध ८
[४ जुलै १७६७]

राजश्री लालाजी वलाल वकील प्रांत कोटे गोसावी यांसि

अखंडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्त्रो केदारराव सिंदे दंडवत सुा समान सितेन मया व आलफ. तुम्ही यत्र पाा पावले लीा वर्तमान विदित जाले विधेय. पत्र मजकूर की सुतरी खार याज समागमे पाठविली आहेत. त्याची प्रति उत्तरे आल्या नंतर माहारावजीचा भन्ना माणूस व आम्ही येनो म्हणून लीा. त्यास कासीदा समागमे व सुतरी खार समागमे पत्र लीा आहे त्यावरून सविस्तर कलेळ. व खासा खारिही त्या प्राती सत्वरच येईल तदनंतर सर्व कर्तव्य ते केले जाईल. जाणजे छ * ७ माहे सफर. १' बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

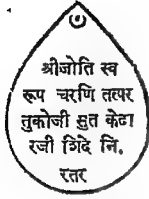

लेखांक [२९४]

श्री

* संवत् १८२४ श्रावण वद्य १०

[१९ अगष्ट १७६७]

राजश्री लालाजी बलाल
कमाविसदार सस्थान फोटे गोसावी यांसि.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो केंदारजी सिंदे दडवत सुा
उमान सितेन मया व अलफ तुम्ही पत्रे पाठविली ती पावली. सविस्तर वर्तमान विदित
जालें. यैशास माहारावजीस सांगणे जे खंडणीच्या यैवजाचा फैस[ला] करणे आणि पुढील
मामलतीच्या जाबसाल करावयास पुढे कोणास पाठवणार ते जलदीने पाठवणे. खासा खारी
ते प्रांती आल्यानी तर[ते] देतीलच परंतु सल्लुकानी देतील तर त्यास उपसर्ग होणार नाही.
नाही तर मुल्लुक खराब होईल. हे पष्ट समजावणे. त[त] जाणिले छ * २३ माहे रावळ.
ॐ बहुत काय लिहिणे हे विनंती.

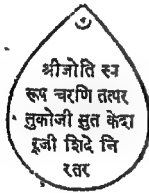

लेखांक [२९५]

श्री

* संवत् १८२४ आश्विन शुद्ध २

[२५ सितंबर १७६७]

राजश्री लालाजी कादार पाा पाटण गो.

अखंडित लक्ष्मी आलंकृत राजमान्य स्नो केंदारजी सिंदे दडवत सुा
समान सितेन मया व अलफ श्री केशवराजाचे पुजारी यांसि धर्मादाव सालीना रख्ये वीस
पेगजीपासून पावत होते. त्यास हाली सदरहू वीस रख्ये तुम्हाकडून पाा पजकूरपैकी
साल मजकूरच्या यैवजी देविले आहेत. तरी सदरहू प्राा वीस रख्ये पुजारी यास पावते

कलन पावलेयाचे कवज घेणे. जाणिजे छ * १ जमादिलौवल. ११ बहुत काये लिहिणे हे विनती.

वार

लेखांक [१९६]

श्रीकेशव * संवत् १८२४ कार्तिक शुद्ध १३

[४ नवंबर १७६७]

सिका

नकल

राजश्री लालाजी बलाल गोसावी यांसि.

अखडित लक्ष्मी आलकृत राजमान्य स्तोत्र केदारजी^{११०} सिंदे दंडवत ह्या समान सितेन मया व अलफ. राजश्री लाला ठाकुरसीदास व जेयराम गिरमाजी यासी सरकार कामास्तव जाटा^{१११} कडे रवाना केले आहेत. सबब संस्थान कांटे येथे मारानिलेस दोन हजार रूपये देविले असेत. तरी माहारावजीस सागोन मजकूरूनिलेस रूपये देवणे जाणिजे छ * ११ माहे जाखर. बहुत काय लिहिणे मोर्तब सुद.

(१९०) केदारजी शिवांची निघनतिथि झळत नाही त्याचा काल मात्र मौजे औष [समीप पुणे] येथे झाला असून त्याची तेथे छत्रीहि आहे त्याची पत्नी महादजी शिंदे बाजकडे जून १७६८ चे सुमारे आली [शकावरी १९] त्यापूर्वी केदारजीचे देहावसान झाले असावे असे दिसते.

(१९१) भरतपूरचे राजे आतीने जाट असल्यामुळे कळव्याप्रमाणे हा संक्षिप्त उच्चार केला आहे

व्यक्तिसूची.

— २६ —

व्यक्तिविशेष	साल	लेखांक	पृष्ठ.
श्री			
श्रीगोदेकर विठ्ठलराव देशमुख	१७६५	२४६	२१६
श्रीमंत येरावे	१७४५	२६	२३
		३६.	३५
	१७४८	७४	६४
		७५	६५
	१७५०	८३.	७०
	१७५१	८८.	७५
	१७५३	१०९	९९
		१३९.	१२३
	१७५५	१४८.	१३३, १३४
	१७५६	१५१	१३६
		१५५	१३८
	१७५७	१७६.	१५५
		१७९.	१५७
		१८१	१६१
	१७५८	१८३	१६४
		१८८	१६८
	१७५९	२१८	१९०
		२१९.	१९०
	१७६१	२२४	१९७
	१७६३	२७८	२४५
	१७६५	२८०	२४७
	१७६६	२५१.	२२०
श्रीमंत रघुनाथराव दादामाहेव			
	१७५३	२५६	२२५
	१७५४	११५	१०४
	१७५५	१३३	११७

व्यक्तिविशेष	साल	लेखांक	पृष्ठ
श्रीमंत रघुनाथराव	१७५६	१५८	१४१
	१७५७	१६५	१४६
		१६८	१४९
		१७१.	१५२
		१७५	१५५
	१७५८	१८३	१६४
		१८९	१६९
	१७६३	२७६	२४३
	१७६३	२३८.	२१०
श्रीमंत [सदाशिवराव] भाळ			
	१७५३	१३९	१२३
श्रीमलजी गोसावी	१७५८	२०३	१७९
श्रीव्ही जीवन्तराम	१७५८	२०४	१८०
,, भागीरथ		२०४	१८०
,, रामकृष्ण		२०४	१८०
अ			
अखेराम पंचोली	१७४८	७५	६६
		७८	६७
	१७५१	८६	७३
		९०	७७
		९२	७९
	१७५२	९८	८५
	१७५४	११४	१०३
		११६	१०५
	१७५५	१३०	११५
		१३१	११५
		१३३.	११७
		१३४	११८
		१३७	१२१

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक	पृष्ठ
अखेराम पंचोली	१७५५	१३८	१२१
		१४०	१२६
		१४१.	१२७
		१४३.	१२९
		१४४.	१३०
	१७५६	१५१	१३६
		१५३	१३७
	१७५८	१८७	१६७
		१९८	१७६
		२१०.	१८४
	१७५९	२१६.	१८८
		२१७	१८९
	१७६१	२२६.	१९९
		२६४	२३४
		२६५	२३५
		२६६.	२३५
	१७६२	२३३	२०६
		२७१.	२३९
	१७६३	२७८	२४५
अभिहोत्री सतोकाम	१७५८	१९७	१७५
अभिहोत्री सभूमद	१७५८	१९४	१७३
अनुतराव गणेश	१७६५	२४९.	२१८
अजमेरकर	१७५४	११८.	१०६
	१७५५	१४८	१३४
अताजी उमेदवार	१७६६	२५३	२२१
अनंदराव रुद्र	१७६३	२३९.	२११
	१७६४	२४०	२१२
		२७९	२४७
अबदाली [एहमदशाह]	१७५१	८६	७३
	१७६१	२२२	१९४
अमृतराव निगा कान्हाते	१७६२	२७०	२३८
आ			
आनंदराव गणेश	१७६५	२४४	२१५
		२५०	२१९

व्यक्तिविशेष.	साल	लेखांक.	पृष्ठ
आबाजी रघुनाथ निगडीकर			
	१७४८	७५	६५
	१७५५	१२१	१०८
	१७५६	१५५	१३८
		१६०	१४२
आमझरियावाले	१७५८	२५७	२२६
औरंगाबादेकर लालजी सेठ			
	१७५१	९१	७८
इ			
इंद्रगडवाले	१७४६	५१	४८
इंद्रगडवाले देवीसिंग	१७५६	१५८.	१४१
	१७५७	१७३	१५३
इंद्रजी जैनाथ अवधीच	१७५८	१९७	१७५
उ			
उज्जैनकर मोहनलाल	१७५१	९१	७८
उदराम सेवक	१७५८	२०६	१८१
उदराम खवास	१७४२	२	३
		७	८
	१७४३	८	९
क.			
कलवा ईश्वरसिंगजी	१७४७	६८	६१
		७०	६२
कलवा माधोसिंग	१७५५	१४३.	१२९
	१७६१	२६५.	२३४
	१७६२	२२७.	२००
		२२८	२०१
		२३०	२०२
	१७६१	२६३	२३२
		२६७.	२३६
करंजि घनसेठ	१७५२	१०४	८८
कृष्णाजी तानदेव निगा पवार			
	१७४८	८२	६९

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक	पृष्ठ.
कृष्णाजी बापुजी	१७५६	१६०.	१४२, १४३
कासी नानाजी सवनीस	१७४७	६१.	५५
कासीकर विश्वनाथजी शास्त्री	१७४८	७६	६६
कासीकर बुधराज दिसित	१७५८	२०९	१८३
काशीकर चित्तो नारायण	१७५५	१२४.	११०
	१७५७	१६२.	१४४
वेकाजी नारायण	१७५७	१६२	१४४
फिरवाडवाले	१७४६	५१	४८
किर्सनसाहे हरध्यान	१७५१	९१	७८
केशवरावजी सालगराम	१७५८	१९२	१७१
कोटेकर [माहारावजी]	१७४५	४५	४३
	१७५१	८९	७६
	१७६७	२८९	२५४
कोल्हे खंडोजी	१७६३	२३५	२०७, २०८
ख			
खातोलीवाले	१७४६	५१	४८
खीची	१७५५	१३३	११७
खीची इंद्रसिंग	१७५२	९७.	८३
खीची बलभद्रसिंग	१७५९	२१३	१८६
		२१५	१८७
		२१७.	१८९
ग.			
गणेश अनंत	१७६१	२२४.	१९७, १९८
गणेश दादाजी	१७५६	१५७.	१४०
	१७५७	१७४	१५४
	१७६५	२४४	२१५
गरुड	१७४५	२८.	२६
गव्हाणे विठोजी	१७६३	२३५	२०८
गाडवे कुमाजी	१७६६	२५३	२२१
गायकवाड राजजी	१७५१	८५	७२
		८७.	७५
गिरमाजी जिवाजी	१७५३	१०७	९०

व्यक्तिविशेष	साल.	लेखांक,	पृष्ठ.
गिलच्या [अबदाली]	१७६०	२२०.	१९१, १९२
गुंजाल सजनाजी	१७६२	२३४.	२०७
गुंजाल हैवतराव	१७६३	२३५	२०८
		२३६	२०९
गुलगुले बाळाजी यशवंत	१७४२	२.	२
	१७५९	२१९	१९०
	१७६०	२२१	१९३
गुलगुले लालाजी बलाल	१७५२	१०२.	८७
	१७६०	२२०.	१९१
	१७६७	२९६.	२५८
गुलराज वकील अबदाली	१७६३	२३८.	२१०
गोरखोबा [भापकर]	१७४५	३७.	३६
गोपालराम व्यास	१७५८	२११	१८४
	१७६४	२४२	२१३
	१७६५	२८०.	२४७
गोविंद कृष्ण [वडेपुर]	१७४८	७६	६६
गोविंदराव कृष्ण	१७५५	१४८.	१३३
गोविंद बाबा	१७४५	४३	४१
गोविंद मनाजी	१७५६	१५८.	१४०
	१७५७	१६६	१४७
		१७१	१५१
	१७५८	१८७	१६७
गोविंदराम	१७४४	१४	१३
		१८.	१६, १७
	१७४५	४२	४०
गोविंद सखाजी	१७५२	१०२	८६
	१७५५	१२०.	१०७
		१२२.	१०९
		१२६.	११२
		१२९.	११४
		१३२.	११६
गोसावी देवगीर	१७५८	१९२.	१७१
गोसावी शामगीर	१७५८	१९२	१७१
गंगाराम गोविंद	१७५५	१४८	१३३

व्यक्तिविशेष	साल	लेखाक	पृष्ठ.	व्यक्तिविशेष	साल	लेखाक	पृष्ठ
घ				चौधरी जेचंद	१७५३	१०७	९३
घुले शकराजी		२३६	२०९	" देवचंद	१७५३	१०७	९०, ९८
घुले राजनाजी	१७६३	२३५	२०७, २०८	" दौलतसिंग	१७५३	१०७.	९३, ९८
		२३६	२०९	" धीरतसिंग	१७५३	१०७	९१
च				" नरसिंगदास	१७५३	१०७.	९२
चव्हाण भकाजी	१७६२	२३४	२०७	" पेमसिंग	१७५३	१०७	९३, ९८
चादखान	१७५१	८५	७२	" मानकचंद	१७५३	१०७	९१, ९६
		८८	७५	" माहदास	१७५३	१०७.	९२
चापी बटिक	१७६६	२८२	२४९	" रघुनाथ [दाहोदे]	१७५३	१०७	९१
		२८४.	२५१	" रामकृष्ण	१७५२	९७	८३
	१७६७	२८५	२५१	" रामचंद्र	१७५३	१०७	९०, ९७
चिमणाजी गोविंद	१७५१	१३५	११८	ज			
	१७५६	१५७	१३९	जगनाथ ओझे	१७५८	२०८	१८२
	१७५७	१६३	१४४	जमींदार पाटणकर	१७४५	४१.	४०
		१६४	१४५		१७५८	२६०.	२३०
		१६७	१४८	जयराम गिरमाजी	१७६७	२९६	२५८
		१६८	१४९	जाट [भरतपुरकर]	१७५१	९०	७७
		१६९	१४९		१७५४	१११.	१०१
		१७२	१५२			११२	१०१
	१७५	१५४			१७६७	२९६	२५८
	१७७	१५६		जाधव निवाजी	१७५१	८५.	७२
	१७८.	१५७				८७	७५
	१७६२	२३२, २०४		जाधवराव खानाजी	१७६१	२६३.	२३३
		२६९	२३८			२६४	२३३
		२७०	२३८			२६५	२३४
	१७६३	२३५	२०७			२६६	२३५
		२३६	२०८			२६७	२३६
चौधरी अनूपसिंग	१७५३	१०७	९३		१७६२	२२८	२००
" आमरदास	१७५३	१०७	९२, ९३			२६९	२३८
" केशरखा	१७५३	१०७.	९३			२७०	२३८
" गोवर्धनदास	१७५३	१०७	९०, ९१			२७१	२३९
" घासीराम	१७५३	१०७	९३			२७२	२४०
" छत्रसिंग	१७५३	१०७	९५			२७३	२४१
						२७४	२४२

व्यक्तिविशेष	साल	लेखाक.	पृष्ठ
जाधवराव खानाजी	२७५	३४२	
	२३०	२०२	
जिवाजी अनंत	१७४५	३८	३७
	३९.	३८	
	४१.	४०	
जिवाजी नरमिह कुलकर्णी	१७५३	१०७	९०
जैकिशन सेवक	१७५८	२०६	१८१
जोतर्भिंग वकील निा महाराव	१७४८	७१	६३
जोतिर्सी वासुदेवभट	१७५८	२०२	१७८
जोरावरमिया	१७५३	१०७.	९४
जोशी मसाराम	१७५८	१९५	१७३
झ			
झाला जालमसिंग	?	२७२	२४०
	१७६५	२८०	२४७
झाला सिवासिंग	१७५४	११८	१०६
	१७५८	१८७	१६७
	१७५९	२१७	१८९
ठ			
ठाकुरसीदास	१७६७	२९६	२५८
ड			
डोडा रामसिंग	१७५३	१०७	९१
ढ			
ढवळे राणोजी	१७५१	८५	७२
		८७.	७५
त.			
तिवारी माधोराम	१७४२	६	७
		७	८
	१७४३	८	९
	१७४४	१५.	१४
	१७४५	२४	२२
		३२	३०

व्यक्तिविशेष	साल	लेखाक.	पृष्ठ
तिवारी माधोराम	१७४५	३३	३१
		४२.	४०
		४३	४२
त्रिंबक बापुजी	१७५४	११८	१०६
त्रिंबक राजदेव	१७४३	८	९
		९	१०
त्रिंबक सिवराम [सरमजमदार]	१७५५	१२१	१०९
त्रिंबक संभाजी	१७४५	२३	२१
	१७५०	८४	७०
	१७५२	१००.	८६
		१०१.	८६
	१७५३	१०८	९९
		२५६	२२५
	१७५४	११९.	१०७
त्रिवाडी कृष्ण जोशी	१७५८	१८९.	१६९
त्रिवाडी बालकिसन	१७५८	२०५	१८०
त्रिवाडी मोहनराम	१७५८	२०१	१७८
तोतया [जनकोजी]	१७६३	२७८	२४५
त्र्यंबकराव मिवदेव	१७६२	२३२.	२०४
		२७६	२४३
थ,			
थोरात रघुजी	१७६३	२७८.	२४५
द.			
दत्तियेकर	१७४७	५७.	५२
दुवे नाथुराम भट	१७५८	१९३	१०२
दराजखान	१७४२	३	५
दामोलकर रामाजी अनंत	१७५३	१०५	८९
देवकर रायाजी	१७५८	२०१	१७८
देवजीलाल	१७५८	१९८.	१७५, १७६
देवीदान गुडलेकर	१७५७	१६४.	१४५
		१६८	१४९
		१७२	१५२

व्यक्तिविशेष	साल	लेखांक	पृष्ठ
दौलजी	१७६२	२३०, २०२	
ध			
वर्मराव तगाजी	१७६५	२८० २४७	
धोकलसिंग वकील	१७५३	१०७ ९४	
धेंटेरिया देवीसिंग	१७४५	३०, २८	
न			
नरसिंह शाली	१७५८	२०१, १७८	
नवाब कमर्दाखान बहादुर	१७५३	१०७, ९४	
नवाब गाजुदीन खान	१७५१	८६ ७३ ७४	
	१७५२	९८ ८४	
नवाब वजीर बहादुर	१७५१	८६ ७३	
		९० ७७	
	१७५२	९६, ८२	
नाथुराम कोटेकर	१७४२	४ ६	
नारो गोपाल	१७५३	२५४ २२३	
	१७६०	२६२ २३२	
नारोपंत नाना	१७६१	२६८ २३७	
नारो बालाजी	१७५६	१५८, १४०	
	१७५७	१७५, १५४	
नारो विठल	१७४५	२५, २३	
		३३ अ ३१	
		३४ ३३	
		३८ ३७	
		४६, ४४	
	१७४८	८१, ६९	
	१७५८	१९१ १७१	
निलानंद भट	१७६५	२४९, २१८	
निर्मयेसिंग	१७५३	१०७, ९४	
निंबालकर जानोजी	१७४३	१२, ११	
नंदराम वकील अयदाली		१७६३ २३८, २१०	
प.			
पठाण	१७५१	९०, ७७	

व्यक्तिविशेष.	साल	लेखांक	पृष्ठ
पठाण		९३ ८०	
	१७५२	९५ ८१	
		९६ ८२	
	१७५७	१६५ १४६	
पवार	१७४७	६५, ५८	
	१८४८	७४, ६४	
	१७५४	१११ १०१	
		११३ १०२	
	१७५५	१३४, ११८	
पवार कृष्णाजी	१७५८	२५८, २२७	
पवार खंडेराव	१७६१	२२४ १९७	
पवार चिलोजी	१७५८	२६०, २३०	
पवार जिवाजी	१७४६	४८ ४५	
	१७५१	८८, ७५	
	१७५३	१०६ ८९	
	१७५७	१८१ १६१, १६२	
	१७५८	२५८ २२७	
पवार तुकोजी	१७४४	२०, १९, २०	
	१७४६	४८, ४५	
	१७५१	८८, ७५	
	१७५३	१०६ ८९	
	१७५७	१८१, १६१, १६२	
पवार यशवंतराव	१७४४	२०, १९, २०	
	१७४५	२७, २५	
	१७४८	८२, ६९	
	१७५१	८८, ७५	
	१७५२	१०४ ८८	
	१७५६	१६०, १४२	
	१७५७	१७६, १५५, १५६	
		१८१, १६१, १६२	
	१७५८	१८८ १६८	
	१७६१	२२४, १९७	
पवार हरबाजी	१७५१	८५, ७२, ७३	

व्यक्तिविशेष. साल लेखांक. पृष्ठ

पागेनीस आपाजीराम १७६२ २३३. २०६

पाडुरंगराम १७४७ ६६. ५९

६७. ६०

६९. ६२

पिपलोदवाले १७४६ ५१ ४८

प्रिथीराज धक्षी १७५९ २१३. १८६

पुरोहित नाथुराम १७५६ १५९. १४१

पुरोहित लेपाल १७५६ १५९ १४१

पेंढारी १७६३ २३६ २०९

पोतदार नानाजी नार्हेक १७५५ १३६. १२०

१४४. १३०

१४७ १३२

१७५६ १५४ १३८

घ

बापुजी मेघशाम १७४५ २६. २३

बापुजी नार्हेक [बारामतीकर]

१७४३ १२ १२

१७४४ १४. १३

बालाजीराम तिया पवार १७५६ १६० १४२, १४३

१७५७ १८१ १६२

बाबुराव गुणाजी १७५५ १२४ ११०

१७६० २२१ १९२

१७६५ २४७ २१६

बाबुराव महादेव १७४७ ६३ ५७

बाबुराव वैश्वनाथ १७५५ १३६ १२०

बालाजी गोविंद बक्षी १७६५ २४३ २१४

२४७. २१६

१७६७ २८८ २५३

२९१ २५५

बालाजी गोविंद वकील १७६६ २५१ २२०

बालाजी नरसिंह १७५५ १२४ ११०

बुंदेले जगतराज १७४६ ४६ ४६

५० ४७

बुंदेले सभासिंग १७४६ ४९ ४६

व्यक्तिविशेष. साल लेखांक पृष्ठ

बुंदेलेसभासिंग १७४६ ५०. ४७

बूंदीवाले १७५१ ८९. ७६

बोहरा कफजी १७५६ १५३ १३७

बोहरा चितामण १७५३ १०५. ८९

बोहरा चिरजीव १७५६ १५३. १३७

भ

भगवंतराव शंकर १७६७ २९० २५४

भवानीदास दाा वीरकर १७५३ १०९. ९९

भवानी शंकर तैलंग १७५३ १०५. ८९

मिकारीदास १७५७ १८१ १६१

१७५८ १८७. १६७

मिडे रामजी नार्हेक १७५६ १५५ १३८

मिडे बापुजी नार्हेक १७४३ १० १०

मिलानखान १७४४ १६ १५

मोडटे राणोजी १७५२ ९८ ८४

१७५७ १८२ १६३

१७५८ २६१ २३१

भोपतरामजी चरण १७४५ ३० २८

१७४६ ५३ ४९

५४ ५०

५५ ५१

५६ ५१

१७४७ ५७ ५२

६३ ५७

६५ ५८

भोसले रघोजी नागपूरकर १७४३ ८ ९

म

मकारपर्वक[होळकर] १७५५ १३१ ११६

१३३ ११७

मनसूर चोपदार १७५८ २१२ १८५, १८६

महमद मुराद [सिवदासजी]

१७४५ २२. २१

मारवाडकर मरवरसिंग १७५५ १५० १३५

„ संग्रामसिंग } १७५६ १५२ १३६

„ हरणाशसिंग }

व्यक्तिविशेष	साल	लेखाक	पृष्ठ
रावराजे छतरसाल	१७५८	१९२	१७१
रावराजे दल्लेसिंग	१७५८	१९४	१७३
		१९५	१७३
		२०३	१७९
		२०४	१८०
		२०५	१८०
		२०६	१८१
		२०९	१८३
रावराजे धुवसिंग	१७५८	१९३	१७२
		१९७	१७५
		२०७	१८२
रामराव नारायण मुंसी	१७५८	२६०	२३०
रामराव नीलकंठ	१७५६	१५६	१३९
		१५८	१४०
	१७५७	१६५	१४६
		१७१	१५१
		१७९	१५८
रामाजी जगन्नाथ	१७५५	१२३	११०
		१२५	१११
		१२६	११२
		१२७	११२, ११३
		१२९	११४
		१३१	११५
		१३२	११६
		१३५	११८
	१७५७	१६३	१४४
		१६४	१४५
	१७५७	१६७	१४८
	१७५७	१७५	१५४
रामाजी दादाजी	१७५३	१०७	९०
रुद्राजी खंडेराव	१७६४	२७९	२४७
रोहिळे	१७५१	९३	८०
	१७५२	१५	८१
		९६	८२

व्यक्तिविशेष	साल	लेखाक	पृष्ठ
रोहिळे	१७६०	२२०	१९१, १९२
	१७६१	२२२	१९४
ल.			
लखजी गुमास्ता	१७५३	१०७	९३
लक्ष्मणपंत	१७४८	८२	६९
लक्ष्मण रागडे	१७५८	१९०	१७०
लक्ष्मणराय	१७४२	७	८
लाबहाते सुलतानजी	१७६२	२३०	२०२
		२६९	२३८
		२७०	२३८
लालचंद गुमास्ता	१७५३	१०७	९३
लाळा देवीदास	१७५८	२५७	२२६
लाळा भवानीदास वकील	१७४८	७१	६३
लाळा भिकारीदासजी	१७५३	१०७	९०, ९१
व			
वावळे सटवाजी [१]	१७६१	२६८	२३७
वावळे सताजी	१७६२	२७१	२३९
विठल गणेश	१८६७	२९२	२५६
विठल येमाजी	१७४४	१५	१८
	१७५३	१०७	९५
विठलराव गोपाल	१७५६	१५३	१३७
विसभरजी सूरजकर्ण	१७५१	९१	७८
विसाजी पुटलीक	१७८५	३५	३८
विसाजीराम मजमदार	१७५६	१५७	१४०
	१७५७	१८८	१५८
	१७६२	२७१	२३९
	१७६५	२४४	२१५
		२५०	२१९
	१७६६	२५२	२२१
	१७६७	२९२	२५६
वीर कासिवा	१७६३	२७७	२४४
झ			
साहवलीखान [वजीर अबदाली]			
	१७६३	२३८	२१०, २११

व्यक्तिविशेष	साल लेखांक.	पृष्ठ
शेउगे	१७६३ २३७. २०९	
शंकराजी रघुनाथ	१७४३ १३ १२	
	१७४४ १७ १५	
स		
सदाशिव गोपाल	१७५३ २५४. २२८	
	१७६१ २६३ २३२	
	२६४ २३३	
	१७६२ २३० २०३	
	२७१ २३९	
सदाशिव छमाजी	१७५८ २६०. २३०	
सदानिव बलाल	१७५७ १६१. १४३	
सिद्धो योगीराज	१७६२ २७१ २३९	
सिवदामजी	१७४५ २२ २१	
सिवराम मोरेश्वर लसेदवार	१७६५ २४५ २१५	
सिवाजीपंत आबा [मजमदार]	१७४७ ६० ५५	
सिद्धि केदारजी	१७६२ २७३ २४१	
	२७४. २४२	
	२७५ २४२	
	२७६ २४३	
	१७६३ २७७ २४४	
	२७८ २४४	
	१७६४ २७९ २४७	
	१७६५ २८० २४७	
	१७६६ २८१ २४८	
	१७६७ २८४ २५१	
	२८५. २५१	
	२८६. २५२	
	२८७ २५२	
	२८८. २५३	
	२८९. २५४	
	२९० २५४	
	२९१ २५५	

व्यक्तिविशेष	साल लेखांक	पृष्ठ
सिद्धि केदारजी	२९२ २५६	
	२९३ २५६	
	२९४ २५७	
	२९५ २५७	
	२९६ २५८	
सिद्धि केरोजी	१७५४ ११८. १०६	
* सिद्धि जनकोजी	१७५५ १३६ ११९	
	१६० १२५	
	१७५८ २५८. २२७	
	२५९ २२७	
	१७६१ २२२ १९३	
	२२३ १९५	
	१७६६ २५३ २२१	
सिद्धि जयाजी	१७४५ ३४. ३४	
	१७५३ २५६. २२५	
	१७५५ १३९. १२२, १२३	
	१२८	
	१४० १२५	
	१४१ १२७	
	१४४ १३०	
	१७५८ १८९ १६९	
सिद्धि दत्ताजी	१७५३ २५५. २२३	
	२५५ २२८	
	२५६ २२५	
	१७५८ २१०. १८८	
	२५७ २२६	
	२५८ २२७	
	२५९. २२७	
	२६० २२८	
	२६१ २३१	
	१७५९ २१६ १८८	
	१७६० २२०. १९१	
	१७६१ २२४ १९७	
सिद्धि निवाबाई	१७६१ २६८. २३७	

व्यक्तिविशेष	साल	लेखाक	पृष्ठ.
सिंदे पाटीलबाबा	१७५८	२६०	२२८, २३८
सिंदे फिरगोजी पिंगोरीकर	१७५३	१३९	१२३
सिंदे सिवजी पिंगोरी	१३९.	१२३	
„ सताजी „	१३९	१२३	
„ सभाजी „	१७५३	१३९.	१२३
सिंदे माधवराव	१७६२	२७४	२४२
	१७६५	२८०.	२४७
	१७६७	२८४.	२५१
	२८६	२५२	
सिंदे रवलोजी	१७४५	२२	२१
	१७६६	२८२	२४९
	१७६७	२८३	२५०
सिंदे राणोजी	१७३२	१	१
	१७४२	२	२
	४	६	
	५.	६	
	६	७	
	७	८	
	१७४३	८	८
	१०.	१०	
	१३	१२	
	१७४४	१४	१३
	१५	१४	
	१६	१४	
	१७.	१५	
	१८	१६	
	२०	१९.	२०
	१७४५	२२	२१
	२३.	२१	
	२४	२२	
	२५.	२२	
	२६	२३	
	२७.	२५	

व्यक्तिविशेष	साल	लेखाक	पृष्ठ
सिंदे राणोजी	१७४५	२९	२६
	३०	२७	
	३१	२८	
	३२.	२९	
	३३.	३१	
	३४.	३४	
	३७.	३६	
	१७५६	१५६.	१३९
सिंदे साबाजी पाटील	१७४०	४	६
	५	७	
	१७५२	९८.	८४
	१७५७	१८१	१६१
	१८२	१६३	
	१७५८	१९०.	१७०
	१९६	१७४	
	२६१.	२३१	
	१७६०	२६२.	२३१
	१७६१	२२६.	१९९
	२६३	२३२	
	२६४.	२३३	
	२६५.	२३४	
सुखटणकर सदाशिव रामचंद्र	१७५८	१८४	१६५
सुरतसिंग सोध्या	१७५३	१०७	९८
सुरतराम	१७६१	२६७	२३६
सेलार बयाजी	१७५३	११०	१००
सै[थि]द लष्करखान	१७४४	१६.	१५
सोपारवाले	१७५१	८९	७६
सोयेराजी परझराम	१७५२	१०४	८८
	१७५५	१३७	१२१
ह			
हछे नाहक	१७५२	९७	८३, ८४
हरवाजीराम	१७५३	१०७.	९०
हरीसिंग गारदी	१७६३	२३७	२०९

व्यक्तिविशेष.	साल.	लेखांक.	पृष्ठ
ताडा मेघसिंग	१७५९	२१४	१८७
दादा सोभागसिंग	२१४	१८७	
होलकर	१७६०	६५	५८
	१७५४	११३	१०२
	१७५७	१८१.	१६१, १६२
			१६३
	१७६१	२६६	२३५
		२६७	२३६
	१७६२	२६६	२३८
होलकर तुकोजी	१७६६	२८१	२४८
होलकर मरहटारजी	१७८२	७	८
	१७८८	२०.	१६, २०
	१७८६	५०	८७
		५४	५०
	१७८८	७५	६५
		७५	६५
		७७	६६
		७८	६७
		७९	६८
		८०.	६८
	१७५०	८३.	७०
	१७५३	२५६	२२५
	१७५५	१२५	१११
		१२७.	११३
	१२९	११४	

व्यक्तिविशेष	साल	लेखांक	पृष्ठ
होलकर मरहटारजी	१७५५	१३१	११५
		१३३	११७
		१३४.	११८
		१३५.	११८
		१४४	१३०
	१७५६	१५४	१३८
		१५५	१३८
		१५८	१४१
	१७५७	१६५	१४६
		१७१	१५२
		१७७	१५५
		१७७	१५६
	१७५८	१८९	१६९,
		१९०	१७०
		१९९	१७६, १७७
		२१२.	१८५
		२५७.	२२६
	१७५९	२१९	१९०
	१७६०	२२०.	१९२
	१७६१	२२४	१९७
		२२६	१९९
	१७६२	२३०	२०२
		२७६	२४३
झ.			
जानी रामराव जिवाजी	१७४७	६२	५६

- टेंसरी मस १७४२ ते १७५९ आखेरचा सर्व पत्रव्यवहार बाळाजी गुल्लुले याचे नांव असल्यामुळे कवळ पटिल व शेवटचे अशी दोन पत्रे दिली आहेत विलासयारास्तन दरमियानी पत्रे सोटली आहेत आणि हीच रियति लांगजी यल्लाक गुल्लुले, जनफोनी तथा नयाजी किदे व कोटेकर महाराजजीसवधी समजली पारिजे.

स्थलसूची

— ३६ —

स्थलविशेष	लेखांक	पृष्ठ	स्थलविशेष	लेखांक	पृष्ठ
श्री			उजनी	४५	४३
श्रावण	६४	५७		४७	४५
	६५	५८		५३	४८
श्रीगंगा	९२	७९		५३	४९
	९३	८०		५९	५४
ज				६२	५६
अयोध्या	९६	८२		६३	५७
अरनिटा पो पाटण	२०५	१८०		६४	५८
अवंतिका क्षेत्र [उजनी]	६२	५६		६८	६१
	१५६	१३९		७०	६२
आ				७४	६५
	१५६	१३९		७५	७६
आगरा	१०७	९४		८७	७५
आकला	१३९	१२२		९८	८५
आमहरिया मालवा	२५७	२२६	" हवेली	१०८	९९
आमदाबाद	१८४	१६५		१४२	१२८
आमला पो सुसनेर	१०७	९६, ९७		१५६	१३९
		९८		१६५	१४६
आरण्या पो सुसनेर	१०७	९८		१६८	१४९
इ				१७१	१५१
इंद्रगड	१७	१५		१७९	१५८
	२९	२७		१८५	१६६
	५१	४८		२२७	२००
	२३०	२०२		२२८	२०१
इंद्रप्रस्त	७२	६३		२३८	२११
ख				२५६	२२५
				२५७	२२६
उजनी	८	९		२७१	२४०
	३५	३४		२७३	२४१
	४१	४०		२८५	२५१

स्थलविशेष	लेखा नं. पृष्ठ	स्थलविशेष	लेखा नं. पृष्ठ
उपेदे	२६३ २३६	मिट्टिपेडी पोरा सुननेर	१०० ९८
उदेपुरा सम्स्थान	३६ ६६	हुंनेर प्रात जटन	११२ १०१
उरमाल	१८२ १६३	कोन नगर	५० ५२
	२६१ २३१	कोट सुनली प्रात जटन	२२० १९१
अं.		कोटा	६ ७
शौरंगावाट	६ ७		९ १०
	१८ १७		१० १०
	६८ ५७		११ ११
	६८ ६१		१४ १३
	७० ६२		१८ १६
	१८३ १६४		२० १९, २०
			२० २२
अ			२८ २६
अनरवेद	५६ ८२		३३ ३२
	१६७ १०८		३५ ३४
क			४३ ४०
करटखो	३० २८		४४ ४३
	१३९ १३३		४८ ४७
	२९ २८		६४ ६३
कमगुप्ता पोरा सुननेर	१०० ९३		७३ ६४
	२३ २९		८३ ८२
कापरण	४० ३९		८६ ८५, ८६
	८१ ८०		८८ ८६
	८६ ५९		८९ ८८
	८७ ८०		९१ ९०
	८८ ६१		९२ ९१
	९९ ६२		१०० ९९
	१० १०		१०१ ९६
कारी क्षेत्र	०० ३७		१०६ ९९
मिरवाट नगर रंगधरो	१३ १२		१०८ ९९
	१३ १५		१११ १००
	२९ २७		११० १०१
	३० २८		१२८ १११
	५१ ४८		१३० १११
	२३० २०२		

स्थलविशेष	लेखाक	पृष्ठ.	स्थलविशेष	लेखाक	पृष्ठ
कोटा	१३३	११७	ख		
	१३६	१२०	खडकी पा मेहते	११९	१०७
	१३७	१२१	खनोटा पो सुमनेर	१०७	९३, ९८
	१४१	१२७	खाचरोद मालवा	२३८	२११
	१४२	१२८	खातोली	१७	१५
	१४४	१३०		२९	२७
	१४५	१३१		५१	४८
	१४७	१३२		१३३	११७
	१५३	१३७		२३०	२०२
	१६५	१४७	खाववदा तपे पनवाडी	१६१	१४३
	१६६	१४७	खिलचीपुः मालवा	१०७	९०
	१७१	१५१	खींचीवाडा	१२८	११३, ११४
	१७६	१५५	खेरावाद्	११	११
	१७९	१५७, १५८		१८	१६
	१८०	१५९		२०	१९, २०
	१८१	१६१		१५४	१३८
	१८४	१६५	खंवायेत	१८४	१६५
	१८५	१६६	ग		
	१८८	१६८	गरडा पो सुसनेर	१०७	९८
	१९६	१७४	गाम्ज	१०८	९९
	२१०	१८२		१४४	१३१
	२१२	१८४, १८५	ग्वालेर	१३३	११७
	२१४	१८७	शुराडी पो सुसनेर	१०७	९८
	२१६	१८८	शुराच्या पो सुमनेर	१०७	९८
	२१७	१८९	गुंडले	१६४	१४५
	२२६	१९९		१८८	१४९
	२३०	२०२, २०३		१७२	१५२
	२३४	२०७	गंगातीर	२७८	२४५
	२५४	२२८	घ		
	२६१	२३१	घाट कुमला चमेली	८४	७१
	२७१	२३९	घान्याखेडी पो सुसनेर	१०७	९८
	२७२	२४०	च		
	२८२	२४९	चाभारगोदे	६६	५९
	२८७	२५२	चादण पो पाटण	२०३	१७९
	२९६	२५८			

स्थलविशेष.	लेखांक. पृष्ठ	स्थलविशेष	लेखांक पृष्ठ
ज		दिल्ली	११४ १०३
जेनपुर बुंदेलखंड	४९ ४६		११५ १०४
	५० ४७		१६५ १४६
	५४ ५०		१८३ १६४
	८७ ७५		२२० १९१, १९२
जैनगर	९२ ७९		२२२ १९४
	१५४ १३८	दुबलाना	२६५ २३४
	१५५ १३९		४० ३९
	२८३ २५०		४१ ४०
	१३६ १२०		६७ ६०
जैपुर	१४४ १३०, १३१		६९ ६२
	१४७ १३२	घ	७४ ६४
	१५४ १३८	धार माडव	
	२२० १९२	न	४२ ४१
	२८२ २४९	नरमदा	१८३ १६४
		नलदुर्ग	१४० १२६
		नागोर	५५ ५०
		नाथद्वारा	९४ ८१
झ	२१२ १८५, १८६		१११ १००
झपायता			१४५ १३१
ड.			११४ १०३
ढाबला सोनगीरा पो सुसनेर	१०७ ९८	नारलोक	७४ ६५
ढेढेडा पो सुसनेर	१०७ ९६, ९७	नालथा मालवा	१३९ १२२
	९८	नाहरगढ	१३९ १७२
त	१८९ १६९	नादगे पो पाटण	१९३ १२३
तीरथ प्रा बुंदी	२०३ १७९	निरयबी प्रा पुणे	११७ १०५, १०६
		नून्या	२६३ २३२
द	२८१ २४८	नेणवे	२६४ २३३
दइता	५७ ५२		२६५ २३४
दतिया	१०७ ९१		२६६ २३५
दाहोद	८६ ७४		२६७ २३६
दक्षिण	९८ ८४		
	९७ ८३	प.	१०७ ९८
दिगोद कोटा	१६ १५	पगारा पो सुसनेर	१०७ ९८
दिल्ली	८६ ७३, ७४	पटपडा पो सुसनेर	
	९८ ८४		

स्थलविशेष	लेखाक.	पृष्ठ	स्थलविशेष	लेखाक.	पृष्ठ
पडतूर	१८३	१६४	पाटण किशोरी	१६८	१४९
परसूल्या बुा पो सुसनेर	१०७	९८		१६९	१५०
प्रयाग	९०	७७		१७१	१५१
पाटण किशोरी	२९	२७		१७२	१५२
	३०	२८		१७८	१५७
	३३	३२		१७९	१५८
	३४	३३		१८२	१६३
	३८	३७		१८९	१६९
	३९	३८		१९६	१७४
	४०	३९		२०९	१८३
	४१	३९, ४०		५१७	१८९
	४५	४३		२१८	१९०
	४६	४४		२१९	१९०
	६६	५९		२२२	१९३
	६७	६०		२३४	२०७
	६८	६१		२३७	२१०
	६९	६२		२५७	२२६
	७०	६२		२६५	२३४
	१२२	१०९		२६७	२३६
	१२३	११०		२७०	२३८
	१२६	११२		२७८	२४५, २४६
	१२७	११२		२८२	२४९, २५०
	१३३	११७		२८३	२५०
	१३५	११८		३०	२८
	१४२	१२८	पाडोन [जागीर]	१३९	१२२
	१४३	१२९	पाणीपत	२६२	२३७
	१४४	१३०, १३१	पायली-पो सुसनेर	१०७	९८
	१४७	१३२, १३३	पिंगोरी ताा निरयडी पुणे	१३९	१२३
	१५०	१३५	पिंपलोद सरकार रणयवोर	१३	१२
	१५४	१३७		१७	१५
	१५९	१४१		२९	२७
	१६२	१४४		३०	२८
	१६५	१४६, १४७		५१	८८
	१६७	१४८		२३०	२०२

स्थलविशेष	लेखाक	पृष्ठ	स्थलविशेष	लेखाक	पृष्ठ
पुणे प्रांत	१३९	१२३	बूंदी	१२३	११०
	२७८	२४५		१५३	१३०
	११७	१०६		१८९	१६९
	११८	१०६		२०८	१८०
पुष्कर क्षेत्र			वेरसे प्रांत भूपाल	१००	८६
च			बंगाले प्रांत	५९	५४
बकानी	११	११	भ		
	१८	१६	मीलवाडी	१८	१६
	२०	१९, २०		२०	१९, २०
	१५४	१३८	भोपाल जिल्हा	१००	८६
घणेलखंड	५९	५४	म		
बदनावर मालवा	७४	६४	मल समरावाद	९०	७७
गडगांव नजीक मेडता	११८	१०६	मकसुदाबाद	८	९
बडोद मालवा	१०७	९०, ९१	मगरया पो सुसनेर	१०७	९८
बनास नदी	५३	६४	मथुरा	२१४	१८७
बरखेडा नजीक भोपाल	१०१	८६	मारवाड	९८	८४
बहेरा पो सुसनेर	१०७	९६, ९७		११४	१०३
		९८		१४४	१३
	९९	८५		१६५	१४०
ढगावरा				१७५	१५५
बावडीखेडा पो सुसनेर	१०७	९६, ९७		१८३	१६४
		९८		८	९
बूंधेलखंड प्रांत	४९	४६	मालवा प्रांत	४७	४४
	५०	४७		७८	६७
	५३	४९		१०७	९०, ९८
	५४	५०		१४८	१३४
	२७१	२३९		१५०	१३५
	२९	२७		१८४	१६५
बूंदी	३९	३८		३७	३६
	४०	३९	मिरजापुर प्रा सुजावलपुर	१४८	१३४
	४४	४२	मुकुंदवारी कोटा	१५१	१३६
	६८	६१		१८८	१६८
	७०	६२		२५६	२२५
	११६	१०५		२५७	२२६
	१२०	१०७		२६६	२३५
	१२२	१०९			

स्थलविशेष	लेखाक.	पृष्ठ
मुगावली	२४२	२१३
मुहखेडी पो सुसनेर	१०७	९८
मेढता मारवाड	११५	१०४
	११६	१०५
	११८	१०६
	११९	१०७
य		
येमुना नदी	९६	८२
र		
रणथबोर सरकार	१३	१२
रलावन कोटा	२६	२३
राजगढ मालवा	१	१
रामगंगा नदी	९३	८०
रामपुर प्रात	२६७	२३६
रायगड	२०२	१७८
रिडी चिडी पो पाटण	१९४	१७३
रूपनगर	१३६	१२०
रेवा नदी [नर्मदा]	६९	६१, ६२
	२५६	२०५
ल		
लकवासा	२०४	१८०
लटेरी	९९	८५
लाखेरी प्रात	२३७	२१०
	२०७	१८१
लाहूर पो पाटण	२०८	१८२
श		
शामपुरा पो सुसनेर	१०७	९८
शाहाबाद	२६	२३
स		
सवासा	१८९	१६९
	१९५	१७३

स्थलविशेष.	लेखाक.	पृष्ठ.
सवासा	१९७	१७५
	२०९	१८३
सादलपुर पो सुसनेर	१०७	९८
सामपुरा पो सुसनेर	१०७	९३
सारगपुर सरकार	१०७	९०, ९४
		९५
साबर	११५	१०४
सावेर मालवा	२२७	२००
सिकारपुर	९७	८३
सिरसी [जागीर]	३०	२८
सिवोढ पो हासलपुर मालवा	१८४	१६५
सुकेत गढी कोटा	१८१	१६२
सुजावलपुर प्रात मालवा	३७	३६
सुसनेर पो	१५	१४
	१०७	९०, ९१
		९२
		९३, ९४
		९५, ९६
		९७
सेरगढ प्रात कोटा	५३	४९
	२९	२७
सोपार	२८२	२४९
सोयत पो	१०७	९०
ह		
हासलपुर पो मालवा	१८४	१६५
हिंगोणे प्रात लाखेरी	२३७	२१०
हिंदुरथान	८६	७४
	२७८	२४५
	२७९	२४७

टीपांचें शुद्धिपत्र.

पृष्ठ	टीप	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
१	वंगावली	४	आवग्यक	अवश्यक
३	४	७	याने	याने
४	४	४	शिंदेशाहीतील	शिंदेशाहीतील
६	१०	२	लेखाक २६८, २६९, २७०.	२६३, २६४, २६५
१२	२५	२	ब्रम्हेंद्र	ब्रम्हेंद्र
१८	३५	८	बखरकराचा	बखरकराचा
३५	६५	२	बडीलाचा	बडिलाचा
४७	५०	१३	२६८ २६९ २७०	२६३ २६४ २६५
५४	८९	१५	खाक २९	लेखाक २९
५४	८९	२३	प्रभुने	बळे
५९	९३	४	पानिपतचें	पानिपतचे
६३	९८	२	बरेच	बरेच
७१	१०७	६	गुते	गुने
७३	१०८	५	स्तुतीपाठ	स्तुतिपाठ
७३	१०८	६	तिचे	तिचें
७३	१०८	४	देवविली	देवविली
७४	१११	१४	व्यक्तीची होती	व्यक्तीची होती
७४	१११	१४	जे	जे
७६	११३	२	करण्याचें	करण्याचें
७७	११५	९	प्रभुने	बळे
८१	१२१	५	देता	देता
८१	१२१	५	दिल्याचे	दिल्याचे
८१	१२१	८	कुटिलनीतीचे	कुटिलनीतीचें
८६	१२८	५	कोठे	कोठे
८८	१३०	२	जकारण	राजकारण
९९	१३५	१	आले होते	आले होते काय ?
१०४	१४३	१	हे मिठाचे	हें मिठाचे
१०४	१४३	३	स्विकारिला	स्वीकारिला
१०४	१४४	६	ते	ते
१०५	१४७	७	येंतें	येते
१०५	१४७	७	असे	असे

पृष्ठ	टीप	ओळ	अशुद्ध	शुद्ध
१०६	१४८	०	कीनाऱ्यावर	किनाऱ्यावर
१०७	१५०	१	नकाशात	नकाशात
११३	१५०	०	गुळगुळे	गुळगुळे
११४	१५३	०	होतें	होते
१०४	१६२	२	करण	करण
१२४	१६६	८	जं	जं
१२६	१६६	१३	शड	शॉड
१२६	१६६	१४	बलावर	बलावर
१२६	१६६	१६	ऐकू	ऐकू
१२६	१६६	२४	हे	हे
१२९	१७०	६	काढिले,	काढिले
१४१	१७७	२	तिरस्कारनीय	तिरस्कारणीय
१४३	१८१	५	ठरविता	ठरविता
१४३	१८१	६	त्याचे	त्याचे
१५८	१९४	२	चिन्तना	चिन्तना
१५८	१९४	१४	राणावतजीचे	राणावतजीचे
१६०	१९५	७	होणे	होते
१६०	१९५	८	जी	जी
१६६	२०१	५	यक्षिमांचे	यक्षिमांचे
१७१	२०६	३	श्रद्धेची	श्रद्धेची
१९१	२२३	६	बस	बस
१९२	२२३	१	म्हटले	म्हटले
१९३	२२५	७	त्यापूर्वाच	त्यापूर्वाच
१९४	२२६	१	ढाया	ढाया
१९५	२२७	१४	कोगावर	कोगावर
१९५	२२७	१५	सुमारे	सुमारे
१९६	२२७	२	जनकोजीचे	जनकोजीचे
१९६	२२७	३	बरेच	बरेच
१९८	२३१	५	केले	केले
२२०	२५४	२	सांगता	सांगता
२२२	२५६	१	हे	हे

(१) टीप १३ पृष्ठ ७ मध्ये 'ओरगावाचें जुन नाव ठेविली होतें' असें जें म्हटलें आहे तें चुकीचें आहे. दौलताबादचें तें नाव होतें असें कळते व लक्षात ३२ पान ३० वर ५८ असा आकडा दिला पण त्याची टीप देण्याची विस्मृति झाली, त्या टीपेचा समावेश ५९ मध्येच समजवा.

